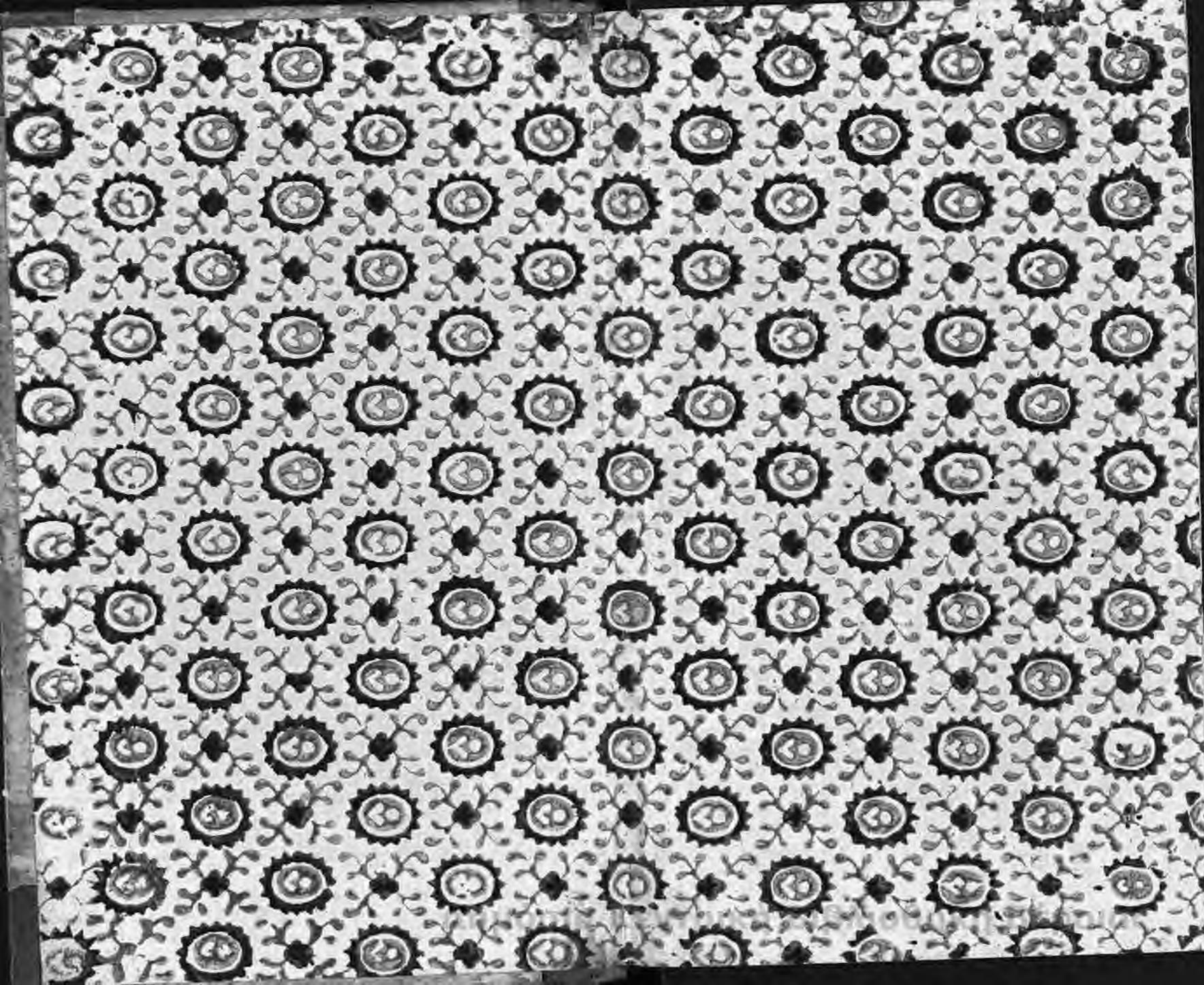

ΕΡΩΙΑΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

132
2/11/8

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

7100 2018
Αριθ. ελ. 222

ΔΩΡΕΑ Αντ. Τσούβελης

6248 00744

1953

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Υ Π Ο
Κ. Μ. ΚΟΤΤΑ

Σχολάρχου τοῦ τῆς ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
γικοῦ Γυμνασίου, καὶ Διευθυντῶν
Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς
Φιλοσοφίας

εἰς χρῆσιν τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Περιέχων Λογικὴν, καὶ ἐπὶ μετρον αὐτῆς τὴν καθολικὴν
Γραμματικὴν.

*ἐκ τοῦ βιβλίου
Χρυσαίνου:*

Τὸν γὰρ μὴ δυνάμενον δοῦναι τε καὶ
δέξασθαι λόγον ἀνεπιστήμονα εἶναι
(φημί). προσλαβόντα δὲ λόγον δυ-
νατόν τε ταῦτα πάντα γεγονέναι, καὶ
τελῶς πρὸς ἐπιστήμην ἔχειν.

Πλάτ. ἐν Θεαιτ.

EN BIENNE, THE AUTRIAS,

ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἰωαν. Βαρθ. Τεσεδεκέου

Α. Ω. Ι. Η.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βερόιας

1818

Αρ. 65.2018

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Σελ.

Προδιστάξεις. Τίνα σκοπὸν ἔχει ἡ Θεωρητικὴ φιλοσοφία καὶ Τὶ εἴναι Λογική.	1
Σύντομος Ἱστορία περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς Λογικῆς ἐπιστήμης.	8

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Α'. ΜΕΡΟΣ Α'.

Περὶ ἰδεῶν καὶ τῶν ἐκφραζόντων ταύτας ὄρων.

ΚΕΦ. Α'. Περὶ ἀπλῶν καὶ συνθέτων ἐννοιῶν.	14
ΚΕΦ. Β'. Περὶ συγκεκριμένων καὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν.	19
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ ἰδεῶν καὶ μερικῶν ἐννοιῶν, ἡ περὶ πλάτους καὶ βάθους ἐννοιῶν.	22
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ νοητῶν ὄντων, ὅπου καὶ περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς Λογικῆς.	24
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ τῶν πέντε φωνῶν τοῦ Πορφυρίου.	32
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περὶ τῶν κατ' Ἀριστέλην δέκα κατηγοριῶν.	36
ΚΕΦ. Ζ'. Θεωρία τῶν ἰδεῶν κατὰ Ποσότητα καὶ Ποιότητα καὶ Σχέσιν καὶ Τρόπον.	41
ΚΕΦ. Η'. Περὶ Ὁρισμοῦ καὶ Διαιρέσεως.	47
ΚΕΦ. Θ'. Περὶ σημείων τῶν ἰδεῶν ἡ περὶ Ὁρων.	55

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Α'. ΜΕΡΟΣ Β'.

Περὶ Κρίσεως.

ΚΕΦ. Α'. Τὶ εἶναι Κρίσις καὶ περὶ τῶν σημείων αὐτῆς.	61
Τόμ. Β'.	1

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

	Σελ.
ΚΕΦ. Β'. Περὶ παντοίων εἰδῶν Προτάσεων.	64
ΚΕΦ. Γ' Περὶ συνθέτων Προτάσεων.	70
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τινων παθῶν τῶν Προτάσεων.	74

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Α'. ΜΕΡΟΣ Γ'.

Περὶ Διανοίας.

ΚΕΦ. Α'. Τί εἶναι Διάνοια καὶ περὶ τοῦ ἐρμηνεύοντος αὐτὴν λόγου.	79
ΚΕΦ. Β'. Περὶ ἀμέσων Συλλογισμῶν.	82
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ Συλλογισμοῦ καὶ Ἐπαγωγῆς καὶ Παραδείγματος.	86
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ σχημάτων καὶ τρόπων μεθοδικοῦ Συλλογισμοῦ.	94
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ Ἐνθυμήματος καὶ Σωρείτου.	105
ΚΕΦ. Σ'. Περὶ Συνθέτων Συλλογισμῶν.	111
ΚΕΦ. Ζ'. Περὶ Συλλογισμῶν ἀποδεικτικοῦ καὶ ἀπαγωγικοῦ καὶ τοπικοῦ.	117

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑ Β'.

Ἡ ἐφηρμοσμένη Λογικὴ.

Προδοίσεις.	125

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β'. ΜΕΡΟΣ Α'.

Περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποφυγῆς τῆς ἀπάτης.	
ΚΕΦ. Α'. Περὶ ἀληθείας καὶ βεβαιότητος καὶ ἀπάτης.	129
ΚΕΦ. Β'. Περὶ Σοφισμάτων καὶ τῆς αὐτῶν ἀποφυγῆς.	133
ΚΕΦ. Γ'. Αἰσθήσεως καὶ φαντασίας ἀπάται καὶ τὰ κατ' αὐτῶν ἀντίδοτα.	140

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ:

Σελ.

ΚΕΦ. Δ'. Μνήμης καὶ προσοχῆς ἀπάται, καὶ οἱ κατ' αὐτῶν κανόνες.	144
ΚΕΦ. Ε'. Περί τῆς ἀπὸ τὰ πάθη ἀπάτης καὶ τῶν κατ' αὐτῆς κανόνων.	147
ΚΕΦ. Σ'. Περί τῶν ἐκ τῆς γλώσσης γεννωμένων ἀποτῶν καὶ τῶν εἰς ἀποφυγὴν αὐτῶν ἀναγκαίων κανόνων.	150
ΚΕΦ. Ζ'. Περί Προλήψεως καὶ Συναρπαγῆς καὶ τῆς αὐτῶν Θεραπείας.	155

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β'. ΜΕΡΟΣ Β'.

Περί Πιθανότητος.

ΚΕΦ. Α'. Τί εἶναι Πιθανότης, καὶ περὶ διαφορῶν αὐτῆς βαθμῶν	164
ΚΕΦ. Β'. Περί διαφορῶν εἰδῶν Κριτικῆς, καὶ μόλις Πῶς πρέπει νὰ κρίνωμεν τὰς ἐννοίας τῶν παλαιῶν συγγραφέων.	169
ΚΕΦ. Γ'. Περί νοθεύσεως τῶν συγγραμμάτων καὶ Πῶς νὰ εὐρίσκωμεν τὴν γνησιότητά των.	172
ΚΕΦ. Δ'. Πῶς νὰ μαθαίνωμεν πιθανῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν μαρτυρουμένων διὰ σώματος, ἢ ἰσορρομίων εἰς τὰ συγγράμματα.	175
ΚΕΦ. Ε'. Περί Πολιτικῆς Ἐπικρίσεως.	180
ΚΕΦ. Σ'. Περί Πρακτικῆς Ἐπικρίσεως.	183
ΚΕΦ. Ζ'. Περί Φυσικῆς Ἐπικρίσεως.	188

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β'. ΜΕΡΟΣ Γ'.

Περί Μεθόδου.

ΚΕΦ. Α'. Τί εἶναι Μέθοδος καὶ παντοῖα αὐτῆς εἶδη.	194

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

	Σελ.
ΚΕΦ. Β'. Μέθοδος τοῦ ἐπωφελεῶς ἀναγνώσκειν τῶν ἄλλων τὰ συγγράμματα.	203
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ Μεθόδου τοῦ ἀκροᾶσθαι διδασκάλων μαθήματα.	209
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ Μεθόδου τοῦ διὰ συγγραφῆς ἐκθέτειν ἢ ἀπὸ ζώματος διδάσκειν πῶν μάθημα, μά- λιτα δὲ ἐπισημονικόν.	212
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ Μεθόδου τοῦ πρὸς ἄλλου κατ' ἀντί- θεσιν προσδιαλέγεσθαι.	217

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ. ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ.

Προδιοίξεις. Τί εἶναι Καθόλου Γραμματική.	223
ΚΕΦ. Α'. Περὶ τῶν τοῦ Λόγου μερῶν.	230
ΚΕΦ. Β'. Περὶ Ὀνόματος οὐσιαστικοῦ καὶ ἐπιθέτου καὶ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ βαθμῶν, καὶ τῶν παρεπομένων εἰς τὸ ὄνομα Γένους καὶ πτώ- σεως καὶ ἀριθμοῦ.	234
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ Ἀρθρου.	244
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ Ἀντωνυμίας.	247
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ Ῥήματος καὶ τῶν εἰς αὐτὸ παρεπομένων.	251
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περὶ Μετοχῆς.	262
ΚΕΦ. Ζ'. Περὶ Ἐπιρρήματος.	263
ΚΕΦ. Η'. Περὶ Προθέσεως.	266
ΚΕΦ. Θ'. Περὶ Συνδέσμου.	268
ΚΕΦ. Ι'. Περὶ Συντάξεως.	274
ΚΕΦ. ΙΑ'. Περὶ Ἀναλύσεως.	281
ΚΕΦ. ΙΒ'. Περὶ Στιγματισμοῦ.	290

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ.

Τίνα σκοπὸν ἔχει ἡ Θεωρητικὴ φιλοσοφία,
καὶ Τί εἶναι Λογική.

Α'.

Φιλοσοφία μὲν ἐν γένει εἶναι ἐπιστήμη τῶν ἀρχικῶν νόμων τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Θεωρητικὴ δὲ φιλοσοφία, ἐπιστήμη τῶν νόμων τῆς ἐνεργείας ἐκείνης, ἥτις εἰσρέφεται εἰς τὰς ἐννοίας καὶ γνώσεις τῶν πραγμάτων (Κρηπ. Φιλ. ΡΚΑ, ΡΚΔ'). Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς πρῶτος τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἀπόλυτος ἁρμονία τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος (Κρηπ. ΚΖ'). ἔπεται ἐκ τούτου ἀναγκαίως ὅτι σκοπὸς τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας ἔξοχος εἶναι ὅλων τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων ἡ ἀπόλυτος ἁρμονία, ἥτις εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ἐμπορεῖ λοιπὸν ἐδῶ νὰ εἴπῃ ὁ φιλοσοφῶν· Ζητῶ ἀπόλυτον ἁρμονίαν τῶν ἐννοιῶν μου καὶ γνώσεων· ἤγουν ζητῶ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας· καὶ ἐξ ἐναντίας ἀποφεύγω τὴν διαφωνίαν των, ἥτις εἶναι ψεῦδος.

Τόμ. Β'.

Α

Β'. Ἄλλ' ἢ ἀπόλυτος ἁρμονία πασῶν ἐν γένει τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων ἐμπορεῖ νὰ ἐνομασθῇ τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἀληθείας, ἢ τὸ πρωτότυπον ἀπάσης θεωρητικῆς τελειότητος· διότι ἐξετάζοντες τὴν ἀλήθειαν θέσεώς τι νης, εἴαν, φέρ' εἰπεῖν, ἡ γῆ εἶναι τρογγύλη, τίποτ' ἄλλο δὲν κάμνομεν, εἰ μὴ ζητοῦμεν, εἴαν αἱ ἐννοιαί· Γῆ, τρογγύλη, συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς ἄλλας ἐννοίας, αἷτινες χρησιμεύουν εἰς γνώσιν τούτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων· ἐμποροῦμεν λοιπὸν νὰ νοήσωμεν τὴν ὁλοκληρίαν ὅλων τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων ὡς αἰωνίου ὁληθειῶν σύστημα, τοῦ ὁποίου μέρη εἶναι αἱ μερικαὶ ἡμῶν ἐννοιαὶ καὶ γνώσεις· καὶ διὰ τοῦτο ἐξετάζοντες πάσης ἐννοίας καὶ γνώσεως τὴν ἀλήθειαν, τὰς παραβάλλομεν μὲ ἐννοίας καὶ γνώσεις ἄλλας, τῶν ὁποίων ὁμολογοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, διὰ νὰ καταλάβωμεν εἴαν συνηρμολογῶνται μὲ ταύτας, ἢ διαφωνῶσι καὶ ἐκκρούωνται· καὶ εἰ μὲν τὸ πρῶτον, τὰς ἀποδίδομεν εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀληθειῶν· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, τὰς ῥέπτομεν εἰς τῆς νοθείας τοὺς ἀποθέτας.

Γ'. Ἀλλὰ πῶς δυνάμεθα νὰ ἐξεύρωμεν εἴαν τι προσαρμόζεται τῷ ὄντι εἰς τὸ σύστημα τῶν συμφωνουσῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων, ἢ ὄχι, καὶ ἐπομένως, εἴαν εἶναι ἀληθινὸν ἢ ψευδές; εὐκόλος εἶναι τοῦ ζητήματος ἡ λύσις. Ἡ ἁρμονία ὅλων τῶν δυνατῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων εἶναι πρᾶγμα ἰδανικόν, τὸ ὁποῖον νὰ φθάσῃ μὲν ἀδυνατεῖ ἢ ἀνιθρῶπινῃ ἀσθένεια, δύναται δὲ νὰ πλησιάσῃ εἰς αὐτὸ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Κανὼνα ἀπαραίτητον πρέπει νὰ ἔχῃ πᾶς θεωρητικὸς φιλόσοφος τοῦτο τὸ ἰδανικόν· καὶ ὅταν ὅσας ἔχει ἐννοίας καὶ γνώσεις τὰς καταστήσῃ συμφωνοῦς, ὅσον ἐνδέχεται, ὥς τὰς ἐκλαμβάνῃ κατὰ τὴν συμφωνίαν ταύτην ὡς ἀληθινάς.

Δ'. Ὅτι δὲ ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι σχετικὴ, γίνεται φανερὸν ἐκ τῆς πεπερασμένης τοῦ ἀνθρώπου φύσεως· διότι αἱ ἐννοιαί καὶ γνώσεις μας, ὡς ἐξεύρομεν ἐκ πείρας, πληθύνονται πάντοτε καὶ καθ' ἓνα ἕκαστον, καὶ ὀλίγως εἰς τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ εὐρίσκω λοιπὸν διαφωνίαν σήμερον ὅπου ἔχαιρα βλέπων ἁρμονίαν πέρυσι· καὶ ὅτι ὁ ἀτμοσφαιρικός ἀὴρ εἶναι ἀπλοῦς· ἐσυμφώνει πρὸ πεντήκοντα ἐνιαυτῶν μὲ τὰς ἐννοίας καὶ γνώσεις τῶν τότε φυσιολογούντων· ἀντίκειται ὅμως τὴν σήμερον ἐκ διαμέτρου καὶ ἀντιμάχεται σφοδρῶς μὲ τὰς τῶν φιλοσοφούντων κατὰ τὴν γενεὰν ταύτην· καὶ τὰς ἤδη συμφώνους πολλὰ πιθανόν εἶναι ὅτι θέλει ἐξελέγξειν ἀσυμφιδάτους ὁ ἐφεξῆς χρόνος.

Ε'. Ἀπόλυτος ἄρα ἀλήθεια γινώσκεται ὑπὸ ὄντος, τὸ ὁποῖον περιέχει εἰς ἑαυτὸ πάσας ὁμοῦ τὰς ἐννοίας καὶ γνώσεις, καὶ δύναται διὰ μιᾶς τοῦ νοῦς ἐποπτείας νὰ τὰς θεωρήσῃ ὅλας, καὶ νὰ κρίνῃ τὴν πρὸς ἀλλήλας αὐτῶν ἁρμονίαν καὶ συνέχειαν. Τοιοῦτον ὄν εἶναι ὁ παντεπόπτης καὶ ὁ πάνσοφος Θεὸς, ὅστις γεραίρεται καὶ ἐξυμνεῖται ἢ κατ' ἐξοχὴν Ἀλήθεια, καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῶν Θεοπνεύστων γραφῶν, Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀλήθεια, ἀναγινώσκουμεν λέγοντα τῶν κύριον ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν· ὁ δὲ ἀσθενὴς ἀνθρώπος, ὅς τις πολλὰ ὀλίγα γινώσκει, καὶ ταῦτα νὰ καθυποβάλλῃ διὰ μιᾶς εἰς τὸ νοερὸν ὄμμα δέν δύναται, ἐκλαμβάνει πολλάκις σύμφωνα μὲν τὰ ἀσύμφωνα, διαμαχόμενα δὲ τὰ ἀκριβῶς συναρμολογούμενα, καὶ περιπίπτει εἰς τὴν ἀπάτην, ἡγοῦν τὴν τοῦ ἀληθοῦς ὡς ψεύδους, ἢ τὴν τοῦ ψεύδους ὡς ἀληθείας ὑπόληψιν· καὶ ἐπειδὴ πᾶς ἀνθρώπος εἶναι πεπερασμένος καὶ ἀσθενής, καὶ ἐπομένως

εἰς ἀπάτην ὑποκείμενος· διὰ τοῦτο εἶναι ἀλήθεια ἀναντιρ-
ρήτος τὸ Πᾶς ἄνθρωπος ψεύξης.

Σ'. Πρὸς ἐλάττωσιν δὲ τοῦ κακοῦ χρήσιμον εἶναι
να παραβέλλωμεν τὰς γνώσεις μας μὲ τὰς περὶ τῶν αὐτῶν
πραγμάτων γνώσεις ἄλλων ἀνθρώπων· καὶ ὅσον πλεον ἢ
ἀρμονία τῶν ἰδικῶν μας γνώσεων ταυτίζεται μὲ τὴν ἀρμο-
νίαν πλειοτέρων ἄλλων, τόσον εἴμεθα ἀσφαλέστεροι, ὅτι
αἱ γνώσεις μας ἀνέχουσιν εἰς τὸ ἀρμονικὸν ὅλον σύστημα
τῶν γνώσεων, καὶ ἐπομένως εἶναι ἀληθιναί· διὰ τοῦτο δὲν
εἶναι χρόνος, ὅποτε ἢ συμφωνία τῶν πλειοτέρων, καὶ ἢ
μαρτυρία τῶν ἐνδοξοτέρων δὲν εἶχε τὸ κράτος εἰς ἀλη-
θείας βεβαίωσιν.

Ζ'. Ἡ δὲ προκαταβληθεῖσα ἀρχὴ (Α') Κριτήριον μὲν
τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι, Κανὼν δὲ μόνον (Γ') γενικὸς, πρὸς
τὸν ὅποιον ἀπευθύνεται πᾶσα ἀλήθεια. Τὰ δὲ κριτήρια τῶν
ἀληθειῶν θέλουν ἐκτεθῆναι εἰς τὰ μέρη τῆς θεωρητικῆς φι-
λοσοφίας, κατὰ τὸν ὅποιον ἔχει ἕκαστον σκοπὸν ἐρεύνης
καὶ θεωρίας. Τρία δὲ εἶναι τὰ μέρη ταῦτα, ὡς εἶπαμεν
(Κρηπ. ΡΚΕ.) Λογικὴ, Μεταφυσικὴ, Αἰσθητικὴ. Ἀρ-
χίζομεν δὲ σὺν Θεῷ τὸ πρῶτον.

Η'. Λογικὴ εἶναι ἐπιστήμη τῶν ἀρχικῶν τοῦ δια-
νοεῖσθαι νόμων· ὡνομάσθη δὲ Λογικὴ ἀπὸ τὸ Λόγος,
τὸ ὅποιον κατὰ πλατυτέραν σημασίαν φανεροῦναι τὴν τρι-
πλὴν κρείττονα δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΝΖ.
Κρηπ. ΝΔ')· πρώτη δὲ ἀρχὴ τῆς Λογικῆς εἶναι· Νοῶ·
τὸ ὅποιον ὡς ἔργον τῆς συνειδήσεως εἶναι ἀμέσως βέβαιον.

Σημείωσις. Ἀναντιρρήτον μὲν εἶναι ὅτι Λογικὴ παράγεται ἀπὸ
τοῦ Λόγος· ἐπειδὴ δὲ λόγος σημαίνει καὶ τὸν προφορικὸν καὶ τὸν
ἐνδιάθετον, εὐλόγως ζητεῖται Ποῖον ἐκ τῶν δύο ἐσθίμηνεν ἡ Λο-

γική κατ' ἀρχάς, ἐπισήμην τινα λεκτικὴν, ἢ διανοητικὴν, ὅποια εἶναι ἢ ἀνὰ χεῖρας; ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὀρθῶς νοεῖν εἶναι ἀδιαρρήκτως συνδεδεμένον μετ' τὸ ὀρθῶς λέγειν, εἶναι ἀδιάφορον εἴτε ἀπὸ τὴν μίαν εἴτε ἀπὸ τὴν ἄλλην σημασίαν τοῦ λόγου παράγεται τὸ νομῆαι τῆς Λογικῆς· διὰ δὲ τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην ἔννοιαν τοῦ διανοεῖσθαι καὶ τοῦ ἐκφράζεσθαι ὠνόμαζαν οἱ παλαιοὶ καὶ Διαλεκτικὴν τὴν Λογικὴν (α), καὶ τὴν εθεώρουν ὡς θάσιν ἢ προσχεῖταισιν τῆς Ῥητορικῆς. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ὠνόμαζε τὴν Λογικὴν τὸ κανονικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας, ἐπειδὴ ἔγραψε τὰ περὶ τῆς λογικῆς ἀληθείας εἰς βιβλίον χωριστὸν ἐπιγραφόμενον Περὶ κριτηρίου ἢ Κανῶν.

Θ'. Διανοεῖσθαι εἶναι τὸ ἐμμέσως ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων· αἱ δὲ ἔμμεσαι ἀντιλήψεις ὀνομάζονται ἰδέαι (Κρηπ. ΝΖ'). Προϋποθέτει λοιπὸν ἄλλας ἀρχητέρας ἐννοίας, τὰς ὁποίας συνάπτων ὁ λόγος εἰς ἓν ἐκτελεῖ τὴν τοῦ διανοεῖσθαι λειτουργίαν. Ταύτην δὲ ἐκτελεῖ ἡ καθ' ἑαυτὴν παραδᾶλλον πρὸς ἀλλήλας τὰς ἐννοίας διὰ τὰ μάθη τὰς ιδιότητας καὶ σχέσεις των, χωρὶς τὰ προσέξῃ εἰς τὰ ἀντικείμενα, εἰς τὰ ὅποια ἀναφέρονται· ἢ τὴν ἐφαρμόζει εἰς τὰ ὀντικείμενα, διὰ τὰ τὰ μάθη κατὰ τὰς διαφορούς των κατατάσεις· καὶ ἐκείνος μὲν ὁ τρόπος τοῦ διανοεῖσθαι εὐρίσκεται εἰς τὴν Λογικὴν· οὗτος δὲ, εἰς τὴν Μεταφυσικὴν (Κρηπ. ΡΚΕ').

Ι'. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Λογικὴ περιέχει τὸ κατ' εἶδος καὶ ἀναλυτικῶς διανοεῖσθαι· ἢ δὲ Μεταφυσική,

(α) Ὁ Ἀριστοτέλης μεταχειρίζεται πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ τὰς λέξεις Λογικῶς καὶ διαλεκτικῶς. Ἀναλυτ. Ὑστέρ. Α, 22, 24, 32. Οἱ δὲ Στωϊκοὶ ὠνόμαζαν τὴν Λογικὴν τὸ Λογικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας, καὶ τὸ ἐδιείρουν εἰς μέρη δύο Διαλεκτικὴν καὶ Ῥητορικὴν. Βλ. Διογ. Λαέρτ. εἰς Βίον Ζήνωνος.

τὸ καθ' ὕλην καὶ συνθετικῶς· διὰ τὴν δὲ μὴ προταχθῇ αὕτη ἔμπροσθεν ἐκείνης· ἐνῶ μάλιστα ἡ φύσις τῶν πραγμάτων φαίνεται προσάξουσα ταύτην πῇ προτίμῃσιν; δὲν μαθηάνομεν τὰ πράγματα πρότερον, πρὶν μάθωμεν νὰ παραβάλλωμεν πρὸς ἀλλήλας τὰς ἐννοίας τῶν; κἀνείς δὲν τ' ἀρνεῖται τοῦτο· ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει νὰ ἐμβῶμεν εἰς τὴν Μεταφυσικὴν ὄντες ἤδη ἔμπειροι τῶν κανόνων τοῦ διανοεῖσθαι, διὰ νὰ τοὺς μεταχειριζώμεθα ὀρθῶς· διότι αἱ κανόνες οὗτοι εὐρίσκουσι Τί χρησιμεύει εἰς τὴν συστηματικὴν ἀπάσης ἐπισήμης κατασκευὴν· καὶ ἐπειδὴ ἡ Μεταφυσικὴ πάντοτε ὑποπτεύθη, ὅτι εἶναι κενόδοκτος καὶ σκοτεινὴ ἐπισήμη· διὰ τοῦτο εἶναι τῶν ἀναγκαιοτάτων νὰ μάθωμεν πρῶτον καθαρῶς τοὺς τῆς Λογικῆς κανόνας διὰ νὰ βασανίσωμεν μὲ πᾶσαν λογικὴν αὐστηρίαν τὰ ἐκείνης θεωρήματα καὶ τὰς ἀποδείξεις.

Σημείωσις. Εἰς πρῶτον τὸν περιχρῆσάτον Κάντιον χρεώσῃ ἡ φιλοσοφία τὴν τοῦ κατ' εἶδος ἀπὸ τοῦ καθ' ὕλην διανοεῖσθαι διάκρισιν, διὰ τῆς ὁποίας ἔστησεν ἀμετασλεύτως τὰ μεταξὺ Λογικῆς καὶ Μεταφυσικῆς ὅρια· καὶ ἀπέκτησεν ἐντεῦθεν κλέος, τὸ ὅποιον δὲν θέλει τοῦ ἀφαιρᾶσθαι κἀνείς ἀπὸ τοὺς εὐγνώμονες ἐρούς φιλοσόφους τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς.

ΙΑ'. Ἡ Λογικὴ λοιπὸν ὡς πρὸς τὰς ἄλλας ἐπισήμας δὲν εἶναι ὑλικόν, ἀλλ' εἰδικόν ὄργανον, ἡγοῦν δὲν εἶναι εὐρετικὴ νέων πραγματικῶν γνώσεων, ἀλλὰ πλαστικὴ καὶ μορφωτικὴ τῶν ἤδη προϋπαρχουσῶν, καὶ καθαρτικὴ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ τῆς ἀνακολουθίας σφάλματα καὶ ἀπὸ τὴν εἰς τὸ διανοεῖσθαι σύγχυσιν· διὰ τοῦτο ἡ εὐκρινὴς τῶν κανόνων τῆς γνώσεως εἶναι ἀπαραίτητος εἰς πάντα, ὅς τις θέλει νὰ διανοῇται βασιμῶς καὶ ἀπταισίως.

Σημειώσεις. Γνωσὸν εἶναι ὅτι συγγράμματα τινα τοῦ Ἀριστοτέλους, οἷον αἱ Κατηγορίαι, τὸ περὶ Ἑρμηνείας, τὰ Ἀναλυτικά, τὰ Τοπικά, περὶ Σοφιστικῶν ἐλέγχων, φέρουσι κοινὴν ἐπιγραφὴν Ὁργανον Ἀριστοτέλους· τὰ συγγράμματα ταῦτα περιέχουν κανόνας τῆς Λογικῆς· ἀλλ' εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι ὁ Φιλόσοφος οὔτε μὲ τὴν τάξιν ταύτην τὰ ἔγραψεν, οὔτε τὰ ἐθεώρησεν ὡς τέλειον σύνταγμα Λογικῆς· πολὺ λείπει νὰ τὰ ὠνόμασεν Ὁργανον. Εἰς δὲ τοὺς ἀφεξῆς χρόνους πολὺ ὕψος ἐξέλαβαν τινες τὰ συγγράμματα ταῦτα οἷς τέλειον σύνταγμα Λογικῆς, καὶ τὸ ὠνόμασαν Ὁργανον τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης ἐπιστήμης· μετὰ ταῦτα δὲ μιμηθέντες καὶ ἄλλοι τὸ ἔντιμον τοῦτο ὄνομα, τὸ προέταξαν εἰς τὰς Λογικῶν· καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐπενόησαν καὶ ἄλλα πολλὰ τιμητικὰ τῆς ἐπιστήμης ὀνόματα· οἷον, Εὐρετικήν, Ἰατρικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, Κλειδὰ φιλοσοφίας κτ. ὅλα δὲ ταῦτα, καθ' ὕλην μὲν ἐκλαμβάνόμενα εἶναι ψευδῆ, κατ' εἶδος δὲ, ἀληθῆ· διότι γνώσεις πραγμάτων δὲν μᾶς διδάσκει ἡ Λογική, ἀλλὰ μόνον τὸν τρόπον τοῦ νὰ διανοώμεθα ὀρθῶς περὶ αὐτῶν. Δὲν αὐξάνει τὰς γνώσεις μας κατ' ἔκτασιν, ἀλλὰ τὰς μεγάλυνει κατ' ἐπίτασιν δίδουσα εἰς αὐτὰς εὐκρίνειαν, προσδιορισμὸν, τάξιν, συνέχειαν· νὰ εἴπω δὲ σαφέστερα, ἡ Λογικὴ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸ διανοεῖσθαι, καθὼς ἡ Γραμματικὴ εἰς τὸ ἐκφράζεσθαι· καὶ αἱ δύο λοιπὸν εἶναι ἀφευκτοὶ καὶ ἀναγκαῖαι εἰς τὴν ὅς τις θελεῖ νὰ σεμνύνεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Λογίου καὶ γραμματισμένου· ἀλλὰ καθὼς ἡ Γραμματικὴ δὲν περιέχει τὴν ὕλην, ἀμμή τὸ εἶδος τῆς γνώσεως· οὕτω καὶ ἡ Λογικὴ μόνον τὸ εἶδος, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ὕλην τοῦ διανοεῖσθαι δύναται νὰ μᾶς διδάξῃ.

ΙΒ'. Διαιρεῖται ἡ Λογικὴ εἰς καθάραν, ἥτις ἐκθέτει τοὺς ἀρχικοὺς νόμους τοῦ διανοεῖσθαι ἀπλῶς· καὶ εἰς ἐφηρμοσμένην, ἥτις ἀσχολεῖται εἰς ἐμπειρικά ἀντικείμενα, εἰς τὰ ὅποια ἐφαρμόζονται ἐκεῖνοι οἱ νόμοι· ὅτι δὲ τὸ δεῦτερον μέρος τῆς Λογικῆς δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλ' εἶναι ἐπίμετρον τοῦ πρώτου, ἐφαρμοζόμενον εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ γνῶσιν, τὸ εἶπαμεν ἀρχήτερα (Κρητ. ΡΑ').

Π'. Ἐπειδὴ δὲ τριπλῇ τις εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Λόγου. Νοῦς, ὅς τις ἀντιλαμβάνεται τὰς ἰδέας. Κρίσις, ἣτις συνάπτει ταύτας ἢ διαιρεῖ· καὶ Λόγος μερικώτερον, ὅς τις συλλογίζεται· διὰ τοῦτο ἡ καθαρὰ Λογικὴ προσφυῶς πρέπει νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία μέρη· Περὶ ἰδεῶν, Περὶ Κρίσεως, Περὶ Συλλογισμοῦ· καὶ ἐπειδὴ τὰ εἰς τὸν νοῦν μας ἐνεργούμενα γίνονται καταληπτὰ, ὅταν ἐκτεθῶσι διὰ τοῦ προφορικοῦ ἢ γραπτοῦ λόγου· ἀνάγκη εἶναι διαλαμβάνοντες περὶ ἰδεῶν καὶ κρίσεων καὶ συλλογισμοῦ νὰ συνάψωμεν εἰς αὐτὰ τοὺς τῶν ἰδεῶν ἐκδηλωτικούς ὅρους, καὶ τὰς τὴν κρίσιν ἐρμηνευούσας προτάσεις, καὶ τὰ τοὺς συλλογισμοὺς παριζάνοντα ἐπιχειρήματα.

ΙΔ'. Εἰς τὴν ἐφρημοσμένην Λογικὴν θέλομεν δεῖξαι τὸν τρόπον τῆς ἀνατροπῆς τῶν σοφισμάτων καὶ τῆς τῶν ἀπατῶν ἀποφυγῆς, καὶ τὴν πιθανολογίαν, καὶ τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ φυλάττωμεν εἰς πολλὰ εἶδη φιλολογικῶν καὶ γνώσεων καὶ ζητημάτων· ἀλλὰ πρὶν ἀρχίσωμεν, ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ ὑποσυνάψωμεν ἱστορικώτερον μὲ συντομίαν τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου ταύτης τῆς ἐπιστήμης.

Σύντομος Ἱστορία περὶ ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς Λογικῆς ἐπιστήμης.

ΙΕ'.

Ἐπειδὴ δὲ τὴν γένεσιν τὴν φιλοσοφίας εὐρίσκωμεν κυρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα (Εμπ. Ψυχ. ΙΕ.)· εἰς αὐτὴν πρέπει νὰ ζητήσωμεν καὶ τὴν πατρίδα τῆς Λογικῆς, ἣτις εἶναι μέρος

οὐσιώδες τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὴν τοῦ Θάλητος λοιπὸν Ἰωνικὴν σχολὴν μόνον Φυσικαὶ Θεωρίαι ἐφάνησαν· εἰς δὲ τὴν Ἰταλικὴν τοῦ Πυθαγόρου, μόνον Μαθηματικά. Ἡ Ἑλεατικὴ Σχολὴ ἤρchiσε νὰ φιλοσοφῇ θεωρητικώτερον, καὶ, καθὼς μαρτυροῦσι Διογένης ὁ Λαέρτιος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βίου τοῦ Ζήνωνος, καὶ Σέξτος ὁ ἐμπειρικός (πρὸς τοὺς Μαθητ. Ζ'. 7) καὶ ἄλλοι, ὁ Ἀριστοτέλης θέλει ὅτι ἐυρετὴς τῆς Λογικῆς ὑπῆρξεν Ζήνων ὁ Ἑλεάτης (Ἐμπειρ. Ψυχ. ΚΖ'). ἀλλ' ἡ Λογικὴ του ἔφερε τὸνομα διαλεκτικὴ, ἥτις ἦτο πλέον ἐριστικὴ τέχνη καὶ σοφισμάτων γεννήτρια εἰς χεῖρας τῶν ἀλαζόνων παρὰ φιλοσοφία. Οἱ διαδύητοι σοφισαί, καὶ μάλιστα ὁ Γοργίας, εἰς τοῦ Ζήνωνος τὴν Διαλεκτικὴν ἐπαιρόμενοι ἐμεγαλορρήμονουν, ὅτι ἠδύνατο νὰ δείξωσι καὶ νὰ ἀναιρέσωσι πᾶσαν πρότασιν.

ΙΣ'. Ταιαύτην τινα Λογικὴν προήγαγε καὶ ἡ Μεγαρικὴ αἵρεσις, ἡ ἀπὸ Ἑυκλείδην τὸν Μεγαρεῖα συγκροτηθεῖσα (Ἐμ. Ψυχ. ΚΓ.) καὶ ὀνομασθεῖσα καὶ Διαλεκτικὴ καὶ Ἐριστικὴ. Ἐυβουλίδης ὁ Ἑυκλείδου μαθητὴς ἐφεύρηκε πολλὰ σοφίσματα. Ἐφεξῆς δὲ Φίλων καὶ Διοδωρος ἠγωνίσθησαν ἐπιπόνως νὰ εὕρωσι τὰς ὑποθετικὰς κρίσεις καὶ προτάσεις, αἵτινες εἰς ἡμᾶς τῶρα φαίνονται εὐκαταληπτόταται.

ΙΖ'. Εἰς τοῦ Πλάτωνος τοὺς διαλόγους ἀπαντῶνται τῆς Λογικῆς ἐπισήμης πολλόταται ἐκφράσεις· ἐδῶ βλέπομεν καθαρῶς τὰ Γένη καὶ τὰ εἶδη, καὶ τὰ ἄτομα, καὶ (εἰς τὸν Θεαίτητον ἡ πραγματεία τοῦ Διαλέγεσθαι) παρατηρήσεις τινὰς περὶ Κρίσεως, Ὁρισμοῦ, Διακρίσεως· ἀλλ' ἐπειδὴ πραγματεία Λογικῆς δὲν μᾶς ἀφῆκεν ὁ Πλάτων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κριθῇ Ποίας προσόδους εἶχε κάκειν εἰς ταύτην τὴν Θεωρίαν.

ΙΗ'. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐμπορεῖ εὐλόγως νὰ ὀνομασθῇ πατὴρ τῆς Λογικῆς. Ἐπειδὴ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς πολλὰ χωρὶς ἀ συγγράμματα ἀναπληροῦσι λαμβανόμενα ὁμοῦ πραγματεῖαν Λογικῆς, ὡς τὴν ἐξέλαβαν μάλιστα οἱ μεταγενέστεροι (ΙΑ'. Σημ.)· εἰς αὐτὰ δὲν φαίνεται εἰς αὐτὰ ἡ διάκρισις τῆς εἰδικῆς ἀπὸ τῆν καθ' ὕλην φιλοσοφίαν, μ' ὅλον τοῦτο ἐκρίθησαν ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἀριστουργημα, καὶ ὁ Κάντιος (α) ἐσοχάσθη ὅτι κατὰ τὰ συστατικὰ μέρη τῆς ἐπιστήμης ταύτης δὲν ἀφῆκεν ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τοὺς μεταγενεστέρους του νὰ εὑρωσι τίποτε. Τὸ φιλοπόνημα τοῦτο τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπεκράτησεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς διατριβὰς δύο χιλιάδας περὶ που ἐνιαυτῶν.

ΙΘ'. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἀπορρέψας ὅλας τῆς Διαλεκτικῆς τὰς πολυλογίας, ἐκράτησε μέρος αὐτῆς σύντομον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Κανόνα ἢ περὶ κριτηρίου, ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὰς φυσικὰς ἐρεῦνας του (Η'. Σημ.).

Κ'. Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, πολεμῶν τὸ ἐφεκτικὸν τοῦ Ἀκαδημαικοῦ Ἀρκεσιλάου, ἐνησχολήθη εἰς τὴν Λογικὴν, καὶ μάλιστα εἰς τὸ Κριτήριον τῆς ἀληθείας· εὑρηκε πολλὰς διαιρέσεις τῶν κρίσεων· ὠμίλησε περὶ τῶν ὑποθετικῶν καὶ διαζευκτικῶν συλλογισμῶν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο ἀκόμη εὐκρινὴς ἡ τῆς ἀληθείας ἰδέα, ὅλαι αἱ μεταξὺ τῶν Στωϊ-

(α) Übrigens hat die Logik von Aristoteles Zeiten her an Inhalt nicht gewonnen und das kann sie ihrer Natur nach auch nicht; ἡ γοῦν ἡ Λογικὴ ἀπὸ τὰς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τὸ περιεχόμενόν της δὲν ηὔξηθη, οὐδὲ δύναται νὰ αὐξηθῇ· αὐξάνει ὅμως (προσθῆται) κατ' ἀκρίβειαν καὶ εὐκρίνειαν. *Κάντ. Λογ. σελ. 18. ἐκδ. τοῦ Ναινιγσβέργ 1800.*

κῶν καὶ Σκεπτικῶν λογομαχίαι ἐγίνοντο ἄκαρποι καὶ ἀσυντελεεῖς.

ΚΑ'. Ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Σωτηρίου ἐποχῆς πολλὰς ἐκατονταετηρίδας ἐφεξῆς δὲν ἀπαντῶνται ἄλλοι λογικογράφοι, εἰμὴ ὑπομνηματίζαι τοῦ Ἀριστοτέλους. Τελυρὸς ὁ ἱατρὸς ὑπεμνημάτισε τὰς Κατηγορίας, καὶ τὸ περὶ Ἑρμηνείας καὶ τὰ Ἀναλυτικά. Ἐπενόησεν αὐτὸς τὸ τέταρτον σχῆμα τῶν κατηγορικῶν συλλογισμῶν. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἀπὸ Χριστοῦ ἐκατονταετηρίδα Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεὺς ἔγραψεν ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἀριστοτέλην καὶ Πορφύριον. Ἀποκατεστάθη ἕκτοτε ἡ Ἀριστοτελικὴ Λογικὴ κυρία καὶ δέσποινα πάσης φιλοσοφίας εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑυρώπης.

ΚΒ'. Ἐφεξῆς δὲ ἐναγκαλισθέντες τὰς ἐπιστήμας οἱ Ἀραβες παρέλαβαν καὶ αὐτοὶ ὁδηγὸν εἰς τὰ διαλεκτικὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ὅς τις ἐξαραβισθεὶς ἀθλίως, ἔδαπάνη ὅλην τὴν ζωὴν εἰς λογικὰς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις· διὰ δὲ τῶν Ἀράβων ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ κατὰ τὴν ΙΓ' καὶ ΙΔ' ἐκατονταετηρίδα ἐσύζησε τὴν Σχολαστικὴν φιλοσοφίαν πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐκεῖ Θεολόγων (Ἐμπ. Ψυχ. ΛΖ').

ΚΓ'. Κατὰ δὲ τὴν ΙΕ' ἐκατονταετηρίδα ἡ διὰ τῶν προσφύγων Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεγερθεῖσα μελέτη τῶν κλασσικῶν συγγραφέων ἐξύψωσε κατ' ὀλίγον τὰς ψυχὰς τῶν Ἑυρωπαίων εἰς ὑψηλότερας θεωρίας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ αἰσθανθῶσιν, ὅτι τὸ Ὅργανον τῶν Ὀργάνων καὶ ἡ χεὶρ τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι ἐπιστημῶν καὶ φιλοσοφίας καθ' ὕλην πρόξενα. Ἦρχισε λοιπὸν ἡ ἀντίθεσις κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ πρῶτος Πέτρος

ὁ Ῥάμος ἐπεχείρησε τὸν ἀγῶνα, ἀποδείξας τὴν ἀτέλειαν τοῦ Ἀριστοτελικοῦ Ὁργάνου καὶ προσπαθήσας νὰ δείξῃ μέθοδον καλητέραν.

ΚΔ'. Ἰσχυρώτερος δὲ ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν Φραγκίσκου Βάκωνος ἐκ Βερουλάμου. Κατεσκεύασεν οὗτος νέον ὄργανον· ἔδειξε τοὺς συλλογισμοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπατηλοὺς, καὶ ἐνέκρινε μόνον τὴν ἐκ τῆς πείρας γινομένην ἐπαγωγὴν. Ἡ Λογικὴ του ἐπενήργησε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττω εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς, οἵτινες ἐφιλοπόνησαν πολλὰ ἐμπειρικὰ συγγράμματα· ἀλλ' ἡ ἀντίθεσίς του προσπαθήσασα νὰ ἐξουθενώσῃ παντάπασιν τὸν συλλογισμὸν ἐσύζησε τῆς Ἀγγλικῆς σχολῆς τὴν νεωτέρων ἐμπειρίαν (Ἐμπ. Ψυχ. ΜΒ').

ΚΕ'. Καρτέσιος ὁ Γάλλος ἐγνώρισε τὸ ἐλάττωμα ταύτης τῆς Λογικῆς, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ διορθώσῃ τὴν Ἀριστοτελικοσχολαστικὴν μέθοδον. Ἀντέταξεν εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν Ἀγγλῶν τὴν συλλογιστικὴν μέθοδον, συνάψας τὴν Σκέψιν μὲ τὸν αὐστηρῶς συστηματικὸν δογματισμὸν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασε Μαθηματικὴν μέθοδον.

ΚΣ'. Ἰωάννης Λώκκιος ὠδηγήθη ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Βάκωνος νὰ ἐρευνήσῃ ἀκριδέστερα τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἡρμήνευε τὰς ἀποδείξεις τῆς Λογικῆς πλέον ἐφηρμοσμένας εἰς τὰ πράγματα παρὰ καθαρὰς καὶ ἀμιγεῖς.

ΚΖ'. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ περίφημος Λεϊβνίτιος, σιμὰ τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν του ἀσχολιῶν, κατέγινε καὶ εἰς τὴν Λογικὴν εἰπὼν ἱκανὰ καὶ γενναῖα περὶ τῶν ἀποδεδειγμένων γνώσεων, καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀσαφῶν καὶ ἐσθρινῶν ἐννοιῶν.

ΚΗ'. Βόλφιος ὁ τοῦ Λεϊβνιτίου μαθητὴς ἐπραγματεύθη

διὰ Μαθηματικῆς μεθόδου ὅλα τὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας καὶ τὴν Λογικὴν μὲ πολλὴν εὐκρίνειαν καὶ μεγίστην ἀκριβολογίαν. Ἐγραψαν δὲ Λογικὰς εἰς τὴν Γερμανίαν Πλουκέτος, Ἑρρίκος Λαμβέρτος, Σαμουὴλ Γεϊμάρος. Ὅλοι δὲ οἱ νεώτεροι Λογικογράφοι ἦσαν ἢ ὑπὲρ τὸ δέον σχολαστικοί, ἢ ἀμέτρως ἐμπειρικοὶ προσπαθοῦντες μὲ ψυχολογικὰς τῆς ἐμπειρίας ἐρεῖνας νὰ ἐξηγήσωσάτους τῆς Λογικῆς κανόνας. Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ὁ Γάλλος Κονδιλλάκιος, ἀνὴρ τᾶλλα ἐπίσημος, καὶ πολὺ συνεισενεγκὼν εἰς τὸ ἐμπειρικὸν μέρος τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐρεύνης, ἀλλὰ μὴ συνιδὼν ἀκριδέστερον τίς εἶναι ἡ κυρίως λεγομένη Λογικὴ ἐπιστήμη.

ΚΘ'. Τοῦτο τὸ κλέος ἐναπεταμιεύετο ἀναμφιδόλως εἰς τὸν περικλεέστατον Κάντιον, ὡς πολλάκις ἐν παρόδῳ τὸ εἶπαμεν (Κρηπ. ΡΚΒ' καὶ ἐνταῦθα Γ', Σημ.). Ἐδειξε Τίς εἶναι ἡ ἐπιστήμη αὕτη, καὶ τίνα σχέσιν ἔχει πρὸς τᾶλλα τῆς φιλοσοφίας μέρος· διέταξεν ὀρθότερα τὰ περὶ κρίσεως καὶ συλλογισμοῦ, ἔλυθερώσας αὐτὰ ἀπὸ τὰς μεταίτας κενολογίας. Αἱ διορθώσεις καὶ ἐκκαθάσεις τοῦ αὐταὶ εὐρίσκονται σποράδην διασκορπισμέναι εἰς τὰ συγγράμματά του καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κριτικὴν τοῦ καθαροῦ λόγου· ὀλίγα δὲ περιέχει ἐκ τούτων ἡ ἀπ' ἄλλους ἐκδοθεῖσα Λογικὴ του· αἱ δὲ μετὰ Κάντιον ἀσχοληθέντες εἰς συγγραφὰς Λογικῶν εἶναι Σαλομὼν Μαίμων, Ὁφθαῦρος, Κισεβέτερος ὁ εἰς Βερολῖνον ἤδη τὴν Καντιακὴν φιλοσοφίαν διδάσκων, Εὐρύγιος ὁ εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς ἐπίσης συντάξας τὴν τὸ 1806, ἐκδοθεῖσαν Λογικὴν του, καὶ εἰς Λειψίαν τὴν σήμερον εὐκλεῶς φιλοσοφῶν· καὶ Φριδερίκος Φρεΐσος ὁ εἰς Γίενα τῆς φιλοσοφίας διδάσκαλος, ἐκδούς τὸ σύστημα τῆς Λογικῆς του τὸ 1811.

Λ'. Ἐὰν δὲ ρίψωμεν ἐν βλέμμα καὶ εἰς τὴν ταπεινωμέ-

νην Ἑλλάδα, μετὰ τοὺς πολλοὺς ὑπομνηματισαὺς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὀλιγαριθμοὺς τινὰς εὐρίσκομεν τοὺς Λογικογράφους. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τὰ μέσα τῆς Ἡ' ἑκατονταετ. ἔγραψε σύντομόν τι Σχολαστικῆς ἰδέας βιβλιδάριον· καὶ Νικηφόρος Βλεμμίδης τὴν εἰς ὅλους μας γνωστὴν Λογικὴν του· καὶ Γεώργιος Σουγδουρῆς ἐξ Ἰωαννίνων συνετάξε κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ΙΗ' ἑκατοντ. εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Λογικὴν, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βιέννῃ τὸ 1792. Τὸν δὲ τελειότερον καὶ ἐνδοξότερον ἀγῶνα ἀνέλαβεν ὁ κλεινὸς Εὐγένιος μας, συντάξας τὴν περιώνιμον Λογικὴν του, κατὰ μὲν τὴν ὕλην Βολφιασί, κατὰ δὲ τὸ εἶδος οὐχὶ τόσο ἀκολουθήσας τὴν μαθηματικὴν μέθοδον, ἀλλ' ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκθέσας τὰς ἰδέας του μὲ τακτικὴν ἀκολουθίαν καὶ συνέχειαν· ἐξεδόθη δὲ ἡ Λογικὴ του τὸ 1767 εἰς Λειψίαν τῆς Σαξωνίας· καὶ εἶναι, ὡς ἐγὼ νομίζω, καλὴ νὰ μελετᾶται ἀκόμη καὶ τῶρα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας· διότι, ἂν καὶ δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὴν ἡ ἀκρίβεια, τὴν ὁποίαν ζητοῦσιν οἱ Νεώτεροι ἀπὸ τὴν Λογικὴν, καθὼ τριαύτην, εἶναι ὅμως καθ' ὕλην ὠφέλιμος εἰς ἡμᾶς, ὡς εὐρίσκοντας πολλὰ καὶ τῶν προγόνων μας καὶ τῶν Νεωτέρων ἀπογεννήματα. Ἐχομεν δὲ καὶ μεταφρασμένας ἐκ μὲν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης τὴν τοῦ Κυνδύλλακιου Λογικὴν ὑπὸ Δημητρίου Δανιὴλ Φελιππίδου Μηλιώτου ἐκδοθεῖσαν τὸ 1800 ἐν Βιέννῃ· ἐκ δὲ τῆς Ἰταλικῆς τὴν τοῦ Σοαυῖου μετὰ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς φιλοσοφίας του, ὑπὸ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ Μηλιώτου καὶ τούτου ἐκδοθεῖσαν τὸ 1804 ἐν Βενετίᾳ.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Α'.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Περὶ Ἰδεῶν καὶ τῶν ἐκφραζόντων
αὐτὰς ὄρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ ἀπλῶν καὶ συνθέτων ἐννοιῶν.

ΛΑ'.

Επειδὴ πᾶσα ἰδέα εἶναι ἔμμεσος ἀντίληψις τοῦ νοῦς γι-
νομένη ἐξ ἀντικλήψεων ἀμέσων, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν διὰ
τῶν αἰσθήσεων· καὶ ἐπειδὴ ὁ νοῦς φιλοτεχνεῖ τὰς ἰδέας, ἐ-
νῷ ἀφαιρεῖ μὲν τὰ προσιδιάζοντα, κατέχει δὲ τὰ κοινῶς
προσόντα (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΝΗ'). διὰ τοῦτο πρὶν εἰπῶμεν
περὶ ἰδεῶν ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ διαλάβωμεν περὶ ἀντιλή-
ψεων μερικῶν, ὅχι ὡς ἔργων τοῦ νοῦς, ἀλλ' ὡς ὕλης ἀνά-
γκαιας εἰς κατασκευὴν τῶς ἰδεῶν του· καὶ περὶ ἀφαιρέσεως,
ἡγουν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ νοῦς ἐκ τῶν ἀντι-
λήψεων ἐργάζεται τὰς ἰδέας, εἰς τὰ δύο πρῶτα Κεφάλαια
τοῦ ἀνὰ χεῖρας Μέρους.

ΛΒ'. Ἀντικείμενον ἀντιλήψεως ὀνομάζεται, ὅ,τι ἀντιλαμβανόμεθα μὲ τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν φαντασίαν· τὸ ὅποιον προπόντως ὀνομάζεται καὶ ὕλη τῆς ἀντιλήψεως· ὁ δὲ τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον τὸ ἀντιλαμβανόμεθα, ὀνομάζεται τῆς ἀντιλήψεως τὸ εἶδος. Τὸ δὲ τὴν ἀντίληψιν δεχόμενον ὀνομάζεται ὑποκείμενον τῆς ἀντιλήψεως· ἀντιλαμβάνεσθαι, φέρει εἰπεῖν, τὴν τράπεζαν ταύτην διὰ τῆς ὁράσεως. Ἡ τράπεζα εἶναι τῆς ἀντιλήψεως τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ ὕλη· ὁ κατὰ τὸν ὅποιον τὴν βλέπεις τρόπος, τὸ εἶδος· σὺ, τὸ ὑποκείμενον.

ΛΓ'. Χαρακτήρ ἀντικειμένου ὀνομάζεται ὅ,τι εὐρίσκεται ἀναπόσπαστον ἀπ' αὐτοῦ· εἰς ταύτην, φέρει εἰπεῖν, τὴν τράπεζαν, τὸ τετράπλευρον σχῆμα, ἡ ξυλὴν ὕλη, τὸ ζεῖρρόν, τὸ μελανωπὸν χρῶμα, τὸ τετράπουν αὐτῆς, εἶναι ὅλα χαρακτήρες τοῦ ἀντικειμένου.

ΛΔ'. Φανερόν δὲ εἶναι ὅτι καθεὶς χαρακτήρ, θεωρούμενος χωρὶς, γίνεται ἀντικείμενον ἀντιλήψεως· καὶ καθὼς τὸ ἀντικείμενον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν σύνθετον ἐκ πολλῶν ἀντικειμένων· οὕτω καὶ τὴν ἀντίληψιν σύνθετον ἐκ πολλῶν ἀντιλήψεων.

ΛΕ'. Ἐξεύρομεν δὲ πολλὰ ἀντικείμενα, εἰς τὰ ὅποια ἄλλα ἀντικείμενα νὰ εὕρωμεν δὲν δυνάμεθα, οἷον θερμότης, ψύχος, ὀσμὴ, κόκκινον, πράσινον κτλ. Καθὼς δὲ τὰ ἀντικείμενα, οὕτω καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν, ἀπλᾶς.

ΛΣ'. Ἐντεῦθεν προέρχεται τῶν ἐννοιῶν ἡ διαίρεσις εἰς ἀπλᾶς καὶ μὴ ἀπλᾶς· ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν πρῶται εἶναι αἱ χαρακτήρος παντὸς ἁμοιοῖ· αἱ δὲ δεύτεραι, αἱ ἐξ ἀπλουσέρων ἄλλων χαρακτηριζόμεναι. Ἀπὸ δὲ τῶν μὴ

ἀπλᾶς αἱ μὲν εἶναι σύνθεται, εἰς ὅσας φυσικῶς συνέρχονται αἱ ἀπλούσεραι, οἷον ἡ τῆς φλογὸς, εἰς τὴν ὁποίαν φυσικῶς συνέρχονται φῶς καὶ καυσις καὶ σχῆμα· αἱ δὲ συμπεπλεγμέναι, εἰς ὅσας αἱ ἀπλούσεραι εἰσδιδάζονται ἢ ὑπὸ τῆς φαντασίας ἢ ὑπὸ τῆς τέχνης.

ΛΖ'. Καὶ ὑπὸ μὲν τῆς φαντασίας συμπλέκονται αἱ ἔννοιαι κατὰ τε τοὺς εἰρημένους (Εμ. Ψυχ. ΡΔ') τρόπους, καὶ κατ' ἄλλους ἰσως, τοὺς ὁποίους ἐμπορεῖ τις νὰ προσθήσῃ εἰς ἐκείνους· ὑπὸ δὲ τῆς τέχνης συμπεπλεγμέναι εἶναι ἡ τοῦ καραβίου, τοῦ οἴκου, τοῦ ὥρολογίου, καὶ ἄλλων πολλῶν τεχνουργημάτων.

ΛΗ'. Θεωρούμεναι δὲ αἱ ἔννοιαι ἐκ τοῦ εἶδους (ΛΒ') ἡγούν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰς ἔννοιας τὸ ὑποκείμενον, διαιροῦνται εἰς ἐναργεῖς καὶ ἀμυδράς. Ἐναργὴς ἔννοια εἶναι, διὰ τῆς ὁποίας καταλαμβάνεις τὸ πρᾶγμα καθαρῶς, καὶ τὸ διακρίνεις ἀπὸ παν ἄλλο, οἷον ἡ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ βοῦς, τοῦ οἴκου, τοῦ τριγώνου, καὶ τῶν ἄλλων γνωριμωτάτων πραγμάτων· ἀμυδρά δὲ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀμφιβάλλεις, ἂν εἶναι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα· οὕτω πάσχεις, ὅταν ἀκούων φωνὴν τινὸς συνειθισμένην δὲν ἐμπορῇς νὰ διακρίνῃς καὶ τίνας τῶν γνωρίμων σου εἶναι· καὶ τὸν μακρόθεν βλέπόμενον ἀμυδρῶς καταλαμβάνεις ὡς ὅντα τὸν Φειδίαν τὸν φίλον σου ἢ τινα ὅμοιον ἐκείνου.

ΛΘ'. Ἡ ἐναργεῖα τῶν συνθέτων καὶ συμπεπλεγμένων ἐννοιῶν (ΛΣ) γυνᾶται ἀπὸ τὴν ἐναργῆ κατανόησιν τῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, συγκροτοῦνται ἀπλουτέρων· καθὼς ἐξ ἐναντίας ἡ ἀμυδρία, ἀπὸ τὴν ἐκείνων ἢ ὁσαυτὴ κατάληψιν ἢ ἀκαταληψίαν· ἐννοῶ, φέρει εἰπεῖν, Τί εἶναι φλόξ,

Τέμ. Β'.

Β

ἐπειδὴ ἐννοῶ ἐναργῶς τί εἶναι θερμότης, τί φῶς, τί τὸ πυραμιδοειδές καὶ εἰς ὀξύτητα λήγον σχῆμα· εἰάν δ' ἀγνοῖται τι ἐκ τούτων, ἡ ἐννοια εἶναι ἀσαφὴς καὶ ἀμυδρά· αἱ δὲ ἀπλᾶι ἐννοιαί, (ΛΕ') ἔχουσι ἐξ ἑαυτῶν τὴν ἐνάργειαν ἢ τὴν ἀμυδρίαν· διότι τί εἶναι γλυκύτης, τί θερμότης κτλ. ἐξεύρω ἐναργῶς ἐξ αὐτῶν τούτων, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ὑπάρων δὲν ἔχουσι χαρακτῆρων.

Σημείωσις. Ἐπειδὴ τὰς ἀπλᾶς ἐννοίας, ὡς ἀμοίρους χαρακτῆρων, εἰς ἄλλους δὲν ἐμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν, εἰάν δὲν τὰς γνωρίζωσιν ἐξ ἰδίας ἑαυτῶν πείρας· διὰ τοῦτο πολλοὶ νεώτεροι τὰς ἐνομαζέουσι συγκεχυμένως ἐναργεῖς, εἰάν εἶναι γνωρίζοι· ἀλλὰ τὸ ἀπλοῦν, ὁ λόγος βοᾷ ὁ ὀρθός, σύγχυσιν δὲν πᾶσχει ποτὲ οὐδεμίαν· καὶ ἄλλως ἐννοια συγκεχυμένως ἐναργῆς μὲ φαίνεται πρᾶγμα τραγελαφικόν· διότι ἡ τὸ ἐν ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ εἶναι ἡ τὸ ἄλλο.

Μ'. Ἡ αὐτὴ σύνθετος ἐννοια συμβαίνει συχνάκις νὰ εἶναι καὶ ἐναργῆς καὶ ἀμυδρά κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· αἶον τὴν σύνθετον ἐννοϊαν τῶν τριῶν γραμμάτων α, β, γ, ἀντιλαμβάνεσθαι ἐναργῶς, ἐπειδὴ ἐξεύρεις καθενὸς καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν δύναμιν, καὶ, ὅσάκις θελήσης, τὰ φαντάζεσθαι καὶ τὰ τρία ὁμοῦ ἐναργέστατα· ὡσαύτως ἐναργῶς μὲν ἐννοεῖς καὶ ὅλα τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα, γινώσκων ἀκριδῶς καὶ τὸ σχῆμα καθενὸς καὶ τὴν δύναμιν· ἀλλ' εἰάν θελήσης νὰ τὰ καθυποβάλῃς ὅλα ἐντάμα εἰς τὴν ἐποπτεῖαν, καὶ νὰ τὰ φαντασθῇς ἐν ταυτῷ, εἰς μίαν θελεις ἀναγκάσειν τὴν φαντασίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ συγχειρισμένων καὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν.

ΜΑ΄.

Ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ὅσων ἐλάβαμεν καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον τὰς ἐννοίας, εἶναι μὲ χαρακτῆρας (ΛΓ'), καὶ καὶ ἐν δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν φύσιν ἀχαρακτήριστον καὶ μονῆρες· μηδ' ἐμποροῦμεν νὰ εὕρωμεν ἀπλοῦν ἀντικείμενον, ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ λάβωμεν ἑννοιαν ἀπλὴν· ἄνθρωπος ἔχει ψυχὴν καὶ σῶμα· καὶ ἡ ψυχὴ παντοίας δυνάμεις· τὸ δὲ σῶμα παντοῖα μέρη καὶ μέλη· γλυκύτης εἶναι ἡνωμένη πάντοτε μὲ τὸ σάκχαρον, φέρ' εἰπεῖν· καὶ ἡ λευκότης μὲ τὸ γάλα κτλ. Διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ ἑννοιαὶ τῶν περικυκλονούντων ἡμᾶς πραγμάτων ὀνομάζονται συγχειρισμέναι, ἵγουν ἐκ πολλῶν ἄλλων ἐννοιῶν ἀναμιγμέναι καὶ σύνθετοι.

ΜΒ΄. Εἰς παντὸς ἀντικειμένου συγχειρισμένην ἑννοιαν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἑννοια πρώτης τινος βάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπισυναγονταὶ αἱ ἀπλούσεραι ἑννοιαὶ· οἷον, εἰὰν ἔχῃς εἰς χεῖρας σῶματι, καὶ ἀντιλαμβάνεσαι ἐξ αὐτοῦ πολλὰς ἀπλούσερας ἐννοίας, φέρ' εἰπεῖν, βαρύτητα, σιλπνότητα, σχῆμα, θερρότητα κτλ. ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα θέλεις ἀναγκασθῆναι νὰ τὰ ἀποδώσῃς εἰς βάσιν τινὰ τοῦ σώματος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιφέρονται καὶ ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζουσι. Ταύτην, τὴν ὁποίαν δὲν ἐξεύρομεν ποία τις εἶναι, τὴν

B 2

ἴσασιν ὀνομάζουσιν οὐσίαν τοῦ πράγματος, καὶ ὑποκείμενον πρῶτον.

ΜΓ'. Πολλάκις δὲ ἡ συγκεκριμένη ἔννοια σύγκειται ἀπ' ἄλλας συγκεκριμένας, καθὼς ἡ συγκεκριμένη ἔννοια τῆς μαχαίρας ταύτης εἶναι σύνθετος ἐκ τῆς συγκεκριμένης ἐννοίας τοῦ σιδήρου, καὶ τῆς συγκεκριμένης ἐννοίας τοῦ τῆν λαδὴν κοσμοῦντος ὀρχύρου. Εἰς δὲ τὰς συγκεκριμένας ἐννοίας αἱ ἀπλουτέρας ἢ εἶναι ἀναγκαῖαι, καθὼς εἰς τὴν φλόγα ἢ τῆς θερμότητος, καὶ ἢ τῆς λάμπειας ἢ εὐδεχόμεναι, καθὼς εἰς τὸ σῶμα τοῦτο νὰ εἶναι σφαιροειδὲς καὶ κόκκινον.

ΜΔ'. Καθὼς δὲ διὰ τῆς φαντασίας (Εμ. Ψυχ. ΡΔ.) ἐμποροῦμεν πολλαχῶς νὰ συνάψωμεν πολλὰς ἀπλὰς ἐννοίας εἰς μίαν σύνθετον· οὕτως ἐξ ἐναντίας ἀπὸ συγκεκριμένην ἔννοιαν ἐμποροῦμεν νὰ ἀποχωρίσωμεν ἀπλουτέρας, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τὰ πράγματα εἶναι ἀδύνατον· αἱ ἀποχωριζόμεναι δὲ αὐταὶ ἐννοιαί ὀνομάζονται ἀφηρημέναι· ἐμποροῦμεν δὲ νὰ ἀποχωρίσωμεν τὰς ἀφηρημένας ἐννοίας κατὰ τοὺς ἐφεξῆς τρεῖς τρόπους.

α'. Ἀποχωρίζομεν τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον ἢ τὴν πρῶτην οὐσίαν (ΜΒ') ἀπὸ τὰς ἐννοίας, αἵτινες ἐπιφέρονται εἰς αὐτὸ, μὲ βεβιασμένην καὶ ἀμυδρὰν ἐπένοιαν· διότι ἀκριδῶς νὰ τὸ κατανοήσωμεν εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον.

β'. Ἀποχωρίζομεν ἐξ ἐναντίας ὅλας τὰς ἀπλουτέρας ἐννοίας, καὶ τὰς φανταζόμεθα χωριστὰ ἀπὸ τὸ πρῶτον ἑκεῖνο ὑποκείμενον.

γ'. Ἀποχωρίζομεν χωριστὰ μίαν ἀπὸ τὰς ἀπλουτέρας, καὶ τὴν θεωροῦμεν κατὰ μέρος· οὕτω κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπον ἀπὸ τοῦ Σωκράτην ἀφαιρῶ ὅλας τὰς ἀπλουτέρας

ἐννοίας ἀπὸ τὸ ὑποκείμενόν του τὸ πρῶτον· ἢ, κατὰ τὸν τρίτον, μόνον τὸ φιλοσοφικὸν ἥθος του· ἐκφράζονται δὲ ἀπὸ τοὺς γραμματικούς οἱ δύο οὗτοι τρόποι ποτὲ μὲν ὁμοίως μὲ τὰ συγκεκριμένα ὀνόματα, οἷον ὁ ἄνθρωπος, ὁ φιλόσοφος· ποτὲ δὲ μὲ τὰ διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτῶν ὑψιστά αἰρημένα, οἷον ἀνθρωπότης, φιλοσοφία, βαρύτης, σῶμα, λευκότης κτλ.

ΜΕ'. Πόσον δὲ ὠφελοῦμεθα ἀπὸ τὰς ἀφηρημένας ἐννοίας μὴδ' εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγήσωμεν· διότι εἶναι ἀδύνατον τὰ πολυμερῆ καὶ πολυσύνθετα νὰ θεωρῶμεν ὅλα ἐντάμα· διὰ δὲ τῆς σφαιρέσεως ἀποχωρίζοντες τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰ θεωροῦμεν ἐπ' ἀδείας χωριστὰ καὶ μανθάνομεν ἀκριδῶς τὰς ιδιότητάς των· οὕτως εἰς τὴν Γεωμετρίαν θεωροῦμεν χωριστὰ πρῶτον γραμμῶν ιδιότητας, δεύτερον ἐπιφανειῶν, τρίτον σωμάτων, μὴ ὅλον ὅτι εἰς τὴν φύσιν εἶναι καὶ τὰ τρία ἐντάμα ἡνωμένα καὶ ἀχώριστα· μὴδὲ τὰς ιδέας, αἵτινες εἶναι ἀφηρημέναι, ὡς θελομεν ἰδεῖν, ἢ θυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν χωρὶς τὴν ἀφαιρετικὴν ταύτην τῆς ψυχῆς μας δύναμιν· χωρὶς αὐτῆς τίποτε δὲν ἐδιαφέραμεν ἀπὸ τὰ κτήνη, τὰ ὁποῖα μόνον τὰ παρόντα γνωρίζουσι.

ΜΣ'. Ἀλλ' ὅτι αἱ ἀφηρημέναι ἐννοιαί μόνον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου ὑπάρχουσιν, ὡς φαντασίας ἀναπλάσματα, εἴπαμεν ἤδη ἀλλαχοῦ (Εμ. Ψυχ. Ρ5').

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ ἰδεῶν καὶ μερικῶν ἐννοιῶν, ἢ περὶ Πλά-
τους καὶ βάρους ἐννοιῶν.

ΜΖ'.

Πάσης συνθέτου καὶ συγκεκριμένης ἐννοίας ὀνομάζεται βά-
θος τὸ ἄθροισμα τῶν ἀπλουσέρων ἐννοιῶν, ἐκ τῶν ὁπο-
ίων συναπαρτιζέται. Τῆς ἐννοίας τοῦ ἀνθρώπου βάθος εἴ-
ναι αἱ ἐννοιαὶ ζῶον καὶ λογικόν. Τὸ δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐν-
νοια μὲν ἐφαρμόζεται εἰς πολλὰ πράγματα, καθὼς ἡ ἐννοια
τοῦ ἀνθρώπου ἐφαρμόζεται καὶ εἰς Πλάτωνα καὶ εἰς Σωκρά-
την κτλ. τοῦτο λέγεται Πλάτος τῆς ἐννοίας.

ΜΗ'. Πᾶσα ἐννοια, ὡς πλατεῖα μὲν θεωρουμένη περιέ-
χει ὑφ' ἑαυτὴν πολλὰς ἄλλας ἐννοίας· πᾶσα δὲ μία ἐκ τῶν
πολλῶν τούτων λέγεται ὅτι ὑπάγεται ὑπ' ἐκείνην· οἷον ἡ
ἐννοια τοῦ ἀνθρώπου περιέχει ὑφ' ἑαυτὴν τὴν τοῦ Σωκρά-
τους, Ξενοφῶντος κτλ. αἱ δὲ τούτων, ὑπάγονται ὑπ' ἐκεί-
νην· Θεωρουμένη δὲ ὡς βαθεῖα, ἐμπεριέχει ἐντὸς ἑαυτῆς
πολλὰς ἀπλουσέρας ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι τὴν χαρακτηρίζου-
σιν· οὕτως ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἐννοια, ὡς βαθεῖα ἐμπεριέχει
ἐντὸς ἑαυτῆς τὴν τοῦ ζώου καὶ τὴν τοῦ λογικοῦ ἐννοια.

ΜΘ'. Πᾶσα δὲ ἐννοια ὅσον πλειότερον πλατύνεται,
τοσοῦτον ὀλιγώτερον βαθύνεται, καὶ ἀντιστρόφως· οἷον τῆς
ἀνθρώπου ἐννοίας βάθος εἶναι τὸ ζῶον καὶ τὸ λογικόν, εἰς

τὰ ὅποια, εἰς προσεβῆ τὸ φιλόσοφον, καὶ ἀνέβη οὕτω τὸ βάθος, θέλει συσταθῆναι τὸ πλάτος, ἐπειδὴ δὲ αὐτῆς δὲν θέλουν σημαίνεσθαι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ μόνον οἱ φιλόσοφοι. Ἐξ ἐναντίας δὲ, εἰς ἀφαίρεσιν τὸ λογικόν, καὶ ἐλαττώσῃ τὸ βάθος, θέλεις μεγαλύνειν τὸ πλάτος· διότι θέλεις ἐκτείνειν τὴν ἔννοιαν μὲ μόνον τὸ ζῶον εἰς πάντα τὰ ζῶα μέτοχα· φανερόν δὲ γίνεται ἐκ τούτων, ὅτι αἱ ἀπλούσταται δὲν ἔχουσι παντάπασιν βάθος, μηδ' αἱ συνθετώταται πλάτος (ΛΣ').

Ν'. Καὶ κατὰ βάθος καὶ κατὰ πλάτος θεωρουμένη ἡ ἔννοια ἐμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὡς ὅλον τι, τοῦ ὁποίου μέρη κατὰ βάθος μὲν εἶναι οἱ χαρακτῆρες, κατὰ δὲ πλάτος τὰ ὑπ' αὐτὴν ὑπαγόμενα ἀντικείμενα (ΜΗ'). ἀλλὰ τὸ ὅλον κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν εἶναι, ὡς λέγουσιν, ἐνεργεῖα καὶ πραγματικόν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, δύναμις καὶ κατ' ἀφαίρεσιν· διότι ὁ ἄνθρωπος ζῶον μὲν καὶ λογικόν εἶναι πραγματικῶς, καὶ ἄλλως νὰ γείνη εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Σωκράτης δὲ καὶ Ξενοφῶν ἐμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ νὰ μὴ εἶναι.

ΝΑ'. Ἡ παντάπασιν ἀπληγῆς ἔννοια, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔντι τῷδε σημαίνεται, ὀνομάζεται μερικὴ· τὸ δὲ ἀντικείμενόν της, ἄτομον μὲν εἰς τὰλλα, πρόσωπον δὲ ὀνομάζεται εἰς τὸν ἄνθρωπον· οἶον αὕτη ἡ τράπεζα· ἐγώ· σύ· Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου.

ΝΒ'. Παρεκτός τῶν ἀτομικῶν ἢ προσωπικῶν τούτων ἐννοιῶν, ὅσαι ἔχουσιν ὁποιονδήποτε τι πλάτος ὅλαι ὀνομάζονται ἔννοιαι καθολικαί, καὶ τοσοῦτον καθολικώτεραι, ὅσον ἐκτείνονται εἰς πλείονερα ἀντικείμενα. Τοιαύτην ἔννοιαν ὀνομάσαμεν μετὰ τῶν νεωτέρων ἰδέαν (Ἐμ. Ψυχ. ΡΝΔ'), τὴν ὁποίαν γεννᾷ ὁ νοῦς βεβαιούμενος ὑπὸ τῆς

φαντασίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀφαιρῶν καὶ ἀποβάλλων τάλλα, κρατεῖ ὅσα εἶναι ἱκανὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ.

ΝΓ'. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν χαρακτήρων, τοὺς ὁποίους κρατεῖ ὁ νοῦς εἰς ἰδέας γέννησιν, σημαίνεται καὶ ἓν τοῦτο καὶ πολλὰ κατὰ τοῦτο, οἷον μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὗτος ὁ ἀνθρώπος, καὶ πᾶς τις ἄλλος· εὐλόγως λέγουσιν οἱ νεώτεροι, ὅτι ἰδέα εἶναι ἡ συνάπτουσα τὰ πολλὰ εἰς ἓν, καὶ τὸ ἓν πολλαπλασιάζουσα.

ΝΔ'. Καθὼς δὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως λέγεται αἰσθητὸν, καὶ τὸ τῆς φαντασίας, φαντασιν· οὕτω καὶ τῆς ἰδέας τὸ ἀντικείμενον πρέπει νὰ τὸ σημαίνωμεν μὲ ὄνομά τι οἰκτεῖον καὶ προσφυές· ἀλλ' ἔπειδὴ ἡ ἰδέα εἶναι ἡ γέννημα τοῦ νοῦς περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦμεν κατὰ τὸ παρὸν· ἡ τοῦ Λόγου (Κρηπ. ΞΛ') περὶ τῆς ὁποίας θελομεν εἰπεῖν τὰ θέοντα ἀλλαχοῦ· τῆς μὲν ἐνταῦθα ἰδέας τοῦ νοῦς τὸ ἀντικείμενον ὀνομάζομεν νοητόν· ἐκείνης δὲ, Ἰδαντικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

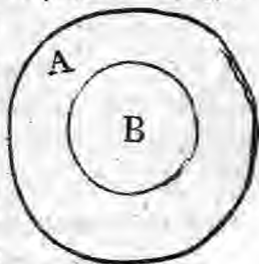
Περὶ νοητῶν ὄντων, ὅπου καὶ περὶ τῶν
πρώτων ἀρχῶν τῆς Λογικῆς.

ΝΕ'.

Πῶν ἀντικείμενον, εἰδὲν δὲν δύναται νὰ παρασθῇ εἰς τὸν νοῦν, ποτὲ δὲν γίνεται νοητόν· ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται,

ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς ἑαυτό· διό-
τι, εἰν δὲν εἶναι σύμφωνον, δὲν προσαρμόζεται εἰς τὴν
συμφωνίαν τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων· καὶ ἐπομένως, εἴ-
ναι ψευδές (Α'). Τοιοῦτον τι νοητὸν ὀνομάζεται "Ὁν κα-
τὰ λογικὴν σημασίαν· τὸ δὲ μὴ δύναμενον νὰ νοηθῇ, μὴ
ὄν ἢ μὴ δὲν· καὶ τὰ δύο δὲ ἐκλαμβάνομεν ἀφηρημέ-
νως, χωρὶς τῶν πραγμάτων εἰς τὰ ὅποια τὸ μὲν ἀποδίδ-
νεται ὡς ὄν, τὸ δὲ ἀπάγεται ἀπ' αὐτῶν ὡς μηδέν· οὕτω,
φέρ' εἰπεῖν, τὸ τρίγωνον μὲ τρεῖς γωνίας καὶ τρεῖς πλευ-
ράς ἐννοῶ ὡς ὄν λογικῶς· τὸ δὲ τρίγωνον μὲ πέντε πλευ-
ράς ὡς μηδέν.

Ν5'. Ἀλλὰ μὴ ὄντα εἶναι καὶ τῆς φαντασίας τὰ ἀ-
ναπλάσματα· οἷον χρυσοῦν ὄρος, τραγέλαφος, πηγασσος,
τὰ ὅποια πραγματικῶς δὲν ὑπάρχουσι (Ἐμπ. Ψυχ. Ρ5.)
μ' ὅλον ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι νοητά. Τὸ ὄν λοιπὸν ἐμπορεῖ
νὰ ἐκληθῇ διττῶς· κατὰ λογικὴν καὶ κατὰ πραγματικὴν
σημασίαν· καὶ ὅ,τι μὲν ὑπάρχει πραγματικῶς εἶναι καὶ νοη-
τὸν· ὅ,τι δὲ νοεῖται, δὲν εἶναι ἐξ ἀνάγκης καὶ πρᾶγμα·
εἰν δὲ ὑποθέσωμεν δύο ὁμοκέντρους
κύκλους, τὸν μὲν μεγαλῆτερον Α
τῆς νοήσεως, τὸν δὲ μικρότερον Β
τῆς ὑπάρξεως· βλέπομεν προφανῶς,
ὅτι τὸ εἰς τὸν κύκλον τῆς ὑπάρξεως,
περικλείεται καὶ εἰς τὸν τῆς νοήσεως·
ἀλλ' ἡ τὸ εἰς τὸν κύκλον τῆς νοήσεως
δὲν περικλείεται ἐνταυτῷ καὶ εἰς τὸν τῆς ὑπάρξεως.

ΝΖ'. Πάσης ιδέας τὸ νοητὸν παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν
μας διὰ τῶν χαρακτήρων τῆς (ΝΓ'), τοὺς ὁποίους περιέχει
κατὰ βάθος· οἷον ὁ ἄνθρωπος παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν μας

μέ τοὺς χαρακτήρας ζῶον καὶ λογικόν, συνάμα λαμβανόμενους. Πᾶσα λοιπὸν ἰδέα εἶναι ἴση μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν χαρακτήρων της· ἡ δὲ ἐξέσωσίς των σημαίνεται μὲ τὸν τύπον $A=A$. Θέτομεν δηλαδὴ εἰς τὸ νουν μας τὸ ἀντικείμενον τῆς ἰδέας, ἀντιθέτομεν ἔπειτα εἰς αὐτὸ τῶν χαρακτήρων του τὸ ἄθροισμα, καὶ εὐρίσκοντες τα ἴσα, τὰ συνθέτομεν εἰς ἑνὸς λογικοῦ ὄντος συμπλήρωσιν (NE'). ὁ τύπος $A=A$ ἔμπορεῖ νὰ ἀναγνωσθῇ διαφόρως ἀναλυόμενος εἰς διαφόρους μὲν ἀποφάνσεις, τὸ αὐτὸ δὲ πάντοτε σημαίνουσας. "Ἀπαν ὃν εἶναι ἴσον ἑαυτοῦ· καί, "Ἀπαν ὃν εἶναι σύμφωνον πρὸς ἑαυτό· καί, "Ἀπαν ὃν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι· καί, "Ἀπαν ὃν ἐστίν, ὃ ἐστίν· καί (ὅταν ἐκληφθῇ ἡ ἰδέα ὡς ὅλον, τοῦ ὁποῖου μέρη εἶναι οἱ χαρακτῆρες (N')). Τὸ ὅλον εἶναι ἴσον μὲ ὅλα τὰ μέρη του ὁμοῦ λαμβανόμενα· καὶ ὅλα τὰ μέρη ὁμοῦ λαμβανόμενα συναποτελοῦσι τὸ ὅλον· ὁ τύπος οὗτος περιέχει τὴν εἰς τὸ διανοεῖσθαι ἀρχὴν τῆς θέσεως καὶ ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως· ἥτις λέγεται καὶ ἀρχὴ τῆς ἀπολύτου ταυτότητος· θέλομεν δὲ ἰδεῖν εὐθὺς τρεῖς ἄλλας ἀρχὰς ἐχούσας πρὸς ἀλλήλας τὸν λόγον τῆς θέσεως καὶ ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως.

NH'. "Ὅσοι μὲν χαρακτῆρες δὲν δύναται νὰ ἐνωθῶσιν εἰς ἀντικείμενον ἰδέας συμπλήρωσιν, ἐπειδὴ ἀναιροῦνται ὑπ' ἀλλήλων, ὀνομάζονται ἀντιφάσκοντες. Εἰς τὸ τρέγωνον, φέρῃ εἰπεῖν, ἡ τρογγυλότης καὶ τὸ τρεῖς γωνίας ἔχειν· εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ ζῶον καὶ τὸ πάνσοφον, εἶναι χαρακτῆρες ἀντιφάσκοντες, ἐπειδὴ ὁ εἰς ἀναίρει τὸν ἄλλον. "Ὅσοι δὲ δύναται νὰ ἐνωθῶσι, λέγονται

σύμφωνοι· τοιοῦτοι εἶναι εἰς μὲν τὴν ἰδέαν τοῦ τριγώνου αἱ τρεῖς γωνίαι καὶ αἱ τρεῖς πλευραί· εἰς δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ζῶον καὶ τὸ λογικόν. Ἐπειδὴ δὲ δι' ἀντιφασκόντων χαρακτήρων δὲν ἐμπορεῖ νὰ νοηθῇ τίποτε, διότι χάνεται ἡ ἁρμονία τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων (NE)· ἐκ τούτου προέρχεται γενικὸς νόμος τῆς Λογικῆς ἡ ἀρχή· Μὴ θέσης ἀντιφάσκοντα, ἀλλὰ σύμφωνα· Ὀνομάζεται δὲ Ἀρχὴ θέσεως.

NO'. Ἡ ἀρχὴ τῆς θέσεως συνῆχεται ἀναγκαίως μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος (ὄνωτ.)· ἐπειδὴ δηλονότι $A=A$ · ἄρα καὶ $\neg A=\neg A$, ἡγοῦν ἐπειδὴ ἡ ἰδέα ταυτίζεται μὲ τὸ ὅθροισμα τῶν χαρακτήρων της, εἰν ἐννοήσωμεν ἀντικείμενον ἰδέας μὲ χαρακτήρας ἀναιρουῦντας τὸ ὑπὸ τῆς ἰδέας παρισανόμενον, ἡ νόησίς μας εἶναι ἀδύνατος· ἢ, συντομώτερον, εἰν ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἰδέαν ἀντιφάσκοντας χαρακτήρας· ἐμπορεῖ λοιπὸν νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς θέσεως καὶ οὕτως· εἰς κἀνὲν Ὅν δὲν ἀποδέδονται ἀντιφάσκοντες χαρακτήρες· οὕτω δὲ ἐκφραζομένην τὴν ὀνομάζουσαν ἀρχὴν τῆς Ἀντιφάσεως· ἡτο ὅμως κάλλιον, εἰν τὴν ὀνομάζαν ἀρχὴν τῆς μὴ ἀντιφάσεως, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀποδιώκεται ἡ ἀντίφασις ἀπὸ τὴν ἰδέαν, ἀλλὰ δὲν εἰσάγεται. Ἐσφαλμένη εἶναι ὡσαύτως καὶ ἡ συνειθισμένη ἐκφρασις ταύτης τῆς ἀρχῆς· ἀδύνατον τὸ αὐτὸ εἶναι ἅμα καὶ μὴ εἶναι· διότι, εἰ μὲν ἐκληθῇ Λογικῶς (NS), ὀρθῶς ἠθέλει ἐκφρασθῇ· ἀδύνατον τὸ αὐτὸ νοεῖσθαι ἅμα καὶ μὴ νοεῖσθαι· εἰ δ' ἐκληθῇ πραγματικῶς, δὲν θέλει εἶσθαι πλέον ἀρχὴ τῆς Λογικῆς, ἀλλὰ τῆς Μεταφυσικῆς, διὰ τῆς ὁποίας διδάσκεται ὅχι ἡ νόησις, ἀλλ' ἡ γνώσις τῶν πραγμάτων.

Ε'. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν νοητὸν ἔχει χαρακτήρας, διὰ τῶν ὁποίων προσδιορίζεται (NZ'), καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ὥς ἐς τὸ αὐτὸ νοητὸν ὁ αὐτὸς χαρακτήρ καὶ νὰ ἀποδίδεται ἐνταυτῷ καὶ νὰ μὴ ἀποδίδεται· δὲν δύναται, φέρει εἰπεῖν, τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον νὰ ἔχῃ μίαν γωνίαν ὀρθήν καὶ νὰ μὴ ἔχῃ μίαν γωνίαν ὀρθήν· διότι τοῦτο εἶναι ἀντιφατικόν. Διὰ τοῦτο ἐκ δύο ἀντιθέτων καὶ ἀντιφατικῶν χαρακτήρων ὁ εἰς μόνον ἀποδίδεται εἰς νοητόν τι, ὁ δὲ ἕτερος ἀποφάσκεται. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν ἡ ἀρχή· ἐκ δύο ἀντιθέτων χαρακτήρων ἕνα μόνον θέσσειν εἰς τι νοητὸν, καὶ ἀφ' οὗ θέσῃς τὸν ἕνα τοῦτον, τὸν ἕτερον ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ τὸν ἄρῃς· ὀνομάζεται δὲ ἀρχὴ τῆς ἀντιθέσεως· ἔπειδὴ δὲ ἐκ δύο ἀντιφατικῶν χαρακτήρων ἡ ὁ εἰς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ, ἢ ὁ ἕτερος καὶ ὅχι τι μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου· διότι εἰς τὰ ἀντιφάσκοντα μεσιτεύουν δὲν εἶναι· διὰ τοῦτο ἐμπορεῖ ἡ ἀρχὴ αὕτη νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἡ τῆς ἀποβολῆς τοῦ μέσου ἢ τρίτου ἐπὶ δύο ἀντιφασκόντων.

ΞΑ'. Ἐπειδὴ δὲ πάντοτε, ὅταν νοῆται τι ὡς προσδιορισμένον διὰ τῶν χαρακτήρων του, ἐκ δύο ἀντιθέτων τίθεται μὲν ὁ εἰς (ἀνωτ.), ἐμπορεῖ δὲ, ἂν θεωρήσωμεν αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς τοὺς χαρακτήρας, νὰ τεθῇ ὁποῖος τύχῃ· διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ θεώσωμεν ἀπλῶς, εἰὰν δὲ ἀναγκασθῶμεν ὑπό τινος νὰ θεώσωμεν τὸν ἕνα, καὶ νὰ ἀποβάλωμεν τὸν ἕτερον. Τὸ ἀναγκάζον τοῦτα πρέπει νὰ εἶναι προτεθειμένον, μὲ τὸ ὅποιον συμφωνεῖ τὸ θετόμενον εἰς τὸν τρόπον, ὥς ἐς τὸ προτεθειμένον καὶ τὸ τιθέμενον εἶναι ἡνωμένα εἰς τὸν νοῦν μας ὡς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τιθέμε-

να· ἡ μέθη, φέρεται εἶπεν, εἶναι ψεκτή· διὰ τί να μὴ εἶναι ἐπαινετή; διότι ἡ κακία εἶναι ψεκτή· καὶ ἡ μέθη εἶναι κακία. Τὸ προτεθειμένον τοῦτο ἡ κακία εἶναι ψεκτὴ, καὶ ἀναγκάζον ἡμᾶς να θέσωμεν καὶ εἰς τὴν μέθην τὸ ψεκτὸν λέγεται αἰτίου ἢ ἡγούμενου· τὸ δὲ ἐκ τούτου τιθέμενον, αἰτιατόν ἢ ἐπόμενον· ὁ Νοῦς μας λοιπὸν εἰς τὴν σύναψιν δύο ἰδεῶν ἢ εἰς τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης διαίρεσιν προσάξεται ἀπὸ τὴν ἐφεξῆς Λογικὴν ἀρχήν: Μὴ θέσης τίποτε χωρὶς αἰτίου, ἡγουν σύναπτε ἅπαν τιθέμενον ὡς ἐπόμενον μὲ προτεθειμένον τι ὡς ἡγούμενον· ὀνομάζεται δὲ αὕτη ἀρχὴ τῆς συνθέσεως· ἡ δὲ μεταξύ τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ σχέσις λέγεται συνέπεια.

ΕΒ'. "Ὅταν ἡ συμφωνία δύο ἰδεῶν εἶναι ἀμέσως καταφανής, ἄλλο αἰτίον τῆς συνάψεώς των δὲν χρειαζόμεθα· διότι ἔχουσιν εἰς ἑαυτὰς τὴν ἀρχὴν τῆς συνθέσεως· οὕτως, ὅταν λέγω· ὁ Θεὸς εἶναι ἀθάνατος· ὁ κύκλος εἶναι περιφερής· τὸ τετράγωνον ἔχει γωνίας· εἰς πᾶσαν μίαν ἐκ τῶν τριῶν τούτων προτάσεων αἱ ἰδέαι εἶναι ἀρχικῶς συντεθειμέναι· εἰάν λοιπὸν ἐνομάσωμεν τὴν μὲν τῶν ἰδεῶν Α, τὴν δὲ ἐτέραν Β, ἡ σύναψις των θέλει φανερωθῆν διὰ τῆς ἐξισώσεως $A=B$ · ἀλλ' ὅταν ἡ συμφωνία των εἶναι ἀφανής καὶ λαμβάνουσα, πρέπει να προσεξώμεν εἰς τὸ αἶτιον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται μὲν ὡς ἐξωτερικόν, ἐμφιλοχωρεῖ δὲ ἀληθῶς εἰς πᾶσαν μίαν ἀπὸ τῶν δύο ιδεῶν· καὶ ὅταν τὸ αἶτιον Γ συμφωνεῖ μὲ τὴν Α, καὶ μὲ τὴν Β, ἐξ ἀνάγκης συναρμολογοῦνται καὶ αἱ Α, Β· διότι εἰάν εἴπωμεν, Α καὶ Β εἶναι ὁμοιωμένηται, Γ δὲ κοινωνεῖ καὶ

με τὴν Α καὶ με τὴν Β, ἀντιφάσκομεν προ- Γ
 φανέσασα πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς· ὁ δὲ γενι- // \
 κὸς τύπος τῆς παραθέσεως φαίνεται ἐνταῦ- Α == Β
 θα ἐσχηματογραφημένος.

ΕΓ'. Ὁ δὲ τύπος οὗτος ἐρμηνευόμενος με λέξεις μᾶς
 δίδει τὴν ἐφεξῆς ἀρχὴν· ἰδέαι δύο συμφωνοῦσαι
 με τρίτην τινὰ, εἶναι καὶ πρὸς ἀλλήλας
 συμφωνοί, ἢ, ἐπειδὴ ἀντὶ τῶν ἰδεῶν δυνάμεθα νὰ λά-
 βωμεν τὰ νοητὰ, Τὰ τρίτῳ τινὶ ταυτὰ καὶ ἀλ-
 λήλοις εἰσι ταυτὰ· Ὀνομάζεται δὲ αὕτη ἀρχὴ
 σχετικῆς ταυτότητος, καὶ πρέπει νὰ τὴν διακρί-
 νωμεν ἀπὸ τὴν τῆς ἀπολύτου (ΝΖ'). Κατὰ ταύτην τὴν ἀρ-
 χὴν κρίνομεν ὅτι, ἐπειδὴ, φέρ' εἰπεῖν, 180 μοῖραι εἶναι τὸ
 μέτρον δύο γωνιῶν σχηματιζομένων ὅταν εὐθεῖα σταθῇ ἐπ'
 εὐθείας ὅπως ἔτυχε ($\Gamma=B$), καὶ δύο ὀρθαὶ γωνίαι εἶναι
 ἔτσι με 180 μοίρας ($A=\Gamma$), δύο ἄρα ὀρθαὶ γωνίαι εἶναι
 ἔτσι με τὰς γινόμενας ὅταν εὐθεῖα ἐπ' εὐθείας σταθῇ ὅπως
 ἔτυχε ($A=B$)· ἢ, ἐπειδὴ ἡ κακία εἶναι φευκτέα ($B=\Gamma$),
 καὶ ἡ μέθη εἶναι κακία ($A=\Gamma$)· ἄρα ἡ μέθη εἶναι φευκτέα
 ($A=B$). Πόθεν δὲ ἐλήφθη τὸ Γ, καὶ εἰς ἔχῃ καὶ τοῦτο
 χρεῖαν ἄλλου Γ, ἡ Λογικὴ δὲν φροντίζει παντελῶς. Ἀ-
 ποσιτεῖ μόνου αὕτη ἐν τῇ Γ διὰ πᾶσαν σύνθεσιν, καὶ ἀφίνει
 τὴν φροντίδα εἰς ἄλλας ἐπισήμας, αἱ ὁποῖαι ἐνασχολοῦν-
 ται εἰς τὴν ὕλην τῆς διανοήσεως, νὰ ἐξετάσωσιν ἂν τὸ Γ
 εἶναι κύριον ἢ ὄχι· διότι ἡ Λογικὴ, τὸ εἶπαμεν πολλάκις,
 εἶναι μόνου τοῦ εἶδους τῆς διανοήσεως σοφαστικὴ, οὐχὶ δὲ
 καὶ τῆς ὕλης.

Σημειώσεις. Μ' ὅλον ὅτι αἰτία καὶ αἷτιον, καὶ ἀποτέλε-
 μα καὶ αἰτιατὸν ἐξελήφθησαν ἀδιαφόρως, ἀλλὰ δι' ἐνκρίνειαν

καὶ ἀκριβολογίαν ἐπιστημονικὴν ὡς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ κάμωμεν μεταξὺ τούτων διάκρισιν, διὰ νὰ μὴ συγχέωνται αἱ ἰδέαι μας. Ἀτίτιον ὀνομάζω τὸ προηγούμενον λογικῶς εἰς κατανόησιν ἄλλου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζω αἰτιατόν. Αἰτίαν δὲ τὴν προηγούμενην πραγματικῶς εἰς γένεσιν ἄλλου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀποτέλεσμα ἐκείνης· καὶ εἰς ἐκεῖνα μὲν τὰ δύο περιέχεται ἡ ἀρχὴ τῆς Λογικῆς συνθέσεως (ἀνωτ.)· εἰς ταῦτα δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς Μεταφυσικῆς αἰτιολογίας. Γενικῶς δὲ λέγω Ἰγνούμενον καὶ ἑπόμενον, ἐκεῖνα μὲν τὸ προσδιορίζον, τοῦτο δὲ τὸ προσδιοριζόμενον· καὶ εἰ μὲν ὁ προσδιορισμὸς εἶναι λογικὸς, τὸ μὲν Ἰγνούμενον ὀνομάζω αἰτίον, τὸ δὲ ἑπόμενον αἰτιατόν· εἰ δὲ πραγματικὸς, ἐκεῖνο μὲν αἰτίαν, τοῦτο δὲ ἀποτέλεσμα.

ΞΔ'. Αἱ μέχρι ταῦδε ἐκτεθεῖσαι ἀρχαί, ὡς ὀρχικοὶ νόμοι τῆς διανοήσεως, συνισῶσιν ὅλον τι τέλειον· ἀλληλουχοῦνται ὀργανικῶς ἢ μία μὲ τὴν ἄλλην, καὶ προσδιορίζουσι τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν ἀπάσης τακτικῆς σειρᾶς διανοημάτων, καὶ ἐπομένως ἀπάσης ἐπισήμης· καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἀπολύτου ταυτότητος περιέχει εἰς ἑαυτὴν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀντίθεσιν καὶ τὴν σύνθεσιν, ἐνῷ τὸ νοητόν Α τίθεται ἐν ταυτῷ καὶ ἀντιτίθεται πρὸς ἑαυτὸ καὶ συντίθεται μεθ' ἑαυτοῦ (ΝΖ')· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων τριῶν ἀρχῶν ἡ μὲν πρώτη περιέχει τὴν θέσιν (ΝΗ'), ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἀντίθεσιν (Ξ'), ἡ δὲ τρίτη, τὴν σύνθεσιν (ΞΔ')· ἐπειδὴ δὲ ὁ τρόπος οὗτος τοῦ διανοεῖσθαι ἐφαρμόζεται εἰς πᾶσαν ἐπισήμην, ἥτις παριστάνεται εἰς ὀργανικόν τι ὅλον γνώσεων (Ἐμπερ. Ψυχ. Ζ'. Κρηπ. ΠΔ')· δικαίως ἔμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἡ Λογικὴ Ὀργανον κατ' εἶδος.

ΞΕ'. Τὸ μὴ ἀντιφάσκειν λοιπὸν καὶ ἡ συν-
επεία εἶναι τὰ γενικά κριτήρια τῆς Λογικῆς ἀληθείας, διὰ τῶν ὁποίων βασανίζομεν τὴν συμφωνίαν τῶν ἐννοιῶν καὶ ἰδεῶν μας· ἀλλὰ τὰ αὐτὰ δὲν εἶναι ἐξ ἀνάγκης καὶ

κριτήρια τῆς μεταφυσικῆς ἀληθείας, ἥτις πρέπει νὰ κριθῇ ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλα συμφωνίας καὶ ὁρμονίας τῶν ἐννοιῶν μας ἀναφερομένων εἰς τὰ νοούμενα πράγματα· καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ τῆς Λογικῆς ἀρχαί, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἐπισηρῶνται ὅλαι αἱ πράξεις τῆς διανοίας· ἡμεῖς δὲ ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπήγαγεν ἡ ἐκτεθείσα τῶν ἀρχῶν θεωρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ τῶν Πέντε Φωνῶν τοῦ Πορφυρίου.

ΞϚ.

Εκεῖνοι οἱ χαρακτῆρες, οἵτινες δὲν ἐμποροῦν νὰ ἐλλείψωσι καὶ νὰ μὴ χαλάσωσι τὴν ἰδέαν, ὀνομάζονται οὐσιώδη αὐτῆς μέρη· οἷον, εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐλλείπῃ τὸ λογικόν, ὡς οὐσιῶδες αὐτῆς μέρος· ἄλλοι δὲ χαρακτῆρες, οἱ ὅποιοι γίνονται καὶ ἀπογίνονται χωρὶς τροπῆς τῆς ἰδέας, οἷον εἰς τὸν ἀνθρώπου οἱ χαρακτῆρες λευκός, μέλας, φαλακρός, πολιός, νέος, κτλ. λέγονται τρόποι καὶ συμβεβηκότα, τῶν ὁποίων καμμίαν δὲν ἔχει χρεῖαν ἡ ἰδέα.

ΞΖ. Ἡ Ἰδέα, ἥτις περιέχει τοὺς κοινούς οὐσιώδεις χαρακτῆρας πολλῶν ἀτόμων (ΝΑ), ὀνομάζεται, εἶδος· οἷον ἄνθρωπος, ὅστις περιέχει τοὺς κοινούς εἰς Σωκράτην,

Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, χαρακτῆρας. Κυπάρισσος, ἥτις περιέχει τοὺς κοινούς εἰς ταύτην καὶ ἐκείνην τὴν κυπάρισσον χαρακτῆρας. Τὰ αὐτὰ ἐνδοὶ βέβαια καὶ ὁ Πορφύριος λέγειν „εἶδος ἐστὶ τὸ κατὰ πλείονων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ Τί ἐστι κατηγορούμενον“ διότι εἰ μὴς ἐρωτήσωσι Τί ἐστὶ Σωκράτης; ἀποκρινόμεθα μὲ τὴν σημαίνουσαν τὸ εἶδος, λέξιν Ἀνθρώπος.

ΞΗ'. Ἡ δὲ ἰδέα, ἥτις περιέχει τοὺς κοινούς καὶ αἰσιώδεις χαρακτῆρας πολλῶν εἰδῶν, ὀνομάζεται Γένος· οἷον τὸ ζῶον, εἰς τὸ ὅποιον ἐμπεριέχεται κατὰ βάθος τὸ αἰσθητικόν, καὶ τὸ κατὰ προαίρεσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταδαικόν, τοὺς κοινούς καὶ οὐσιώδεις χαρακτῆρας ἀνθρώπου, καὶ ἵππου, καὶ βοῦς, καὶ ἐλέφαντος κτλ. ὀνομάζεται γένος ταύτων ὅλων τῶν εἰδῶν· οἱ δὲ περὶ τὸν Πορφύριον „Γένος, λέγουσιν, ἐστὶ τὸ κατὰ πλείονων διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ Τί ἐστι κατηγορούμενον“ διότι εἰς τὸν ὅς τις μὴς ἐρωτήσῃ, Τί ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ Τί ἵππος, τὰ ὅποια διαφέρουσι κατὰ τὸ εἶδος, ἀποκρινόμεθα μὲ τὴν σημαίνουσαν τὸ γένος λέξιν· Ζῶον.

ΞΘ'. Ἰδέα δὲ, περιέχουσα χαρακτῆρας κοινούς πολλῶν γενῶν, ὀνομάζεται καὶ αὕτη γένος, πρὸς τὸ ὅποιον ἐκείνα ἀναφερόμενα λέγονται εἶδη· τοιοῦτον εἶναι τὸ Ὀργανικόν οὐ, εἰς τὸ ὅποιον περιέχονται οἱ κοινοὶ χαρακτῆρες φυτῶν καὶ ζώων· τούτου δὲ γενικώτερον ἀκόμη εἶναι τὸ σῶμα, καὶ τούτου ἔτι γενικώτερον καὶ πλατύτερον ἢ οὐσία, καὶ ταύτης ἔτι καθολικώτερον εἶναι τὸ ὃν ἀπλῶς, τὸ λεγόμενον καὶ κατὰ τῶν οὐσιῶν καὶ κατὰ τῶν μὴ οὐσιῶν.

Ο'. Ὅτι μὲν εἶναι γένος καὶ δὲν εἶναι ἐνταυτῷ καὶ εἶδος λέγεται γένος γενικώτατον· τὸ δὲ εἶδος

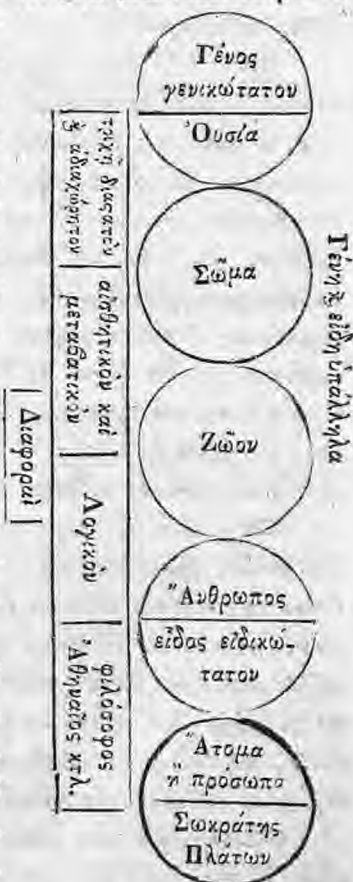
Τόμ. Β'.

6

μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ γένος, εἰδικώτατον εἶδος· τὰ δὲ μεταξὺ, ὀνομάζονται καὶ γένη καὶ εἶδη ὑπάλληλα, τὰ ὅποια πρὸς μὲν τὰ ἀνωτέρω λέγονται εἶδη, πρὸς δὲ τὰ κατωτέρω, γένη· ὅπου πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὰ εἶδη συνεισάγουσι τὰ γένη, καὶ συναναγκάζονται ὑπὸ τῶν γενῶν· διότι, εἰ εἶναι ἄνθρωπος εἶναι καὶ ζῶον· εἰ δὲν εἶναι ζῶον, οὐδὲ ἄνθρωπος.

ΟΑ'. Ἐκεῖνος ὁ χαρακτηρ, ὅς τις δὲν εἶναι κοινὸς εἰς πολλὰ ἀντικείμενα· ἢ εἶδη ἢ γένη ὀνομάζεται Διαφορά· οἷον ἐπὶ μὲν Σωκράτους οἱ ἀτομικοὶ ἢ προσωπικοὶ αὐτοῦ χαρακτηρες· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου τὸ Λογικόν· ἐπὶ δὲ ζῶου, τὸ αἰσθητικόν· οἱ δὲ περὶ Πορφύριον λέγουσιν, ὅτι διαφορά εἶναι κοινὸν πλειόνων ἐν τῷ ὅποιον τι εἰς κατηγορούμενον· διότι πρὸς τὸν ἐρωτῶντα· Ποῖον τι ζῶον ὁ ἄνθρωπος· θέλωμεν ἀποκριθῆναι Λογικόν.

ΟΒ'. Ἐκεῖνος δὲ ὁ χαρακτηρ, ὅς τις εἶναι μὲν οὐσιώδης εἰς εἶδος τι, παρέπεται δὲ ἀναγκαίως ἀπὸ τῆς διαφορᾶς, ὀνομάζεται Ἰδιον· καθὼς εἰς τὸν ἀν-

θρῶπον τὸ νοῦ καὶ ἐπισήμης δεκτικὸν εἶναι καὶ τὸ γελασικόν· τὰ ὅποια φυσικῶς ἔχει ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ λογικόν.

Σημείωσις. Τὸ ἴδιον λέγεται κατὰ τέσσαρας τινας τρόπους. Τὸ εἰς μόνον τι εἶδος προσήκον, ἀλλ' ὅχι εἰς πᾶν τὸ εἶδος· ὁποῖον εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ γεωμετρεῖν, τὸ ἀστρονομεῖν κτλ. Τὸ εἰς πᾶν μὲν τὸ εἶδος, καὶ εἰς πάντα τοῦ εἶδους τὰ ἅτομα, ἀλλ' ὅχι εἰς μόνον τὸ εἶδος· καθὼς εἶναι τὸ δίπουν. Τὸ εἰς μόνον τὸ εἶδος καὶ εἰς πᾶν, ἀλλ' ὅχι πάντοτε, οἷον τὸ γελᾶν. Τὸ εἰς μόνον τὸ εἶδος καὶ πᾶν τὸ εἶδος καὶ πάντοτε, οἷον τὸ γελασικόν, τὸ ὁποῖον ἐμπορεῖ νὰ ἐκκληφθῇ καὶ ὡς κυρίως ἴδιον.

ΟΓ'. Ὅς τις δὲ χαρακτήρ, καὶ εἶναι, καὶ δὲν εἶναι, δὲν ἐπιφέρει μεταβολὴν εἰς τὴν εἰδους τινος ἰδέαν, λέγεται, ὡς προείπαμεν (ΞΣ') συμβεβηκός.

Σημείωσις. Αἱ εἰρημέναι ἰδέαι τοῦ εἶδους, τοῦ γένους, τῆς διαφορᾶς, τοῦ ἴδιου, τοῦ συμβεβηκότος, εἶναι αἱ παρὰ Πορφύριου πάντες ἐκτεθεῖσαι καὶ ὀνομασθεῖσαι καθόλου φωναί, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει ἐφεξῆς νὰ προσθέσωμεν τὰς κατ' Ἀριστοτέλην δέκα κατηγορίας, ὅχι ὀλίγην ὑπισχνουμένας τὴν ὠφέλειαν κατὰ τὰ διαλεκτικά, καὶ κατὰ πᾶσαν παλαιοῦ συγγράμματος φιλοσοφικοῦ ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην, ἀνκαὶ ἀπὸ τούτων νεωτάτους τὰς βλέπωμεν παραμεινόμενας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Περὶ τῶν κατ' Ἀριστοτέλην δέκα κατηγοριῶν.

ΟΔ'.

Τὸ ἀπ' ὅλα τὰ γένη γενικώτατον ἵδαμεν (Ο'). ὅτι εἶναι τὸ ὄν· τοῦτο δὲ, προσλαμβάνον τὸ αὐθύπαρκτον γίνεται οὐσία, τὴν ὁποίαν ἐξέλάδαμεν ὡς γενικώτατον γένος εἰς τὸ προαποδοθὲν διάγραμμα. Ἐὰν δὲ ἔχῃ τὸ εἶναι εἰς ἄλλο τι, γίνεται τὸ συμβεβηκὸς εἰς τὴν οὐσίαν, τὴν ὁποίαν τροπολογεῖ καὶ διαθέτει παντοίως χωρὶς πᾶσι νὰ τῆς μεταβάλλῃ τὸ εἶναι. Διὰ τοῦτο πᾶν συμβεβηκὸς ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ τρόπος τῆς οὐσίας εἰς τὸ εἶναι.

ΟΕ'. Τὸ συμβεβηκὸς λοιπὸν ἢ μετρεῖ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος, καὶ ὀνομάζεται ποσότης· ἢ τὴν ὁναδεικνύει ποιάντινα, καὶ λέγεται ποιότης· ἢ ἐρμηνεύει τὴν πρὸς ἐτέραν τινα ἀναφοράντης, καὶ εἶναι ἡ σχέσις ἢ τὸ πρὸς τι· ἢ τὸν τόπον, ὅπου εὐρίσκεται, καὶ εἶναι τὸ Ποῦ· ἢ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ὑπάρχει, καὶ εἶναι τὸ Ποτὲ, ἢ, ὅτι κινεῖται, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Ποιεῖν· ἢ ὅτι κινεῖται ὑπ' ἄλλου, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Πάσχειν· ἢ τὴν τῶν μερῶν αὐτῆς θέσιν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Κεῖσθαι· ἢ, ὅτι περιβάλλεται οὐσίαν ἄλλην, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ Ἐχεῖν.

ΟΣ'. Ταῦτα δὲ τὰ δέκα γένη λέγονται καὶ κατηγορίαι, ἐπειδὴ περιέχονται κατὰ βάλος καὶ εἰς τὰ ὑπάλ-

ληλα εἶδη καὶ εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐννοίας, καὶ κατηγοροῦνται κατ' αὐτῶν, ἡ μὲν οὐσία ὡς ἀναγκαῖος χαρακτήρ καὶ ἀναπόσπαστος (ΞΕ.). τὰ δὲ περὶ τὸ συμβεβηκὸς ὡς τρόποι ἐνδεχόμενοι καὶ ιδιότητες· εἰς τὸν Σωκράτην κατηγορεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ζῶον, καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἡ οὐσία, καὶ τὸ φιλόσοφον εἶναι καὶ ἐνάρκτον, καὶ ποιῶν τινα· καὶ τὸ ἔκτασιν τινα ἔχειν, καὶ πασὺν εἶναι, διήπυχον, φεῖν εἰπεῖν, εἶναι κτλ.

ΟΖ. Ὁ οὐσία λοιπὸν εἶναι πᾶν τὸ κατ' ἑαυτὸ ὑφ' ἑωῶς, καὶ μηδενὸς ἄλλου χρεῖαν ἔχον εἰς ὑπαρξιν· οὐσία εἶμαι ἐγὼ, ἐπειδὴ ὑπάρχω κατ' ἑμαυτὸν· οὐσία πᾶς ἄνθρωπος, ἐπειδὴ, καθὼς ἄνθρωπος, εἶναι πρᾶγμα ἀυθύπαρκτον· οὐσία πᾶν ζῶον, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον· πᾶν σῶμα· πᾶν ὃν ἀυθύπαρκτον. Πᾶσα λοιπὸν οὐσία δὲν εἶναι εἰς ἄλλο, καθὼς τὰ συμβεβηκῶτα, καὶ εἰ μὲν εἶναι ἀτομικὴ ἢ προσωπικὴ, σημαίνει ἔν τι, ἡγουν, ἐμὲ, τὸν Πλάτωνα· εἰ δὲ εἶναι εἰδικὴ ἢ γενικὴ, κατηγορεῖται κατὰ τῶν ἀτομικῶν καὶ προσωπικῶν. Τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δὲν ἐπιδέχεται· διότι, ἐπίσης πᾶσα οὐσία εἶναι ὃν ἀυθύπαρκτον.

ΟΗ. Ποσότης εἶναι συμβεβηκὸς, κατὰ τὸ ὅποσον διαιρεῖται τὸ πεποσωμένον εἰς ἐνυπάρχοντα μεῖζον ἢ, κατὰ τὸ ὅποσον ἐπιδέχεται αὐξήσιν ἢ μείωσιν. Εἶναι δὲ ἡ συνεχῆς, οἷον γραμμὴ, ἐπιφάνεια, σῶμα, κίνησις, χρόνος· ἡ διακεκριμένη, οἷον κόκκοι ἄμμου, φακαὶ κτ. καὶ λόγος ὁ προφερόμενος. Ἀπὸ δὲ τὰς συνεχεῖς, γραμμὴ μὲν καὶ ἐπιφάνεια καὶ σῶμα εἶναι συνεχῆ κατὰ διαμονήν· χρόνος δὲ καὶ κίνησις, συνεχῆ κατὰ διαδοχὴν· ὡσαύτως ἀπὸ τὰς διακεκριμένης ποσότητος, ἀριθμὸς μὲν εἶναι διακεκριμένης

κατὰ διαμονήν· λόγος δὲ, κατὰ διαδοχὴν. Κατὰ δὲ τὴν ποσότητα λέγονται τὰ πράγματα ἴσα ἢ ἄνισα.

ΟΘ'. Ποιότης δὲ εἶναι συμβεβηκός, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ οὐσία λέγεται τοιαύτη ἢ τοιαύτη· οἷον λευκὸς λίθος, ἐπιστήμων ἀνὴρ, γλυκὺ τὸ γάλα καὶ λευκόν. Ποικίληται δὲ ἡ οὐσία, ἢ ἐξωθεν, καθὼς ἀνὴρ ἐπιστήμων, ἰατρός, λευκὸς τοίχος· ἢ οἰκωθεν καὶ ἐμφύτως, καθὼς σκληρόν, μαλακόν, γλυκὺ, πικρόν κτλ. εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ προσεθῶσι καὶ τὰ ἐκ τοῦ φυσικοῦ εἶδους, τὰ ὅποια εἶναι τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή, καθὼς εὐρογγύλον, πυραμιδοειδές, εὐειδές, δυσειδές κτλ. Κατ' αὐτὴν δὲ τὰ πράγματα λέγονται ὅμοια ἢ ἀνόμοια.

Π'. Πρὸς τι λέγεται, ὅταν ἔννοια τινος εἶναι συνδεμένη μὲ ἄλλου ἔννοιαν· καθὼς Πατήρ, δεσπότης, μέγα, τῶν ὁποίων αἱ ἔννοιαι εἶναι συνδεμέναι μὲ τὰς ἐννοίας υἱοῦ, δούλου, μικροῦ· ἀπαιτοῦνται λοιπὸν δύο πράγματα ἔχοντα τὴν σχέσιν, καὶ ὁ λόγος ὁ τῆς σχέσεως εἰς τὰ πρὸς τι· οἷον πατήρ καὶ υἱὸς διὰ τὴν φυσικὴν γέννησιν. Ἀπὸ δὲ τὰ πρὸς τι τὰ μὲν εἶναι κατὰ φαντασίαν οἷον γένος καὶ εἶδος· τὰ δὲ πραγματικά, οἷον πατήρ, υἱός. Εἶναι δὲ πάλιν ἡ σχέσις ἢ κατὰ τὸ αἷτιον καὶ αἰτιατὸν, οἷον διδάσκαλος καὶ μαθητής, τύπτων καὶ τυπτόμενος· ἢ κατὰ τόπον, οἷον ἄνω, κάτω· ἢ κατὰ χρόνον, οἷον πρεσβύτερον καὶ νεώτερον. Ἀπαιτεῖται δὲ εἰς τὰ πρὸς τι τὸ νὰ εἶναι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἢ εἰς τὴν φύσιν ἢ εἰς τὴν γνώσιν· διότι ἡ σχέσις ἄλλως δὲν εἶναι νοητή, πλην εἰάν εἶναι καὶ τὰ δύο σχετικὰ παρόντα εἰς τὸν νοῦν· καὶ νὰ ὀντισρέψωσι πρὸς ἀλλήλα, οἷον ὁ πατήρ εἶναι υἱοῦ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς εἶναι πατρὸς υἱός.

ΓΑ'. Ποιεῖν εἶναι συμβεβηκός, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ αἷτιον ἀναδεικνύεται ἐνεργὸν καὶ πραγματικόν. Ποιεῖν δὲ λέγεται τὸ μὲν εἰς ἑαυτὸ· καθὼς θεωρεῖν, διανοεῖσθαι, φαντάζεσθαι· τὸ δὲ, εἰς ἄλλο· οἷον διδόναι· διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰς ἐνεργείας, αἱ μὲν ὀνομάζονται ἔμμονοι, αἱ δὲ μεταβατικάι.

ΠΒ'. Πάσχειν δὲ λέγεται τὸ ὑπό τινας κινεῖσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι. Πάσχει δέ τι, ἢ αὐξανόμενον καὶ μειούμενον κατὰ ποσότητα, ἢ μεταβαλλόμενον κατὰ ποιότητα· ἐπειδὴ δὲ αἱ μεταβολαὶ εἶναι ἢ τῶν χειρόνων ἢ τῶν κρείττωνων· διὰ τοῦτο ὁ πάσχων ἢ εἶναι ἐλεεινός, ὡς ὁ δαιρόμενος, ὁ τὰ ἡθῆ φθειρόμενος· ἢ μακαριστός, ὡς ὁ παιδεύόμενος, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ χρηστὰ διδασκόμενος.

ΠΓ'. Ποῦ δὲ λέγεται τὸ εἰς τόπον τινα εἶναι, οἷον εἰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν ἀγορὰν, ἔξω τῆς πόλεως.

ΠΔ'. Ποτὲ δὲ λέγεται τὸ εἰς χρόνον εἶναι, τοῦ ὁποίου μέρη εἶναι τὸ πρότερον καὶ τὸ νῦν καὶ τὸ εἰσέπειτα· ἐκ τούτων δὲ τὸ μὲν πρότερον καὶ ἔπειτα ἐμπορεῖς νὰ ἐκτείνης μὲ τὴν φαντασίαν σου, ὅσον ἂν θέλῃς, ὅχι δὲ καὶ τὸ νῦν, διότι τοῦτο εἶναι ἀκαρὲς καὶ ἀνέκτατον.

ΠΕ'. Τὸ δὲ Κεῖσθαι σημαίνει τὴν τῶν ἐπισημοτέρων μερῶν τοῦ πράγματος πρὸς τὸν τόπον σχέσιν· οἷον ἵσταται ὀρθός, κάθηται, ὑπτιάζει.

ΠΣ'. Ἐχειν λέγεται συμβεβηκός οὐσίας φυσικῆς, κατὰ τὸ ὅποιον περιτίθεται ἄλλην οὐσίαν τεχνικὴν, οἷον ἔχει χιτῶνα, δακτυλίδιον κτλ. ἀπαιτεῖται δὲ εἰς τὸ ἔχειν τὸ νὰ μὴ λυπῇ τὸν ἔχοντα· διὰ τοῦτο δὲν λέγομεν ἔχει ἀλύσεις, ἀλλ' οἰκειότερον πρέπει νὰ λέγωμεν φέρει, καὶ τὸ νὰ βαρύνεται ὅπῃ τὸν ἔχοντα· διὰ τοῦτο μὴδὲ τὸ

Θρονίου ἔχει τις, ἐπάνω τοῦ ὁποίου κάθεται· καὶ ὡς μὴ εἶναι φυσικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει, καθὼς τρίχες κεφαλῆς, πύγων κτλ. διότι ταῦτα εἶναι μέρη τῆς οὐσίας, καὶ ὅχι ἄλλη οὐσία ἐξωτερική.

Σημείωσις. Ἐμπορεῖς δὲ νὰ εὕρῃς ὅλας τὰς κατηγορίας ταύτας εἰς τὸ ἐφεξῆς παράδειγμα. Σωκράτης ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου, μέγας τὸ ἀνάστημα, φιλόσοφος ἠθικώτατος, ἐδίδασκε τὴν ἀρετὴν εἰς τὰς Ἀθῆνας κατὰ τὴν μὲν Ὀλυμ. καὶ καθήμενος εἰς τὰς ἀγυῖας ἐσωφρόνιζε καὶ νέους καὶ γέροντας, ἔχων τριβώνιον εὐτελές· ἀλλ' ὅμως ὑβρίσθη πολλάκις καὶ ἐλακτίσθη, καὶ τελευταῖον ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον ὑπὸ κακουργῶν ἀνδραρίων.

ΠΖ'. Αὗται μὲν εἶναι αἱ κατ' Ἀριστοτέλην δέκα κατηγορίαι· μετὰ τὴν εἶναι δυνατόν συντομίαν ἐκτεθειμέναι· τὰς παρέρχονται δὲ οἱ κατ' ἡμᾶς φιλοσοφοῦντες, νομίζοντες τὰς μέρος μὲν γραμματικώτερας θεωρίας· μέρος δὲ, μεταφυσικώτερας· καὶ ὅτι μὲν, ὡς τὰς ἐπραγματεύθη ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ὡς τὰς ἠϋξήσαν οἱ ὑπομνηματισταί του, ἔγειναν ἀνάμιγμα τῶν δύο τούτων θεωριῶν, καὶ τὸ ὅλου σχολαστικῆ ἐρεσχελεία, γίνεται φανερόν εἰς τὸν, ὅς τις καὶ ὀλίγον προσέξῃ εἰς ὁποιοῦνδήποτε κατ' Ἀριστοτέλην ἐκτεθειμένον Λογικῆς σύνταγμα· ὅτι δὲ εἶναι παντάπασι περικτὴ ἡ τούτων διάσκεψις εἰς τῆς Λογικῆς τὰ μαθήματα, τοῦτο μᾶς φαίνεται οὐχὶ τόσον εὐλόγως οὐδ' ἀληθῶς λεγόμενον· διότι ἐπειδὴ πάσης εἰνότητος, καὶ ιδέας ἀπάσης ζητοῦμεν χαρακτήρας καὶ προσδιορισμούς· οὗτοι δὲ εἶναι ἢ οὐσιώδη προσόντα, ἢ ἐπουσιώδη κατηγορήματα, εἰς ἓν ἐκ τῶν δέκα εἰρημένων γενικωτέρων ιδέας συζημάτων

ἀναφερόμενα· φανερόν εἶναι ὅτι χρησιμεύει πολὺ εἰς τὸν ἀκροώμενον τὰ τῆς Λογικῆς ἢ τούτων εἰδήσεις. Αἱ δὲ κατηγορίαι αὗται εἶναι λογικαί, καὶ διάφοροι παρὰ τὰς κατηγορίας τῆς Μεταφυσικῆς, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν ἐκεῖ ἀκριδῶς τὴν διαφορὰν των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Θεωρία τῶν Ἰδεῶν κατὰ Ποσότητα καὶ Ποιότητα καὶ Σχέσιν καὶ Τρόπον.

ΠΗ΄.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλως οἱ καθ' ἡμᾶς περιεργαζόμενοι τὰς ἰδέας εὐρίσκουσι. Τίνες μὲν αὐτῶν εἶναι ἐναργεῖς, Τίνες δὲ ἀμυδραί· καὶ Τίνες μὲν γενικώτεραι, Τίνες δὲ μερικώτεραι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπιθεωροῦνται εἰς αὐτάς. Διότι αἱ ἰδέαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν πρῶτον αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, καὶ τοῦτο ἢ κατὰ ποσότητα ἢ κατὰ ποιότητα· δεύτερον ἑτεροτελῶς, καὶ τοῦτο ἢ πρὸς ἀλλήλας παρεξεταζόμεναι, ἢ γουν κατὰ σχέσιν· ἢ πρὸς τὰ ἐννοοῦντα ὑποκείμενα, ἢ γουν κατὰ τρόπον· ἐντεῦθεν προῆλθε κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἡ τετραπλῇ Θεωρία τῶν ἰδεῶν κατὰ Ποσότητα, Ποιότητα, σχέσιν, τρόπον, ἀφ' οὗ ἐγενεν ἀρχηγὸς ταύτης ὁ Καντίος (α). Θέλομεν ἐξετάσειν καὶ ἡμεῖς κατὰ

(α) Καντίου Λογικῆς Εἰσαγωγὴ VI. VII. VIII. IX. ἔκδοσις τοῦ Καινιγσβέργ, 1800.

ταύτην τὴν θεωρίαν τὰς ιδέας, ἐπειδὴ ἡ διακρίσις τῶν αὐτῇ θέλει μᾶς χρησιμεύσειν εἰς πολλὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας.

ΠΘ'. Πᾶσα ιδέα εἶναι ποσόν, τοῦ ὁποίου μέρος εἶναι αἱ ἐννοιαί, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται· εἶναι δὲ ἢ κατ' ἐπίτασιν, ἢ γουν ποσὸν βάθους, εἰάν αἱ ἐννοιαί περιέχονται ἐντὸς αὐτῆς (ΜΗ'). ἢ κατ' ἑκτάσιν, ἢ γουν ποσὸν πλάτους, εἰάν εὐρίσκονται ὑπ' αὐτήν. Θεωροῦντες λοιπὸν τὰς ιδέας κατὰ ποσότητα, ἀνερευνῶμεν τὸ πλάτος αὐτῶν καὶ τὸ βάθος, τὸ ὁποῖον ἐκάμαμεν (ΜΖ—ΜΑ').

ΤΙ'. Ἐπειδὴ δὲ ιδέα εἶναι ἡ συνάπτουσα τὰ πολλὰ εἰς ἓν (ΜΓ') εἰς τὸν νοῦν μας· ἐκ τούτου εἶναι φανερόν, ὅτι τὴν ἐνότητα μετὰ τοῦ πολλαπλοῦ τῆς ιδέας ἐμποροῦμεν νὰ παραστήσωμεν διαφόρως εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς. Ποιότης λοιπὸν ιδέας εἶναι ἡ ἐντελεςτέρα ἢ ἀτελεςτέρα αὐτῶν εἰς τὸν νοῦν μας παράστασις· ὅσον δὲ καθαρωτέρα καὶ εὐκρινέστερα εἶναι ἡ ιδέα, τόσον εἶναι λογικῶς τελειότερα. Ἐναργεῖα λοιπὸν καὶ εὐκρίνεια τῶν ιδεῶν εἶναι ὡς δύο τελειότητος αὐτῶν βαθμοί· ἡ δὲ ἀμυδρία καὶ ἀσάφειά τῶν εἶναι αἱ ἀτέλειαί τινος· εἶδη λοιπὸν τῶν ιδεῶν κατὰ ποιότητα θεωρουμένων εἶναι ἐναργής καὶ ἀμυδρά, καὶ εὐκρινής καὶ ἀσαφής (ΛΗ', ΛΘ').

ΤΙΑ'. Ἐναργής εἶναι ἡ ιδέα, ὅταν τὸ δι' αὐτῆς νοητὸν διακρίνωμεν ἀπὸ πάντων ἄλλο δι' ἄλλης ιδέας παρισανόμενον· οὕτω, φεῖρ εἰπεῖν, ἐναργῶς ἐννοῶ τὸν ἄνθρωπον διακρίνων αὐτὸν ἀπὸ πάντων ἄλλο ζῶον· καὶ ὅταν μὲν τὸ διακρίνωμεν ἀπὸ ὅλα, ἡ ιδέα εἶναι ἐναργεστάτη, καθὼς ἐπὶ τοῦ ληγθέντος παραδείγματος· ἀλλ' εἰάν τοῦτο δὲν δυνάμεθα, ἡ ιδέα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐναργής, ὅσον πλείονα ἢ ὀλιγώτερα εἶναι τὰ νοητὰ, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς ιδέας τὴν δια-

κρίνομεν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐντελῶς ἐναργῆς ἢ τοῦ χρυσοῦ ἰδέα δὲν εἶναι, εἰάν τὸν διακρίνωμεν ἀπὸ τὸν ἄργυρον καὶ τὸν σίδηρον, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀπὸ τὰ λεγόμενον Τομδάκιον· ἔχει λοιπὸν βαθμοὺς διαφορῶν ἢ ἐνάργεια. Ἀμυδρὰ δὲ εἶναι, ὅταν τὴν διακρίσιν ταύτην δὲν θυνάμεθα νὰ κάμωμεν· καὶ ἀμυδρὰ μὲν ἐντελῶς δὲν θύνεται νὰ εἶναι καμμία ἰδέα· σχετικῶς δὲ, ἢ ὀλιγώτερον ἐναργῆς εἶναι κατὰ τοῦτο καὶ ἀμυδρά.

ΤΙΒ'. Εὐκρινὴς δὲ εἶναι ἡ ἰδέα, ὅταν ἐννοῶμεν ἐναργῶς τοὺς χαρακτῆρας, ἐκ τῶν ὁποίων συμπληρύνεται· τουναντίον δὲ, εἶναι ἀσαφὴς, καὶ συγκεχυμένη· εὐκρινής, φέρ' εἰπεῖν, εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἰδέα, ὅταν ὅχι μόνον διακρίνωμεν τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα· ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἐννοῶμεν ἐναργῶς καὶ τί μὲν εἶναι ζῶον, τί δὲ λογικόν, ἐκ τῶν ὁποίων συναπαρτίζεται ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου.

ΤΙΓ'. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἰδέα περιέχει τοὺς χαρακτῆρας ἢ ἐντὸς ἑαυτῆς ἢ ὑφ' ἑαυτήν (ΠΘ'), ἢ κατ' ἐπίτασιν ἢ κατ' ἔκτασιν· καὶ ἡ εὐκρίνεια λοιπὸν εἶναι διττή, ἢ μὲν κατ' ἐπίτασιν, ἢ δὲ, κατ' ἔκτασιν· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐμφιλογωρεῖ, ὅταν ἐννοῶμεν τὸν ἀνθρώπον ζῶον καὶ λογικόν· ἢ δὲ, ὅταν τὸν αὐτὸν, ἄνδρα ἢ γυναῖκα· καὶ ἐπειδὴ δύναται νὰ εἶναι καὶ ἰδέαι ἐκτεταμέναι μὲν, ἀνεπίτατοι δὲ, ἢ ἐπιτεταμέναι μὲν, ἀνέκτατοι δὲ· ἐκεῖνο μὲν, ὡς αἱ γενικώταται καὶ ἀπλούσταται, οἷον οὐσία· τοῦτο δὲ, ὡς αἱ αἰορμικαί, οἷον ἐγὼ, σὺ κτλ. φανερὸν εἶναι, ὅτι ἐκεῖναι μὲν ἐπεδέχονται τὴν κατ' ἔκτασιν εὐκρίνειαν, ὅχι δὲ καὶ τὴν κατ' ἐπίτασιν· αὗται δὲ, τὴν κατ' ἐπίτασιν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴν κατ' ἔκτασιν.

ΤΙΔ'. Ἡ δὲ σχέσις τῶν ιδεῶν περιέχει τοὺς προσδιορισμοὺς, οἳ τινες δὲν εὐρίσκονται εἰς αὐτάς ἀπολύτως, ἀλλ' ἐνῷ παραβᾶλλεται μία μὲ τὴν ἄλλην· ἐπειδὴ δὲ ἐμποροῦν νὰ παραβληθῶσιν ἢ κατ' ἑκτασιν ἢ κατ' ἐπίτασιν· διὰ τοῦτο πᾶσα σχέσις τῶν ιδεῶν ἐκπηγάξει ἢ ἀπὸ τὸ πλάτος ἢ ὀπὸ τὸ βάθος των.

ΤΙΕ'. Ἐκ τοῦ βάθους προέρχεται πρῶτον ἡ σχέσις τῆς ταυτότητος καὶ ἑτερότητος τῶν ιδεῶν· καὶ ταυτότης μὲν ιδεῶν εἶναι ἡ ἰσότης, ἑτερότης δὲ, ἡ ἀνισότης τῶν χαρακτήρων των· αἱ αὐταὶ λοιπὸν ὀνομάζονται αἱ ιδέαι, εἰς συνπαρτίζονται ἐκ τῶν αὐτῶν χαρακτήρων· ἑτεραὶ, εἰς ἐξ ἑτέρων· ἀλλ' ἐπειδὴ ιδέαι ἀπολύτως αἱ αὐταὶ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ νοητὸν ἀντικείμενον· διὰ τοῦτο ἐμποροῦν νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς δύο, ἢ εἰς τὰς θεωρῶσι δύο ἄνθρωποι, ἢ εἰς κατὰ διαφόρους χρόνους, ἢ εἰς εἶναι μία ιδέα κοινὸς χαρακτήρ πολλῶν ἄλλων ιδεῶν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἔχομεν τὴν αὐτὴν ιδέαν τοῦ ἀνθρώπου κ' ἐγὼ καὶ σὺ, ὅταν καὶ οἱ δύο τὸν ἐννοῶμεν ζῶον καὶ λογικόν· ἢ ἔχω τὴν αὐτὴν ιδέαν τοῦ ἀνθρώπου σήμερον, τὴν ὁποίαν εἶχα καὶ πέρυσιν· ἢ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἵππον εὐρίσκω κοινὸν χαρακτήρα τὴν αὐτὴν ιδέαν τοῦ ζώου.

ΤΙΣ'. Προέρχεται δευτέρου ἡ σχέσις τῆς συμφωνίας καὶ διαφωνίας· καὶ ιδέαι μὲν συμφωνοῦσιν ὀνομάζονται, ὅσαι δύνανται νὰ συναφθῶσιν εἰς παρόσασιν ἀντικείμενον· αἱ δὲ μὴ δύναμεναι, λέγονται διάφωνοι καὶ ἀντίθετοι· χρεῖα δὲ νὰ μὴ συγχέωμεν οὔτε τὴν ταυτότητα μὲ τὴν συμφωνίαν, οὔτε τὴν ἑτερότητα μὲ τὴν διαφωνίαν· διότι ἡ μὲν ταυτότης τῶν ιδεῶν εἶναι καὶ

συμφωνία· πᾶσα δὲ συμφωνία δὲν εἶναι καὶ ταυτότης· οὐ-
τω, φέρει εἰπεῖν, παιδεία, κάλλος, πλοῦτος εἶναι μὲν σύμ-
φωνοι, καθὼ δύνανται νὰ συναρθεῶσιν εἰς τὸν αὐτὸν ὄν-
θρωπον, εἶναι δὲ πολὺ ἀπ' ἀλλήλων ἕτεροι· ὡσαύτως αἱ
διαφωνοῦσαι ἰδέαι εἶναι αἱ αὐταὶ καὶ ἕτεροι· ἀλλὰ πᾶσα
ἐτερότης τῶν ἰδεῶν δὲν φέρει διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης καὶ
τὴν διαφωνίαν· ἐκεῖναι δὲ μόνον εἶναι ἀληθῶς ἐναντίαι
καὶ διάφωνοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἀντιμάχεται προφα-
νῶς καὶ ἐπ' εὐθείας τὴν ἄλλην· οἷον ἀρετὴ καὶ κακία, καλ-
λονὴ καὶ αἰσχρότης, πλοῦτος καὶ πτωχεύα.

ΤΙΖ'. Προέρχεται τρίτον ἡ σχέσις τοῦ ἐσωτερι-
κοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τῶν ἰδεῶν· καὶ ἐσωτερικὸν
μὲν τῆς ἰδέας εἶναι οἱ οὐτιώδεις χαρακτῆρες τῆς· ἐξωτε-
ρικὸν δὲ, τὰ συμβεβηκότα, ἢ οἱ τρόποι (ΞΣ').

ΤΙΗ'. Ἐκ δὲ τοῦ πλάτους προέρχεται ἡ σχέσις ἡ
τῆς ὑπαλληλίας ἢ τῆς συναλληλίας τῶν ἰδεῶν·
καὶ ὑπάλληλοι μὲν ἰδέαι εἶναι, ὅταν ἡ μὲν θεωρῇται
ὡς γένος, ἡ δὲ ὡς εἶδος· οἷον, ζῶον καὶ ἄνθρωπος (Ο')·
συναλληλοὶ δὲ, ὅταν θεωρῶνται ὡς εἶδη διαφόρα
εἰς τὸ αὐτὸ γένος καθυπαγόμενα· οἷον, ζῶον καὶ φυτὸν,
δύω εἶδη τοῦ ὀργανικοῦ σώματος· ἢ πνεῦμα καὶ σῶμα,
δύω εἶδη εἰς τὸ αὐτὸ γένος τὴν οὐσίαν ὑποτασσόμενα.

ΤΙΘ'. Τρόπος δὲ τῶν ἰδεῶν εἶναι ἡ αὐτῶν πρὸς
τὸν νοῦν σχέσις. Κατὰ δὲ ταύτην τὸ νοητὸν παρίστανται
εἰς τὸν νοῦν ἢ ὡς δυνάμενον νὰ νοηθῇ, ἢ ὡς νοούμενον·
δύνανται δὲ νὰ νοηθῇ, εἰάν δὲν ἀντιφάσκωσι οἱ χαρακτῆ-
ρες τε, ὅποτε λέγεται καὶ ἀληθεὺς κατὰ λογικὴν σημα-
σίαν, τοῦ ὁποίου τὸ ἐναντίον εἶναι ψευδὲς (ΞΕ')· νοεῖ-
ται δὲ, εἰάν ἐνεργεῖα παρίστανται εἰς τὸν νοῦν· ἐκεῖ μὲν

ονομάζεται ἡ ἰδέα δυνατή· ἐδῶ δὲ, ὑπαρκτή· οὕτω, φέρ' εἶπεν, δύναται μὲν νὰ γένῃ τοῦ ἀνθρώπου ἡ κατανόησις, ἐπειδὴ ζῶν καὶ λογικὸν αἱ χαρακτῆρες του δὲν ἀντιφάσκουν· ὑπάρχει δὲ ἡ κατανόησίς του, ὅταν ἐνεργεία τὸν ἐννοῶ κατὰ τὸ παρὸν.

Ρ'. Ἡ δὲ ὑπαρκτή ἰδέα ἐμπορεῖ πάλιν νὰ θεωρηθῇ ἢ ὡς ἐνδεχομένη, ἢ ὡς ἀναγκαία· κ' ἐκεῖνο μὲν εἶναι, ὅταν ἐννοῇται χωρὶς τινὰ ἀναγκαίου λόγον· τοῦτο δὲ, ὅταν μᾶς ἀναγκάζῃ τι νὰ τὴν ἐννοήσωμεν οὕτω καὶ ὅχι ἄλλως. Ἡ ἰδέα φέρ' εἶπεν, Χριστιανῶν κατοικούντων εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπειδὴ δὲν περιέχει καμμίαν ἀντίφασιν εἶναι ἐνδεχομένη· ἀλλ' ἡ ἰδέα Χριστιανῶν κατοίκων τῆς Ἀμερικῆς εἶναι ἀναγκαία, ἐπειδὴ ἐξεύρομεν βεβαίως, ὅτι ἐδιδάχθη ἐκεῖ ἀπὸ τοῦς Ἑυρωπαίους τὸ Ἐυαγγέλιον. Αἱ ἰδέαι λοιπὸν τροπικῶς θεωρούμεναι εἶναι ἢ δυναταὶ ἢ ἀδυνατοὶ· αἱ δὲ δυναταὶ, ἢ ὑπαρκαὶ ἢ ἀνύπαρκτοι· αἱ δὲ ὑπαρκαὶ, ἢ ἐνδεχόμεναι ἢ ἀναγκαῖαι.

ΡΑ'. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἡ τῶν ἰδεῶν θεωρία κατὰ ποσότητα καὶ ποιότητα καὶ σχέσιν καὶ τρόπον, ἀφ' οὗ οὕτω τὰς ἐθεώρησεν ὁ Κάντιος (ΠΗ'). Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῶν ἰδεῶν εὐκρίνεια κατὰ μὲν ἐπίτασιν ἐκτελεῖται δι' Ὁρισμοῦ· κατὰ δὲ ἐκτασιν διὰ διαιρέσεως· διὰ τοῦτο λέγομεν εἰς τὸ ἐφεξῆς Κεφάλαιον περὶ τῶν δύο ταύτων ἀναγκαϊοτάτων σαφημιστικῶν μέσων τῶν ἰδεῶν μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ Ὁρισμοῦ καὶ Διαίρεσεως.

PB'.

Πᾶσαν ἰδέαν βάθος μὲν ἔχουσαν ἐμποροῦμεν ὑ' ἀναλύσωμεν εἰς τὰς ἀπλουσέρας ἐννοίας τὰς ὁποίας περιέχει. Πλατεῖαν δὲ οὖσαν (MZ'—NA'), καὶ τὴν ἐφαρμόσωμεν εἰς τὰς ὑπ' αὐτὴν ὑποτασσόμενας· αἶον τὸ ζῶον ἀναλύομεν εἰς τὸ σῶμα ὀργανικόν, αἰσθητικόν, μεταβατικόν· τὸ ἐφαρμόζομεν δὲ εἰς τὸν ἥπουν καὶ βοῦν καὶ κύνα κτ. καὶ τὸ μὲν πρῶτον λέγεται ἀνάλυσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφαιροῦντες (MD'.) ἐξετάζομεν ἰδίως τὰς ἀπλουσέρας ἐννοίας· τὸ δεῦτερον δὲ σύνθεσις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰς ἀφηρημένας καὶ ἀπλουσέρας ἀποδίδομεν εἰς τὰς ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς ἀφαιρέσαμεν. Καὶ ἐκ μὲν τῆς ἀναλύσεως προῆλθεν ὁ Ὁρισμός· ἐκ δὲ τῆς συνθέσεως ἡ Διαίρεσις, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ εἴπωμεν.

PG'. Ὁρισμὸς λοιπὸν εἶναι ἀνάλυσις τῆς ἰδέας ἀντικειμένου τινὸς, διὰ νὰ διακρίνεται καὶ πανταχόθεν νὰ περιορίζεται, καὶ εὐκρινῶς νὰ διασέλλεται ἀπὸ τᾶλλα· ὀνομάζεται δὲ τότε τὸ ἀντικείμενον τοῦτο Ὁρισμὸν. Διαίρεται δὲ ὁ ὀρισμὸς εἰς ὀνοματῶδη καὶ πραγματικόν· ὁ δὲ πραγματικὸς εἰς τὸν χαρακτηριστικόν καὶ γενετικόν.

PD'. Ὀνοματῶδης ὀρισμὸς εἶναι, ὅς τις ἐξηγεῖ τὴν

δύναμιν ὀνόματός τινος, ἥτοι νέου πλασθέντος εἰς νεωστὶ γνωσθέντος πράγματος φανέρωσιν, ἢ εἰς προσδιορισμὸν τῆς σημασίας του, εἰάν τύχη νὰ εἶναι πολυσήμαντος· οἷον, βαθμὸν ὀνομάζω τὸ γινόμενον ὑπὸ ποσότητος ἐφ' ἑαυτὴν πολλαπλασιασθείσης. Νοῦν λέγω τὴν κρένουσαν τῆς ψυχῆς δύναμιν. Προσοχῆς δὲ μεγάλην χρειάν πρέπει νὰ ἔχωμεν μὴ εἰς νέα πράγματα εἰσαγάγωμεν ὀνόματα ἀσύμφωνα, ἢ μηδεμίαν ἀναλογίαν διατηροῦντα πρὸς τὴν γλῶσσαν, μάλιστα τὴν παλαιάν, καὶ μὴ ὑπολάβωμεν, ὅτι τῶν ὀνοματωδῶν ὀρισμῶν εἶναι πάντοτε τὰ ὀριζὰ νοὸς ἀντικείμενα. Τὶ σημαίνει τὸνομα τραγέλαφος; ζῶον σύνθετον ἐκ τράγου καὶ ἐλάφου· ὁ ὀρισμὸς εἶναι ἀληθής· τὸ δὲ ὀριζόν δὲν εἶναι τοῦ νοὸς, ἀλλὰ τῆς φαντασίας.

ΡΕ'. Γενετικὸς δὲ ὀρισμὸς εἶναι ὅστις ἐξηγεῖ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεταί τι· οἷον, Κύκλος εἶναι σχῆμα γινόμενον, εἰάν εὐθεῖα γραμμὴ ἡρεμοῦσα καθ' ἑν αὐτῆς τῶν ἄκρων, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο κινουμένη ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ κινῆται· καὶ, Σελήνης ἐκλειψις εἶναι παρέμπτωσις τῆς γῆς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἡλίου.

ΡΣ'. Ὁ χαρακτηριστὸς πάλιν ὀρισμὸς (ΡΓ') διαίρεται εἰς τὸν Ὀυσιώδη καὶ ἑπουσιώδη.

ΡΖ'. Ὁ Ὀυσιώδης, ὅστις ὀνομάζεται καὶ Λογικός, ἀπαιτεῖ γένος καὶ συζατικὴν διαφοράν, ἢ, ἀντ' αὐτῆς, πολλὰ ἴδια· οἷον, Ἄνθρωπος εἶναι ζῶον λογικόν, ὅπου γένος μὲν εἶναι τὸ ζῶον, συζατικὴ δὲ διαφορὰ τὸ λογικόν· καὶ, Ἴππος εἶναι ζῶον ἄλογον, τετράπουν, χρεμετιστικόν· ὅπου γένος μὲν εἶναι τὸ ζῶον, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι ἴδια, διακρίνοντα τὸν ἵππον ἀπ' ἄλλα ἄλογα ζῶα.

ΡΗ'. Ἐὰν λάβωμεν μέρος τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τὸ ὀρί-
σωμεν περαιτέρω, ὁ ὁρισμὸς τότε δύναται νὰ ὀνομασθῇ
εὐλόγως ὑπορισμός· οἷον, Τρίγωνον εἶναι σχῆμα τρί-
πλευρον, εἶναι ὁρισμός· εἰάν δὲ ἐκ τούτου λάβωμεν τὸ
σχῆμα, καὶ τὸ ὀρίσωμεν καὶ αὐτὸ λέγοντες· Σχῆμα δὲ
εἶναι διάστημα περικλεισμένου πανταχόθεν ὑπὸ γραμμῶν ἢ
γραμμῆς· ὁ δευτέρος οὗτος ὁρισμὸς, εἶναι ὑπορισμός· διὰ
δὲ τῶν ὑπορισμῶν λαμβάνει ἡ ἰδέα πῶσαν αὐτῆς τὴν εὐ-
κρίνειαν (ΤΙΒ').

ΡΘ'. Ἀρεταὶ δὲ ὁρισμοῦ χαρακτηριστικοῦ οὐσιώδους
εἶναι νὰ εἶναι σαφής, καὶ ἐξηγητικός, ὅχι κρυπτικός τοῦ
ὀριζομένου. Τοιούτους σκοτεινοὺς ὁρισμοὺς εὐρίσκομεν εἰς
παλαιοὺς συγγραφεῖς· καθὼς εἶναι ὁ Πυθαγορικός τῆς ψυχῆς,
„ψυχὴ ἐστὶν ἀριθμὸς κινῶν ἑαυτὸν.“ Νὰ μὴ πλεονάζῃ, μηδὲ
νὰ ἐλλείπῃ· διότι ὁ μὲν πλεονασμὸς φέρει ἑλλειψιν· ἡ
δὲ ἑλλειψις, πλεονασμὸν εἰς τὰ ὀριζά· οὕτως ὁ μὲν πλεο-
ναστικός, Ἀνθρωπὸς εἶναι ζῶον λογικὸν φιλόσοφον, μόνους
τοὺς φιλοσόφους περιλαμβάνει, ἀποκλείει δὲ τοὺς ἄλλους
ἀνθρώπους, ὅσοι δὲν φιλοσοφοῦσιν· ὁ δὲ ἐλλειπτικός, Ἀν-
θρωπὸς εἶναι ζῶον, ἐλλείπων κατὰ τὸ Λογικόν, πλεονά-
ζει κατὰ τὰ ὀριζά, ὥς περιλαμβάνων καὶ ὅλα τὰ παρὰ τὸν
ἄνθρωπον ζῶα. Βάσανος δὲ ἀνελλιπούς καὶ ἀπερίττου ὀ-
ρισμοῦ εἶναι ὃ ἀντιτρέφῃ τὸ ὀριζόν εἰς τὸν ὁρισμὸν, καὶ
ὁ ὁρισμὸς εἰς τὸ ὀριζόν· οἷον, ὅ,τι εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι
καὶ ζῶον λογικόν· καὶ ὅ,τι εἶναι ζῶον λογικόν, εἶναι καὶ
ἄνθρωπος. Τελευταῖον δὲ ὁ ὁρισμὸς πρέπει νὰ εἶναι ἐλευ-
θερος ἀπὸ πολυλογίαν καὶ ἀδολοσχίαν· διὰ τοῦτο, μὴ ὅλον
ὅτι ἐμπαροῦμεν νὰ ὀρίσωμεν τὸν ἄνθρωπον, οὐσίαν, πῶ-
ματικὴν, αἰσθητικὴν, λογικὴν· εἶναι ὅμως περιττὴ πολυ-

λογία, διότι τὸ ἄμεσον εἰς αὐτὸν γένος περιέχει καὶ τὰ ἀνωτέρω· εἰς τὸ ζῶον, φέρεται εἰπεῖν, περιέχονται κατὰ βάθος καὶ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ σωματικὸν καὶ ἡ οὐσία (Ν').

Σημείωσις. Αἱ ἀπλούσταται καὶ ἀδαθεῖς παντάπασι ἐννοιαί, ὡς χαρακτηρῶν καὶ γνωρισμάτων ἁμοῖροι, ἀδύνατον εἶναι νὰ σαφηνισθῶσι δι' ὁρισμῶν· αὐτῶ τὸ "Ὅν, τὴν σχέσιν, τὴν ὑπαρξιν καὶ τὰ τοιαῦτα, πλεονεχῶς σκοτιζέταις παρὰ τὰ ἐξηγηεῖς, εἰάν θελήσῃς νὰ τὰ ὀρίσῃς· σαφηνίζονται ὅμως κατ' ἑκτασιν διὰ διαιρέσεως, ὡς θέλομεν ἰδεῖν κατ' ὀλίγον.

ΡΙ'. Ὁ δὲ ἐπιδεικνύων ὁρισμὸς, ὅς τις ὀνομάζεται καὶ ὑπογραφικὸς καὶ ὑπογραφή, συμπληρῶνεται ἀπὸ συμβεβηκότα· οἷον, ὠρολόγιον εἶναι τὸ κρεμάμενον ἀπὸ τὸν τοῖχον τοῦ οἰκήματός μου ἔμπροσθεν τοῦ κατόπτρου, καὶ ἀεράπτου ἀπὸ τὰ κοσμήματα. Πέτρος εἶναι ὁ περιπατῶν χθές εἰς τὸν ἀγρὸν, ἐνδεδυμένος λευκὴν ἐσθῆτα, καὶ τοὺς εἰς τὸν ἀγρὸν περιεργαζόμενος· καὶ ὅπως ἄλλως δὲ ἐρμηνεύοντες τὸ ὀρίσιν μὲ συμβεβηκότα, ὑπογραφικοὶ ὁρισμοὶ ὀνομάζονται. Ὅλα δὲ, ὅσα δὲν περιλαμβάνονται εἰς ἰδέαν χαρακτηριζομένην διὰ γένους καὶ εἶδους, ὑπογραφικῶς ἀναπτύσσονται καὶ σαφηνίζονται· τοιαῦτα εἶναι, Ὅδωρ, πῦρ, χρυσοῦς, ὀψάριον, ἄνθος, φύλλον, καὶ πάντα τὰ τῆς φυσικῆς λεγομένης ἐσορίας, ἧτις ὑπογράφει τὰ φυσικὰ τῆς γῆς σώματα, καὶ διὰ τοῦτο οἰκειότερα πρέπει νὰ ὀνομάζεται Φυσικὴ Ὑπογραφή ἢ Περιγραφή. Πολὺ ὀλιγώτερον δύναται νὰ ὀρισθῶσι χαρακτηριστικῶς αἱ ἐννοιαὶ τῶν ἀτόμων· διὰ τοῦτο εἰς δραπετάς ἀνθρώπους καὶ χαμένα πρόγνυμα ἀποδίδουν δι' ὑπογραφῆς πολλὰ ἀτομικὰ γνωρίσματα διὰ νὰ εὐρεθῶσι καὶ διακριθῶσιν εὐκόλως· οἷον ἑπταποδαῖος τὸ ἀνάστημα, ξανθὸς τὴν κόμην, βλοσυρὸς τὸ βλέμμα, σιμὸς τὴν μύτην κτλ.

Σημείωσις. Τούτους τοὺς ὁρισμοὺς μεταχειρίζονται οἱ φιλόσοφοι, ἀποφεύγοντες, ὅσον δύνανται, τοὺς διαλλήλους ὀνομαζομένους καὶ τοὺς ἀποφατικούς· καὶ ἀποφατικοὶ μὲν εἶναι οἱ ἐρμηνεύοντες ὅχι τί εἶναι τὸ ὅρισόν, ἀλλὰ τί δὲν εἶναι· οἷον, ἄνθρωπος δὲν εἶναι ζῶον ἄλογον, μηδὲ μαθήσεων ἀνεπίδεκτον. Διάλληλοι δὲ ἢ κυκλικοὶ, οἱ ἐξηγούντες κατ' ἐπανάληψιν, εἶναι δύο λογῶν· διότι τὸ ὅρισόν ἢ περιέχεται εἰς τὸν ὅρισμόν, οἷον Ἡάλλος εἶναι καλὴ ποιότης τοῦ πράγματος. Νόμος εἶναι νόμιμος προσαγῇ· ἢ λαμβάνεται εἰς τὸν ὑπορισμόν· οἷον, Ἐνιαυτὸς εἶναι χρόνου διάστημα δωδεκαμηνῶν περιεκτικόν· μὴν δὲ εἶναι ἐνιαυτοῦ δωδεκατημέριον· καὶ, Νόμος εἶναι ἡ θέλησις τοῦ τυράννου· τύραννος εἶναι, ὅστις δίδει νόμους ὅπως θέλη.

PIA'. "Όταν ἐννοίαν πλαττείαν καὶ καθολικὴν καὶ ἐκτεταμένην ἐφαρμόζωμεν εἰς ἄλλας βαθυτέρας καὶ μερικωτέρας καὶ ἐπιτεταμένας, μεταχειριζόμεθα διαίρεσιν· καὶ διαίρεσις μὲν ἀπλῶς εἶναι μερισμός τοῦ ὅλου εἰς τὰ μέρη του· ἡ δὲ περὶ τῆς ὁποιᾶς γίνεται ἐδῶ λόγος, διαίρεσις, ἣτις ὀνομάζεται καὶ λογικὴ διαίρεσις εἶναι μερισμός τοῦ δυνάμει ὅλου, ἡγοῦν τοῦ καθόλου, εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸ ὑπαγόμενα, ἡγοῦν τὰ μερικὰ (N'.)· οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τῶν καθόλου καταβαίνομεν τρόπον τινα εἰς τὰ μερικὰ, συνάπτοντες τὰς ἀπλουτέρας ἐννοίας εἰς τὰς ὀλιγωτέρας ἀπλᾶς διὰ συνθέσεως (PB'.) καὶ σαφηνίζοντες οὕτω τὸ διὰ τὴν καθολικότητα ἀσαφῶς πῶς καὶ ἀπροσδιορίζως παριστάνομενον. Καὶ τὸ μὲν ὅλον ὀνομάζεται Διαιρετόν· εἰς τὰ ὁποῖα δὲ γίνεται ἡ διαίρεσις, μέρη διαιρέσεως· αὕτη δὲ ἡ διαίρεσις ἐπισημαίνεται ἐξ ἅπαντος εἰς διαιρετικὴν τινα καλουμένην διαιφράν.

PIB'. Διαιρεῖται λοιπὸν τὸ καθόλου ἢ ὡς γένος εἰς εἶδη, οἷον, τὸ ζῶον εἰς ἄνθρωπον καὶ ἵππον, καὶ βοῦν κτλ. τὸ χρῶμα, εἰς λευκὸν καὶ μέλαν· ἢ ὡς εἶδος εἰς ἄ·

τομα· οἶον, ὁ Πλανήτης εἰς Κρόνου καὶ Δία κτλ. Ἀλλὰ πρέπει καὶ τὰ γένη νὰ εἶναι ὀλίγων εἰδῶν περιεκτικά, καὶ τὰ εἶδη ὀλίγων ἀτόμων· διότι καὶ τοῦ ζώου τὰ εἶδη νὰ εὖρης εἶναι δύσκολον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὰ πρόσωπα, ἀδύνατον.

ΡΙΓ'. Ἡ μετὰ τὴν πρώτην τοῦ αὐτοῦ ὅλου κατὰ λόγον ἄλλαν γενομένη δευτέρα διαίρεσις ὀνομάζεται ἐπι-
διαίρεσις· ἀλλ' εἰς μέρος τι τῆς διαιρέσεως ἐκλαδῶν
ὡς ὅλου διαιρέσεως εἰς ἄλλα μέρη, τὸ τοιοῦτον ὀνομάζεται
ὑποδιαίρεσις· οὕτως ὁ ἄνθρωπος διαιρεῖται εἰς ἄν-
δρα καὶ γυναῖκα· καὶ ἐπιδιαιρεῖται εἰς φρόνιμον καὶ ἄφρο-
να· ἢ εἰς παιδείας μέτοχον, καὶ εἰς ἀπαίδευτον· ὁ δὲ ἄ-
νὴρ ὑποδιαίρεται εἰς τὸν πολεμικὸν καὶ τὸν ἀπάλεμον.

ΡΙΔ'. Ἐκ δὲ τῶν μερῶν τῆς διαιρέσεως, ἡ μὲν τοῦ
γενικωτάτου γένους εἰς ἄλλα γένη διαίρεσις ὀνομάζεται γε-
νικὴ· ἡ δὲ τοῦ γένους εἰς τὰ εἰδικώτατα εἶδη, εἰδική· ἡ
δὲ τοῦ εἰδικωτάτου εἰδους εἰς τὰ άτομα, ἀτομικὴ καὶ ἀριθ-
μητικὴ. Διὰ τοῦτο σῶμα καὶ πνεῦμα λέγονται διάφορα κατὰ
γένος· ἔπρος δὲ καὶ βούς, κατὰ τὸ εἶδος. Πλάτων δὲ καὶ
Σωκράτης, κατὰ τὸν ἀριθμὸν. Καὶ πάντοτε τὰ κατὰ γένος
διάφορα εἶναι διάφορα καὶ κατ' εἶδος· καὶ τὰ κατ' εἶδος,
καὶ κατ' ἀριθμὸν· ὅχι ὅμως καὶ ἀνάπαλιν· διότι τὰ κατ'
ἀριθμὸν διάφορα ἐνδέχεται νὰ εἶναι κατ' εἶδος ταυτά· καὶ
τὰ κατ' εἶδος, κατὰ γένος ταυτά.

ΡΙΕ'. Ἡ διαίρεσις εἶναι ἢ διμερὴς ἢ πολυμερὴς, ἢ
τις ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μερῶν εἶναι τριμερὴς, τετραμερὴς
κτλ. ἀλλ' ἡ λογικὴ διαίρεσις δύναται νὰ γένη διὰ τῶν ἀν-
τιφατικῶν διαφορῶν κατὰ πρῶτον διμερὴς· οἶον ἡ οὐσία
εἶναι ἢ πνεῦμα ἢ μὴ. Τὸ ζῶον εἶναι ἢ λογικὸν ἢ μὴ· ἡ

πειδὴ δὲ καθὲν ἀπὸ τὰ μέρη ἐκ τῶν διαφορῶν τῶν δύνανται νὰ ὑποδιαιρεθῶσι, καὶ νὰ προσυποδιαιρεθῶσιν· εἰν τὰ πρῶτα μέρη, τῆς διαιρέσεως, ὑπαλληλοθῶσι καὶ συναλληλοθῶσι ὡς πρέπει, γυνῶται πῖναξ, ὅς τις περιέχει τὸ σύστημα ἢ σύνταγμα τῶν γενῶν καὶ εἰδῶν καὶ ἀτόμων, τὸ ὁποῖον ὀνομάζουσι, *Klassifikation*, καὶ ἡμεῖς ἴσως εἶναι καλὸν νὰ τὸ ὀνομάσωμεν *Λογικὴν Ὁλομέλειαν*, ἐπειδὴ τὰ μέρη τῆς διαιρέσεως περιστάνονται ὡς μέλη ὅλου τινος ὀργανικοῦ σώματος. Πολλοὶ δὲ ὀνομάζουσι διαγράμμα τὴν ἐκθετικὴν τοιαύτης λογικῆς ὁλομελείας.

PIS. Τγιοῦς δὲ καὶ ὀρθῆς διαιρέσεως ὡς εἶναι κανόνες οἱ ἐφεξῆς·

α'. Τὰ μέρη τῆς διαιρέσεως νὰ εἶναι ἀληθῶς ἀντίθετα, καὶ νὰ μὴ ταυτίζονται καὶ ἐν μὲ ἄλλο, ἀλλὰ νὰ εἶναι διάφορα ἀπ' ἀλλήλων πραγματικῶς· τὸν κανόνα τοῦτου παραβαίνουσιν αἱ διαιρέσεις· Οἱ ἀσέρες διαιροῦνται εἰς ἀπλανεῖς καὶ πλανήτας καὶ ζώδια. Τὰ ζῶα διαιροῦνται εἰς χερσαῖα καὶ λεόντας καὶ πετεινὰ καὶ αἰτούς καὶ ἐνυδρά καὶ θύνους· διότι τὰ ζώδια περιέχονται εἰς τοὺς ἀπλανεῖς ἀσέρας, καὶ οἱ αἰετοὶ εἰς τὰ πετεινὰ κτλ.

β'. Ἡ διαίρεσις νὰ γίνεται τελεία, ἡγουν νὰ ἀποδίδονται ὅλα τὰ μέρη τὰ εἰς τὸ διαιρετὸν περιεχόμενα· τὸν κανόνα τοῦτου ἀθετοῦσιν αἱ ἐφεξῆς διαιρέσεις· Τὰ φωνήεντα διαιροῦνται εἰς μακρὰ καὶ βραχέα, ὅπου ἐλλείπουν τὰ δίχρονα· τὸ τρίγωνον διαιρεῖται εἰς ἰσόπλευρον καὶ σκαληνόν, ὅπου ἐλλείπει τὸ ἰσοσκελές.

γ'. Πᾶν μέρος νὰ περιέχεται εἰς τὸ διαιρετὸν ὡς τέλειον μέρος, ἀλλ' ὅχι ὡς μέρους μέρος· κατὰ τοῦ κανό-

νος τούτου σφάλλει ἡ διαίρεσις· Τὸ σχῆμα διαιρεῖται εἰς εὐθύγραμμον καὶ καμπυλόγραμμον καὶ γωνίαν.

δ'. Νὰ μὴ γίνεταί ἡ διαίρεσις οὐτ' εἰς μικρότατα πολλὰ μέρη, οὐτ' εἰς μεγαλωτάτα ὀλίγα. Διότι τὸ πρῶτον ἐξεταζόμενον εὐρίσκεται ἀληθέστερον ἀρίθμησις παρὰ διαίρεσις. τὸ δὲ δεύτερον, ἂν ἡ φύσις τῶν πραγμάτων δὲν συγχωρῇ, εἶναι ἀπειρόκαλον, νὰ τὰ βιάζωμεν· οὕτω βιασμένη γίνεται ἡ κατὰ διμοιρίαν διαίρεσις· Τὸ τρίγωνον διαιρεῖται εἰς τὸ ἰσόπλευρον καὶ μὴ· Τὸ μὴ ἰσόπλευρον διαιρεῖται εἰς ἰσοσκελεῖς, καὶ σκαληνόν, ἐνῷ δυνάμεθα ἀμέσως κατὰ τριχοτομίαν νὰ εἰπώμεν. Τὸ τρίγωνον διαιρεῖται εἰς ἰσόπλευρον καὶ ἰσοσκελεῖς καὶ σκαληνόν.

ε'. Τὰ μέρη τῆς διαιρέσεως νὰ σώζωσι κῆποιον ἀναλογίαν πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ νὰ μὴ εἶναι ἐν μέρος πρὸς ἄλλο παραβαλλόμενον ὡς μηδέν· καθὼς, ἀπὸ τοῦς Σκύθας οἱ μὲν εἶναι ἀπαιδευτοί, οἱ δὲ φιλόσοφοι, διὰ τὸν ἕνα Ἀνάχαρσιν.

ς'. Ἡ διαίρεσις νὰ γίνεταί εἰς τὰ ὅμεσα μέρη, ὅχι εἰς τὰ πόρρω· δὲν εἶναι λοιπὸν ὑγιὲς διαίρεσις. Ἡ οὐσία διαιρεῖται εἰς ἄνθρωπον, καὶ ἵππον· ἀλλὰ πρέπει νὰ εἰπώμεν· εἰς σωματικὴν καὶ ἀσώματον, τὰ ἀμέσως εἰς τὴν οὐσίαν παρακείμενα.

ζ'. Νὰ μὴ διαιρῶμεν πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐξευρομεν ἂν ὑπάρχῃ, ἢ Ποῖον τι εἶναι κατὰ φύσιν· οἱ Σελήναιοι διαιρουῦνται εἰς μέλανας καὶ λευκοὺς· ἀπὸ τὰ εἰς τὸ κέντρον τῆς γῆς εὐρισκόμενα σώματα ἄλλα μὲν εἶναι κίτρινα, ἄλλα δὲ μαύρα· Ἐμπορεῖ ποτε φρόνιμος ἄνθρωπος νὰ καμῇ τοιαύτας διαιρέσεις;

Σημείωσις. Ὁ μὲν λοιπὸν ὕρισμός καὶ ἡ διαίρεσις σχεδὸν ταῦτα εἶναι, καὶ εἰς τοὺς ἐξηγημένους κανόνας ἐπισημαίνονται. Πόσον δὲ χρησιμεύουσιν εἰς τὰς ἐπιστήμης, καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, μηδ' ἐμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν. Μεταβαίνομεν δὲ τώρα εἰς τὸ περὶ ὄρων ἐκδηλούντων τὰς ιδέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ Σημείων τῶν Ἰδεῶν ἢ περὶ Ὁρων.

PIZ'.

Ὅτι μὲν ὁ ἄνθρωπος ἔχων χρεῖαν σημείων διὰ νὰ φανερώσῃ τὰς ιδέας του, ἐπενόησε τὴν γλῶσσαν, προείπαμεν εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΞΓ'). Ἐπειδὴ δὲ ὁ συλλογισμός, τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Λογικῆς, ἐρμηνεύεται μὲ τὰ λεκτικὰ ταῦτα σημεία, ἀναγκαῖον εἶναι, ἂν οὐ εἶπαμεν περὶ ἰδεῶν, νὰ ὁμιλήσωμεν ὀλίγα καὶ περὶ τῶν κυριωτέρων τῶν σημείων.

PIH'. Ἀπ' ὅλας τὰς λέξεις κυριώτεραι, καὶ χρησιμώτεραι εἰς τὸν συλλογισμόν, εἶναι τὸ ὄνομα καὶ τὸ ῥῆμα, ἐπειδὴ τὸ μὲν ὄνομα σημαίνει νοητόν τι ὃν ἢ χαρακτηῖρα τινα τοῦ ὄντος, τὸ δὲ ῥῆμα φανερώνει πρᾶγμα, ἢ γινῶν ἢ πάθος τι τοῦ ὄντος.

PIΘ'. Καὶ ὄνομα μὲν, καθὼς τὰ ὀρίζει ὁ Ἀριστοτέλης (α)

(α) Περὶ Ἑρμηνείας. Κεφ. Γ'.

εἶναι φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην ὅνευ χρόνου, ἥς μὴ δὲν μέρος σημαντικὸν κεχωρισμένον· σημαίνει δὲ ἄτομον καὶ πρόσωπον, ὁποῖον εἶναι τὸ κύριον ὄνομα, καὶ αἱ ἀντωνυμίαι Ἐγὼ, Σὺ, Ὁς, ἢ Οὗτος· ἢ ἰδέαν, οἷον ἀνθρώπος, ζῶον· ἢ χαρακτῆρα ἀναγκαῖον τῆς ἰδέας, οἷον λογικὸς, γελαστικός· ἢ συμβεβηκός τε, οἷον μέγας, μικρὸς κτ.

PK'. „Ῥῆμα δὲ τὸ προσσημαῖνον χρόνου, οὐ μέρος οὐδὲν σημαίνει χωρὶς, καὶ ἔστιν ἀεὶ τῶν καθ' ἑτέρου λεγόμενων σημείων,“ ὥς πάλιν ὀρίζει ὁ αὐτὸς Ἀριστοτέλης οἷον, Τρέχει. Σημαίνει δὲ ἐνέργειαν ἢ πάθος ἢ ποιάν τινα ἄλλην διάθεσιν· διακρίνει δὲ καὶ πρόσωπα εἰς τε τὴν παλαιὰν καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν· καὶ κατὰ τῶν προσώπων τούτων ἀποδίδει τὴν σημαινομένην ἐνέργειαν, ἢ τὸ πάθος· οἷον Γράφω, μαυθάνεις, ἔσται, Σωκράτης φιλοσοφεῖ.

PKA'. Διὰ ταῦτα οἱ διαλεκτικοὶ τὸ μὲν ὄνομα λέγουσιν ὑποκείμενον, ἐπάνω τοῦ ὁποίου τίθεται· τὸ δὲ ῥῆμα κατηγορούμενον, ἥγουν λεγόμενον ἐπάνω εἰς τὸ ὄνομα· εἰς δὲ συμδῇ νὰ εἰπῶσι· Τὸ περιπατεῖν εἶναι ὑγιεινόν, τὸ μὲν ῥῆμα περιπατεῖν ὀνομάζουσι ὄνομα, τὸ δὲ ὄνομα ὑγιεινόν, ῥῆμα· ὀνομάζουσι δὲ καὶ τὰ δύο ὁμοῦ Ὅρους καὶ πέρατα καὶ ἄκρα, ὥς περατοῦντα καὶ περιορίζοντα τὴν πρότασιν, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν ἔπειτα.

PKB'. Εἶναι δὲ ἔροι οἱ μὲν ἅπλοϊ, οἷον ἀνθρώπος, δικαιοσύνη· οἱ δὲ σύνθετοι καὶ συμπεπλεγμένοι, οἷον, Τὸ λογικὸν ζῶον, ἢ περὶ τὰς διανομὰς ἰσότης· διότι οἱ δεύτεροι σημαίνουναι τὸ αὐτὸ νῆημα μὲν πολλὰς λέξεις. Καὶ ἄλλοι μὲν εἶναι θετικοὶ οἱ σημαίνοντες τὸ πρῶγμα, οἷον ζῶλον, ἀνθρώπος· ἄλλοι δὲ εὐρητικοί, οἷον ἄτεχνος, ἀ-

μουσος, οἷτινες σημαίνουσι ζέρησιν δυνάμεώς τινος, ἢ ἐξέως· πολλοὶ δὲ σημαίνουσι τὴν ζέρησιν χωρὶς τὸ ζερητικόν, α, οἷον χλωδς, τυφλός· ἄλλοι δὲ ὅροι ἀόριστοι, οἷτινες σημαίνουσι πάντα καὶ ὄντα καὶ μὴ ὄντα παρεκτὸς τοῦ ἐνὸς, τὸ ὁποῖον ἀποκλείεται δι' ἀρνητικοῦ τινος μορίου· οἷον, οὐκ ἄνθρωπος, τὸ μὴ ξύλον (α)· καὶ ὅρος οὐσιαστικός, οἷον ἀήρ· καὶ ἐπίθετος, οἷον πολὺς, καλός, αἰσχρός· καὶ ἀφηρημένος, οἷον μελανία· καὶ συγκεκριμένος, μέλας· καὶ μερικός ἀορίσως, οἷον ἀνθρωπόστις· καὶ ὠρισμένως, οἷον οὗτος ὁ ἄνθρωπος· καὶ περιληπτικός, οἷον, Στρατός, ἑκατόν· καὶ συνώνυμος ὁ πολλὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας σημαίνων, οἷον, Ἀνθρωπος· καὶ ὁμώνυμος ὁ πολλὰ διάφορα φανερόντων· οἷον, Κύων, τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ τὸν χερσαῖον, καὶ τὸν θαλάσσιον, καὶ τὸν ἀστέρα· καὶ ὅρος ζερεός, ὁ τὸ αὐτὸ πάντοτε σημαίνων, οἷον ἐγώ, σύ· καὶ ὅρος ἀκατάστατος ἢ πολὺσημος, οἷον, κόσμος καὶ τὸ πᾶν καὶ ἡ τάξις καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος· φανερόν δὲ εἶναι, ὅτι ἀκατάστατος εἶναι καὶ οἱ ὁμώνυμοι, καὶ οἱ μεταφορικῶς τι σημαίνοντες ὅλοι.

ΡΚΓ'. Προσέτι ὅροι μὲν τινες λέγονται κατηγορικοί, οἱ ἀναφέροντες τὸ σημαινόμενον εἰς κατηγορίαν τινα· οἷου Σωκράτης μὲν εἰς τὴν οὐσίαν, διδάσκει δὲ εἰς τὸ ποιεῖν· καὶ διαβατικοί, οἱ ἀναφερόμενοι εἰς ὅλας ἢ τὰς πλειοτέρας κατηγορίας, οἷον ὄν, τί, ἀληθές, ὑπάρχον· καὶ πάλιν ὅρος μὲν φυσικός εἶναι ὁ σημαίνων τι πρᾶγμα, οἷον τετράπουν, ἄνθρωπος· τεχνικός δὲ, ὁ θεωρούμενος κατὰ τινα σημασίαν λογικῆς ἢ γραμματικῆς τέχνης· καθὼς, αὖ

(α) Ἀριστοτέλ. Περὶ Ἑρμ. Κεφ. Β'.

θεωρήσωμεν τὸ τετρόπουν ὡς ὑποκείμενον ἢ κατηγορούμενον προτάσεως, ἢ ὡς γένους οὐδετέρου, ὡς τρισύλλαβου κτλ. ἢ ὡς κατώτερον ὄρου, ἄνθρωπος, ὅστις ὀνομάζεται καὶ ἡγούμενος· ἢ ὡς ἀνώτερον, οἶον ζῶον, ὅς τις λέγεται καὶ ἐπόμενος· καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ κυριώτεραι τῶν ὄρων διαιρέσεις· πρέπει δὲ νὰ ἐκθέσωμεν ὀλίγα τ.να καὶ περὶ τῆς τούτων δυνάμεως.

ΡΚΔ'. Πᾶς ὅρος τρεῖς τινας ἔχει δυνάμεις· διότι πρῶτον σημαίνει τὰ νοήματα τοῦ λέγοντος ἢ γράφοντος· δεύτερον δι' αὐτῶν, καὶ τὰ νοούμενα πράγματα· τρίτην δυνάμιν ἔχει νὰ διεγείρῃ τὴν ἀκοήν τοῦ ἀκούοντος, ἢ τὴν ὄρασιν τοῦ ἀναγινώσκοντος εἰς τὸ νὰ νοήσῃ τὰ λεγόμενα ἢ γραφόμενα· καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην καὶ δευτέραν δύναμιν οἱ ὅροι εἶναι σημεῖα τῶν ἐννοιῶν· κατὰ δὲ τὴν τρίτην, παραίτιοι ἐννοιῶν· διότι προξενοῦν αὐτοὶ ἐννοίας εἰς τοὺς ἀκούοντας ἢ ἀναγινώσκοντας.

ΡΚΕ'. Εἰς τὴν πρώτην τῶν ὄρων δύναμιν πρέπει νὰ σημειώσωμεν, α') ὅτι εἰς ἀδύνατα πράγματα οἱ ὅροι δὲν ἔχουν κῆμίαν δύναμιν, ἡγουν εἶναι ἄσημοι, καθὼς, Σκίνδαψος, Βλέτυρι· β') τοῦ μὴ προσέχοντος εἰς τὴν ὁμίλειαν, ἢ μὴ ἐξείρουτος τὴν ὁποίαν λαλεῖ γλιῶσσαν οἱ ὅροι εἶναι ἀήδεις καὶ μάταιοι. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν, α') εἰς τὰ ἐπίπλασα (α) ὁ ὅρος δὲν σημαίνει τίποτε, οἶον τραγέλαχος, ἱπποκένταυρος· β') Εἰς τὰ ἀφηρημένα ὁ ὅρος εἶναι ἡμίσις τὴν δύναμιν, οἶον ἀνθρωπάτης· διότι δὲν σημαίνει τὰ ὄντα, καθὼς εἶναι, ἀλλὰ καθὼς τ' ἀναπλάττει

(α) Πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν διαφορὰν τῶν ἀδυνάτων καὶ ἐπιπλάσων (Εμπ. Ψυχολ. ΡΕ').

ἡ φαντασίᾳ μας. γ') Εἰς τὰς ποιότητας συγκεχυμένον τι σημαίνουσιν οἱ ὅροι, ἐπειδὴ ἄλλος ἄλλως ἐννοεῖ τὴν αὐτὴν ποιότητα καὶ αἰσθάνεται κατὰ τὴν διάφορον ἔξιν καὶ ὀργανισμόν καὶ τὰλλα περιστατικά. δ') Εἰς ὅσα ἐπιδέχονται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, οἱ ὅροι διωρισμένον τι δὲν ἐμποροῦν νὰ σημάνωσι· διότι καὶ τὰ προσηγορικὰ ἐπιρρήματα μᾶλλον, ἥττον, σφόδρα, ἡρέμα εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἀπροσδιόριστα, ὡς εἶναι φανερόν. Καὶ κατὰ τὴν τρίτην δὲ δύναμιν τῶν ὀρων, δὲν γίνεται τὸ αὐτὸ εἰς ὅλους τοὺς ἀκούοντας καὶ ἀναγινώσκοντας ἀποτέλεσμα· ἀλλὰ κατὰ τὴν μάθησιν καὶ ἀγωγὴν καὶ συνήθειαν καὶ νοητικὰς δυνάμεις καθενὸς, οἱ ὅροι, φέρ' εἰπεῖν, Θεός, φύσις, δίκαιον, πόνος· κτλ. ἄλλην καὶ ἄλλην ἐννοίαν προξενοῦσι.

ΡΗΓ'. Οἱ δὲ ἐξετάζοντες τὰς δυνάμεις τῶν ὀρων πρέπει νὰ προσέχωσιν εἰς τὰς διαφόρους αὐτῶν ὑποβολὰς, ἤγουν τὰς ὁποίας δίδουσιν εἰς αὐτοὺς ἐκδοχὰς καὶ σημασίας οἱ λέγοντες.

α'. Λοιπὸν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν ὅρος τις ἐξελήφθη φυσικῶς ἢ τεχνικῶς (ΡΗΓ') ἢ, καθὼς ἄλλοι λέγουν, ὕλικῶς· ἅμαξα ἐκβαίνει ἀπὸ τὸ ζῶμα σου, ἐχαρινετίζοντο ἀκαίρως οἱ σοφισταί· ἀλλ' ἐκβαίνει ὄχι ἡ ἅμαξα, ἀλλὰ ἡ ὕλη τῆς λέξεως ἤγουν τὸ α καὶ μ καὶ α καὶ ξ καὶ α. Πολλάκις ὅμως φαίνεται ὁ ὅρος τεχνικὸς, μ' ὅλον ὅτι καθ' ἑαυτὸν εἶναι φυσικὸς, καθὼς ἂν εἰπώμεν· τὰ πολλὰ σου φεῦ ἐτάραξαν τὴν καρδίαν μου· τὸ ἐπειδὴ τοῦτο ἐμπόδισε τὸν σκοπὸν μου.

β'. Ἄν ὁ ὅρος λέγεται καθ' ἑαυτὸν ἢ κατὰ συμβεδηκός· οἶον ἄνθρωπος γεωμετρεῖ, ὄχι καθὼς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὼς διδασκλεῖς τὴν γεωμετρίαν.

γ'. Ἐάν ὁ ὅρος εἶναι μερικὸς, ἢ καθόλου· ὁ φιλόσοφος εἶναι ἄνθρωπος· τὸ ἄνθρωπος εἶναι μερικόν· ὁ λίθος δὲν εἶναι ἄνθρωπος, τὸ ἄνθρωπος εἶναι καθόλου.

δ'. Ἐάν τὰ προσδιοριζόμενα μὲ τὸ Πᾶς εἶναι ἀληθῶς καθολικά, ἢ σημαίνωσι τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· διότι τὸ Πᾶν λέγεται καὶ ἀντὶ τοῦ Πολὺ καθὼς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (α).

ε'. Ταῦτα καὶ προσέτι ὅσα ἄλλα σημειούνται ἀπὸ τοὺς γραμματικούς καὶ ῥήτορας πρέπει νὰ προσέχῃ ἐπιμελῶς, ὅς τις θέλει νὰ καταλάβῃ τῶν λεγομένων τὴν ἀληθινὴν ἔννοιαν· ἤγουν, εἰν λέγεται τι μεταφορικῶς, ἢ ἐμφαντικῶς, ἢ ἀναλογικῶς, ἢ ὅπως ἄλλως.

(α) Ποιητ. Κεφ. ΚΕ'.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Α΄.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Περὶ Κρίσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τί εἶναι Κρίσις, καὶ περὶ τῶν σημείων αὐτῆς.

PKZ'.

Όταν ὁ νοῦς παραβάλλων δύο ἐννοίας ἢ ἰδέας εὐρίσκη ὅτι ἢ μία εἶναι μὲ τὴν ἄλλην ἡνωμένη, ἢ εἶναι ἀποχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, τότε λέγεται ὅτι κρίνει· καὶ εἶναι λοιπὸν ἢ κρίσις τρόπου τινα νεύσεως τῆς ψυχῆς ἢ ἀνάνευσις, ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὸ μόριον ΝΑΙ ἢ ΟΧΙ.

PKH'. Εἰς πᾶσαν κρίσιν ἐμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν τὴν Θέσιν καὶ Ἀντίθεσιν καὶ Σύνθεσιν, καθὼς τὴν ἴδαμεν καὶ εἰς πᾶσαν ἰδέαν (NZ'). διότι ἐδῶ πρῶτον θέτει ὁ νοῦς ἔμπροσθεν τοῦ δύο ἰδέας, οἷον Ἥλιος καὶ λαμπρὸς, ἔπειτα τὰς ἀντιπαραβάλλει πρὸς ἀλλήλας διὰ νὰ ἴδῃ τὴν συμφωνίαν ἢ διαφωνίαν των· καὶ τελευταῖον ἀποφαίνεται τὸ σύμφωνον ἢ διάφωνόν των, λέγων. Ὁ ἥλιος εἶναι λαμπρὸς,

ἢ ὁ ἥλιος δὲν εἶναι λαμπρὸς· τὸ πρῶτον εἶναι θεοίς· τὸ δεύτερον, ἀντίθεσις· τὸ τρίτον, σύνθεσις εἰς τὴν κρίσιν.

ΡΚΘ'. Ὁ δὲ τὴν εἰς τὴν ψυχὴν γενομένην κρίσιν ἀναγγέλλων καὶ προφέρων λόγος ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην Ἑρμηνεία καὶ ἀπόφανσις. Καὶ εἶναι λοιπὸν κρίσεως σημεῖον ἡ ἑρμηνεία, καθὼς ἐννοιῶν εἶναι οἱ ὅροι (ΡΙΖ'). Κατὰ τὰς διαφοροὺς, τὰς ὁποίας ἐκπληρῶναι χρειᾶς ἡ ἑρμηνεία, ἔτυχε καὶ διάφορα ὀνόματα· διότι προβαλλομένη μὲν εἶναι Πρότασις ἢ πρόβλημα· ἀντιφερομένη δὲ ἔνστασις ἢ ἀπάντησις· ὅταν δὲ ἐξ αὐτῆς ζητῆται τι νὰ πορισθῇ, κείμενον ἢ ἡγούμενον· ὅταν δὲ συμπεραίνεται, συμπέρασμα· ἀλλὰ γενικὸν τούτων ὄνομα εἶναι Ἀπόφανσις καὶ ἑρμηνεία.

ΡΛ'. Ἀπόφανσις λοιπὸν εἶναι λόγος προφορικὸς ἢ γραπτὸς, ἐξηγητικὸς τῆς ἐνδιαθέτου κρίσεως, καταφατικὸς ἢ ἀποφατικὸς, ἀληθὴς ἢ ψευδής· διότι ἐξαγγέλλων τὸ κριθέν, ἐξ ἀνάγκης ἢ συνάπτει ἰδέαν μὲ ἰδέαν· καὶ τοῦτο εἶναι κατάφασις· ἢ ἀποχωρίζει μίαν ἀπὸ τῆν ἄλλην, καὶ τοῦτο ἀπόφασις· ἐκ τούτου δὲ συμβαίνει ἡ ἀλήθεια ἢ τὸ ψεῦδος, οἷον ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὸς· ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι λογικὸς· ψευδὲς μὲν τὸ δεύτερον, ἀληθινὸν δὲ τὸ πρῶτον.

ΡΛΑ'. Μέρη δὲ τῆς ἀποφάνσεως εἶναι τὸ ὄνομα καὶ τὸ ῥῆμα (ΡΚΑ')· ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ μὲν καθυποβάλλεται ὡς θεμέλιον τῆς ἀποφάνσεως· τὸ δὲ ῥῆμα ἐπιτίθεται ὡς ἐπικοδόμημα· εἶναι δὲ τὰ δύο ταῦτα ἡ ὕλη τῆς κρίσεως· ὀνομάζονται δὲ καὶ ὅροι καὶ ἄκρα καὶ πέρατα τῆς ἀποφάνσεως (Λυτ.).

ΡΛΒ'. Ἐπειδὴ δὲ ἀπόφανσις ἐμπορεῖ νὰ γένηται ἢ μόνον

μέ ρῆμα· οἶον, γράφω· ἢ μέ ὄνομα καὶ ρῆμα, οἶον Σωκράτης διδάσκει· ἢ μέ ὄνομα ἐκ πρώτου καὶ ὄνομα ἐκ τρίτου καὶ μεταξύ τὸ εἶναι ἢ Ἐστὶ ρῆμα, οἶον ὁ Σωκράτης εἶναι σπουδαῖος· διὰ τοῦτο τὴν ἀπόφασιν ἐδιαύρσαν οἱ διαλεκτικοὶ εἰς τὴν ἐξ ἑνὸς κειμένου, καὶ τὴν ἐκ δευτέρου προσκειμένου, καὶ τὴν ἐκ τρίτου προσκατηγορουμένου. Καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν κειμένου εἶναι· Νοῶ, γράφεις, ὅπου συνεπτυγμένως πάντοτε ἐννοεῖται τὸ Ἐγώ, Σὺ· ἐκ δευτέρου δὲ προσκειμένου, Σωκράτης διδάσκει· ἐκ δὲ τρίτου προσκατηγορουμένου, ὅπου τότε ὑποκείμενον εἶναι ὄνομα καὶ τὸ κατηγορούμενον· συνάπτει δὲ τὸ κατηγορούμενον μέ τὸ ὑποκείμενον τὸ εἶμαι, εἶσαι, εἶναι κτ. ρῆμα, τὸ ὁπαῖον διὰ τῶν λόγων τοῦτον ὀνομάζεται σύνδεσμος· οἶον Σωκράτης εἶναι ἀγαθός.

Σημείωσις Α'. Εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν ἐννοεῖται ἀναγκαίως καὶ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον καὶ ὁ σύνδεσμος· τὸ νοῶ, φέρ' εἰπεῖν, ταυτὸν εἶναι μέ τὸ, Ἐγώ εἶμαι νοῶν· καὶ τὸ, Σωκράτης διδάσκει ταυτίζεται μέ τὸ, Σωκράτης εἶναι διδάσκων· διὰ τοῦτο τὸ εἶναι ὀνομάζεται ρῆμα ἀρχοειδές, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ ἀναλύεται πᾶν ρῆμα καὶ εἰς τὴν μετοχὴν του· καὶ ἐπειδὴ συνάπτει δύο ἰδέας ἢ τὰς ἀποχωρίζει· διὰ τοῦτο δικαίως ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ εἰδός καὶ μορφὴ τῶν κρίσεων.

Σημείωσις Β'. Καὶ τὸ εἶναι αὐτὸ ἢ τὸ ἔστιν, ὅταν σημαίνῃ ὑπαρξιν, ἀναλύεται δι' ἑαυτοῦ· οἶον, ἐστὶ χειμὼν, τὸ αὐτὸ σημαίνει καὶ, χειμὼν ἔστιν ὑπάρχων.

Σημείωσις Γ'. Ἡ τάξις αὕτη τῶν ἀποφάνσεων δὲν φυλάττεται πάντοτε ἀπαράβατος, μάλιστα εἰς ῥητορικὰς ὁμιλίαις, καὶ ὅπου δὲν ζητεῖται ἀκριβῶς ἡ τεχνικὴ τῶν συλλογισμῶν ἐκθεσις· ἀλλ' ἕμως εὐκόλον εἶναι νὰ καταλάβῃ τις Ποῖον εἶναι τὸ ὑποκείμενον καὶ Ποῖον τὸ κατηγορούμενον· οἶον, πολλῶν κακῶν ἐπικάλυμμα ἔστιν ὁ πλοῦς τοῦ. Πρὶν ψυχῆς εἶναι ὁ φθόνος· εἰς ταύτας τὰς ἀποφάνσεις ὅ

ποκείμενα μὲν εἶναι ὁ πλούτος, καὶ ὁ φθόνος, κατηγορούμενα δὲ, τὸ ἐπικάλυμμα, καὶ ὁ πρίων.

ΡΛΓ'. Ἀποφάνσεις ταυτολογούσαι λέγονται ὅταν το αὐτὸ εἶναι καὶ ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον· οἷον τὸ α' εἶναι α, ἢ τὸ τρίγωνον εἶναι τρίγωνον· ὥς τοιαύτας δὲ ἐμποροῦμεν νὰ ἐκλάβωμεν καὶ ὅσων ὑποκείμενον μὲν εἶναι τὸ ὅρισόν, κατηγορούμενον δὲ ὁ ὀρισμός, ἢ καὶ ἀνάπαλιν· οἷον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον λογικόν, τὸ λογικὸν ζῶον εἶναι ἄνθρωπος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ παντοίων εἰδῶν Προτάσεων.

ΡΛΔ'.

Ε'πειδὴ πᾶσα ἰδέα δὲν γίνεται κατ' ἄλλον τρόπον εὐκρινῆς εἰμὴ διὰ τῶν ὀρισμῶν καὶ διαιρέσεων (ΡΑ'), οἱ δὲ ὀρισμοὶ καὶ αἱ διαιρέσεις εἶναι προφανέστατα προτάσεις· ἐμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν εὐλογώτατα, ὅτι πᾶσα κρίσις ἢ πρότασις εἶναι εὐκρινῶς παριζανομένη ἰδέα ἢ ἀναλυτικῶς διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν χαρακτήρων της· οἷον, Ὁ ἄνθρωπος εἶναι Λογικός· ἢ συνθετικῶς διὰ τῆς εἰς τὰ μερικώτερα ἐφαρμογῆς της· οἷον, Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἢ γραμματισμένος ἢ ἀγράμματος.

ΡΛΕ'. Θεωρουμένη δὲ οὕτως ἐμπορεῖ νὰ ἐξετασθῇ

καὶ αὕτη, ὡς ἡ ἰδέα (ΠΗ') κατὰ ποσότητα, ποσότητα, σχέσιν, τρόπον· καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον θεωρεῖται ἡ ἔκτασις τοῦ ὑποκειμένου ὅρου· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, Ποῖοντι εἶναι τὸ κατηγορούμενον· εἰς δὲ τὸ τρίτον, Τίς εἶναι ἡ μεταξὺ τούτων τῶν δύο σχέσις· εἰς δὲ τὸ τελευταῖον, Τίς εἶναι ἡ σχέσις τῆς κρίσεως πρὸς τὸν κρίνοντα νοῦν. Κατὰ Ποσότητα εἶναι ἡ καθόλου ἡ μερικαὶ ἡ ἀτομικαί. Τῶν πρώτων τὸ ὑποκείμενον προσδιορίζεται μὲ καθόλου τινὰ φωνήν, οἶον Πᾶς· καθὼς ἐπὶ τῆς προτάσεως. Πᾶς ἄνθρωπος εἶναι θνητός. Τῶν δευτέρων τὸ κατηγορούμενον λέγεται εἰς τι ἢ τινα ἄτομα εἰδους τινος· τὸ δὲ ὑποκείμενον προσδιορίζεται μὲ τὸ Τίς· οἶον, Τί ζῶν εἶναι τετράπουν. Ἐὰν δὲ τὸ ὑποκείμενον εἶναι ἐν μόνον ἄτομον ἢ πρόσωπον, ἡ πρότασις ἀνήκει εἰς τὰς ἀτομικὰς, οἶον, Σωκράτης φιλοσοφεῖ, Ἡ γῆ εἶναι στρογγύλη.

ΡΑΣ'. Κατὰ δὲ ποιότητα θεωρούμεναι αἱ προτάσεις εἶναι ἡ καταφατικαὶ ἡ ἀποφατικαὶ ἢ ἐκ δύο ἀρνήσεων περὶωρισμένως καταφατικαί· οἶον, Τὰ φυτὰ εἶναι ὀργανικὰ σώματα. Οἱ λίθοι δὲν εἶναι ὀργανικὰ σώματα. Ἡ ψυχὴ δὲν ἀποβήσκει. Ἐὰν δὲ κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιὸν θεωρηθῶσιν αἱ προτάσεις, εὐρίσκονται ὅτι εἶναι καθόλου καταφατικαὶ καὶ μερικαὶ καταφατικαί, καὶ καθόλου ἀποφατικαὶ καὶ μερικαὶ ἀποφατικαί· οἱ δὲ προσδιορισμοὶ τῶν μὲν πρώτων ἐρρέθησαν ἀνωτέρω τῶν δὲ δευτέρων εἶναι οὐδεὶς, οὐ πᾶς· Οὐδεὶς ἄνθρωπος εἶναι παντοδύναμος, καθόλου ἀποφατική· Οὐ πᾶς ἄνθρωπος εἶναι φιλόσοφος, μερικὴ ἀποφατική.

Σημείωσις. Οἱ προσδιορισμοὶ οὗτοι εἶναι τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς γλώσσης· καὶ πρέπει, νομίζω, νὰ συγχωρηθῶσι καὶ εἰς τὴν νεωτέραν διὰ τὴν τέχνην τοῦ συλλογίζεσθαι. Εἰς τὴν νεωτέραν μὰς γλώσσαν, τὸ Πᾶς ἐκφράζεται Πᾶς εἶς, ἢ καθεὶς· τὸ Τίς ἢ μέ-

Τόμ. Β'.

Κ

νει τὸ αὐτὸ, ἢ μεταβάλλεται εἰς τὸ ἑκείνους· τὸ Οὐδεὶς ἀναλίσταται εἰς τὸ ἑκείνους δὲν· οἷον, ἑκείνους ἄνθρωπος δὲν εἶναι παντοδύναμος· τὸ Οὐ πᾶς μεταβάλλεται εἰς τὸ Ὅχι καθεὶς.

ΡΑΖ'. Ἡ μὲν καθόλου καταφατικὴ πρότασις ἔχει καθόλου μὲν τὸν ὑποκείμενον ὅρον, μερικὸν δὲ τὸν κατηγορούμενον· οἷον, Πᾶς ἄνθρωπος εἶναι ζῶον, ὅπου τὸ ἄνθρωπος σημαίνει ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, τὸ δὲ ζῶον μόνον τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον θεωρουμένην ζωϊκὴν φύσιν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν εἰς τὰλλα ζῶα· ἡ δὲ μερικὴ καταφατικὴ ἔχει καὶ τοὺς δύο ὅρους μερικοὺς· οἷον, Τίς ἄνθρωπος εἶναι φιλόσοφος· ὡσαύτως καὶ ἡ ἀτομικὴ, ὁ Σωκράτης εἶναι οὐσία· ἡ δὲ καθόλου ἀποφατικὴ ἔχει καὶ τοὺς δύο ὅρους καθολικοὺς· οἷον, Οὐδεὶς ἄνθρωπος εἶναι λίθος, ὅπου ἀπὸ πάντα ἄνθρωπον ἀποφάσκειται πᾶς λίθος· ἡ δὲ μερικὴ ἀποφατικὴ ἔχει τὸν ἓνα μόνον καθόλου, ἡγοῦν τὸν κατηγορούμενον π. χ. Ὁ πᾶς ἄνθρωπος εἶναι δίκαιος.

ΡΑΗ'. Κατὰ δὲ σχέσιν ἐξεταζόμεναι αἱ προτάσεις εἶναι ἢ κατηγορικαὶ ἢ ὑποθετικαὶ ἢ διαζευκτικαί· διότι ἢ ἀποδίδομαν εἰς ὑποκείμενον χαρακτῆρα τινα οὐσιώδη ἢ ἐπουσιώδη, οἷον, Ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὸς, Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φιλόσοφος· ἢ ἀφ' αὐτοῦ ὑποτεθῇ πρῶτον εἰς χαρακτῆρ, ἀποδίδομεν ἔπειτα καὶ ἄλλον ἐπόμενον ἐκ τοῦ πρώτου, οἷον, Ἐάν ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, τιμωρεῖ τοὺς κακοὺς· ἢ ὁ κατηγορούμενος χαρακτῆρ εἶναι πολλὰ διάφορα μέρη τοῦ ὑποκειμένου ὑπὸ τὸ πλάτος ἐκείνου περιεχόμενα, τὰ ὅποια ἀποδίδομεν εἰς αὐτὸ μετὰ διακρίσεως· οἷον, Τὸ σῶμα εἶναι ἢ φυτὸν ἢ ζῶον ἢ ὄρυκτον.

ΡΑΘ'. Κατὰ δὲ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον παριστάνονται εἰς τὸν νοῦν μας αἱ κρίσεις, θεωρούμεναι αἱ προ-

τάσεις εἶναι· πάλιν τριπλαῖ· διότι ἡ παριστάνομεν τὴν ἔνωσιν τοῦ ὑποκειμένου μετὰ τὸ κατηγορούμενον ἀπλῶς ὡς δυνατὴν καὶ μὴ ἀντιφάσκουσαν, ἢ ὡς ἐνεργεία καὶ πραγματικῶς παροῦσαν, ἢ οὕτω παροῦσαν, ὥστε τὰ ἐναντίον αὐτῆς φέρεи εἰς ἀντίφασιν· καὶ τατὰ μὲν τὸν πρῶτον τρόπον ἡ πρότασις λέγεται ἐνδεχομένη ἢ προβληματική· οἶον, Ὁ παῖς εἶναι φιλόσοφος· κατὰ δὲ τὸν δεύτερον, πραγματική ἢ διαβεβαιωτική· οἶον, Ὁ Σωκράτης εἶναι φιλόσοφος· κατὰ δὲ τὸν τρίτον, ἀναγκαία, οἶον, Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθός, ὁ κύκλος εἶναι σρόγγυλος, ὁ ἥλιος λάμπει· ἀντιστοιχοῦσι δὲ αἱ τρεῖς αὗται προτάσεις μετὰ τὰ ἐφεξῆς ῥήματα· ἐνδέχεται, ἔστιν, ἀναγκαίως ἔστιν, τῶν ὁποίων αἱ ἐναντίαι εἶναι, οὐκ ἐνδέχεται, οὐκ ἔστιν, ἀδυνατῶς ἔστιν, ὅποτε ἡ τρίτη ὀνομάζεται πρότασις ἀδύνατος.

PM'. Ὑπάρχουσι λοιπὸν δώδεκα προτάσεις ἐκ τῶν προτέρων προσδιωρισμέναι· δηλαδή.

A'. Κατὰ ποσότητα.

α') Ἀτομική.

β') Μερική.

γ') Καθολική.

B'. Κατὰ ποιότητα.

α') Καταφατική.

β') Ἀποφατική.

γ') Περαιωρισμένη ἐκ δύο ἀρνήσεων.

Γ'. Κατὰ σχέσιν.

α') Κατηγορική.

β') Ὑποθετική.

γ') Διαζευκτική.

Δ'. Κατὰ τρόπον.

α') Ἐνδεχομένη.

β') Διαβεβαιωτική.

γ') Ἀναγκαία.

Τὰς λέγομεν δὲ ἐκ τῶν προτέρων προσδιορισμένας, ἐπειδὴ ἡ ἀρχικὴ τοῦ Λόγου δύναμις, μὲ τὴν ὁποῖαν κρίνει, εἶναι οὕτω φύσει διατεθειμένη, ὥςτε κατὰ τούτους τοὺς τύπους δύναται νὰ κρίνῃ πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος· καὶ ἡ κρίσις μας αὕτη περὶ τῆς κρίσεως εἶναι κατὰ μὲν ποσότητα καθολικὴ, κατὰ δὲ ποιότητα καταφατικὴ, κατὰ δὲ σχέσιν κατηγορικὴ, κατὰ δὲ τρόπον ἀναγκαία, ἥτοι Πᾶσα κρίσις γίνεται καθ' ἓνα τῶν δώδεκα τούτων τύπων· πᾶσα δὲ ἰδιαιτέρα κρίσις ἀναγκαίως ἀμύγεται εἰς ἓνα ἀπὸ τούτους τοὺς τύπους.

ΡΜΑ'. Οἱ δὲ Μαθηματικοὶ καὶ οἱ τούτους μιμούμενοι εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐπισημῶν, τοὺς ἀποφαντικούς τινι λόγους ὀνομάζουσι μὲ ἴδια ὀνόματα. Διαιροῦσι δὲ οὗτοι τὰς ἀποφάνσεις τινι εἰς ἀρχὰς καὶ προτάσεις· καὶ ἀρχὰς μὲν ὀνομάζουσι τὰς μηδεμίαν δεῖξιν χρειαζομένης ἀποφάνσεις· ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ μὲν εἶναι Ὁροί, αἱ δὲ ἀξιώματα, αἱ δὲ αἰτήματα. Προτάσεις δὲ τὰς δεῖξιν ἐπιδεκτικὰς· ἀπὸ τὰς ὁποίας ἄλλαι μὲν εἶναι θεωρήματα, ἄλλαι δὲ προβλήματα, ἄλλαι δὲ πορίσματα.

ΡΜΒ'. Καὶ Ὁρος μὲν ὀνομάζεται πᾶς ὀρισμός (ΡΔ', ΡΕ', ΡΖ'). Ἀξιῶμα δὲ, πρότασις θεωρητικὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἀλήθεια εἶναι καθ' ἑαυτὴν φανερά, καὶ διὰ τοῦτο μηδεμίαν χρειαζομένην ἀπόδειξιν· οἷον, Τὸ ὅλον εἶναι ἴσον μὲ τὰ μέρη του ἅμα ληφθέντα. Αἰτήμα δὲ,

πρότασις πρακτικῇ, τῆς ὁποίας ἡ πράξις δὲν χρειάζεται κατασκευὴν, ὡς φανερά, καὶ ἀπὸ καθένα καταλαμβανομένη· οἶον, Ἀπὸ τοῦ δοθέν σημείου ἐπ' ἄλλο δοθέν νὰ ἀγάγῃ γραμμὴν εὐθεῖαν.

PMΓ'. Θεώρημα εἶναι πρότασις θεωρητικῇ, τῆς ὁποίας ἡ ἀλήθεια χρειάζεται ἀπόδειξιν· οἶον, Παραλληλόγραμμα, τῶν ὁποίων ἰσοῦνται αἱ βάσεις καὶ τὰ ὕψη, εἶναι ἴσα. Πρόβλημα δὲ, πρότασις πρακτικῇ, τῆς ὁποίας ἡ μὲν πρῶξις χρειάζεται κατασκευὴν, ἡ δὲ κατασκευὴ, ἀπόδειξιν· οἶον, Ἀριθμὸν δοθέντα νὰ πολλαπλασιάσῃς μὲ ἄλλον δεδομένον καὶ αὐτόν. Πόρισμα δὲ, πρότασις συμπειρανομένη ἀπὸ τὴν ἀποδειχθεῖσαν, καὶ ἄλλην δεῖξιν μὴ χρειαζομένη· οἶον, ἀφ' οὗ γένηται τοῦ πολλαπλασιασμοῦ ἡ πράξις, ἐμποροῦμεν νὰ πορισθῶμεν· Λοιπὸν ἡ μόνος πρὸς τὸν πολλαπλασιασὴν ἔχει λόγον, ὃν ὁ πολλαπλασιαστέος πρὸς τὸν γινόμενον.

PMΔ'. Πολλάκις δὲ δι' ἀπόδειξιν ἀληθείας τινος τῆς προκειμένης ἐπιστήμης λαμβάνουσι προτάσεις ἀποδειγμένας εἰς ἄλλην· οἶον εἰς τὴν Γεωμετρίαν ἀπὸ τὸν Συμβολικὸν λογισμὸν· εἰς τὴν Μηχανικὴν καὶ Ὀπτικὴν ἀπὸ τὰς Μαθηματικὰς ἐπιστήμας· αἱ προτάσεις αὗται λέγονται τότε Λήμματα. Παραλαμβάνουσι δὲ καὶ τὸ Σχόλιον ἢ τὴν Σημείωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρουσιν ἢ μαρτυρίας ἄλλων, ἢ τρόπους ἀποδείξεων ἄλλους, ἢ ἄλλο τι λόγου ὅπως οὖν ἔξισιν.

PME'. Εἰς ἐπιστήμας τινάς, μάλιστα δὲ φυσικολογικάς, παραλαμβάνονται καὶ ὑποθέσεις. Ὑποθέσεις δὲ εἶναι πρότασις ὅχι παντελῶς βεβαία, ἀλλ' ὡς τοιαύτη λαμβανομένη, καὶ ὡς θεμελίον ὑποστυλνυομένη, διὰ νὰ ἐξηγηθῶσι γινώ-

σεις τινες ἄλλαι δι' αὐτῆς· ὅσον δὲ πλειότεραι ἀλήθειαι ἐξ-
 ηγοῦνται δι' αὐτῆς, τόσον εἶναι πιθανωτέρα ἢ ὑπόθεσις·
 καὶ ὅταν ἐρμηνεύωνται δι' αὐτῆς ὅλα τὰ γνωσά μας φαινό-
 μενα χωρὶς τινος ἀντιφάσεως, ἢ ὑπόθεσις πλησιάζει εἰς
 τὸν βαθμὸν τῆς ἀποδεδειγμένης βεβαιότητος· τοιαύτη εἶ-
 ναι ἡ Κοπερνική ὑπόθεσις, "Ὅτι οἱ πλανῆται κινοῦνται περὶ
 τὸν ἥλιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ συνθέτων προτάσεων.

PM5.

Προτάσεις σύνθετοι ὀνομάζονται, τῶν ὁποίων δὲν εἶναι
 μία ἢ κατηγορία, ἀλλὰ δύο ἢ πλειότεραι. Πολλάκις δὲ
 φαίνονται σύνθετοι αἱ προτάσεις, διότι οἱ ὅροι τῶν εἶναι
 τοιοῦτοι, ἀλλ' εἶναι ὅπλα διὰ τὸ ὅπλου τῆς κατηγορίας·
 οἶον, Τὸ πλῆθος τῶν ἀσέρων δὲν ἀριθμεῖται. Ἡ τοῦ ἀν-
 θρώπου ψυχὴ εἶναι ὑπερτέρα θανάτου κτλ. φαινόμενα δὲ
 σύνθετοι εἶναι καὶ αἱ ἐφεξῆς δύο.

PMZ'. Ἡ ὑποθετική, ἥτις δύο προτάσεις συνάπτει
 διὰ τῶν μορίων εἰ, εἰάν· οἶον, Ἐὰν ᾗς φιλομαθής, ἔσῃ καὶ
 πολυμαθής. Ταύτης δὲ τὸ ὑποτιθέμενον μέρος ὀνομάζεται
 ἡγούμενον· τὸ δὲ ἐπιφερόμενον, ἐπόμενον· ἢ δὲ μεταξὺ
 τούτων σχέσις, συνέπεια· τὸ δὲ ὅλον, συνημμένον.

Σημειώσεις. Εἰς τὰς ὑποθετικάς εἶναι ἡ συνέπειαι, ὅτι εἶναι εἰς τὰς ἀπλῆς προτάσεις ὁ σύνδεσμος· ὅτι δὲ εἶναι ἀπλή ἡ πρότασις φανερόν· διότι ἐν εἶναι τὸ ὑποκείμενον (ΣΥ)· ἐν καὶ τὸ κατηγορούμενον (πολυμαθής) τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται ἐκ τῆς προϋποθέσεως τοῦ φιλοσοφίας (ΡΑΗ').

ΡΜΗ'. Ὑπέλαβαν τινὲς ὅτι εὐκόλως μεταβάλλονται αἱ ὑποθετικαὶ προτάσεις εἰς συνθέτους κατηγορικάς· ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει, παρέξ ἐὰν ἐκπέσωσι παντόπασιν ἀπὸ τὴν φύσιν των, ἣτις εἶναι πάντα διάφορος παρὰ τὴν τῶν κατηγορικῶν. Εἰς τὰς κατηγορικάς τίποτε δὲν ζητεῖται, ἀλλὰ τὸ πᾶν τίθεται. Εἰς δὲ τὰς ὑποθετικάς μόνον ἡ συνέπειαι τίθεται, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐμποροῦν καὶ ψευδεῖς κρίσεις νὰ συναφθῶσιν· οἷον, Ἐὰν ὁ κύκλος εἶναι τετράγωνος, ἔχει βέβαια τέσσαρας πλευράς.

ΡΜΘ'. Ἡ διαζευκτικὴ, ὅταν πολλὰ κατηγορούμενα διαζευγνύονται μὲ τοὺς ἢ, εἴτε συνδέσμους μετ' ἀμφιβαλίας τινός· οἷον, Κινεῖται ἢ ἡ Γῆ ἢ ὁ ἥλιος.

Σημειώσεις. Διὰ νὰ εἶναι δὲ ἀκριβής ἡ διαζευξις ἀπαιτοῦνται οἱ δύο κανόνες· πρῶτος καὶ δεύτερος τῆς ἀκριβοῦς διακρίσεως (ΡΙΣΤ', α', β').

ΡΝ'. Ἀπὸ δὲ τὰς συνθέτους προτάσεις τινῶν μὲν εἶναι ἡ σύνθετος κατηγορία φανερά, οἷον, Σωκράτης περιπατεῖ καὶ ὁμιλεῖ· ἄλλων δὲ εἶναι κρυμμένη· οἷον, Ὁ πρὸς ἔπος ἀπεκρίνατο· διότι σημαίνει· Ἀπεκρίνατο μὲν, ἀλλ' ἀπεκρίνατο ἀναρμόσως. Τῶν φανεράν τὴν σύνθετον κατηγορίαν ἔχουσῶν εἶδη εἶναι τὰ ἑφεξῆς.

ΡΝΑ'. Ἡ ἀναπτυσσομένη, τῆς ὁποίας τὸν ἓνα ὅρον πρότασις ὅλλη διασαφηνίζει· ἢ τὸν ὑποκείμενον, οἷον·

Κεῖται Σαρπηδῶν, Λυκίων ἀγὸς ἀσπισάων· ἢ τὸν κατηγορούμενον, οἷον·

Ἐκτωρ δ' ἤγειτο, βροτολογῶ ἴσας Ἀρηϊ.

PNB'. Ἡ διοριζομένη, τῆς ὁποίας τὸν ἕνα ὅρον ἄλλη πρότασις προσετιθέμενη συσέλλει εἰς τὸ μερικώτερον οἶον, *Κεῖται ἀνὴρ, ὃς πρῶτος εἰσήλατο τεῖχος Ἀχαιῶν.*

Σημείωσις. Διαφέρει ἡ διοριζομένη ἀπὸ τὴν ἀναπτυσσομένην καθότι εἰς ἐκείνην, καὶ ἂν ἐλλαίψῃ ἡ ἀνάπτυξις, πάλιν τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον διὰ τὸ κύριον ὄνομα· εἰς ταύτην δὲ ἡ ἐλλειψις τοῦ προσδιορισμοῦ ἐμποδίζει τὴν ἀληθεινὴν τοῦ κατηγορουμένου ἀπόδοσιν.

PNΓ'. Ἡ αἰτιολογικὴ, ἡ καὶ ἄλλην πρότασιν συνεπιφερομένη μαρτυροῦσαν τὴν ἐκείνης ἀλήθειαν. „Οὐδὲν ἀπώλεσα· Πόλεμος γὰρ οὐ λαφυραγωγεῖ ἀρετὴν.“ Εἶπεν ὁ Στίλπιον.

PNΔ'. Ἡ ἀναφορικὴ οἶον, Ὅσον εὐφραίνεις ἄδων, τοσούτου ἔχαιρες ἐλπίζων· καὶ, Ὡσπερ ἰὸς τὸν σίδηρον, οὕτω τὸ ἰδίου πάθος τοὺς πονηροὺς κατεσθίει.

PNE'. Ἡ Ἐυαντωματικὴ, οἶον

Κ' ἦν με φάγῃς ἐπὶ ρίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω.

PNΣ'. Ἡ συμπλεκτικὴ, οἶον

Τὰ γούριον ἐστὶν αἷμα καὶ ψυχὴ βροταῖς·

PNΖ'. Τούτων τῶν προτάσεων καὶ ἡ σύνθεσις εἶναι φανερόν, καὶ, εἴαν εἶναι ἡμαρτημένοι, ἐξελέγχεται εὐκόλως τὸ ἐλάττωμά των· εἴαν, φέρόντων, δὲν ἀναπτύσσονται ὀρθῶς αἱ ἀναπτυσσόμεναι, μηδὲ διορίζονται ὀκριθῶς αἱ διοριζόμεναι (PNA', PNB'), καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων προτάσεων ὡσαύτως. Ἀλλὰ προτάσεις, τῶν ὁποίων ἡ σύνθεσις δὲν εἶναι φανερόν, χρειάζονται ἐκθεσιν καὶ ἐξήγησιν· τοιαῦται δὲ εἶναι.

PNΗ'. Ἡ ἀποκλειστικὴ, ἥτις παρ' ἑνὲς κατηγορουμένου,

ἢ παρ' ἐν ὑποκείμενον τ' ἄλλα πάντα ἀποκλείει· οἶον, Τὰ χρήματα εἶναι μόνον ὀργανικὰ ἀγαθὰ, ἢ Ἡ σοφία μόνον εἶναι κτῆμα ἀθάνατον· διότι ἀπὸ ταύτας ἡ πρώτη μόνον τὰ ὀργανικὰ ἀγαθὰ ἐκατηγόρησεν εἰς τὰ χρήματα, ἡ δὲ δευτέρα εἰς μόνον τὴν σοφίαν ἐκατηγόρησε τὸ ἀθάνατον κτῆμα· τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἀποκλείσασα μᾶς ἀφίνει· νὰ ἐννοῶμεν καί τινα ἀπόφασιν εἰς πᾶσαν μίαν· οἶον εἰς τὴν πρώτην· Τὰ χρήματα δὲν εἶναι ἄλλοτι ἀγαθόν· εἰς δὲ τὴν δευτέραν· Ἄλλο τι δὲν εἶναι ἀθάνατον κτῆμα.

Σημείωσις. Τοιαῦται προτάσεις εἶναι καὶ ὅσων ὅρος τις εἶναι συννοούμενος μὲν τὰ πρῶτος, ἔσχατος, ἑξοχος, ἢ τοιοῦτο τι ὑπεροχὴν σημειῶν καὶ ὑπέρθεσιν.

ΠΝΘ'. Ἡ ἐξαιρετικὴ, ἥτις ἐξαιρεῖ τι ἢ τινα ἀπὸ τοῦ ὑποκείμενου ἢ τοῦ κατηγορούμενου, καὶ ἀφίνει τ' ἄλλα, κατὰ τὸ ὅποιον διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω· οἶον, Ὅλοι παρεκτός τῶν κατοίκων τοῦ ἰσημερινοῦ, βλέπουσιν ἓνα πόλιν ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα· διότι νοεῖται, ὅτι οἱ μὲν τοῦ ἰσημερινοῦ κάτοικοι βλέπουσι καὶ τοὺς δύο πόλιν· οἱ δὲ τῶν ἄλλων τῆς γῆς τόπων, τὸν ἓνα.

ΡΞ'. Ἡ συγκριτικὴ, οἶον

Πολλοῦ χρυσοῦ καὶ πλούτου κρείττων πάτρα· ἤγουν καὶ ὁ χρυσὸς μὲν καὶ ὁ πλοῦτος εἶναι τρόπον τινα ἀγαθὰ, ἀλλ' ἡ πατρίς εἶναι ὡς πρὸς ταῦτα ἀγαθώτερα.

Σημείωσις. Ἡ σύγκρισις πρέπει νὰ γίνηται πάντοτε εἰς τὰ μετέχοντα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ θετικόν· διότι γελοῖον εἶναι νὰ εἴπωμεν, Νηρεὺς εἶναι καλῆτερος παρὰ τὸν Θερσίτην. Τὸ δὲ, Κρεῖσσον Ζηνεῖν ἢ Πένεσθαι ἐκλαμβάνεται ἀντὶ τοῦ, ὀλιγώτερον κακόν.

ΡΞΑ'. Ἡ Ἀρκτική, ἥτις φανερώνει τι τῶρα ἀρχίσαν νὰ γίνεταί· οἶον, Ὁ Σεῖριος ἐπιτέλλει· τοιοῦτον εἶναι καὶ

τὸ τοῦ Χρυσίππου ἀπὸ τὸν Ἑυριπίδην ἐπαρθέν· Οἴμοι κα-
σίγνητε! Ὅμμα σὸν ταραττεται, ἤγουν ἀρχίζει νὰ ταρατ-
τεται καὶ νὰ συγχύζεται.

ΡΕΒ'. Ἡ Ληκτικὴ, ἐναντία τῆς εἰρημένης, σημαί-
νουσα ὅτι παύει τι νὰ ἐνεργῇ· οἶον, Ὁ λύχνος σβέννυται.
Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα εἶδη τῶν συνθέτων προτάσεων
καὶ τῶν ἐχουσῶν φανεράν τὴν σύνθετον κατηγορίαν, καὶ
τῶν ὁποίων ἡ σύνθεσις χρειάζεται ἐκθεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τινων παθῶν τῶν προτάσεων.

ΡΕΓ'.

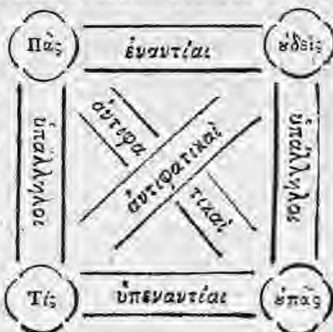
Εἰς τὰς προτάσεις συνειθίζουσιν οἱ Διαλεκτικοὶ νὰ ἐξετά-
ζωσιν ἐπιθεωρούμενα τινα πάθη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρῶτον πε-
ριεργάζονται τὴν ἀντίθεσιν. Εἶναι δὲ ἀντίθεσις μάχη προ-
τάσεων, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ἐναντία
τινα κατηγοροῦσι. οἶον, Πῶς ἄνθρωπος περιπατεῖ. Ὅυδείς
ἄνθρωπος περιπατεῖ· τέσσαρες δὲ εἶναι αἱ ἀντιθέσεις, ἐ-
ναντία, ὑπεναντία, ὑπᾰλληλος, ἀντιφατικὴ.

ΡΕΔ'. Ἐναντία ἀντίθεσις δύο προτάσεων εἶ-
ναι, ὅταν κατὰ μὲν τὸ ποσὸν εἶναι καὶ αἱ δύο καθόλου, κατὰ δὲ
τὸ ποιὸν, ἡ μὲν καταφατικὴ, ἡ δὲ ἀποφατικὴ· οἶον, Πᾶς
ἄνθρωπος λογικός· Οὐδείς ἄνθρωπος λογικός· Αὗται, εἰς

χαρακτήρα οὐσιώδη, ὁποῖος εἶναι ὁ εἰρημένος, ἔχουσιν τὴν ιδιότητα ὡς ἀληθεύει μὲν ἢ καταφάσκουσα, καὶ ψεύδεται δὲ ἢ ἀποφάσκουσα. Εἰς δὲ ἀδύνατον, ἀληθὴς μὲν εἶναι ἢ ἀποφατικὴ, ψευδὴς δὲ ἢ καταφατικὴ. οἷον Πᾶς ἄνθρωπος τετράπους. Οὐδεὶς ἄνθρωπος τετράπους. εἰς δὲ ἐνδεχόμενον, συμψεύδονται, οἷον, Πᾶς ἄνθρωπος εἶναι φιλόσοφος. Οὐδεὶς ἄνθρωπος εἶναι φιλόσοφος.

ΠΕΕ. Ὑπεναντία δὲ ἀντίθεσις εἶναι, ὅταν αἱ προτάσεις κατὰ μὲν ποσὸν εἶναι καὶ αἱ δύο μερικαί, κατὰ δὲ τὸ ποιὸν, ἢ μὲν καταφάσκη, ἢ δὲ ἀποφάσκη. Λέγονται δὲ ὑπεναντία, ὡς ὑποτάσσονται εἰς τὰς ἐναντίας, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τοῦ ἐφεξῆς διάγραμμα. οἷον, Τίς ἄνθρωπος λογικός. Οὐ πᾶς ἄνθρωπος λογικός. Αὗται δὲ εἰς μὲν οὐσιώδη χαρακτήρα ἔχουσι τὴν καταφατικὴν ἀληθίαν, τὴν δὲ ἀποφατικὴν ψευδῆ, εἰς δὲ ἀδύνατον, τουναντίον, ἀληθινὴν μὲν τὴν ἀποφατικὴν, ψευδὴ δὲ τὴν καταφατικὴν. εἰς δὲ εἰδεχόμενον, συναληθεύουσι.

ΠΕΣ. Αἱ δὲ κατὰ ποιὸν μὲν ταυτιζόμεναι, κατὰ δὲ ποσὸν διαφέρουσαι λέγονται ὑπάλληλοι. οἷον, Πᾶς καὶ Τίς, οὐδεὶς καὶ οὐ πᾶς. λέγονται δὲ ὑπάλληλοι, ἐπειδὴ αἱ μὲν καθόλου ὑποτάσσουσιν εἰς ἑαυτὰς τὰς μερικὰς, αἱ δὲ μερικαὶ ὑποτάσσονται εἰς τὰς καθόλου. διὰ τοῦτο ἢ ὑπὸ εἰς μὲν τὰς καθόλου σημαίνει ἐνέργειαν, εἰς δὲ τὰς μερικὰς, πάθος. Εἰς χαρακτήρα οὐσιώδη αἱ μὲν καταφάσκουσαι ὑπάλληλοι συναληθεύουσιν. αἱ δὲ ἀποφάσκουσαι συμψεύδονται. οἷον, Πᾶς ἄνθρωπος λογικός

ἄρα καὶ Τίς· ἀληθῇ καὶ τὰ δύο· Οὐδεὶς ἄνθρωπος λογικὸς, ψευδής· ψευδής καὶ, Οὐ πᾶς ἄνθρωπος λογικός.

ΡΞΖ'. Αὐτίφασις δὲ προτάσεων εἶναι μάχη καὶ κατὰ ποῖον καὶ κατὰ ποσὸν συμβαίνουσα· οἶον, Πᾶς καὶ Οὐ πᾶς, Οὐδεὶς καὶ Τίς· ἴδιον δὲ τούτων εἶναι ὅταν ἡ μία ἀληθεύῃ, ἡ ἄλλη νὰ ψευδεται· καὶ ὅταν ἡ μία ψευδεται, ἡ ἄλλη νὰ ἀληθεύῃ· διότι, εἴαν καὶ αἱ δύο συνηλήθευαν, ἡ συνεψεύδοντο, ἡκολούθει ἐξ ἅπαντος ἡ ἀντίφασις (ΞΕ').

ΡΞΗ'. Δεύτερον θεωρεῖται εἰς τὰς προτάσεις ἡ ἰσοδυναμία, ἣτις εἶναι συμφωνία δύο ἀντιτιθεμένων προτάσεων γενομένη ἀπὸ προσθήκην τοῦ Ὅου μορίου.

ΡΞΘ'. Ἰσοδύναμοι λοιπὸν γίνονται προτάσεις δύο ἀντίθετοι, ὅταν πρὸ μιᾶς αὐτῶν βαλθῇ τὸ ἀρνητικὸν μόριον Ὅου καθὼς πρέπει. Πρέπει δὲ εἰς μὲν τὰς ἀντιφατικὰς νὰ βάλλεται ἔμπροσθεν τοῦ προσδιορισμοῦ· οἶον Πᾶς καὶ οὐχὶ Οὐ πᾶς· ἢ οὐ Πᾶς καὶ Οὐ πᾶς· Οὐδεὶς καὶ οὐ Τίς, ἢ Τίς καὶ οὐχὶ Οὐδεὶς. Εἰς δὲ τὰς ἐναντίας καὶ ὑπεναντίας πρέπει νὰ βάλλεται τὸ οὐ πρὸ τοῦ ῥήματος· οἶον Πᾶς ἔστι· Οὐδεὶς οὐκ ἔστι· ἢ Οὐδεὶς ἔστι, Πᾶς οὐκ ἔστι. Τίς ἔστιν· Οὐ πᾶς οὐκ ἔστι· ἢ Οὐ πᾶς ἔστιν, Τίς οὐκ ἔστι. Εἰς δὲ τὸς ὑπαλλήλους πρέπει τὸ μόριον νὰ βάλλεται διπλοῦν καὶ πρὸ τοῦ προσδιορισμοῦ καὶ πρὸ τοῦ ῥήματος· οἶον Πᾶς ἔστιν, οὐ Τίς οὐκ ἔστιν· ἢ Τίς ἔστιν, οὐ Πᾶς οὐκ ἔστι· Οὐδεὶς ἔστιν, οὐχὶ Οὐ πᾶς οὐκ ἔστιν· ἢ Οὐ πᾶς ἔστιν, οὐχὶ Οὐδεὶς οὐκ ἔστι. Περιληπτικῶς δὲ ἐμφανίζει τοὺς κανόνας τούτους τοῦ περικλεοῦς Ἐυγενίου τὸ ἐφεξῆς τετράστιχον.

Τοῦ Ὅου τεθέντος ἀντιφασκούσαις πρόσω

Ὅπισθ' ἐναντίαις τε χ' ὑπεναντίαις

Ἐν ταῖς ὑπαλλήλοις δὲ ὡς ἑκατέρως,
Ἰσοσθενεῖς ἔσονται αἱ ἀντιθέσεις.

ΡΟ'. Λόγος δὲ ταύτων τῶν ἰσοδυναμιῶν εἶναι, ὅτι τὸ ἀρνητικὸν μῦθον ἀναιρεῖ τὰ πρὸ τῶν ὁποῦν τίθεται· καὶ προτεθεὶς εἰς τὸ καθόλου καὶ καταφατικὸν Πᾶς μεταβάλλει τὴν πρότασιν εἰς τὴν μερικὴν, καὶ ἀποφατικὴν οὐ πᾶς· προταχθεὶς δὲ εἰς τὴν μερικὴν καὶ ἀποφατικὴν οὐ πᾶς τὴν τρέπει εἰς τὴν καθόλου καὶ καταφατικὴν οὐχὶ οὐ πᾶς. Ἐὰν δὲ, καθὼς εἰς τὰς ἐναντίας καὶ ὑπεναντίας, βαλῇ πρὸ τοῦ ῥήματος, ἢ μὲν ποσότης μένει ἢ αὐτὴ, ἢ δὲ ποιότης μεταβάλλεται· ἐὰν δὲ τεθῇ καὶ πρὸ τοῦ πρὸςδιορισμοῦ καὶ πρὸ τοῦ ῥήματος, τὴν μὲν ποσότητα τρέπει, τρέπον δὲ ἐντάμα καὶ τὴν ποιότητα, τὴν ἀντικαθιστᾷ πάλιν.

ΡΟΑ'. Τρίτον θεωρεῖται εἰς τὰς προτάσεις ἡ ἀντι-
στροφή. Ἀντιστροφαι δὲ προτάσεις λέγονται, αἵτινες, ἂν
οὐ ἀντιστραφῶσιν οἱ ὅροι τῶν, συναληθεύουσιν ἢ συμφεύδου-
νται. Εἶδη δὲ ἀντιστροφῆς εἶναι τέσσαρα· ἀπλῇ, κατὰ συμβε-
δηκὸς, κατ' ἀντίθεσιν, ἐνδεχομένη.

ΡΟΒ'. Ἀπλῇ ἀντιστροφή εἶναι, κατὰ τὴν ὁποῖαν με-
τατίθενται μὲν οἱ ὅροι, ἢ δὲ ποιότης φυλάττεται. Ἀν-
τιστρέφουσι δὲ κατ' αὐτὴν ἢ καθόλου ἀποφατικὴ καὶ ἢ μερι-
κὴ καταφατικὴ· οἶον ἡ, Οὐδεὶς ἄνθρωπος λίθος εἰς τὴν, Οὐ-
δεὶς λίθος ἄνθρωπος· καὶ ἡ Τίς ἄνθρωπος φιλόσοφος εἰς
τὴν Τίς φιλόσοφος ἄνθρωπος.

Σημείωσις. Διὰ συντομίαν τὴν μὲν καθόλου καταφατικὴν πρότα-
σιν ζήλομεν σημαίνειν μὲ τὸ Α, τὴν δὲ καθόλου ἀποφατικὴν μὲ
τὸ Ε· καὶ τὴν μερικὴν καταφατικὴν μὲ τὸ Ι, τὴν δὲ μερικὴν
ἀποφατικὴν μὲ τὸ Ο.

ΡΟΓ'. Εἰς τὴν κατὰ συμβεδηκὸς ἀντιστροφήν μετατί-
θενται μὲν οἱ ὅροι, σώζεται δὲ ἡ τῆς προτάσεως ποιότης,

ἀλλ' ἡ ποσότης μεταβάλλεται ἀπὸ τὸ καθόλου εἰς τὸ μερικόν· ἀντιστρέφουσι δὲ ἡ μὲν Α εἰς Ι, ἡ δὲ Ε εἰς Ο.

ΡΟΔ'. Εἰς τὴν κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφὴν φυλάττουσι μὲν αἱ προτάσεις τὸ ποσόν, μεταβάλλουσι δὲ τὸ ποιόν, τρέπουσι δὲ τὸν ἀντιστρέφόμενον ὅρον εἰς ἀόριστον· ἀντιστρέφουσι δὲ οὕτως ἡ Ο καὶ ἡ Α· οἶον, Οὐ πᾶς ἄνθρωπος πένης· Τίς οὐ πένης ἐστὶν ἄνθρωπος. Πᾶς ἄνθρωπος λογικὸς, καὶ Οὐδὲν οὐ λογικόν ἐστὶν ἄνθρωπος.

ΡΟΕ'. Εἰς δὲ τὴν ἐνδεχομένην ἀντιστροφὴν, αἱ μὲν ὅροι τῆς προτάσεως φυλάττουσι τὴν αὐτὴν τάξιν, μεταβάλλουσι δὲ μόνον τὴν ποιότητα· ἀντιστρέφουσι δὲ οὕτως ἡ Ι εἰς ἡ Ο εἰς ἐνδεχομένην ὕλην· οἶον τίς ἄνθρωπος περιπατεῖ, εἰς τίς οὐ περιπατεῖ· ἀλλ' εἶναι τὸτο μᾶλλον ὑπεναντίωσις (ΡΞΕ') παρὰ ἀντιστροφή.

ΡΟΣ'. Οἱ δὲ κανόνες οὗτοι ἐπισηρίζονται εἰς τοὺς ἐφεξῆς λόγους. Τῆς Ε οἱ ὅροι εἶναι καθόλου, τῆς δὲ Ι μερικοί (ΡΑΖ')· διὰ τοῦτο καὶ μετατοπιζόμενοι δὲν μεταβάλλουν τὸ ποσόν (ΡΞΘ'). Τῆς δὲ Α ὁ κατηγορούμενος μερικὸς ὢν (ΡΑΖ'), μετατιθέμενος ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ μερικευθῇ (ΡΟΓ'). Τοῦτο δὲ πάσχει καὶ ἡ Ε, ἐπειδὴ ὁ κατηγορούμενος ὅρος τῆς καθόλου ὢν ἐμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς μερικὸς. Ἡ δὲ Ο ἀντιστρέφει κατ' ἀντίθεσιν· καὶ διασώζεται ἡ ἀλήθειά της· διότι, ἐπειδὴ Οὐ πᾶς ἄνθρωπος Πένης, ἄρα Τίς οὐ πένης εἶναι ἄνθρωπος· καὶ ἐπειδὴ Πᾶς ἄνθρωπος Λογικὸς, ἄρα Οὐδεὶς ἐλογικὸς εἶναι ἄνθρωπος· διότι οὐ πένης θέλει νὰ εἴπῃ πλούσιος, εὐγενής, ὠραῖος, καὶ πᾶν ἐπίθετον παρεκτός τοῦ Πένης (ΡΚΒ')· ἄρα Τίς πλούσιος εἶναι ἄνθρωπος, Τίς εὐγενής εἶναι ἄνθρωπος κτ. ὡσαύτως οὐ λογικὸς θέλει νὰ εἴπῃ, ἄλογος, ἀναίσθητος, κτ. ἄρα οὐδὲν ἄλογον εἶναι ἄνθρωπος κτλ.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Α΄.

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Περὶ Διανοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Τί εἶναι Διάνοια καὶ περὶ τοῦ ἐρμηνεύοντος αὐτὴν λόγου.

ΡΟΖ΄.

Τὸ ἔργον τοῦ Λόγου, κατὰ τὸ ὅποιον ἀπὸ κρίσεως μεταβαίνει εἰς ἄλλην κρίσιν, ὀνομάζεται Διάνοια. Μεταβαίνει δὲ ἢ ἀμέσως, αἶον,

Πᾶς ἄνθρωπος θνητός

ἄρα καὶ, Τίς ἄνθρωπος θνητός

ἢ διὰ μεσιτευούσης ἄλλης κρίσεως, αἶον,

Πᾶς ἄνθρωπος θνητός

Σωκράτης εἶναι ἄνθρωπος

ἄρα καὶ Σωκράτης εἶναι θνητός.

ΡΟΗ΄. Εἶναι λοιπὸν δύο γένη Διανοίας. Διάνοια ἄμεσος καὶ Διάνοια ἔμμεσος, τῶν ὁποίων τὰ εἶδη θέλομεν ἰδίᾳ ἐκθέτειν ἐφεξῆς.

ΡΟΘ'. Πᾶσα διάνοια περιέχει ὕλην καὶ εἶδος· καὶ ὕλη μὲν εἶναι αἱ κρίσεις, ἐκ τῶν ὁποίων συναπαρτίζεται· εἶδος δὲ, ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον συνάπτονται εἰς τὸ νὰ παραχθῇ ἀπὸ τὰς δύο ἢ ἀπὸ τίνων μίαν ἄλλη τις κυρία καὶ ἀληθινή· εἰς πᾶσαν λοιπὴν διάνοιαν ἐμφιλοχωρεῖ ποντοδαπότης, τὴν ὁποίαν συνδέει ὁ Λόγος εἰς ἐνότητα, ἡγούνη τὰ παντοδαπὰ τὰ συνάπτει καὶ τὰ κάμνει ἐν, καὶ ἐπομένως εἰς πᾶσαν διάνοιαν ἐμφιλοχωρεῖ Θέσεις, ἀντίθεσις, σύνθεσις.

ΡΠ'. Ἐὰν ἐπιθεωρήσωμεν τὰ ἔργα τοῦ λόγου, ἰδέαν καὶ κρίσιν καὶ διάνοιαν, θέλομεν ἰδεῖν, ὅτι καθὼς εἰς καθὲν ἐπικράτει ἡ Θέσις καὶ ἀντίθεσις καὶ σύνθεσις (ΝΖ', ΡΚΒ', ΡΟΘ'), οὕτως ἐπικρατοῦν τὰ τρία ταῦτα καὶ εἰς τὰ τρία ὁμοῦ παραβαλλόμενα πρὸς ἄλληλα· διότι πᾶσα ἰδέα νοητόν τι περιεχούσα, τὸ θέτει ὡς νοημένου· φαίνεται λοιπὸν εἰς τὴν ἰδέαν ἡ Θέσις· ἔπειτα ἐμποροῦν νὰ ἀντιπαραταχθῶσι δύο ἰδέαι, διὰ νὰ ἰδῶμεν ἔαν εἶναι οἰκεταί, ἢ ἀλλότριά· καὶ ἐδῶ φαίνεται ἡ ἀντίθεσις τῶν ἰδεῶν, πρὶν μάθωμεν τὴν σχέσιν των· τελευταίου δὲ πολλαὶ κρίσεις συναπτόμεναι ἀποτελοῦσι τὴν διάνοιαν, ὅπου ἀναφαίνεται ἡ σύνθεσις τῶν τοῦ Λόγου ἔργων.

Σημείωσις. Αἱ τρεῖς αὗται κοιναῖοις ἔργασίαι Θέσις καὶ ἀντίθεσις καὶ σύνθεσις εἶναι εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ μέρη τῶν ἐπιστημῶν ἀναγκαῖοτάται. Οἱ ἀριθμοὶ γεννῶνται ἀπὸ τὴν Θέσιν καὶ ἀντίθεσιν καὶ σύνθεσιν τῆς μονάδος· $1+1=2$, $2+1=3$, $3+1=4$. Ὅλη ἡ ἀριθμητικὴ ἐπιστήμη εἰς ταῦτα τὰ τρία· διότι εἰς τὴν Πρόσθεσιν, Ἀφαιρέσιν, Πολλαπλασιασμόν, Διαίρεσιν εἶναι μὲν ὡς Θέσις καὶ ἀντίθεσις, οἱ συναπτόει, ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάττω τῆς ἀφαιρέσεως, οἱ δύο παράγοντες, ὁ διαιρέτης καὶ ὁ διαιρετέος· εἶναι δὲ σύνθεσις τὸ ἄθροισμα, ἡ διαφορὰ, ὁ παρα-

γόμενος, τὸ πηλίκον. Εἰς δὲ τὴν Γεωμετρίαν ἢ γραμμῇ, τὸ εἶναι
 χεῖρον καὶ ἡ ἀρχὴ παντὸς σχήματος, κατασκευάζεται ἐκ τῶν ση-
 μείων, καθὼς εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν οἱ ἀριθμοὶ ἐκ τῶν μονάδων·
 διότι θέτομεν πρῶτον ἐν σημείον Α εἰς τὸν τόπον, ἔπειτα ἀντι-
 θέτομεν εἰς αὐτὸ ἄλλο σημείον τὸ Β, καὶ τελευταῖον ἄγομεν τὴν
 γραμμὴν ὡς σύνθεσιν τῶν δύο τούτων σημείων Α — — — Β· βεβαι-
 νει δὲ τὸ λεγόμενον καὶ ὁ ὀρισμὸς τῆς εὐθείας ὅτι εἶναι ἡ ἐ-
 λαχίς τῇ ὁδῷ μεταξὺ δύο σημείων. Διὰ τῆς αὐτῆς δὲ
 τριπλῆς ἐργασίας γίνεται ἐκ τῶν γραμμῶν ἢ ἐπιφανεία, ἥτις εἶναι
 σύνθεσις μεταξὺ ἀντιθέτων γραμμῶν· καὶ ἐκ τῶν ἐπιφανειῶν τὸ
 σῶμα, τὸ ὅποσον εἶναι σύνθεσις μεταξὺ ἀντιθέτων ἐπιφανειῶν·
 Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ὁ τόπος ἔχει καὶ τρεῖς διαστάσεις, αἵτινες
 ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ὡς θέσις καὶ ἀντίθεσις καὶ σύνθεσις· Ἀλλὰ καὶ
 εἰς τὸν χρόνον, μὴ ὅλον ὅτι ἔχει μίαν διάστασιν θεωρούμενος ὡς
 εὐθεῖα γραμμῇ, εὐρίσκονται τὰ τρία ταῦτα· καὶ θέσις μὲν εἶναι
 τὸ παρελθεῖν, ἀντίθεσις δὲ τὸ μέλλον, σύνθεσις δὲ τὸ παρὲν. Πα-
 ρὰ δὲ ταῦτα ἀπεδείχθη (Κρηπ. φιλοσ. ΡΔ') ὅτι τρεῖς μὲν εἶναι
 αἱ φιλοσοφικαὶ δόξαι, Θετικὴ, ἀντιθετικὴ, συνθετικὴ· τρεῖς δὲ αἱ
 μέθοδοι, δογματικὴ = μὲ τὴν Θετικὴν, σκεπτικὴ = μὲ τὴν ἀν-
 τιθετικὴν, κριτικὴ = μὲ τὴν συνθετικὴν· εἰς δὲ τὴν αὐτὴν σχέ-
 σιν εὐρίσκονται καὶ αἱ τρεῖς δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος
 τὸ αἰσθητικόν, τὸ νοητικόν, καὶ τὸ λογικόν, ἐνῷ αἱ εἶναι καὶ
 αἱ ἀρχαὶ τοῦ λόγου εἶναι ἡ ἀνωτάτη σύνθεσις τῶν τριῶν ἐκείνων
 δυνάμεων (Κρηπ. Φίλοσ. ΜΓ')· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρεκδιαικνύμε-
 ρον ἐπὶ τῆς σημειώσεως ταύτης, διὰ νὰ δεῖξωμεν τὴν εἰς ὅλας
 μᾶς τὰς ψυχικὰς ἐργασίας τριπλόην τῶν τρόπων ταύτων τῆς θέ-
 σεως καὶ ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως.

ΡΠΑ'. Ἐκφερομένη δὲ διὰ προφορικοῦ λόγου ἡ διά-
 νοια ἢ γραφομένη ὀνομάζεται Ἐπιχειρήμα. Εἶναι δὲ ἐπι-
 χεῖρημα λόγος προφορικὸς ἢ γραπτὸς πιεστικὸς ἀδήλου καὶ
 ἀμφεβαλλομένης ἀποφάνσεως δι' ἀποφάνσεως ἢ ἀποφάνσεων
 ἄλλων γνωρίμων καὶ ὁμολογουμένων· καὶ αἱ μὲν ὁμολογού-
 μεναι καὶ γνωρίζεσθαι ὁνομάζονται τὸ ἡγούμενον μέρος τοῦ

Τόμ. Β'.

Ε

ἐπιχειρήματος· ἡ δὲ πιεζομένη καὶ κατασκευαζομένη, τὸ ἐπόμενον. Εἰς τὸ προεκτεθεὶν παράδειγμα ἡγούμενον μὲν εἶναι αἱ δύο ἀποφύσεις, Πᾶς ἄνθρωπος θνητός, καὶ, Σωκράτης εἶναι ἄνθρωπος· ἐπόμενον δὲ ἡ, Ἄρα Σωκράτης εἶναι θνητός.

ΡΠΒ'. Εἰδὴ δὲ τοῦ ἐπιχειρήματος εἶναι Συλλογισμὸς καὶ Ἐπαγωγὴ καὶ Παράδειγμα, τὰ ὅποια θέλομεν ἐξετάσειν εὐθύς.

ΡΠΓ'. Ἄλλο πρὶν εἰπῶμεν περὶ τῶν τριῶν τούτων ἐπιχειρημάτων, ἐπειδὴ ἡ διάνοια εἶναι ἡ ἄμεσος ἢ ἔμμεσος, καὶ εἰς αὐτὴν πρέπει νὰ ἀντιστοιχῇ λόγος προφορικός ἢ ἐπιχειρήμα διπλοῦν, ἡγοῦν ἄμεσον καὶ ἔμμεσον· ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προτάξωμεν τὰ ἄμεσα ταῦτα ἐπιχειρήματα, τὰ ὅποια λέγονται καὶ συλλογισμοὶ ἄμεσοι, καὶ σοικειώδεις δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ ἀρχικοὶ καὶ διαβατικοί, ἐπεὶ δὴ διαβαίνουσι διὰ πολλῶν μερικωτέρων καὶ ἐφαρμόζονται εἰς αὐτοὺς, καὶ εἶναι τρόπον τινὰ οἱ θεμελιώδεις ἀρχαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπιφέρονται τῶν διαφορῶν ἐπιχειρημάτων τὰ πορίσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ ἁμέσων Συλλογισμῶν.

ΡΠΔ'.

Τοὺς εἰρημένους ἁμέσους συλλογισμοὺς, ἡγοῦν εἰς τοὺς ὁποίους δὲν μεσολαβεῖ κρίσις δευτέρα διὰ νὰ γένῃ συμπέ-

ρασμα (ΡΠΑ') ἐμποροῦμεν νὰ λάβωμεν ἀπὸ πέντε τόπους·
 Ἀπὸ τὸ πλάτος τῶν ἐννοιῶν (ΠΘ')· ἀπὸ τὸ βάθος (αὐτ.)·
 ἀπὸ τῶν προτάσεων τῆς ἀντίθεσις (ΡΞΔ'—ΡΞΗ')· ἀπὸ τὴν
 ἰσοδυναμίαν τῶν (ΡΞΘ') καὶ ἀπὸ τὴν ἀντιπροσφάν των (ΡΟΔ').

ΡΠΕ'. Ἐκ τοῦ πλάτους λοιπόν·

α'. Εἰς πᾶσαν πρότασιν, τῆς ὁποίας ὑποκείμενος ὅρος
 εἶναι καθόλου τις ἰδέα, ἔπονται ἀμέσως ὅλαι αἱ προτάσεις,
 τῶν ὁποίων ὑποκείμενοι ὅροι εἶναι μερικώτεροι μὲν, ὑπὸ δὲ
 τὴν καθόλου ἐκείνην ὑποτασσόμενοι, κατηγορούμενος δὲ ὁ
 αὐτός· οἶον.

Πᾶσα οὐσία ἀνθύπαρκτος·

ἄρα καὶ πᾶν σῶμα ἀνθύπαρκτον·

ἄρα καὶ πᾶν ζῶον ἀνθύπαρκτον·

ἄρα καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἀνθύπαρκτος·

ἄρα καὶ ὁ Σωκράτης ἀνθύπαρκτος.

β'. Εἰς πρότασιν, τῆς ὁποίας ὑποκείμενος μὲν ὅρος εἶναι
 κατώτερος, κατηγορούμενος δὲ ἀνώτερος, ἀκολουθοῦν ἀμέ-
 σως ὅλαι αἱ προτάσεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ κατη-
 γοροῦσι τὰ κατωτέρω διαζευκτικῶς, διότι ὁ κατηγορούμε-
 νος μερικεύεται (ΡΛΖ)· οἶον,

Ὁ Σωκράτης εἶναι οὐσία·

ἄρα εἶναι ἢ σῶμα ἢ ἀσώματον·

ἄρα εἶναι ἢ ἔμψυχον ἢ ἄψυχον·

ἄρα εἶναι ἢ ζῶον ἢ φυτὸν·

ἄρα εἶναι ἢ ἄνθρωπος ἢ κτῆνος.

Ἀποφατικῶς δὲ, διότι ὁ κατηγορούμενος εἶναι καθόλου,
 (ΡΛΖ) ἀκολουθοῦν καὶ χωρὶς διαζευξιν· οἶον, Ἡ δικαιοσύ-
 νη δὲν εἶναι οὐσία· λοιπὸν οὔτε σῶμα, οὔτε ἔμψυχον, οὔ-
 τε ζῶον, οὔτε ἄνθρωπος.

ΡΠΣ. Ἐκ δὲ τοῦ βάθους·

α'. Ἀπό πρότασιν, τῆς ὁποίας τὸ ὑποκείμενον εἶναι μερικὸν ἤγουν κατώτερον, συνάγονται ὅλαι αἱ κατηγοροῦσαι τὸ αὐτὸ κατὰ τῶν ἀνωτέρων μερικῶς λαμβανομένων, ἐπειδὴ περιέχονται τὰ ἀνωτέρω εἰς τὰ κατώτερα κατὰ βάθος (ΜΗ')· οἶον,

Ὁ Σωκράτης εἶναι φιλόσοφος

ἄρα καὶ τίς ἄνθρωπος·

ἄρα καὶ τί ζῶον κτλ.

β'. Εἰς πρότασιν, τῆς ὁποίας ὁ κατηγορούμενος ὅρος εἶναι μερικὸς καὶ κατώτερος, ἀκολουθοῦσιν ὅλαι αἱ κατὰ τοῦ αὐτοῦ κατηγοροῦσαι τὰ ἀνωτέρω· διότι τὸ κατηγορούμενον ἔχει ὅλον τὸ βάθος του· οἶον,

Σωκράτης εἶναι ἄνθρωπος·

ἄρα καὶ ζῶον·

ἄρα καὶ σῶμα·

ἄρα καὶ οὐσία.

γ'. Εἰς τὴν κατηγοροῦσαν τὸ ὀριζὸν ἀκολουθοῦσιν αἱ κατηγοροῦσαι τὴν διαφορὰν καὶ τὸ κατὰ τὸν τέταρτον τρόπον ἴδιον (ΟΒ', Σημ.), οἶον,

Σωκράτης εἶναι ἄνθρωπος·

ἄρα καὶ Λογικὸν ζῶον·

ἄρα καὶ δέπουν, καὶ γελασικόν.

δ'. Εἰς πρότασιν ἀποφάσκουσάν τι ἔπονται ἀμέσως αἱ τὸ αὐτὸ καὶ ὅπῃ τῶν ἀνωτέρω ἀποφάσκουσαι, ἕως οὗ νὰ συναντηθῇ τι συνεπινοούμενον μετὰ τοῦ κατηγορουμένου· οἶον,

Σωκράτης δὲν εἶναι γραμμή·

ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι γραμμή·

καὶ τὸ ζῶον, καὶ τὸ σῶμα, ἕως τῆς οὐσίας·

εἰς δὲ τὴν, Σωκράτης δὲν εἶναι τετράπουν, ἀκολουθεῖ καὶ ἡ, Καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τετράπουν· ἀλλ' ὅχι καὶ ἡ, Καὶ τὸ ζῶον δὲν εἶναι τετράπουν· διότι τὸ ζῶον συνεπινοεῖται μὲ τὸ τετράπουν.

ε'. Εἰς τὴν ἀποφάσκουσιν ἀκολουθοῦν ἀμέσως αἱ ἀποφάσκουσαι τὰ ἀνώτερα τοῦ ἀποφατικῶς κατηγορηθέντος παρεκτός, εἰ καὶ ἐδῶ συναντηθῇ τε συνεπινοούμενον μὲ τὸ ὑποκείμενον· οἷον,

Ἡ γραμμὴ δὲν εἶναι ἄνθρωπος·

οὐδὲ ζῶον·

οὐδὲ σῶμα κτλ.

ἀλλ' εἰς τὴν, Ὁ λίθος δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀκολουθεῖ μὲν καὶ ἡ, Οὐδὲ ζῶον, ἀλλ' ὅχι καὶ ἡ, Οὐδὲ σῶμα· διότι τοῦτο συνεπινοεῖται κατὰ βύθος εἰς τὸ λίθος·

ΡΠΗ'. Ἐκ δὲ τῆς ἀντιθέσεως.

α'. Εἰς ὕλην ἀναγκαίαν καὶ ἀδύνατον ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς ἐναντίας συνάγεται ἀμέσως ἡ ἄρσις τῆς ἐναντίας, οἷον

Πᾶς ἄνθρωπος λογικὸς·

ἄρα οὐχὶ Οὐδεὶς ἄνθρωπος λογικὸς·

καὶ, Οὐδεὶς ἄνθρωπος ἀναίσθητος

ἄρα οὐχὶ Πᾶς ἄνθρωπος ἀναίσθητος·

εἰς δὲ ἐνδεχομένην ὕλην ἀπὸ ἄρσιν παρέπεται ἄρσις· οἷον,

οὐχὶ Πᾶς ἄνθρωπος σοφὸς·

ἄρα οὐχὶ καὶ Οὐδεὶς ἄνθρωπος σοφὸς·

καὶ, οὐχὶ Οὐδεὶς ἄνθρωπος λευκός

ἄρα καὶ οὐχὶ Πᾶς ἄνθρωπος λευκός.

β'. Εἰς ὕλην ἀναγκαίαν καὶ ἀδύνατον ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς ὑπεναντίας συνάγεται τῆς ἄλλης ἡ ἄρσις· οἷον,

Τίς ἄνθρωπος γελαστικός·

ὅρα οὐχὶ Οὐ πᾶς ἄνθρωπος γελαστικός·
 εἰς δὲ ἐνδεχομένην, ἀπὸ τὴν θέσιν συνάγεται θέσις, οἷον,
 Τίς ἄνθρωπος πένης
 ἄρα Οὐ πᾶς ἄνθρωπος πένης

γ'. Εἰς ὅποιανδήποτε ὕλην ἀντιφασκούσης τινὸς ἡ θέσις συνάγει τὴν ἄρσιν τῆς ἐτέρας, καὶ ἐξ ἐναυτίας ἡ ἄρσις τὴν θέσιν, ἐπειδὴ αὐταὶ μῆτε συναληθεύουσι ποτὲ, μῆτε συμψεύδονται (ΡΞΖ').

ΠΠΘ'. Ἐκ δὲ τῆς ἰσοδυναμίας, ἡ μία πρότασις ἀκολουθεῖ ἀμέσως εἰς τὴν ἄλλην· διότι αἱ ἰσοδύναμοι ἀντικαθίστανται εὐκολώτατα ἀντὶ τῆς μιᾶς ἢ ἄλλης.

ΡΠΓ'. Τελευταῖον δὲ ἐκ τῆς ἀντιστροφῆς, ἡ ἀντιστροφουσα ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγενεον ἡ ἀντιστροφή· διότι εἰς αὐτὰς εἶναι ἀπαραίτητον τὸ νὰ συναληθεύωσιν ἢ νὰ συμψεύδωνται (ΡΟΑ'). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀμέσων συλλογισμῶν, τοὺς ὁποίους ἄλλοι ὄχι ἀνοικεῖως ἴσως ἀκολουθίας ὠνόμασαν προτάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Συλλογισμοῦ καὶ Ἐπαγωγῆς καὶ Παραδείγματος.

ΡΠΙΑ'.

Συλλογισμὸς κατ' Ἀριστοτέλην (Προτ. Ἀναλυτ. Βιβ. Α', Κερ. α'.) ἔστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἑτερόν τι τῶν

κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι. Λέγεται δὲ συλλογισμὸς, διότι εἶναι συλλογὴ πολλῶν λόγων· τεθέντα δὲ ὀνομάζει τὰς προκειμένας προτάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι τὸ ἡγούμενον αὐτοῦ μέρος (ΡΠΑ). Ἐτερόν τι δὲ εἶναι τὸ ἐπόμενον μέρος (αὐτ.) τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται συμπέρασμα. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν α', ὅτι αἱ προκειμεναι προτάσεις λέγονται τεθέντα, διότι πρέπει νὰ εἶναι ὁμολογούμεναι καὶ φανεραί· β', ὅτι τὸ συμπέρασμα συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης, ἡγουν καὶ θελώμεν καὶ ὅχι, πρέπει ἀναγκαίως νὰ δεχθῶμεν τὸ συμπέρασμα, ἀφ' οὗ δεχθῶμεν τὰς προτάσεις, ὡς πρέπει προδιαταχθείσας· τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ τὸ, τῷ ταῦτα εἶναι, ἡγουν διότι προϋπετέθησαν ἐκεῖνα, ἐξ ἀνάγκης ἔπεται καὶ τοῦτο· οἶον,

Πᾶσα ἐπισήμη εἶναι ὠφέλιμος

Ἄλλωμην ἢ γεωμετρία εἶναι ἐπισήμη

Ἄρα ἢ γεωμετρία εἶναι ὠφέλιμος

ΡΥΙΒ'. Εἰς πάντα συλλογισμὸν παρατηροῦνται τρεῖς ὅροι, καθὼς εἰς τὸ παράδειγμά μας εἶναι οἱ ὅροι Ἐπισήμη, Γεωμετρία, ὠφέλιμος· ἀπὸ τούτους οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὸ συμπέρασμα ὀνομάζονται ἄκρα· καὶ ἄκρον μείζον εἶναι ὁ κατηγορούμενος (ὠφέλιμος)· ἄκρον δὲ ἔλαττον ὁ ὑποκείμενος (γεωμετρία)· ὁ δὲ τρίτος, ὅς τις ποτὲ δὲν εὐρίσκεται εἰς τὸ συμπέρασμα, ὀνομάζεται Μέσος· τοιοῦτος εἶναι ἐδῶ ὁ ὅρος Ἐπισήμη. Ἡ πρότασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἡνωμένως ὁ μέσος ὅρος μὲ τὸ μείζον ἄκρον, ὀνομάζεται Μείζων· ἡ δὲ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι τὸ ἔλαττον, Ἐλάττων.

ΡΥΙΓ'. Ἡ μείζων πρότασις ἔμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὡς γενικός της κανὼν, ἐκφαίνων γενικὴν τινα ιδιότητα τοῦ

ὑποκειμένου· ἡ δ' ἐλάττω μαρτυρεῖ, ὅτι εἰς τὸ γενικὸν ἐκείνης ὑποκείμενον ὑποτάσσεται καὶ ὑποκείμενον ἄλλο, καθὼς, φέρει εἰπεῖν, ἡ γεωμετρία· ἡ δὲ τρίτη, εἶναι τὸ συμπέρασμα (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΕ').

ΡΤΙΔ'. Λέγεται δὲ ὁ παρὰ τὰ ἄκρα ὅρος μέσος, ἐπειδὴ ἐκπληροῖ ἀληθῶς ἔργον μεσίτου· διότι ἐνύνεται πρῶτον μὲ τὸ μείζον ἄκρον εἰς τὴν μείζονα πρότασιν· ἐνύνεται ἔπειτα μὲ τὸ ἐλάττω εἰς τὴν ἐλάττω· καὶ ἐνύνεται τελευταίου ταῦτα πρὸς ἀλλήλα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὥς ἀγαθὸς μεσίτης. Ἐὰν δὲ ὁ μέσος συναφθῇ μὲν μὲ ἐν ἄκρον, ἀποχωρισθῇ δὲ ἀπὸ τοῦ ἄλλου δι' ἀποφάσεως, ἀποχωρίζονται καὶ τὰ ἄκρα ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τὸ συμπέρασμα γίνεται ἀποφατικόν· οἷον,

ἽΟυδὲν αὐτόφωτον εἶναι πλαυήτης·

ἽΟ Ἥλιος εἶναι αὐτόφωτος·

ἽΟ Ἥλιος λοιπὸν δὲν εἶναι πλαυήτης.

Σημείωσις· Δύο συλλογιστικὰ μόρια μεταχειρίζονται οἱ Διαλεκτικοὶ εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν μας· τὸ ἄλλα μὴν εἰς τὴν ἐλάττω πρότασιν, καὶ τὸ ἄρα εἰς τὸ συμπέρασμα, καθὼς ἴδαμεν (ΡΤΙΑ'). τὰ ὅποια εἶναι ἴσως καλὸν νὰ φυλαχθῶσι καὶ εἰς τὴν νεωτέραν· ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμῶς ἀφίνονται καὶ τὰ δύο διὰ συντομίαν.

ΡΤΙΕ'. Ἐπισηρίζονται δὲ αἱ συλλογισμοὶ εἰς τοὺς ἐφεξῆς δύο λόγους.

α'. Τὸ κατὰ παντὸς τοῦ γένους ἢ τοῦ εἶδους λεγόμενον, λέγεται καὶ καθ' ἑκάστου ἀπὸ τὰ ὑπὸ τὸ γένος ὑπαγόμενα εἶδη, ἢ ἀπὸ τὰ ὑπὸ τὸ εἶδος ὑποτασσόμενα ἄτομα· ἢ, ἄλλως, χαρακτηρ χαρακτηήρος εἶναι καὶ τοῦ νοητοῦ χαρακτήρ.

β'. Τὸ κατὰ μηδενὸς λεγόμενον, ἡγουν ἀπὸ παντὸς ἀποφασκόμενον, ἀποφάσκεται καὶ ἀπὸ τὰ εἰς τὸ γένος ἢ εἶδος ὑπαγόμενα εἰδὴ ἢ ἄτομα· ἢ, ἄλλως, χαρακτήρ διαμαχόμενος εἰς τὸν χαρακτήρα διαμάχεται καὶ εἰς τὸ νοητὸν.

PTIΣ'. Νοητὸν εἰς τὰς ἀνωτέρω εἰρημένας ἀρχὰς εἶναι οὐποκείμενος τοῦ συμπεράσματος ὅρος· χαρακτήρ εἶναι ὁ κατηγορούμενος εἰς τὴν μείζονα πρότασιν, καθὼς εἰς τὸ προεκτεθὲν (PTIA') παράδειγμα ὠφέλιμος· εὐρίσκεται δὲ χαρακτήρ τῆς ἐπιστήμης, ἣτις εἶναι χαρακτήρ τῆς Γεωμετρίας· λοιπὸν τὸ ὠφέλιμος εἶναι χαρακτήρ καὶ τῆς Γεωμετρίας. Τὸ δὲ δεύτερον παράδειγμα (PTID') σαφηνίζει τὴν δευτέραν ἀρχήν, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ ὁ χαρακτήρ Πλανήτης διαμαχόμενος μὲ τὸν χαρακτήρα αὐτόφωτον, διαμάχεται καὶ μὲ τὸ νοητὸν Ἥλιος, τοῦ ὁποῖου χαρακτήρ εἶναι τὸ αὐτόφωτον. Κατανοεῖται δὲ ἐκ τούτων ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῶν συλλογισμῶν δὲν εἶναι κυρίως τίποτ' ἄλλο, εἰ μὴ ἡ ἀρχὴ τῆς σχετικῆς ταυτότητος (EB')· ἐκφράζεται δὲ αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀποφατικοῦ συμπεράσματος αὐτῶ. Τὰ τρίτῳ τινὶ ἑτέρα καὶ ἀλλήλων ἑτερα· φανερόν δὲ εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ τρίτον, ἡγουν ὁ μέσος ὅρος πρέπει νὰ εἶναι ἀπολύτως ὁ αὐτὸς (TIR') καὶ εἰς τὴν τοῦ ἐνὸς καὶ εἰς τὴν τοῦ ἄλλου ἔνωσιν, ἢ διάζευξιν.

PTIZ'. Ἐπειδὴ δὲ αἱ προτάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων συμπληροῦνται ὁ συλλογισμὸς (PTIA') ἐμποροῦν νὰ εἶναι ἢ κατηγορικαὶ ἢ διαζευκτικαὶ ἢ ὑποθετικαὶ κατὰ σχέσιν θεωρούμεναι (PAH')· φανερόν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ συλλογισμὸς εἶναι τριῶν λογῶν, ἡγουν κατηγορικὸς, ὑποθετικὸς, δια-

ζευκτικῶς· ἀλλ' ἡμεῖς ἐνταῦθα καὶ εἰς τὸ ἐφεξῆς Κεφάλαιον λέγομεν περὶ μόνων τῶν κατηγορικῶν· τοὺς δὲ ἄλλους δύο, διὰ τὴν φαινομένην σύνθεσιν τῶν προτάσεων (PM5), τοὺς περικλείομεν εἰς τὸ περὶ συνθέτων συλλογισμῶν Κεφάλαιον.

ΡΤΙΗ'. Ἡ δὲ ἐπαγωγὴ εἶναι πιεστικὸς λόγος ἐναντίος τρόπου τινα μετὰ τὸν συλλογισμὸν· διότι ὁ μὲν συλλογισμὸς συμπεραίνει ἀπὸ τὰ καθόλου τὸ μερικόν· ἡ δὲ ἐπαγωγὴ ἀνατρέχει ἀπὸ τὰ μερικὰ εἰς τὰ καθόλου· ἢ, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Τοπικά, εἶναι ἔφοδος ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὸ καθόλου. Παράδειγμα δὲ ἐπαγωγῆς ἐκθέτομεν τὸ ἐφεξῆς.

Κορώνη, Ἐλαρος, Ἐλέφανς μακρόδισα·

Κορώνη, Ἐλαρος, Ἐλέφανς ἄχολα·

ἄρα Πᾶν ἄχολου μακρόδιον.

ΡΤΙΘ'. Λόγος δὲ τῆς ἐπαγωγῆς εἶναι, ὅτι ὅλα τὰ κατωτέρω συμπληρύνουσι τὸ ἀνώτερον, ἡγοῦν ὅλα τὰ ἄτομα τὸ εἶδος, καὶ ὅλα τὰ εἶδη τὸ γένος.

Σ'. Διαιρεῖται δὲ ἡ ἐπαγωγὴ εἰς πλήρη καὶ ἑλλιπῆ, καὶ πλήρης μὲν εἶναι, ἣτις ἀνελλιπῶς ἀπαριθμεῖ ὅλα τὰ εἶδη, ἢ ὅλα τὰ ἄτομα· καὶ ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν, ἐπιχείρημα ἀσφαλέστερον παρὰ τὴν ἐπαγωγὴν ἄλλο δὲν γίνεται βέβαια· χρήσιμος δὲ φαίνεται εἰς γένη μὲν ὀλιγοειδῆ, ὀλιγάριθμα δὲ εἶδη· οἷον,

Τὸ ἰσόπλευρον τρίγωνον, καὶ τὸ ἰσοσκελές,
καὶ τὸ σκαληνὸν ἔχει καθέν τας τρεῖς γωνίας
ἴσας δύο ὀρθῶν

ἄρα Πᾶν τρίγωνον

καὶ, Σελήνη, Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Ἄρης, Ζεὺς·

Κράνος, Οὐρανός, Παλλὰς, Δήμητρα εἶναι ἐτερόφωτα,

ἄρα Πᾶς πλανήτης εἶναι ἐτερόφωτος.

ΣΔ'. Ἑλληνικῆς δὲ ἐπαγωγῆς εἶναι, ὅταν ἀπὸ τὰ πολλὰ μερικὰ ἀπαριθμοῦσα ὀλίγα συμπεραίνει εἰς τὰ καθόλου Βοῦς, καὶ ἵππος, καὶ λέων ἔμφυχα·

ἄρα Πᾶν ζῶον·

ἀλλ' εἰς τοιαύτην περίεσιν, εἴαν μὲν τὸ κατηγορούμενον εἶναι χαρακτήρ ἀναγκαῖος, ἢ ἐπαγωγὴ εἶναι περιττὴ· διότι τότε ἐμποροῦμεν κάλλιον νὰ μεταχειρισθῶμεν συλλογισμὸν· εἰ δὲ εἶναι ἐνδεχόμενος, πολλάκις ἢ ἐπιφορὰ τοῦ συμπεράσματος εἶναι ἐπισφαλές· καὶ τοῦ συμπεράσματος τὸ ἄρα πρέπει νὰ συνοδεύεται καὶ μὲ τὸ ἴσως.

ΣΒ'. Τὸ δὲ Παράδειγμα εἶναι ἐπιχείρημα συνάγον ἐξ ὁμοίου μερικοῦ μερικὸν ἄλλο ὅμοιον· οἶον, Πλεῖσθης ἦτο πτωχὸς, καὶ φρεσύντης· ἀλλὰ φιλόπουνος γενόμενος, ἀπέκτησε τὸν πλοῦτον τῆς σοφίας. Καὶ σὺ λοιπὸν, μὴ ὅλον ὅτι εἶσαι πτωχὸς, ἂν κοπιᾷσης, θέλεις ἐξ ἀπαντος ἀπακτήσειν τῆς σοφίας τὸν Θησαυρὸν.

ΣΓ'. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (Πρωτ. Ἀναλυτ. Β', κδ') ὀρίζει τὸ παράδειγμα „λόγον, καθ' ὃν θάτερον τῶν ἄκρων δεῖκνυται ἐνυπάρχειν τῷ μέσῳ δι' ὁμοίου τῷ τρίτῳ“ Ὁθεν γίνεται φανερόν, ὅτι τὸ παράδειγμα περιέχει τέσσαρτας ὅρους· ἐν ἄκρον (τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ μείζον)· τὸ μέσον, τὸ ὅμοιον, καὶ τὸ μὲ τὸ ὁποῖον ἔχει ὁμοιότητα, ἢ γοῦν τὸ ἔλαττον.

ΣΔ'. Ἐπεὶ δὲ ὁ συλλογισμὸς ἔχει τρεῖς ὅρους (ΡΥΙΒ') φανερόν εἶναι, ὅτι τὸ παράδειγμα θελεῖ ἀναλυθῆναι εἰς δύο συλλογισμοὺς· οὕτω τὸ τοῦ φιλοσόφου. „Ἡ μαχὴ

τῶν Θηβαίων πρὸς Φωκεῖς τοὺς ὁμόρους κακόν. Καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων ἄρα πρὸς Θηβαίους τοὺς σφίσιν ὁμόρους κακόν“ ἀναλύεται εἰς τοὺς ἐφεξῆς δύο συλλογισμούς.

Α' Ἡ μάχη ἢ πρὸς ὁμόρους κακόν·

Ἡ μάχη τῶν Ἀθηναίων πρὸς Θηβαίους μάχη ἢ πρὸς ὁμόρους·

Ἡ ἄρα τῶν Ἀθην. πρὸς Θηβ. μάχη κακόν·

Ἐπειτα διὰ τὰ ἀποδειχθῆ ἡ μείζων

Β' Ἡ Θηβαίων πρὸς Φωκεῖς μάχη κακόν·

Ἡ δὲ, μάχη ἢ πρὸς ὁμόρους·

Ἡ ἄρα πρὸς τοὺς ὁμόρους μάχη κακόν.

Εἰς τὸν Β' τοῦτον συλλογισμόν, ὅς τις εἶναι τὸ παράδειγμα, ἐδείχθη τὸ μείζον ἄκρον (τὸ κακόν) κατὰ τοῦ εἰς τὸν Α' συλλογισμόν μέσου (τῆς πρὸς τοὺς ὁμόρους μάχης) διὰ τετάρτου τινος ὅρου (ἦγουν διὰ τῆς τῶν Θηβαίων πρὸς Φωκεῖς μάχης) ὁμοίου μὲ τὸ τρίτον (ἦγουν τὸ εἰς τὸν Α' συλλογισμόν ἔλασσον ἄκρον) τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ τῶν Ἀθηναίων πρὸς Θηβαίους μάχη.

ΣΕ'. Ἐμπορεῖ νὰ ὀρισθῇ καὶ ἀποφατικῶς τὸ παράδειγμα „λόγος, καθ' ὃν θάτερον τῶν ἄκρων δεικνύται μὴ ἐνυπάρχειν τῷ μέσῳ διὰ τοῦ ἀνομοίου τῷ τρίτῳ“ οἷον Ἡ μάχη τῶν Θηβαίων πρὸς Φωκεῖς τοὺς ὁμόρους κακόν· οὐκ ἄρα ἡ τῶν Ἀθηναίων πρὸς Λακεδαιμονίους τοὺς ὑπερρούς κακόν. Τὸ ὁποῖον ἔμπαρεῖ, καθὼς καὶ τὸ ἀνωτέρω, νὰ ἀναλυθῇ εἰς δύο συλλογισμούς.

ΣΣ'. Λόγος δὲ καὶ βάσις τοῦ παραδείγματος εἶναι.

“Οτι φυσικῶς φαίνεται εἰς μὲν τὰ ὅμοια ν' ἀκολουθῶσι ὅμοια, ἀνόμοια δὲ εἰς τὰ ὀνόμοια· ἡ ὁμοιότης δὲ ἐπισηρίζεται πάντοτε εἰς ἀναλογίαν τινὰ, ἦγουν ὅτι Τί ἔχει

σχέσιν πρὸς τι, ὅποιαν ἄλλο πρὸς ἄλλο· οἷον, Βασιλεὺς ἀγαθὸς εὐδαιμονίζει τοὺς ὑπηκόους· καὶ οἰκοδεσπότης λοιπὸν βασιλεὺς τις ὧν τῶν οἰκετῶν του, εὐδαίμονας τούτους κάμνει, ἂν εἶναι ἀγαθός· καὶ, Καθὼς οἰκοδεσπότης κακὸς εἶναι τῶν οἰκετῶν του δυσυχία, οὕτω καὶ βασιλεὺς, ὅς τις εἶναι ὡς μέγας τις οἰκοδεσπότης, καταφθείρει τὸν λαόν· διότι ἐδῶ ὑποτίθεται τὸν αὐτὸν λόγον ἔχων ὁ βασιλεὺς πρὸς τοὺς ὑπηκόους, τὸν ὅποιον ἔχει καὶ πατὴρ οἰκογενείας πρὸς τοὺς οἰκέτας του· διὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς νεωτέρους τὸ παράδειγμα ὀνομάζεται ἀναλογικὸς συλλογισμός.

ΣΖ'. Πρέπει δὲ νὰ προσέχωμεν πολὺ μὴ λαθόντες ἐκλάθωμεν ὡς ὅμοια τὰ ἀνόμοια, καὶ οὕτω περιπέσωμεν εἰς ἀπάτην. Εἶναι δὲ συχνὰ τὰ σφάλματα εἰς τὸ παράδειγμα, διότι ἐνυποκρύπτεται συχνάκις διαφορὰ καὶ εἰς τὰ νομιζόμενα ὅμοια· οἷον, Πέρυσιν ἐκστρατεύσας ἐνίκησα· ἄρα καὶ ἐφέτως· καὶ, Πλεύσας μὲ καράδιον ἐμπορικὸν ἐναυάγησα· ἄρα δὲν θέλω ναυαγῆσαι, εἰὰν πλεύσω μὲ πολέμικόν· ἀθέβαια εἶναι καὶ τὰ διώ.

ΣΗ'. Εἰς τὸ παράδειγμα ἀνάγουσι καὶ τὴν παραβολὴν καὶ τὸν μῦθον· ἐκτὸς ὅτι ταῦτα πλάττουσιν τὰς ὑποθέσεις, ἥ μὲν ἀνθρωπίνων πράξεις παραδειγματίζουσα· ὁ δὲ, καὶ εἰς τὰ ἄλογα καὶ ἀναίσθητα λόγον καὶ αἰσθησιν μυθοπλασοῦσα πρὸς ἠθικὴν ὠφέλειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ σχημάτων καὶ τρόπων μεθοδικοῦ
συλλογισμοῦ.

ΣΘ'.

Σχῆμα συλλογισμοῦ ὀνομάζεται ἢ εἰς τὰς προτάσεις διάφορος τῶν ἄκρων μὲ τὸν μέσον ὅρον συναφεία· διότι ὁ μέσος ὅρος α') ἐμπορεῖ νὰ ὑπόκειται εἰς τὴν μείζονα καὶ νὰ κατηγορηθῇ εἰς τὴν ἐλάσσονα· β') νὰ κατηγορηθῇ καὶ εἰς τὸς δύο· γ') νὰ ὑπόκειται καὶ εἰς τὰς δύο· δ') νὰ κατηγορηθῇ εἰς τὴν μείζονα καὶ νὰ ὑπόκειται εἰς τὴν ἐλάσσονα. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς τετραπλῆς συναφείας, προέρχονται τὰ τέσσαρα λεγόμενα συλλογιστικά σχήματα. Ἐξω **T** τὸ ὑποκειμενον ἄκρον τοῦ συμπεράσματος, καὶ **K** τὸ κατηγορούμενον, καὶ **M** ὁ μέσος ὅρος. Τὸ ἐφεξῆς λοιπὸν διάγραμμα θελεῖ παραστήσειν τὰ εἰρημένα τέσσαρα σχήματα.

MK	KM	MK	KM
TM	TM	MT	MT
TK	TK	TK	TK

Παραδείγματα.

Α') Πᾶν ζῶον εἶναι ἔμφυχον·

Πῶς ἄνθρωπος εἶναι ζῶον·

Πᾶς ἄνθρωπος εἶναι ἔμφυχον·

Β') Ουδείς λίθος εἶναι ζῶον·

Πᾶς ἄνθρωπος εἶναι ζῶον·

Ουδείς ἄνθρωπος εἶναι λίθος·

Γ') Πᾶν ζῶον εἶναι ἔμψυχον·

Πᾶν ζῶον εἶναι οὐσία·

Τίς οὐσία εἶναι ἔμψυχον·

Δ') Πᾶς ἄνθρωπος εἶναι ζῶον·

Πᾶν ζῶον εἶναι ἔμψυχον·

Τι ἔμψυχον εἶναι ἄνθρωπος·

Τὰ τέσσαρα ταῦτα σχήματα ἐξέφερε περιληπτικῶς ὁ Ἐυγένιος μετὰ τὸ ἐφαξῆς ἀδώνιον.

Ἵπὸ κατ' ἄλφα·

Δίς κατὰ βῆτα·

Δίς δ' ὑπὸ γάμμα·

Καθ' ὑπὸ δέλτα·

Σί, Τρόπος δὲ σχήματος εἶναι ἡ διάφορος παραλλαγὴ τῶν προτάσεων κατὰτε ποσὸν καὶ ποιόν. Τέσσαρες δὲ εἶναι τοῦ πρώτου σχήματος οἱ συλλογιστικοὶ τρόποι σημαίνοντες μετὰ τὰς τέσσαρας φωνὰς Γράμματα, Ἐγραψε, Γραφίδι, Τεχνικός, εἰς τὰς ὁποίας τίποτ' ἄλλο δὲν παρατηρεῖται, εἰ μὴ τὰ φωνήεντα α, ε, ι, ο· ἰδοὺ παραδείγματα τῶν τρόπων τούτων·

Γραμ Πᾶν αἰσθητικὸν ζῶον·

μα Πᾶς ἵππος αἰσθητικὸν·

τα Πᾶς ἵππος ζῶον·

ε Ουδείς ἵππος δίπουν·

γρα Πᾶν χρεμετιστικὸν ἵππος·

ψε Ουδὲν χρεμετιστικὸν δίπουν·

Γρα Πᾶς ἄνθρωπος γελασικὸς·
 φι Τί ζῶν ἄνθρωπος·
 δι Τί ζῶν γελασικόν·
 Τε Ὅυδεῖς λίθος ζῶν·
 χνι Τίς οὐσία λίθος·
 κος Ὅυ πᾶσα οὐσία ζῶν.

ΣΙΑ'. Τοῦ δὲ δευτέρου, σχήματος τρόποι εἶναι τέσσαρες οἱ μὲ τὰς ἐφεξῆς φωνὰς ἐκδηλούμενοι· Ἄξετε,
 Ἄλογον, Ἑρῖαψε, Μέτριον· Παραδείγματα δέ·

Α Πᾶς ὄνος τετράπου·
 ξε Ὅυδεῖς ὄρνις τετράπου·
 τε Ὅυδεῖς ὄρνις ὄνος·
 Α Πᾶς φιλόσοφος ἄνθρωπος·
 λο Οὐ πᾶν ζῶν ἄνθρωπος·
 γον Οὐ πᾶν ζῶν φιλόσοφος·
 Ερ Ὅυδεῖς λίθος ζῶν·
 ρα Πᾶς λύκος ζῶν·
 ψε Ὅυδεῖς λύκος λίθος·
 Με Ὅυδεῖς κόραξ λευκός·
 τρι Τί ζῶν λευκόν·
 ον Ὅυ πᾶν ζῶν κόραξ.

ΣΙΒ'. Τοῦ δὲ τρίτου σχήματος τρόποι εἶναι ἕξ· Ἄ-
 πασιν, Ἰσάκις, Τέτασο, Ἀσπίδι, Φέρισον,
 Ὅμαλός.

Α Πᾶς βοῦς μυκάται·
 πα Πᾶς βοῦς ζῶν·
 αι Τί ζῶν μυκάται·

Τε Ὅυδεῖς κύκλος εὐθύγραμμος.
 τα Πᾶς κύκλος σχῆμα.
 σο Οὐ πᾶν σχῆμα εὐθύγραμμον.
 ἰ Τίς ἄνθρωπος ἄφρων.
 σα Πᾶς ἄνθρωπος λογικὸς.
 κισ Τίς λογικὸς ἄφρων.
 Α Πᾶν ζῶον οὐσία.
 σπι Τί ζῶον ἔπταται.
 δι Τί ἱπτάμενον οὐσία.
 Φε Οὐδεῖς φίλος ἐπιζήμιος.
 ρι Τίς φίλος ἄνθρωπος.
 ςον Οὐ πᾶς ἄνθρωπος ἐπιζήμιος.
 Ο Οὐ πᾶς ἵππος τρέχει.
 μα Πᾶς ἵππος τετράπους.
 λος Οὐ πᾶν τετράπους τρέχει.

ΣΙΓ'. Τοῦ δὲ τετάρτου σχήματος τρόποι συλλογισ-
 κοὶ εἶναι πέντε. Πράγμασι, Λάβετε, Θέατρον,
 Πενιχρὸν, Ἰσασιν.

Πραγ Πᾶν φυτὸν οὐσία.
 μα Πᾶσα οὐσία αὐθύπαρκτος.
 σι Τί αὐθύπαρκτον φυτὸν.
 Λα Πᾶς κύων ὑλακτεῖ.
 βε Οὐδὲν ὑλακτοῦν λογικόν.
 τε Οὐδὲν λογικὸν κύων.
 Θε Οὐδεῖς λίθος αἰσθητικὸς.
 α Πᾶν αἰσθητικὸν ζῶον.
 τρον Οὐ πᾶν ζῶον λίθος.

Τόμ. Β'.

G

Πε Οὐδὲν γάλα μέλαν·
 νι Τί μέλαν οὐσία·
 χροῦ Οὐ πᾶσα οὐσία γάλα·
 Ι Τί δέπουν λογικόν·
 σα Πᾶν λογικόν ἄνθρωπος·
 σι Τίς ἄνθρωπος δέπουν.

ΣΙΑΔ'. Οὗτοι μὲν εἶναι οἱ τρόποι τῶν τεσσάρων συλλογιστικῶν σχημάτων, εἰς τοὺς ὁποίους προσέθεταν εἰς πρὸ ἡμῶν καὶ τρόπους ἄλλους ἀκαταλλήλους, ὀνομάζοντες τοὺς ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθέτας καταλλήλους καὶ μεθοδικούς. Ἐπισηρίζονται δὲ ὅλοι εἰς τὰς εἰρημένας ἀρχὰς (PTIS). Τὸ δὲ τέταρτον εἶναι σχεδὸν τὸ πρῶτον, μὲ ἀντίστροφον τὴν θέσιν τῶν προτάσεων.

ΣΙΕ'. Θεωροῦνται δὲ κανόνες γενικοὶ μὲν ὅλων τῶν σχημάτων αἱ ἐφεξῆς.

α'. Καὶ αἱ δύο προτάσεις δὲν ἐμποροῦν εἰς κἀνὲν σχῆμα νὰ εἶναι ἀποφατικά· διότι, ἂν ὁ μέσος ὅρος ἀποχωρισθῇ καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα, δὲν μᾶς δίδει κἀνένα λόγον συνάψεως ἢ ἀποχωρίσεως αὐτῶν εἰς τὸ συμπέρασμα. Τοιοῦτοι ἄλογοι καὶ μηδὲν ὑγιᾶς λέγοντες συλλογισμοὶ εἶναι οἱ ἐφεξῆς·

Οὐδὲν ζῶον λίθος·

Οὐδὲν ξύλον ζῶον·

Πᾶν ξύλον λίθος·

Οὐδὲν ζῶον ἄψυχον·

Οὐδὲν βρέτας ζῶον·

Οὐδὲν βρέτας ἄψυχον.

Κἀποτε συνάγεται μὲν ὀρθὸν συμπέρασμα ἀπὸ δύο ἀποφατικῶν προτάσεων· ἄλλ' ἡ ὀρθότης του εἶναι κατὰ συμβεβηκός, καὶ ὅχι γεννωμένη ἀπὸ τὰς προκειμένας· οἷον,

Οὐδὲν ἑπὶ τῆς ἵπταται·

Οὐδὲν ἑπὶ ἀμαζα ἵππος·

* Οὐδὲν ἑπὶ ἀμαζα ἵπταται.

β. Μία ἀπὸ τὰς δύο προτάσεις ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ εἶναι καθόλου· διότι ἐκ δύο μερικῶν τίποτε δὲν συνάγεται ὀρθὸν διὰ τοὺς ἐφεξῆς λόγους· αἱ δύο μερικαὶ προτάσεις εἶναι II, ἢ ΘΟ, ἢ ΙΟ, ἢ ΟΙ. Τὸ πρῶτον δὲν γίνεται, ἐπειδὴ ὁ μέσος ὅρος θέλει ληφθῆν δύο φοράς μερικῶς· ὅταν δὲ γείνη τοῦτο, ἐμπορεῖ ἄλλο νὰ σημαίνει εἰς τὴν μείζονα, καὶ ἄλλο, εἰς τὴν ἐλάσσονα, καὶ νὰ εἶναι οὕτω δύο μέσοι ἀντ' ἑνός· ὁ δὲ συλλογισμὸς ἀπατεῖ ἕνα μέσον (PTIS)· ὅθεν τίποτ' ὀρθὸν δὲν συνάγει ὁ ἐφεξῆς συλλογισμὸς.

Τί μέλαν ζῶον·

Τίς οἶνος μέλας·

Τίς οἶνος ζῶον.

Τὸ δεῦτερον δὲν ἐμπορεῖ νὰ γείνη διὰ τὸν πρῶτον κανόνα. Τὸ τρίτον ΙΟ θέλει ἔχειν συμπέρασμα Ο διὰ τὸν ἐφεξῆς ἐκτεθησόμενον κανόνα. Τὸ ἄκρον λοιπὸν τῆς I, εἰ μὲν γείνη K (ΣΘ') εἰς τὸ συμπέρασμα, θέλει εἶσθαι καθόλου (ΡΑΖ'). Τοῦτο δὲ εἶναι ἄλογον, ἡγουν ὁ μέσος ὅρος νὰ μεσιτεύσῃ πρὸς μερικὸν, καὶ τὸ συμπέρασμα νὰ λάβῃ καθόλου τὸν K· εἰ μὲν γείνη T, θέλει εἶσθαι K τὸ ἄκρον τῆς O, καὶ ἐνταυτῷ καθόλου, τὸ ὅποιον εἰς τὴν O, εἰ μὲν ἦτο T, ἦτο μερικὸν καὶ ὀλογία πάλιν ἡ αὐτή· εἰ δὲ K, ὁ M, ὡς T, ἦτο μερικὸς· ἦτο δὲ μερικὸς καὶ εἰς τὴν I. καὶ οὕτω θέλει εἶσθαι δις μερικὸς ὁ M, τὸ ὅποιον δὲν συγχωρεῖται, ὡς εἶπαμεν. Τὰ αὐτὰ δὲ ἄτοπα ἐμπορεῖς νὰ εὕρῃς, καὶ εἰ μὲν ὑποθέσῃς τὸ τέταρτον, ἡγουν ΟΙ.

γ'. Ἐὰν εἶναι μία πρότασις ἀποφατική, καὶ τὸ συμπέρασμα θέλει γενῆν ἀποφατικόν· ἢ, καθὼς λέγουσιν οἱ Διαλεκτικοί, θέλει ἀκολουθήσειν εἰς τὸ ἀσθενέστερον μέρος· ὁ κανὼν γίνεται φανερός, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν τὸ ἀξίωμα „Δύω, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν εἶναι μὲ τρίτου ταυτὸν, τὸ δὲ μὴ ταυτὸν, πρὸς ἄλληλα δὲν εἶναι ταυτά (P115').

δ'. Ἐὰν εἶναι μία πρότασις μερική, καὶ τὸ συμπέρασμα θέλει γενῆν μερικὴν, ἤγουν, ὡς πάλιν λέγουσιν οἱ διαλεκτικοί, θέλει ἀκολουθήσειν εἰς τὸ χειρότερον μέρος· διότι, ἐὰν ὑποτεθῇ καθόλου, θέλει εἶσθαι ἢ Α ἢ Ε. Εἰ μὲν εἶναι Α, θέλουν εἶσθαι καταφατικαὶ αἱ προτάσεις (Καν. γ')· ἡ δὲ μία τούτων ἐξ ὑποθέσεως εἶναι μερική· ἢ λοιπὸν εἶναι ἡ μείζων ἢ ἡ ἐλάσσων· εἰ μὲν εἶναι ἡ μείζων, ὁ Τ τοῦ συμπεράσματος, ὡς καθόλου, εἶναι καὶ εἰς τὴν Ἐλάττωνα Τ· αὐτῆς δὲ Κ εἶναι ὁ Μ, καὶ μερικὸς ἐντάμα (ΡΛΖ'). εἶναι καὶ εἰς τὴν μείζονα ὁ Μ μερικὸς· δις λοιπὸν μερικὸς ὁ Μ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσυγχώρητον. Εἰ δὲ εἶναι ἡ ἐλάττων μερική, θέλει ἀποδειχθῆν, ὅτι ὁ Τ μερικὸς ὦν κατ' αὐτήν, λαμβάνεται καθόλου εἰς τὸ συμπέρασμα.

Εἰ δὲ εἶναι τὸ συμπέρασμα Ε, θέλουν εἶσθαι καὶ Τ, καὶ Κ καθόλου (ΡΛΖ')· καὶ ἡ μὲν μία θέλει εἶσθαι ἀποφατική διὰ τοῦ γ' κανόνα· μία δὲ διὰ τὴν ὑπόθεσιν μερική· εἰ μὲν λοιπὸν εἶναι καταφατική ἢ μερική, τὸ μερικὸν ἄκρου της, θέλει εἶσθαι καθόλου εἰς τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄλογον, ὡς προείπαμεν. Εἰ δὲ εἶναι ἡ καθόλου καταφατική, ὁ Κ, ὡς μερικὸς (ΡΛΖ') δὲν εἶναι τὸ ἄκρου, ἀλλὰ ὁ Μ· ὁ δὲ αὐτὸς Μ ἢ εἶναι Τ εἰς τὴν μερικὴν ἀποφατικὴν, καὶ εἶναι μερικὸς· καὶ ἀσυγχώρητον πρᾶγμα, διότι εἶναι μερικὸς καὶ εἰς τὴν ἄλλην· ἢ εἶναι μὲν Κ, ὁ δὲ Τ αὐτῆς μερικὸς ὦν, θέλει καθολικευθῆν εἰς τὸ

συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄτοπον. Ἴδου δὴ παρα-
δείγματα ἀσυλλογίστων τοιούτων συλλογισμῶν.

Πᾶσα κορώνη ἄχολος·

Τί πτηνὸν κορώνη·

Πᾶν πτηνὸν ἄχολον·

Ἵουδὲν σῶμα αὐτοκίνητον·

Τίς οὐσία σῶμα·

Οὐδεμία οὐσία αὐτοκίνητος.

ΣΙΣ'. Ἰδίᾳ δὲ τοῦ μὲν πρώτου σχήματος κανόνες
εἶναι οἱ ἑφεξῆς.

Α'. Ἡ μεῖζων νὰ εἶναι πάντοτε καθόλου· ἡ ἐλάττων
πάντοτε καταφατική· τὸ συμπέρασμα ἀδιάφορον καὶ κατὰ
ποσότητα καὶ κατὰ ποιότητα· διότι ὁ συλλογισμὸς οὗτος
εἶναι $\frac{\mu\kappa}{\nu\mu}$ (ΣΘ'). εἰάν λοιπὸν ἀποφάσκη ἡ ἐλάσσων, ἐξ ἀ-
νάγκης τὸ μεῖζον ἄκρον θέλει εἶσθαι εἰς τὴν μεῖζονα μερι-
κὸν (ΣΙΕ'. καν. γ'. καὶ ΡΛΖ'). Ἐπειδὴ δὲ τὸ συμπέρα-
σμα εἶναι ἀποφατικὸν (ἀνωτ. καν. γ'), ὁ Κ θέλει εἶσθαι
καθόλου, ὅς τις ἦτο μερικὸς εἰς τὴν μεῖζονα, τὸ ὁποῖον
εἶναι ἄλογον. Πάλιν ἂν ἡ μεῖζων εἶναι μερική, ὁ Μ, ὡς
Υ, θέλει εἶσθαι μερικὸς· μερικὸς δὲ καὶ εἰς τὴν ἐλάσσω-
να ὡς καταφατικὴν ἐξ ἀνάγκης· δις λοιπὸν μερικὸς, τὸ
ὁποῖον εἶναι ἀσυγχώρητον.

Τί ζῶον ἄλογον·

Πᾶς ἄνθρωπος ζῶον·

Τίς ἄνθρωπος ἄλογον·

Οὐ πᾶν ζῶον λογικόν·

Πᾶς ἄνθρωπος ζῶον·

Οὐ πᾶς ἄνθρωπος λογικός.

ΣΙΖ'. Τοῦ δὲ δευτέρου σχήματος κανόνες εἶναι.

α'. Μία τῶν προτάσεων νὰ εἶναι ἀποφατική· διότι, ἂν εἶναι καὶ αἱ δύο καταφατικαί, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰς δύο ὁ Μ εἶναι Κ (ΣΘ'), θέλει εἶσθαι δις μερικὸς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσυγχαίρητον.

Ἐκ τούτου τοῦ κανόνος ἔπεται, ὅτι τοῦ δευτέρου σχήματος τὸ συμπέρασμα εἶναι πάντοτε ἀποφατικόν (ΡΙΕ' καν. γ').

β'. Ἡ μείζων πρότασις νὰ εἶναι πάντοτε καθόλου· διότι τὸ συμπέρασμα ὃν ἀποφατικὸν ἔχει τὸ μείζον ἄκρον καθόλου, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ εἶναι καθόλου καὶ εἰς τὴν μείζονα, ὅπου ὑπόκειται, πρέπει ἡ μείζων νὰ εἶναι καθόλου (ΡΛΖ'). Ἐκ τῆς παραβάσεως τῶν κανόνων τούτων γίνονται τοιοῦτοι τινες συλλογισμοί.

Πᾶς ἄνθρωπος ζῶν·

Πᾶς ὄνος ζῶν·

Πᾶς ὄνος ἄνθρωπος.

Τί ζῶν σῶμα·

Πᾶς λίθος σῶμα·

Τίς λίθος ζῶν.

ΣΓΗ'. Τοῦ δὲ τρίτου σχήματος κανόνες εἶναι.

α'. Νὰ εἶναι ἡ ἐλάττω πάντοτε καταφατική· διότι, ἂν εἶναι ἀποφατική, θέλει εἶσθαι καὶ τὸ συμπέρασμα ἀποφατικόν, τὸ ὁποῖον θέλει ἔχειν τὸν Κ καθόλου (ΡΛΖ')· ὁ δὲ αὐτὸς εἰς τὴν μείζονα καταφατικὴν οὔσαν ἐξ ἀνάγκης (ΣΙΕ' καν. α') κατηγορούμενος, ὥς ἀπαιτεῖ τὸ σχῆμα, θέλει εἶσθαι μερικὸς (ΣΙΕ' καν. β').

β'. Νὰ εἶναι τὸ συμπέρασμα πάντοτε μερικόν· διότι, ἂν εἶναι καθόλου, ὁ Γ θέλει εἶσθαι καθόλου (ΡΛΖ').

ὁ αὐτὸς δὲ εἰς τὴν ἐλάσσονα καταφάσκουσαν κατηγορούμενος ἦτο μερικὸς· πάλιν ἄτοπον. Ἀθετούμενοι δὲ οἱ κανόνες δίδουσι τοιοῦτους συλλογισμοὺς.

Πᾶσα ἐλαία φυτὸν·

Οὐδεμία ἐλαία κυπάρισσος·

Οὐδεμία κυπάρισσος φυτὸν·

Πῶς αἰθίοψ μέλας·

Πᾶς αἰθίοψ ἄνθρωπος·

Πᾶς ἄνθρωπος μέλας.

ΣΙΘ'. Τοῦ δὲ τετάρτου σχήματος κανόνες εἶναι οἱ ἑφεξῆς.

α'. "Οταν ἡ ἐλάσσων καταφάσκη, νὰ εἶναι τὸ συμπέρασμα μερικόν· διότι τῆς ἐλάσσονος τὸ ἄκρον τὸ ἐλάττων, κατηγορούμενον εἶναι μερικόν· διὰ νὰ εἶναι μερικόν καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα, πρέπει τὸ συμπέρασμα νὰ μερικευθῇ (ΡΛΖ').

β'. "Οταν τὸ συμπέρασμα εἶναι ἀποφατικόν ἢ μείζων νὰ εἶναι καθόλου· διότι ὁ Τ τῆς μείζονος κατὰ τοῦτο τὸ σχῆμα (ΣΘ') εἶναι Κ τοῦ συμπεράσματος, ὅπου εἶναι διὰ τοῦτο καθόλου· διὰ νὰ μὴ εἶναι λοιπὸν μερικὸς εἰς τὴν μείζονα, πρέπει ἡ μείζων νὰ εἶναι καθόλου (ΡΛΖ').

γ'. "Οταν ἡ μείζων καταφάσκη, ἡ ἐλάττων νὰ εἶναι καθόλου· διότι εἰς τοὺς τοιοῦτους συλλογισμοὺς ὁ Μ εἶναι μὲν Κ εἰς τὴν μείζονα, εἶναι δὲ Τ εἰς τὴν ἐλάσσονα· ἔαν λοιπὸν ἡ μείζων εἶναι καταφατική, θέλει ἔχειν τὸν Μ μερικόν (ΡΛΖ')· θέλει εἶναι δὲ μερικὸς καὶ εἰς τὴν ἐλάσσονα, ἔαν ὑποτεθῇ μερικὴ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀσυγχώρητον (ΣΙΘ'. καν. β'). Ἐκ δὲ τῆς τῶν κανόνων τούτων ἀθετήσεως γεννῶνται ἀνόητοι συλλογισμοί, ὅποιοι οἱ ἑφεξῆς.

Πᾶς ἰχθύς ζῶον·

Πᾶν ζῶον οὐσία·

Πᾶσα οὐσία ἰχθύς.

Οὐ πῶν ζῶον λογικόν·

Πᾶν λογικόν ἄνθρωπος·

Οὐ πᾶς ἄνθρωπος ζῶον·

Πᾶς λίθος σῶμα·

Τί σῶμα βαδίζει·

Τί βαδίζειν λίθος.

ΣΚ'. Φαίερὸν δὲ εἶναι, ὅτι ἀπὸ τὰ τέσσαρα σχήματα μόνον τὸ Α', ἐπειδὴ ἔχει συμπεράσματα Α, Ε, Ι, Ο (ΣΙ'), εἶναι τὸ τελειότατον· καὶ ὅτι τᾶλλα εἶναι περιττὰ, καταλαμβάνει καθείς ἐκ τούτων· διότι πᾶν συμπέρασμα κατὰ τε ποσότητα καὶ ποιότητα θεωρούμενον ἐν ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων ἐμπορεῖ νὰ εἶναι, καὶ ἄλλο μὴδεῖν, ἢ γοῦν ἢ Α, ἢ Ε, ἢ Ι, ἢ Ο· καθέν δὲ ἐκ τούτων ἐμπορεῖ, ὡς εἶναι φανερόν, νὰ συμπερανθῇ εἰς τὸ Α' σχῆμα. Τᾶλλα λοιπὸν εἶναι περιττὰ· διὰ τοῦτο μὴδὲ περὶ τῆς εἰς τὸ Α' ἀναγωγῆς των δὲν διαλαμβάνομεν, διὰ νὰ μὴ κατατρίβωμεν τῶν νέων τὴν ἐπιμέλειαν μὲ τὰ ἄχρηστα· ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶπαμεν μόνον διὰ νὰ μὴ πτωῶνται ἀκούοντες εἰς παλαιότερα σχολασικὰ βιβλία δευτεροσχήμονας συλλογισμοὺς καὶ τριτοσχήμονας κτλ.

ΣΚΑ'. Ἐὰν δὲ ὡς ἀχρήστους καταλείπωμεν ὅλους τοὺς παρὰ τοὺς τοῦ Α' σχήματος, πολὺ πλέον ἀφίνομεν τοὺς ὀνομαζομένους ἀκαταλλήλους (ΣΙΕ'), οἵτινες εἶναι οἱ τὴν τάξιν τῶν ὄρων, τὴν ὁποίαν ἀπεδώκαμεν εἰς καθέν σχῆμα, μὴ φυλάττοντες κατὰ τὸ συμπέρασμα· ἀλλ' ἴσως

οἱ ὀνομαζόμενοι ἐκθετικοὶ συλλογισμοὶ δὲν πρέπει ν' ἀφε-
θῶσι παντάπασιν.

ΣΚΒ'. Ἐκθετικοὶ ἢ ἀτομικοὶ συλλογισμοὶ
εἶναι, τῶν ὁποίων καὶ αἱ προτάσεις καὶ τὸ συμπέρασμα
εἰσὶν ἀτομικοὺς ἢ προσωπικοὺς ὅρους· τοιοῦτος
εἶναι ὁ ἐφεξῆς τοῦ πρώτου σχήματος.

Ὁ Πατὴρ τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο Ἰατρός·

Νικόμαχος ἦτο πατὴρ τοῦ Ἀριστοτέλους

ἄρα ὁ Νικόμαχος ἦτο Ἰατρός.

Ἐδῶ, εἰάν καὶ ὁ μέσος ὅρος εἶναι μερικὸς, ὅμως πάντα
σημαίνει τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον· καὶ δὲν ἀθετεῖται ὁ Κανὼν
(ΣΙΕ'. καν. β').

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ Ἐνθυμήματος καὶ Σωρείτου.

ΣΚΓ'.

Οἱ μὲν ἐκτεθέντες συλλογισμοὶ ὀνομάζονται μεθοδικοὶ καὶ
ὁμαλοὶ, ὡς φυλάττοντες τὴν ὁποίαν εἰς αὐτοὺς ἀπέδωκαν
οἱ Διαλεκτικοὶ τάξιν· οἱ δὲ μὴ φυλάττοντες τὴν τάξιν ταύ-
την ὀνομάζονται ἀμέθοδοι καὶ ἀνώμαλοι, οἵτινες δὲν εἶναι
ὀλιγωτέρας χρήσεως εἰς τοὺς φιλοσόφους, εἰάν μόνον ἀλη-
θεύωσι· φαίνεται δὲ μάλιστα ὀχληρὸν καὶ μεираκιῶδες νὰ ἐ-
πιτηδέυῃ τις τοὺς συλλογισμούς του, χωρὶς ἀνάγκης, κατὰ

τὰ ἀποδοθέντα σχήματα. Τοιοῦτοι εἶναι καὶ οἱ ἄμεσοι συλλογισμοὶ (ΡΠΔ' κτ.) καὶ πᾶς ὅστις δὲν φυλάττει τὴν εἰρημένην, ὡς εἶπαμεν, τάξιν, καὶ ὅστις περιέχει τὸ συμπέρασμα, μὴδὲ δεικνύων ὅλως συλλογισμοῦ σχῆμα. π. χ. Ἀρελῆς ὦν, θελεῖς σεσηθῆν, ὅσα ἀγαθὰ προξενεῖ εἰς ἄλλους ἢ ἐπιμελεῖα. Ἀλλ' ὑπὲρ πάντας τοὺς τοιούτους χρησιμώτατοι εἶναι τὸ Ἐνθύμημα καὶ ὁ Σωρεΐτης.

ΣΚΔ'. Ἐμποροῦμεν δὲ νὰ θεωρήσωμεν τὸ ἐνθύμημα ἀπὸ τε τοῦ εἶδους, ἡγουν τῆς τοιαύτης διατάξεως τῶν προτάσεων, καὶ τῆς ὕλης, ἡγουν αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν συλλογιστικῶν μέσων.

ΣΚΕ'. Κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον θεωρούμενον τὸ ἐνθύμημα εἶναι συλλογισμὸς ἀτελής, κατὰ μίαν ἐλλείπων πρότασιν, ὁποία αὖ τύχη σαφῆς, καὶ δυναμένη ὡς παραλείπεται εἰς τὸν νοῦν μας· διὰ τὸ ὅποιον καὶ ὠνομάσθη Ἐνθύμημα, διότι ἐν θυμῷ, ἡγουν ἐν τῷ νοῖ, ἀφίνεται μία τις ἀπὸ τὰς προτάσεις.

Ἐυδαιμονίης πρόξενον ἡ ἀρετὴ·

Πρέπει λοιπὸν νὰ τὴν ἐπιμελώμεθα·

Αἱ ἐπιστῆμαι εἶναι φωτιστικαὶ τοῦ νοῦς·

λοιπὸν καὶ ἡ γεωμετρία.

ΣΚΣ'. Ποία δὲ πρέπει νὰ ἀφίνεται, φανερόν εἶναι ὅτι μᾶς διδάσκει ἡ φύσις τῶν πραγμάτων· διότι ἡ φανερώτερα πάντοτε κρίνεται περιττή· ἀπὸ τὰ δύο παραδείγματά μας τὸ πρῶτον ἀφήκε τὴν μεῖζονα· τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἐλάστονα, καθὼς, εἰάν τις συμπληρώσῃ τοὺς συλλογισμοὺς, καταλαμβάνει φανερώτερα· χρήσιμος δὲ γίνεται ὁ συλλογισμὸς οὗτος καὶ εἰς τοὺς φιλοσόφους, ὅταν ζητῶσι τὴν βραχυλογίαν, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ῥήτορας διώ-

κοντας καὶ τὸ καλὸν τοῦ λόγου, καὶ πολλάκις ἐμποδιζο-
μένους ἀπὸ τὴν ῥύμην τῆς ἐρμηνείας νὰ συλλογίζωνται
μεθοδικῶς.

ΣΚΖ'. Κατὰ δὲ τὸν δεῦτερον τρόπον, ἤγουν ὡς ἐκ
τῆς ὕλης (ΣΚΔ') θεωροῦντες ἄλλοι τὸ ἐνθύμημα ὀρίζου-
σι „συλλογισμὸν ἐξ εἰκότων καὶ σημείων κατασκευάζοντα
τὸ ζητούμενον.“

ΣΚΗ'. Εἰκότα μὲν εἶναι προτάσεις, τῶν ὁποίων
ἡ ἔννοια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀληθεύει· ψεύδεται δὲ κάπο-
τε· π. χ. ὁ ἐνεργετούμενος μνημονεύει τὴν χάριν. „Δὲς
ἐξαμαρτεῖν ταυτὸν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ“ Οἱ υἱοὶ τιμῶσι τοὺς
γονεῖς· Οἱ νέοι εὐλαδοῦνται τοὺς πρεσβυτέρους· οἱ λόγιοι
εἶναι πρᾶοι καὶ φιλάνθρωποι· ὁ κυβερνήτης διασώζει τὸ
πλοῖον· ὁ ἱατρὸς θεραπεύει τὸν πάσχοντα κτλ.

ΣΚΘ'. Σημεῖα δὲ, προτάσεις παριστάνουσαι τὴν αὐ-
τῶν πρὸς τὰ σημαίνόμενα σχέσιν. Ἀπὸ δὲ τὰ σημεῖα, τι-
νὰ μὲν εἶναι μερικώτερα παρὰ τὰ σημαίνόμενα, π. χ. Ὁ
καπνὸς τοῦ πυρὸς· τινὰ δὲ γενικώτερα, οἶον, ἡ πνευσία-
σις τοῦ πυρετοῦ, καὶ τὰ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς· ἄλλα δὲ
εἶναι τῆς ἰσῆς ἐκτάσεως· οἶον τὸ γάλα τῆς συλλήψεως,
καὶ ἡ ἀναπνοὴ τῆς ζωῆς, τὰ ὅποια ὀνομάζονται καὶ τεκ-
μήρια (α).

ΣΛ'. Ἀπὸ τὰ εἰκότα λοιπὸν καὶ τὰ σημεῖα συνιστῶ-
νται ἐνθυμηματικοὶ συλλογισμοὶ οἱ ἐφεξῆς·

ἐξ εἰκότων

Ὁ διδάσκαλος σοφίζει·

Ὅστις ἔπαθεν, ἔμαθε·

ἐς δὲ διδάσκαλός τις·

ἔπαθε δὲ·

ἄρα σοφίζει·

ἄρα καὶ ἔμαθε.

(α) Ἀριστ. Πητορ. Βιβ. Α'. κεφ. Β'.

ΣΛΑ'. Ἀπὸ δὲ σημείων, μερικῶν μὲν ὄντων, ὅταν ὑπόκειται τὸ σημεῖον, εἰς τὴν τούτου θέσιν ἐξ ἀνάγκης ἔπεται καταφατικῶς τὸ σημαινόμενον· διότι τὰ μερικὰ συνεισάγουσι τὰ καθόλου (Ο'), π. χ.

Ὅστις χορεύει, χαίρει

χορεύει δὲ· ἄρα χαίρει.

ἀνάπαλιν ὅμως ὄχι· διότι δὲν εἶναι ἀνάγκη ὁ χορεύων νὰ χορεύῃ πάντοτε. Ἀποφατικῶς δὲ, εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ σημαινομένου ἀκολουθεῖ καὶ ἡ τοῦ σημείου· π. χ.

Ἄλλὰ δὲν χαίρει· ἄρα δὲν χορεύει·

ἀνάπαλιν ὅμως ὄχι· διότι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ὁ μὴ χορεύων μὴδὲ νὰ χαίρῃ.

ΣΛΒ'. Ἀπὸ δὲ γενικωτέρων σημείων, ὅταν κατηγορεῖται τὸ σημεῖον, εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημαινομένου, ὡς μερικωτέρου, συναγεται καὶ ἡ τοῦ σημείου· π. χ.

Ὁ πυρέσσων πνευσιᾷ·

Πυρέσσει δὲ· ἄρα πνευσιᾷ.

ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ ἀνάπαλιν· διότι ἐνδέχεται νὰ πνευσιᾷ τις καὶ νὰ μὴ πυρέσῃ. Ἀποφατικῶς δὲ, μὲ τὴν ἄρσιν τοῦ σημείου, συναποφάσκεται καὶ τὸ σημαινόμενον· π. χ. Δὲν πνευσιᾷ· μὴδὲ πυρέσσει λοιπόν· ἀλλ' ὄχι καὶ ἀνάπαλιν· διότι δὲν εἶναι ἀνάγκη, ὅς τις δὲν πυρέσσει μὴδὲ νὰ πνευσιᾷ.

ΣΛΓ'. Ἀπὸ δὲ σημείων ἰσοπλατῶν, καὶ ἀντιστρόφων, ὅποιον τύχῃ ὑποκείμενον ἢ κατηγορουμένον, καὶ καταφατικὸν καὶ ἀποφατικόν, ἐπιφέρεται ἀναγκαίως τὸ συμπέρασμα· διότι εἴαν τις ἀναπνέῃ, ζῇ· καὶ, εἴαν ζῇ, ἀναπνέει· καὶ εἰν δὲν ἀναπνέῃ, οὐδὲ ζῇ, καὶ τ' ἀνάπαλιν.

ΣΛΔ'. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τῶν διαλεκτικῶν· οἱ δὲ ῥήτορες ἐνθυμήματα λέγουσι καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐναντίων συμπεραίνοντα·

οἶον, Ἐὰν ἡ παιδεία εἶναι ἀγαθὸν, κακὸν βέβαια εἶναι ἡ κατὰ-
 ρατος ἀμαθία· λέγουσι δὲ ἐνθυμήματα καὶ προτάσεις ἐνθυμη-
 ματικὸν περιεχούσας συμπέρασμα. οἶον, Ὡς Ἕλλην πρέπει ν'
 ἀγαπᾷ τὴν φιλοσοφίαν· ὡς δὲ Σκύθης, πρέπει νὰ εἴσαι ἀμαθὴς
 καὶ θηριώδης. Ἀναλύονται δὲ αἱ προτάσεις αὗται εἰς τὰ ἐφεξῆς
 ἐνθυμήματα, τῶν ὁποίων ἐλλείπουσιν αἱ μείζονες προτάσεις.
 Εἴσαι Ἕλλην. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀγαπᾷ τὴν φιλοσοφίαν. Εἴ-
 σαι Σκύθης· πρέπει λοιπὸν νὰ εἴσαι ἄγριος καὶ θηριώδης.

ΣΛΕ'. Σωρείτης δὲ εἶναι συλλογιστικὴ σειρά πολλῶν
 προτάσεων, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ἀρχηγέρας κατηγορούμενον
 γίνεται τῆς δευτέρας ὑποκείμενον, καὶ ἐφεξῆς οὕτως, ἕως
 οἷ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον νὰ συναφθῇ μὲ τὸ ἔσχατον κα-
 τηγορούμενον· Ὀνομάζεται δὲ ἀπὸ τοὺς ῥήτορας σχῆμα
 κλιμακωτὸν, μὲ τὸ νὰ χωρῶσι βαθμηδὸν οἱ τῆς σειρᾶς
 ὅροι. π. χ.

Τὸ Α εἶναι Β·

Τὸ Β εἶναι Γ·

Τὸ Γ εἶναι Δ·

Τὸ Δ εἶναι Ε·

ἄρα τὸ Α . . . Ε

Ἡ, νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ τοῦ Σενέκα (Ἐπισ. 85.)

Ὁ Σώφρων εἶναι ἐγκρατὴς·

Ὁ ἐγκρατὴς εἶναι σθερὸς·

Ὁ σθερὸς εἶναι ἀτάραχος·

Ὁ ἀτάραχος εἶναι εὐθυμος·

Ὁ εὐθυμος εἶναι μακάριος·

Ὁ Σώφρων λοιπὸν εἶναι Μακάριος.

ΣΛΣ'. Ἀπὸ καταφατικὰς προτάσεις, καὶ ὁ Σωρεί-
 τῆς ἐπιφέρει καταφατικὸν συμπέρασμα· εἰάν δὲ μία τις εἰ-

ναι ἀποφατική, θέλει εἶσθαι καὶ τὸ συμπέρασμα ἀποφατικόν· π. χ.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος·

τὸ σύνθετον δὲν εἶναι ἄλυτον·

τὸ ἄλυτον εἶναι ἀθάνατον·

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀθάνατος.

ΣΛΖ'. Ἐκ μόνων ἀποφατικῶν προτάσεων, καὶ ἂν ἄλλως εἶναι ἀληθεῖς, συμπέρασμα δὲν γίνεται, καθὼς μὴδ' ἐκ δύο ἀποφατικῶν συλλογισμός (ΡΞΕ'. καν. α'). π. χ.

Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι σῶμα·

τὸ σῶμα δὲν εἶναι ἀμερὲς·

τὸ ἀμερὲς δὲν ἀναλύεται·

τὸ δὲ, δὲν εἶναι ἀθάνατον·

Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἀθάνατος.

Ἄλλ' εἰάν οἱ κατηγορούμενοι ὅροι μεταβάλλωνται ἀορίστως εἰς ὑποκειμένους, καὶ αἱ προτάσεις φαίνονται μόνον ἀποφατικαί, πραγματικῶς δὲ καταφάσκωσι· τότε ἐπιφέρεται ὀρθὸν συμπέρασμα· π. χ.

Ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι Σῶμα·

τὸ μὴ οὐ Σ δὲν ἔχει μέρη·

τὸ μὴ ἔχον μ· δὲν ἀναλ.

τὸ μὴ ἀναλ. δὲν ἀποθνήσκει

Ἡ ψυχὴ ἄρα δὲν ἀποθνήσκει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Περὶ Συνθέτων συλλογισμῶν.

ΣΛΗ'.

ΣΤΜΠΛΕΚΤΙΚΟΣ.

Συλλογισμοὶ σύνθετοι λέγονται, τῶν ὁποίων αἱ προτάσεις εἶναι τοιαῦται (PM5). Πρῶτον λοιπὸν συλλογισμὸς σύνθετος εἶναι ὁ συμπλεκτικὸς, ὅστις συνίσταται ἐκ συμπλεκτικῶν προτάσεων * π. χ.

Σωκράτης καὶ Πλάτων ἦσαν Ἀριστοτέλους διδάσκαλοι·
ἀλλ' οὗτοι ἦσαν Ἀθηναῖοι *

Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἦσαν οἱ Ἀριστ. διδάσχ.

ΣΛΘ'. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΣ. Λέγεται αἰτιολογικὸς, τοῦ ὁποῦ τὴν μίαν ἢ καὶ τὰς δύο προτάσεις δι' αἰτιολογίας κατασκευάζουσι προτάσεις ἄλλαι * π. χ.

Πᾶν αὔλον εἶναι ἀθάνατον * διότι ἀπλοῦν ὃν
δὲν ἔχει τινα ἐναντία, εἰς τὰ ὅποια γίνεται
μάχη, διὰ τὴν ὁποίαν συμβαίνει ἡ διάλυσις,
ἣτις εἶναι ὁ θάνατος *

Ἀλλ' ἡ ψυχὴ εἶναι αὔλος * διότι μεταβάλλει
ἑαυτὴν παντοίως, τὸ ὅποῖον εἶναι τῆς ὕλης ἀλλότριον·
λοιπὸν ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος.

Σημείωσις. Ὁ αἰτιολογικὸς συλλογισμὸς εἶναι χρησιμώτατος εἰς

τὰς συγγραφάς, ὅπου τὸ νῦν συμπλέκη τις σειράς μεθοδικῶν συλλογισμῶν καὶ εἶναι καὶ νομίζεται ψυχρὸν καὶ ἀπειρόκαλον.

ΣΜ'. ΔΙΑΖΕΥΚΤΙΚΟΣ· ὅς τις εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον σύνθετος, καθὼς καὶ ἡ μείζων πρότασις του (PM5) ἔχει τὴν μείζονα πρότασιν διαζευκτικὴν (PMΘ'). π. χ.

Ἡ Γῆ κινεῖται, ἢ Ἡλιος·

ἀλλ' ὁ Ἡλιος δὲν κινεῖται·

ἄρα ἡ Γῆ.

ΣΜΑ'. Ἐὰν εἶναι δύο τὰ ἀμέσως διαζευγνύμενα, μετὰ τὴν θέσιν τοῦ ἐνὸς, ἀποφάσκειται τὸ ἄλλο· π. χ.

Ἡ κινεῖται,

ἢ ἡρεμεῖ·

κινεῖται δὲ·

ἡρεμεῖ δὲ·

λοιπὸν δὲν ἡρεμεῖ·

λοιπὸν δὲν κινεῖται.

ἢ ἀνάπαλιν, καταφατικῶς, μετὰ τοῦ ἐνὸς τὴν ἄρσιν· π. χ.

Δὲν κινεῖται·

δὲν ἡρεμεῖ·

λοιπὸν ἡρεμεῖ·

λοιπὸν κινεῖται.

ΣΜΒ'. Ἐὰν δὲ τὰ διαζευγνύμενα εἶναι τρία ἢ καὶ πλείοτερα, ἢ μὲ τὴν θέσιν ἐνὸς ἀναιροῦνται ὅλα τὰ ἄλλα π. χ.

Τὸ Κοβάλτιον εἶναι ἢ ζῶον ἢ φυτὸν ἢ ὄρυκτον.

ἀλλ' εἶναι ὄρυκτον·

ἄρα δὲν εἶναι μήτε φυτὸν μήτε ζῶον.

ἢ μὲ τὴν ἄρσιν ἐνὸς, θέτονται τ' ἄλλα διαζευκτικῶς. π. χ.

Ἡ γωνία εἶναι ἢ ὀρθή ἢ ὀξεῖα ἢ ἀμβλεία

ἀλλ' ὀρθή τις δὲν εἶναι ὀρθή·

ἄρα εἶναι ἢ ὀξεῖα ἢ ἀμβλεία.

ἔπειτα, ἀφ' οὗ ἐν ἐκ τῶν δύο λοιπῶν ἀναιρεθῇ, τὸ θεῦτερον συνάγεται ἀναγκαίως. π. χ.

ἀλλὰ δὲν εἶναι μηδὲ ὀξεῖα

ἄρα εἶναι ἀμβλεῖα.

Ἐὰν δὲ εἰς τὴν δευτέραν πρότασιν ἀναιρεθῶσιν ὅλα παρ' ἐν, τὸ ἐν τοῦτο συμπεράνεται καταφατικῶς. π. χ.

Ὁ Καρκίνος εἶναι ἢ πτηνόν, ἢ χερσαῖον, ἢ ἑνυδρον, ἢ ἀμφίδιον.

ἀλλὰ δὲν εἶναι ἕτε πτηνόν, ἕτε χερσαῖον, ἕτε ἑνυδρον, ἄρα εἶναι ἀμφίδιον.

ΣΜΓ'. Ἐλάττωμα δὲ τοῦ διαζευκτικοῦ συλλογισμοῦ εἶναι νὰ μὴ ἀπαριθμηθῶσιν ὅλα τὰ μέλη τῆς διαζεύξεως ἐντελῶς· φανερόν εἶναι τότε, ὅτι τὸ συμπέρασμα θέλει εἶσθαι ἐσφαλμένου (PMΘ' Σημ.).

ΣΜΔ'. ΤΠΟΘΕΤΙΚΟΣ. καὶ οὗτος εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον σύνθετος (PMH'. Σημ.).· συνίσταται δὲ ἀπὸ ὑποθετικῆν τὴν μείζονα (PMZ')· κατηγορικὰς δὲ τὴν ἐλάσσονα καὶ τὸ συμπέρασμα· ἢ ἀπὸ ὅλας ὑποθετικὰς· Παράδ. τοῦ Β.

Ἐὸν εἶναι κατὰ νόμον, εἶναι δίκαιον·

ἀλλ' εἰναι κατὰ λόγον, εἶναι καὶ κατὰ νόμον.

ἄρα εἰναι κατὰ λόγον, εἶναι καὶ δίκαιον.

Τοῦ δὲ πρώτου.

Ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, ἀνταμείβει τὴν ἀρετὴν καὶ τιμωρεῖ τὴν κακίαν.

ἀλλ' εἶναι δίκαιος· ἄρα κτλ.

ΣΜΕ'. Ἡ δύναμις τοῦ ὑποθετικοῦ συλλογισμοῦ ζέκει εἰς τὴν ὀρθὴν συνέπειαν τῆς ὑποθετικῆς προτάσεως. Ἐνθυμούμενοι δὲ ὅτι τὰ μὲν μερικὰ συνεισάγουσι τὰ καθόλου, ταῦτα δὲ συναναιροῦν ἐκεῖνα (Ο') ἐκφέρομεν δύο τύπους ὑποθετικῶν συλλογισμῶν, τὸν ἕνα θετικόν, τὸν δὲ ἕτερον ἀποφατικόν· εἰς τὸν πρῶτον τίθεται κατὰ τὴν ἐλάσσονα

Τόμ. Β'.

Π

τὸ εἰς τὸ ἡγούμενον μέρος τῆς ὑποθετικῆς μεΐζονος μερι-
κόν. π. χ.

Ἐὰν εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι καὶ ζῶν.

εἶναι δὲ ἄνθρωπος ἄρα καὶ ζῶν.

Κατὰ δὲ τὸν δευτέραν, ἀναιρεῖται τὸ ἐπόμενον. π. χ.

Ἐὰν εἶναι κύκλος, εἶναι καὶ σχῆμα.

ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο. ἄρα μὴδ' ἐκεῖνο.

ΣΜΣ'. Ἐὰν δὲ τὸ ἡγούμενον καὶ τὸ ἐπόμενον εἶναι
τῆς ἴσης ἐκτάσεως, ἡγουν ἰσόσροφα, γίνεται ἀδιάφορος
καὶ ἡ συνεισαγωγή καὶ ἡ συναναίρεσις. π. χ.

Ἐὰν εἶναι λογικόν, εἶναι καὶ γελασικόν.

εἶναι δὲ λογικόν. Ἡ, εἶναι δὲ γελασικόν

ἄρα καὶ γελασικόν. ἄρα καὶ λογικόν.

παρομοίως δὲ γίνεται καὶ ἡ συναναίρεσις. π. χ.

δὲν εἶναι λογικόν. δὲν εἶναι γελασικόν.

οὐδὲ γελασικόν. οὐδὲ λογικόν.

ΣΜΖ'. Ὅταν τὸ ἐπόμενον ἔχῃ πρὸς τὸ κατηγορού-
μενόν του μεΐζονα λόγον παρ' ὅσον ἔχει τὸ ἡγούμενον πρὸς
τὸ αὐτὰ, ὁ ὑποθετικὸς συλλογισμὸς συμπεραίνει θετικῶς
ἀπὸ τοῦ ἡττον ἐπὶ τὸ μᾶλλον, ὡς λέγουσι, χωρῶν. π. χ.

Ἐάν τι εἰς ἀμβλυώττοντα εἶναι ὁρατὸν, πολὺ πλέον
εἰς ὀξυδερχοῦντα.

εἶναι δὲ ὁρατὸν εἰς ἐμὲ ἀμβλυώττοντα.

Πολὺ λοιπὸν πλέον εἰς σὲ τὸν ὀξυδερχοῦντα.

ΣΜΗ'. Ἐὰν δὲ τὸ ἐπόμενον ἔχῃ μικρότερον λόγον
παρὰ τὸ ἡγούμενον, ὁ συλλογισμὸς τότε χωρεῖ ἀπὸ τοῦ
μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἡττον. π. χ.

Ἐάν τι μόλις καταλαμβάνῃ ὁ σοφὸς, πολὺ λείπει
νὰ τὸ καταλαμβάνῃ ὁ ἀπαιδευτός.

ἀλλὰ τοῦ Γαλθανισμοῦ τὴν αἰτίαν μόλις καταλαμ-
βάνει ὁ σοφός·

οὐδ' ὁλως ἄρα ὁ ἀπαίδευτος.

ΡΜΘ'. Ἀλλ' εἴαν εἰς τὴν ἐλάχιστον ἀντιστραφῶσιν οἱ
λόγοι, καὶ τεθῇ τὸ ἐπόμενον ἐναντίως παρὰ πρότερον, θέ-
λουν διασχηματισθῆναι οἱ συλλογισμοὶ οὕτως·

Ἀλλ' εἰς σὲ τὸν ὀξυδερκοῦντα δὲν εἶναι ὁρατὸν·

παλὺ λείπει νὰ εἶναι εἰς ἐμέ· Καὶ

Ἀλλὰ τὸν γαλθανισμὸν καταλαμβάνει καὶ ὁ ἀπαί-
δευτος·

ἄρα πολὺ πλέον ὁ σοφός.

ΣΝ'. ΔΙΔΗΜΜΑ. Ὀνομάζεται οὕτως ὁ ἐκ διμε-
ρῶν προτάσεως συνιστάμενος, εἰς τὸν ὁποῖον, ὅφ' οὗ προη-
γηθῇ διαίρεσις, τὸ ἀποδεικνύμενον εἰς τὰ μέρη, ἀποδεικ-
νυεται καὶ εἰς τὸ ὅλον· ἐμπορεῖ δὲ νὰ εἶναι καὶ τρέλημμα
καὶ τετράλημμα κτλ. κατὰ τὴν πληθὺν τῶν μερῶν τῆς μεί-
ζονος προτάσεως. Εἶναι δὲ ἡ μείζων ἢ ὑποθετικὴ ἢ αἰτιο-
λογικὴ, τῆς ὁποίας τὸ ἐπόμενον ἢ ἡ αἰτιολογία εἶναι πρό-
τασις διαzeugνύουσα τὰ λήμματα· τὸ δὲ ὅλον ἀποφάσκε-
ται, ἡγοῦν τὸ ἡγούμενον ἢ τὸ αἰτιολογούμενον, εἰς τὸ
συμπέρασμα, ὅφ' οὗ προαναιρεθῶσιν εἰς τὴν ἐλάχιστον τὰ
μέρη τοῦ ἐπομένου ἢ τῆς αἰτιολογίας· π. χ.

Ἐάν ὁ Θεὸς ἀγνοῇ τὸ μέλλον, τὸ ἀγνοεῖ
ἢ διότι δὲν ἐμπορεῖ νὰ τὸ ἐξεύρη, ἢ διότι δὲν θέλει,
ἀλλ' εἶναι ψευδὲς καὶ τὸ ἐν καὶ τὸ ἄλλο.

ἄρα ψευδὲς εἶναι ὅτι δὲν ἐξεύρει τὸ μέλλον.

αἰτιολογικῶς δὲ συμπεραίνει ὁ ἐφεξῆς συλλογισμὸς·

Εἶναι ὄρφανός· ἢ διότι ἀπέθανεν ὁ πατήρ του· ἢ

διότι ἢ μήτηρ του

ἐλλὰ ζῶσι καὶ οἱ δύο·

δὲν εἶναι λοιπὸν ὀρφανός.

ΣΝΑ'. Φανερόν δὲ εἶναι, ὅτι ἐπειδὴ τὸ συμπέρασμα ἀναιρεῖ τὴν μεῖζονα (άνωτ.), πρέπει τοῦτο νὰ εἶναι ἐκείνης ἐναντίον· καὶ εἰ μὲν ἐκείνη καταφάσκει, τοῦτο ν' ἀποφάσκη· εἰ δ' ἀποφάσκει, νὰ καταφάσκη· παράδειγμα ὀποφαιτικοῦ ἡγουμένου εἰς τὴν μεῖζονα, καὶ καταφαιτικοῦ συμπεράσματος ἔχε τὸ ἐφεξῆς ἐκ τοῦ Συμβολικοῦ Λογισμοῦ.

Εἰ μὲν ἐκ — X — δὲν προήρχετο +, ἤθελε προελθεῖν ἡ —, ἢ ἄλλοτι

ἀλλὰ τὸ — γίνεται ἐκ — X +, ἢ ἐκ + X —.

ἄλλο δέ τι παρὰ τὰ — δὲν εἶναι, εἰμὴ τὸ +.

ἄρα ἐκ — X — προέρχεται +.

ΣΝΒ'. Διὰ νὰ εἶναι δὲ ἀσφαλές τὸ διλημμα, πρέπει ἢ διαζευξίς τῶν τοῦ ἐπομένου μερῶν, ἢ τῶν τῆς αἰτιολογίας νὰ εἶναι ἀνελλειπής· καὶ ἢ μὲν συνέπεια νὰ εἶναι ἀναγκαία, ἢ δὲ αἰτιολογία, ἀληθινή.

ΣΝΓ'. ΣΤΤΚΡΙΤΙΚΟΣ, τοῦ ὁποῦ καὶ αἱ προτάσεις καὶ τὸ συμπέρασμα εἶναι συγκριτικά. π. χ.

$A > B$

$\Gamma > A$

ἄρα $\Gamma > B$

ΣΝΔ'. ΕΞΟΜΟΙΩΤΙΚΟΣ, ὁ ἔχων τὴν μεῖζονα ὁμοιωτικήν. π. χ.

Ἡ διδαχὴ εἰς τὴν ψυχὴν εἶναι ὡς ὁ ἄρτος εἰς τὸ σῶμα·

ἀλλὰ χωρὶς ἄρτου τὸ σῶμα ἐξασθενεῖ·

καὶ ἡ ψυχὴ λοιπὸν χωρὶς διδαχὴν·

ΣΝΕ'. ΑΝΑΦΟΡΙΚΟΣ, ὁποῖος ὁ ἐφεξῆς·

Ὅπου τιμῶνται τὰγαθὰ, ἐκεῖ καὶ πληθύνονται·

Ἄλλ' εἰς τὴν Ἀγγλίαν τιμῶνται·

ἄρα πληθύνονται.

ΣΝΣ'. ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΟΣ, ὁποῖος ὁ ἐφεξῆς·

Πᾶς ἄνθρωπος, ὅσον ἂν ὑποτεθῇ πεπαιδευμένος, ὁ-
μῶς ὑπόκειται εἰς ἀπάτην·

Ἀριστέλης μ' ὅλον ὅτι ἦτο σοφώτατος, ἀλλ' ὁ-
μῶς ἦτο ἄνθρωπος·

Ἄρα ὁ Ἀριστέλης κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ συλλογισμῶν ἀποδεικτικοῦ καὶ ἀπα-
γωγικοῦ καὶ τοπικοῦ.

ΣΝΖ'.

Α'ποδεικτικὸς συλλογισμὸς ἢ ἀπόδειξις εἶναι εἶδος δια-
νοίας τὸ κράτιστον καὶ τιμιώτατον, χρήσιμον γινόμενον εἰς
τὰς ἐπισήμας· ὥρσε δὲ τὸν συλλογισμὸν τοῦτον Ἀριστο-
τέλης ὅτι γίνεται. „Ἐξ ἀληθῶν καὶ πρώτων καὶ ἀμέσων
καὶ γνωριμωτέρων καὶ προτέρων καὶ αἰτίων τοῦ συμπερά-
σματος.“

ΣΝΗ'. Τοιούτους συλλογισμοὺς μεταχειρίζεται μάλι-
σα ἡ Μαθηματικὴ ἐπιστήμη ἀρχομένη ἀπὸ τὰ ἀξιώματα
καὶ τὰς ἄλλας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι τὰς ἀπὸ τὸν

Ἄριστοτέλην ζητουμένας ιδιότητας· καὶ τοιοῦτους πρέπει νὰ μεταχειρίζεται ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφία, ὅσον δύναται, ἂν μέλλῃ νὰ συλλογίζεται ἀξίως τοῦ μεγαλοπρεπεσάτου ὀνόματός της.

ΣΝΘ'. Πρέπει δὲ τὸ συμπέρασμα νὰ εἶναι ἀμέσως γνωμένον μὲ τὰς ἀμέσους ἀρχάς· κατ' ἄλλου τρόπον ἢ ἀποδείξεις δὲν ἔχει τὴν ἀκρίδειάν της· π. χ. εἰάν θελήσῃς ν' ἀποδείξῃς, ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ πόλου δὲν βλέπουσι μὴτ' ἐπιτολὰς μὴτε δισοὺς ἀσέρων, θέλεις οὕτως ἐπιχειρήσειν τὴν ἀπόδειξιν. Οἱ κάτοικοι τοῦ πόλου ἔχουσι καὶ τὸν ἰσημερινὸν καὶ τοὺς πόλους παραλλήλους· οἱ δὲ ἀσέρες φέρονται παρὰλληλως πρὸς τὸν ὀρίζοντα καὶ τὸν ἰσημερινὸν κατὰ τὴν θέσιν ταύτην· φυλάττουσι λοιπὸν τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα· μὴτ' ἄρα ἐπιτέλλουσι, μὴτε δύνουσι.

ΣΞ'. Ἐὰν δὲ ἀρχή τις ἀπαντήσῃ μὴ ἔχουσα τὸ γνωρίμιον, ἀνάγκη εἶναι νὰ προαποδειχθῇ μὲ ἄλλην ἀπόδειξιν· π. χ. ἡ προαποδοθεῖσα ἀπόδειξις εἶναι ἰκανὴ πρὸς τὸν ὀπωσοῦν γεωμετρήσαντα· πρὸς δὲ παντὶ ἀγεωμέτρητον πρέπει πρῶτον ν' ἀποδειχθῇ τί εἶναι σφαῖρα, τί εἶναι ὀρίζων, τί ἰσημερινός, τί θέσις παράλληλος· καὶ προσέτι ὅτι κατὰ τοὺς πόλους ὁ ὀρίζων εἶναι μὲ τὸν ἰσημερινὸν παράλληλος· καὶ ἔπειτα νὰ γείνη ἡ τοῦ προκειμένου ἀπόδειξις.

ΣΞΑ'. Τοιαύτη δὲ ἀπόδειξις ὀνομάζεται Ἐκ τῶν προτέρων, ἥτις εἶναι πασῶν προτιμωτέρα, ὅπου εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ. Εἶναι δὲ καὶ ἄλλη, ἥτις ὀνομάζεται Ἐκ τῶν ὑστέρων, ἥγουν ἀποδεικνύουσα τὰ αἰτία, τὰ ὅποια εἶναι πρότερα, διὰ τῶν αἰτιατῶν, τὰ ὅποια εἶναι ὑστε-

ρα. Πρέπει δὲ νὰ προσέχωμεν διὰ νὰ μὴ αἰτιολογῶμεν ὅπως ἔτυχε τὰ ἀποτελέσματα· διότι ὅπου ἐνδέχεται νὰ εἶναι πολλαὶ ἐνὸς ἀποτελέσματος αἰτίαι, ἀποδείξεις δὲν γίνονται· οὕτως, εἰν πρόκειται ν' ἀποδείξω ἐκ τῶν ὑσέρων τῆς γῆς τὸ σπαιροειδές, παρατηρῶ τὴν ἔλλειψιν τῆς Σελήνης, ὅπου τὸ κατεξοφωμένον μέρος, ἡγουν ἡ σκιά τῆς γῆς εἶναι κυκλική· ἐκ τούτου τοῦ ἀποτελέσματος συμπεραίνω, ὅτι ἐπειδὴ μόνον τὰ σρογγύλα σώματα κάμνουν κυκλικὸς σκιάς, διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γῆ εἶναι σρογγύλη. Ἀλλ' εἰν ἀπὸ οἰκίας ἐρείπια θέλω νὰ αἰτιολογῶ τὸν κρημμισμὸν τῆς ὅτι ἀνέμου βιαίου πνοαὶ τὴν ἐκρήμισαν, ἡ ἀπόδειξίς μου δὲν εἶναι ἀληθινή· διότι ἐνδέχεται μὲν καὶ τοῦτο, ἐνδέχεται δὲ καὶ σεισμὸς τῆς γῆς, ἐνδέχεται σάθρωσις αὐτῆς, νὰ ἔγειναν τῆς πτώσεως αἰτία.

ΣΞΒ'. Φανερόν δὲ εἶναι, ὅτι δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ διὰ τούτων τῶν ἀποδείξεων πᾶν ὅ,τι προσπίπτει εἰς τὴν γνῶσιν μας· διότι πολλῶν μὲν εἶναι δυσκατανόητα, ἡ ὅλως ἀκατανόητα τὰ αἰτία, πολλῶν δὲ δυσχερῶς γίνονται αἱ ἀπὸ τῶν αἰτιατῶν εἰς τὰ αἰτία ἀναδρομαί· διὰ τοῦτο σιμὰ τούτων τῶν ἀποδείξεων μεταχειρίζονται καὶ συλλογισμὸν ἄλλον οἱ φιλόσοφοι, τὸν ἀπαγωγικόν, ἡ τὴν εἰς ἀδύνατον Ἀπαγωγὴν. Ταύτης δὲ τύπος οἰκεῖος εἶναι, ὅπου, ἀγνοουμένων τῶν αἰτίων, ὅμως πρέπει ν' ἀποδεχθῶμεν τὸ πρᾶγμα, ὡς οὔτως ἔχον, διὰ τὴν ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐναντίου ἀκολουθοῦσαν ἡ ἀτοπίαν, ἡ ψευδὸς, ἡ ἀδυνάτου τι.

ΣΞΓ'. Συγκροτεῖται δὲ ἡ ἀπαγωγή διὰ τριῶν συλλογισμῶν, τοῦ μὲν Α' διαζευκτικοῦ, τοῦ δὲ Β' ὑποθετικοῦ, τοῦ δὲ Γ' κατηγορικοῦ, ὅς τις ἀποδεικνύει τοῦ Β' τὴν ὑπό-

θεσιν. οὕτως ἐμποροῦμεν ν' ἀποδείξωμεν ἀπαγωγικῶς τῆς σελήνης τὸ σκιερόν.

Α' ἢ εἶναι διαφανῆς, ἢ σκιερά·

δὲν εἶναι δὲ διαφανῆς·

ἄρα εἶναι σκιερά·

Β' διότι, εἰν ἦτο διαφανῆς, ἔκλειψις

ἡλίου δὲν ἐγίνετο·

γίνεται δὲ·

λοιπὸν δὲν εἶναι διαφανῆς, ἀλλὰ σκιερά.

Γ' Διότι ἀπὸ τὰ διαφανῆ διαβαίνει ἡ ἡλιακὴ ἀκτὶς·

εἶναι δὲ καὶ ἡ Σελήνη διαφανῆς·

ἄρα τὴν διαπερᾷ ὁ ἥλιος.

Ἐὰν ἄρα εἶναι διαφανῆς ἡ σελήνη, ἔκλειψις δὲν γίνεται, τὸ ὅποιον εἶναι ψευδές.

Σημείωσις. Ἀλλὰ πάντοτε δὲν μεταχειρίζονται ταύτην τὴν διάταξιν τοῦ ἀπαγωγικοῦ συλλογισμοῦ· διότι διὰ βραχυλογίαν ἐμπορεῖ νὰ ἀθετηθῇ αὕτη ἡ ἀκρίβεια· τὸν ῥηθέντα π. χ. συλλογισμόν ἐμπορεῖ τις συντόμως νὰ ἐκθέσῃ οὕτως· ἡ σελήνη εἶναι σκιερά· διότι ἐξ ἐναντίας ὑποθέσεως, ἤθελε τὴν διαχωρεῖν τὸ ἡλιακὸν φῶς, καὶ δὲν ἤθελε γίνεσθαι ἡλιακὴ ἔκλειψις, τὸ ὅποιον εἶναι ἄτοπον.

ΣΞΔ'. Μὲ παρομοίας ἀποδείξεις βεβαιούνται πολλότατα καὶ μαθηματικὰ καὶ παντοίας ἄλλης ἰδέας θεωρήματα· π. χ. ὁ Γεωμέτρης μὲν ἐμπορεῖ νὰ ἀποδείξῃ ἀπαγωγικῶς ὅτι ἡ διαγώνιος εἶναι ἀσύμμετρος μὲ τὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου οὕτως·

Α'. Ἡ εἶναι σύμμετρος, ἢ ἀσύμμετρος·

δὲν εἶναι δὲ σύμμετρος·

ἄρα εἶναι ἀσύμμετρος.

Β'. διότι ἂν εἶναι σύμμετρος, ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς

Θέλει εἶσθαι καὶ περιττὸς καὶ ἄρτιος·

ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο δυνατόν·

λοιπὸν δὲν εἶναι σύμμετρος.

Γ' Διότι ὁ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τετράγωνος ἀριθμὸς εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν ἡμισυν τοῦ τετραγώνου ἀριθμοῦ τοῦ ἀπὸ τῆς διαγωνίου· διότι τὸ ἀπὸ ταύτης τετράγωνον διπλάσιον δεικνύται τοῦ ἀπ' ἐκείνης, κατὰ τὴν λεγομένην ἐκατόμβην· εἶναι δὲ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς (ὑποτεθείσης 3) περιττὸς 9

ὁ δὲ ἡμισυν τοῦ 16 (ὑποτεθείσης τῆς διαγωνίου 4) ἄρτιος 8

Ἐὰν λοιπὸν εἶναι σύμμετρος, ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς θέλει εἶσθαι καὶ περιττὸς καὶ ἄρτιος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον·

ὁ δὲ Θεολόγος ἐμπορεῖ ν' ἀποδείξῃ ἀπαγωγικῶς τῆς ψυχῆς τὸ ἀθάνατον οὕτως·

Α' Ἡ εἶναι θνητὴ, ἢ ἀθάνατος·

ἀλλὰ δὲν εἶναι θνητὴ·

λοιπὸν εἶναι ἀθάνατος·

Β' διότι ἂν εἶναι θνητὴ, εἶναι ἄδικος ὁ Θεὸς·

ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄδικος·

λοιπὸν δὲν εἶναι θνητὴ.

Γ' Διότι, ὅς τις κριτὴς δὲν τιμωρεῖ τοὺς ἀδίκους εἶναι ἄδικος·

Ὁ δὲ Θεὸς δὲν τιμωρεῖ τοὺς ἀδίκους ἐνταῦθα·

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ψυχὴ εἶναι θνητὴ, εἶναι

ἄδικος ὁ Θεός· τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον.

Μὲ τοιούτους δὲ ἀπαγωγικοὺς συλλογισμοὺς ἀπεδείξαμεν

ὅλων σχεδὸν τῶν συλλογιστικῶν σχημάτων τοὺς κανόνας εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ παρόντος Μέρους.

ΣΞΕ'. Ἐκ δὲ τῆς ἐναντίας ὑποθέσεως πολλάκις συναγεται αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον θέλομεν· τότε ἡ ἀποδείξις δὲν εἶναι ἀπαγωγικὴ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀντιφάσκουτος, καὶ ἰσχυροτάτη, ὅπου δύναται νὰ γείνη, ὡς τρέπουσα τὸ βέλος κατὰ τοῦ βάλλουτος· οὕτως ἐμπροεῖτις ὁ ἀποδείξῃ τὴν σφαιροειδῆ τῶν νηρῶν τῆς θαλάσσης κύρτωσιν κατὰ τῶν μὴ δεχομένων αὐτήν. "Ἄς μὴ εἶναι κυρτά· λοιπὸν δὲν ἀπέχουν ἐπ' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς γῆς· τὰ πλεον λοιπὸν ἀπέχοντα εἶναι ὑψηλότερα παρὰ τὰ ἀπέχοντα ὀλιγώτερον· ταῦτα δὲ φυσικῶς κινεῦνται κατὰ τῶν ταπεινοτέρων· οὕτω λοιπὸν λαμβάνουν ἴσιν ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς γῆς ἀπόστασιν· λοιπὸν διασχηματίζονται σφαιροειδῶς.

ΣΞΣ'. Παρεκτός δὲ τῶν συλλογισμῶν τούτων, οἱ τινες ἔχουσι χώραν εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἶναι καὶ ἄλλος ὅς τις εἰς μὲν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν δὲ χρησιμεύει· παραλαμβάνεται δὲ εἰς τὰ ἀμφισβηλλόμενα, καὶ ἄλλως ὑπ' ἄλλου δοξαζόμενα καὶ πρσθευόμενα. Ὀνομάζεται δὲ Τοπικός, ἐπεὶ δὴ ἀπὸ τινῶν τόπων λαμβάνει τὰ μέσα τῆς ἀποδείξεως, ἀπὸ τὴν βίβλον, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Καρτεσίου κτ. ὁ αὐτός δὲ ὀνομάζεται καὶ Ἐνδοξος, ὡς ἀποδεικνύων κατὰ δοξαν τινος ἢ τινῶν φιλοσόφων οὐχὶ εἰς ὅλους ἀποδεκτὴν· καὶ Πιθανός δὲ, διότι προσπαθεῖ νὰ πείσῃ· καὶ Διαλεκτικός, ἐπεὶ δὴ χρησιμεύει εἰς τοὺς περὶ τῶν διαφορῶς δοξαζομένων διαλεγόμενους.

ΣΞΖ'. Φανερόν εἶναι λοιπὸν, ὅτι οὗτοι οἱ συλλογισμοὶ δὲν ἔχουν χώραν ἄλλοῦ πλην εἰς τὰ ἀμφισβηλλόμενα π. χ. ἄρα πάντα κινεῦνται; ἄρα πάντα ἡρεμοῦσι; Ἐν εἶναι

τὸ οὐ; ἢ πολλὰ τὸν ἀριθμὸν; μήπως κινεῖται ἡ Γῆ; μήπως ὁ Ἥλιος; Καὶ εἰς πρακτικὰ δὲ θεωρήματα ὡσαύτως· Ἄρα θέλει γενῆν εἰρήνη, ἢ πόλεμος; Θέλει προκύβειν ἡ δαίνα πολιτεία, ἢ θέλει μένειν ἀμαθὴς καὶ δυσυχής; κτλ.

ΣΞΗ'. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ εἶδη τῆς ἀποδείξεως· πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν περὶ τούτων τὰ ἐφεξῆς. Α'. Νὰ μὴ ἀποδεικνύωμεν καὶ αὐτὰ τὰ δείξεως ἀνεπίδεκτα· λέγω δὲ ὅχι τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ θεωρήματα δεικνύμενα μὲν, μὴ χρειάζόμενα δὲ δεῖξιν διὰ τὸ νὰ εἶναι ἐκ τῆς φύσεώς των εὐληπιτοτάτη ἡ δεῖξις των. Τοιαῦται εἶναι πολλαὶ προτάσεις τῷ Ἐυκλείδου, ὅς τις π. χ. ὁγνωρίζεται ὡς ἀποδείξῃ, ὅτι Παντὸς τριγώνου αἱ δύο τῶν πλευρῶν μείζους εἰσι τῆς λοιπῆς. Καὶ οἱ Μεταφυσικοὶ δὲ αὐτῷ περιτιτῶς ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τοῦ Μηδενὸς εἶναι μηδὲν ποιητικόν· καὶ τὸ μηδὲν δὲν ἔχει μηδεμίαν ἐνέργειαν μηδ' ἰδιότητα κτλ.

ΣΞΘ'. Β'. Αἱ ἀποδείξεις μας νὰ εἶναι σαφεῖς· διότι ἀσαφὲς ἀπόδειξις μηδ' εἶναι τοῦ οὐνόματος ἀξία.

ΣΟ'. Γ'. Νὰ μὴ ἀποδεικνύωμεν διὰ τοῦ ἐλέγχου· γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν ἀναιροῦντες τὸν τρόπον τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου, νομίζωμεν ὅτι ἀπεδείξαμεν τὴν γνώμην μας· διότι, ἂν ὁ ἐναντίος δὲν ἠδυνήθη, ἢ δὲν ἤξευρε νὰ ἀποδείξῃ τὸ δόγμα του, ὅχι διὰ τοῦτο εἶναι μὲν ἐκεῖνο ψευδές, εἶναι δὲ τὸ ἡμέτερον ἀληθές.

ΣΟΑ'. Δ'. Νὰ μὴ ἀποδεικνύωμεν κυκλικῶς· λέγονται δὲ κυκλικαὶ ἀποδείξεις, αἱ ἀποδεικνύουσαι τι διὰ τινος, καὶ τοῦτο πάλιν δι' ἐκείνου· π. χ. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος, διότι εἶναι αὐλός· εἶναι δὲ αὐλός, διότι εἶναι ἀθάνατος. Καὶ τὸ τοῦ Καρτεσιῶ· Ὑπάρχει Θεός, διότι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ἰδέαν Θεοῦ· ἔχομεν δὲ ἰδέαν

Θεοῦ, διότι ὁ Θεὸς μᾶς τὴν ἐνέσπειρε, καὶ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινὸς, πρέπει καὶ ἡ ἰδέα μας αὕτη νὰ εἶναι ἀληθινή.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς καθαρᾶς Λογικῆς ἱκανὰ εἶναι τὰ ἐξηρημένα· μεταβαίνομεν δὲ τῶρα εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑ Β΄.

Η

Ἐφηρμοσμένη Λογική.

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ.

ΣΟΒ΄.

Τὸ δεύτερον τῆς Λογικῆς Τμήμα, ἢ ἡ ἔφηρμοσμένη Λογική διδάσκει Πῶς νὰ μεταχειριζώμεθα τοὺς εἰς τὸ πρῶτον περὶ ἰδεῶν καὶ κρίσεων καὶ διανοίας ἀποδοθέντας κανόνας· καὶ ἔφαρμογὴ μὲν τούτων τῶν κανόνων γίνεται εὐθὺς ἀποῦ οἱ νόμοι τοῦ διανοεῖσθαι μερικευθῶσιν εἰς παραδείγματα ἐκ τῆς ἐμπειρίας λαμβανόμενα· διότι ἡ καθαρότης τούτων ὑφίσταται εἰς τὸ γενικὸν καὶ ἀπροσδιόριστον, ὅσον ἐνδέχεται· καὶ ἰδέας μὲν τὸ νοητὸν ἀπροσδιορίζως περιζάνεται, εἰς τὴν σημάζωμεν A · κρίσεως δὲ κατηγορικῆς μὲν τύπος γενικὸς καὶ ἀπροσδιόριστος εἶναι $A = B$, καὶ $A - B$, διαζευκτικῆς δὲ, ἢ A ἢ B , ὑποθετικῆς δὲ, εἰς εἶναι A , εἶναι καὶ B . Συλλογισμοῦ δὲ τύποι·

Κατηγορικοῦ μὲν,	διαζευκτικοῦ δὲ,	ὑποθετικοῦ δὲ
$A = B$	ἢ A ἢ B ·	εἰ ἔστιν A , καὶ B ·
$B = \Gamma$	ἀλλ' εἶναι A ·	ἀλλ' ἔστιν A ,
$A = \Gamma$	ἄρα δὲν εἶναι B ·	ἄρα καὶ B ·

καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ συλλογισμοῦ ὡσαύτως, διὰ
 νὰ μὴ τὰ ἐπαναλαμβάνωμεν ὅλα πάλιν χωρὶς ἀνάγκης. Φαί-
 νεται λοιπὸν, ὅτι εἰς τὸ πρό τούτου τμήμα δὲν ἐφυλάξαμεν
 πάντῃ καθαρὸς τοὺς κανόνας τοῦ καθαροῦ τῆς Λογικῆς
 μέρους· παρεσυνάψαμεν δὲ μὲ τὰς ἰδέας τοὺς ἐκδηλωτικούς
 αὐτῶν ὅρους, Σωκράτης, ἄνθρωπος, ζῶον, καὶ
 μετὰ τῶν κρίσεων τὰς προτάσεις, Σωκράτης εἶναι
 ἄνθρωπος κτ. καὶ μὲ τὰ εἶδη τῆς διανοίας τὰ εἶδη τὰ
 διαλεκτικά, τὰ πάντα ἐκ τῆς ἐμπειρίας λαμβανόμενα· καὶ
 κατὰ τοῦτο ἐμίξαμεν τὸ καθαρὸν μὲ τὸ ἐμπειρικόν· ὅλλ'
 ὅμως, εἶναι σοχασθῶμεν, ὅτι δὲν ἠρευνήσαμεν παντόπασι
 τὴν ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἔλην, ἢ οὕτως ἔχη ἢ ἄλλως,
 νομίζομεν ὅτι τὰ Σωκράτης καὶ ἄνθρωπος ἐξελά-
 βαμεν ὡς Α καὶ Β· καὶ οὕτω διατηρήσαντες ἀχράντους καὶ
 ἀμειγῆς τοὺς ἀρχικούς νόμους τοῦ διανοεῖσθαι, λεγομεν ὅ-
 τι εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ ἐκείνη καταχρηστικωτέρα.

ΣΟΓ'. Ἡ ἐφηρμοσμένη κυρίως Λογικὴ εἶναι μερίκευ-
 σις τῶν καθόλου νόμων τοῦ Ἐγὼ εἰς διάφορα ἐπιστημῶν
 εἶδη (Ἑρηπ. Φιλοσ. ΡΛ'). Λογικῆς ἐφαρμογὴ λοιπὸν εὐ-
 ρίσκεται εἰς πᾶσαν ἀπλῶς ἐπιστήμην· διότι κρίνουντες εἰς
 πᾶσαν μίαν καὶ συλλογιζόμενοι, τίποτ' ἄλλο δὲν κάμνο-
 μεν, εἰ μὴ δίδομεν εἰς αὐτὴν τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν
 τῆς συνεχείας καὶ ἀλληλουχίας τῶν ἀντικειμένων της· καὶ
 κατὰ τοῦτο ἡ Λογικὴ εἶναι ὄργανον εἰδικὸν ἀπάσης ἐπι-
 στήμης (ΙΑ, Σημ.).

ΣΟΔ'. Φανερόν εἶναι λοιπὸν ἐκ τούτων, ὅτι ἡ ἐφηρ-
 μοσμένη Λογικὴ δὲν εἶναι μέρος ἀναγκαῖον τῆς φιλοσοφίας,
 (ΙΒ') ἀλλ' ἐμπαρεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπίμετρον τῆς καθαρᾶς·
 καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ὅρια αὐτῆς δύναται νὰ περιγρα-

φθῶσιν ἀκριβῶς· ἀλλ' ὁ μὲν τὴν ἐκτείνει περισσώτερον, ὁ δὲ τὴν συσέλλει, καθὼς ἕκαστος σοχάζεται, ὅτι δυνατὸν νὰ κάμῃ τὸ μέρος τοῦτο ὠφέλιμον ἢ ὁπλῶς εἰς πάντα ἀναγνώσῃν, ἢ ἰδιαίτερα εἰς τοὺς μαθητὰς του.

ΣΟΕ'. Ἀλλ' ἡμεῖς εἰς τὸ παρὸν τμήμα θέλομεν διαλάβειν Πρῶτον περὶ τῶν μέσων τοῦ ἀποφεύγειν τὴν ἀπάτην· διότι, ἐπειδὴ φύσει ὁ ἄνθρωπος εἶναι περιωρισμένος καὶ κατὰ τὰς αἰσθητικὰς καὶ κατὰ τὰς νοητικὰς δυνάμεις του, πολλάκις ἐκλαμβάνει τὸ φαινόμενον ὡς πρᾶγμα, καὶ τὸ πρᾶγμα ὡς φαινόμενον, καὶ οὕτω πάσχει πάθος ψυχικὸν ἐλεεινότερον παρὰ τὰ σωματικὰ πόθη, ὅσον ἢ πάσχουσα ψυχὴ ὑπερβαίνει τὸ σῶμα· χωλαίνει εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀληθείας, καὶ τυφλώττει εἰς τὴν κατόπτευσιν τοῦ πραγματικοῦ, καὶ κωφεύει εἰς τὴν ἀκοήν τῆς γλυκυτάτης ἁρμονίας τῶν ὄντων, καὶ Τί δὲν πάσχει χαλεπὸν, ὅταν καταντήσῃ νὰ ἐκδῇ ἀπὸ τὴν φυσικὴν του κατάστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς δόθεις εἰς αὐτὸν λόγος ζητεῖ τὴν ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο, ἃν εἴπῃς τὴν ἀπατωμένην ψυχὴν ἄρρωστον, τὸνομα τῶν εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐφηρμοσμένης Λογικῆς κανόνων εἶναι κατάλληλον Θεραπεία ψυχῆς (ΙΑ, Σημ.).

ΣΟΣ'. Ἐπειδὴ δὲ νὰ γινώσκωμεν βεβαίως ὅλα εἶναι ἀδύνατον· διότι πολλὰ δὲν ὑποπίπτουν εἰς τὰς γνωστικὰς μας δυνάμεις ἀμέσως, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἀκριβῶς πᾶν ὅτι εἶναι γνώσεως ἀντικείμενον, καὶ διὰ τοῦτο δοξάζομεν πολλάκις μετὰ πιθανότητος, ὅποτε δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξεύρωμεν βεβαίως καὶ ἐναργῶς καὶ κατὰ σύνεσιν (Κρηπ. φιλοσ. ΟΗ'—Π')· διὰ ταῦτα ἐκρέναμεν εὐλογον νὰ ἐκθέσωμεν Δεύτερον Πῶς δυνάμεθα ἀπὸ τὴν δό-

ξαν νὰ προσχωρήσωμεν εἰς τὴν εἰδησιν, καὶ ἀπὸ τὴν πιθανότητα νὰ πλησιάζωμεν εἰς τὴν σύνεσιν, καὶ βεβαίαν κατάληψιν, εἰς πολλὰ πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται συχνότερα λόγος, μάλιστα μεταξύ τῶν γραμματισμένων.

ΣΟΖ'. Τρίτον καὶ τελευταῖον θέλομεν διαλάβειν Περὶ Μεθόδου· διότι εἰς πᾶσαν μάθησιν ἀναγκαίως ἀπαιτεῖται διδασκαλὸς καὶ βιβλίον, ἢ μόνον βιβλίον, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποκτᾷ τὰς γνώσεις ὁ ἄνθρωπος· διὰ νὰ εἶναι δὲ ἡ μάθησις τελεσφόρος καὶ εὐκολος, ἀπαιτεῖται τρόπος τις δεξιὸς καὶ κατάλληλος τοῦ δέχεσθαι τὰς εἰσερχομένας εἰς αὐτὸν γνώσεις. Ὁ τρόπος οὗτος εἶναι ἡ μέθοδος, ἣτις ἀπαιτεῖται καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν βιβλίων καὶ εἰς τὴν ἀπὸ μέρους τῶν διδασκάλων ἐξηγήσιν καὶ διδαχὴν τοῦ διδύματος, καὶ εἰς τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ μαθητοῦ ἢ τοῦ ἀναγνώτου ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων καὶ μελέτην τῶν συγγραμμάτων.

ΣΟΗ'. Διαιροῦμεν λοιπὸν καὶ τὴν ἐφηρμοσμένην Λογικὴν εἰς τρία μέρη. Α'. Περὶ Ἀπάτης καὶ τῶν μέσων τοῦ νὰ τὴν ἀποφεύγωμεν. Β'. Περὶ Πιθανότητος καὶ Πῶς νὰ πλησιάζωμεν, ὅσον ἐνδέχεται, εἰς τὴν σύνεσιν καὶ βεβαιότητα. Γ'. Περὶ Μεθόδου, κατὰ τὴν ὁποίαν μεταδίδεται ἡ ἀλήθεια.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β'.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Περὶ τῶν μέσων τῆς ἀποφυγῆς
τῆς ἀπάτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ ἀληθείας, καὶ βεβαιότητος, καὶ
ἀπάτης.

ΣΟΘ'.

Η' ἀλήθεια δύναται νὰ θεωρηθῇ Λογικῶς καὶ Μεταφυσικῶς καὶ Αἰσθητικῶς καὶ Ἠθικῶς· καὶ Λογικὴ μὲν ἀλήθεια εἶναι τῶν ἰδεῶν καὶ ἐννοιῶν ἁρμονία (Α'). Μεταφυσικὴ δέ, ἡ αὐτῶν τούτων ἁρμονία ἀναφερομένων πρὸς τὰ πράγματα· ἢ, ἁρμονία τῶν γνώσεων. Αἰσθητικὴ δέ, ἡ ἐκτίμησις τῶν γνωσῶν, ὅσα προξενοῦσιν εὐαρέσῃσιν, καὶ ὅσα δυσαρέσῃσιν· Ἠθικὴ δέ, ἡ συμφωνία τῶν λόγων πρὸς τὰς ἐννοίας.

ΣΠ'. Τετραπλοῦν εἶναι καὶ τὸ ἐναντίον τῆς ἀληθείας ψεῦδος. Λογικόν, ἀσυμφωνία καὶ ταραχὴ τῶν ἐννοιῶν καὶ
Τόμ. Β'. I

ιδεῶν. Μεταφυσικόν, διαφωνία τῶν αὐτῶν πρὸς τὰ γινώσκόμενα πράγματα. Αἰσθητικόν, ἀκρίσια τῶν τῆς εὐαρεσθήσεως ἢ δυσαρεσθήσεως παραιτίων ἀντικειμένων. Ἠθικόν, διαφωνία καὶ ἐναντιότης τῶν λεγομένων πρὸς τὰ νοούμενα. Καὶ τὸ μὲν Λογικόν καὶ μεταφυσικόν ψεύδης πάσχομεν οἱ ἄλλοι πολλάκις χωρὶς νὰ θέλωμεν· εἰς δὲ τὸ Αἰσθητικόν ὑποκείνται, ὅσοι δὲν ἐγύμνασαν τὴν αἰσθησίν των εἰς διάκρισιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ αἰσχροῦ, τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ χαμαὶ βαλυστος. Τὸ δὲ ἠθικὸν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν μας· διὰ τοῦτο τιμῶμεν τοὺς ὀληθινοὺς, καὶ πάντα ἐνάρτεον καὶ τίμιον ὀληθινὸν ἀνθρώπου ὅντι μ' ἔχομεν.

ΣΠΑ'. Ἡ λογικὴ λοιπὸν ἀλήθεια, ἣτις εἶναι μάλιστα τῆς πραγματείας ταύτης ἔργον, καὶ τὸ ἐναντίον της ψεῦδης, ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ καὶ εἰς τὰς ιδέας, καθὼς ὅτε ἐνυσθ' τὴν ιδεῶν μὲ τοὺς οἰκείους της χαρακτῆρας, ἢ μὲ ἐναντίους· καὶ εἰς τὰς κρίσεις, καθὼς ὅτε συνάπτω ἢ διαιρῶ ὀρθῶς, ἢ συνάπτω καὶ διαιρῶ τὰ μὴ συναπτόμενα ἢ μὴ διαιρούμενα· καὶ εἰς τοὺς συλλογισμοὺς, εἰὰν συλλογίζωμαι κατὰ τοὺς προαποδοθέντας κανόνας, ἢ τοὺς ἀθετῶ.

ΣΠΒ'. Ἡ πληροφορία, τὴν ὁποίαν ἀποκτῶμεν μὲ ἀληθεῖς ιδέας καὶ κρίσεις καὶ συλλογισμοὺς, λέγεται βεβαιότης· διότι ἡ συνείδησις μᾶς πληροφορεῖ τελείαν καὶ σταθεράν τοῦ νοουμένου τὴν ἀλήθειαν (Κρητ. φιλοσ. ΟΗ')· ἢ δὲ βεβαιότης αὕτη ἐκπηγάξει ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἢ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ἢ ἐκ τῶν μέσων, ἡγουν τῶν λόγων, οἵτινες προξενοῦσιν εἰς τὴν ψυχὴν μας τὴν βεβαιότητα.

ΣΠΓ'. Ἡ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου βεβαιότης εἶναι γνωμὴ ξερρὰ καὶ ἀμετάθετος τοῦ γινώσκοντος περὶ τοῦ γινωσκόμενου. Μετὰ τὰ γινωσκόμενα δὲν συμφωνεῖ πάντοτε· διότι

ἦσαν ἄνθρωποι βεβαίως γινώσκοντες, ὅτι ὁ ἀὴρ εἶναι ἀπλοῦς· ἀλλ' οὗτος εὔρεθη σύνθετος. Περὶ τῶν αὐτῶν δὲν ἔχουσιν ὅλοι τὴν αὐτὴν βεβαιότητα· διότι ὁ μὲν εἶναι βέβαιος, ὅτι ἡ γῆ εἶναι κυρτὴ εἰς τὸν ἰσημερινόν, καὶ πεπεσμένη εἰς τοὺς πόλους· ἄλλος δὲ ὑπολαμβάνει ὡς ἴσως δυνατόν τὸ λεγόμενον· καὶ ἄλλος μηδὲ ὑπομένει ν' ἀκούσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

ΣΠΔ'. Ἡ δὲ κατὰ τὸ ἀντικείμενον βεβαιότης εἶναι τριπλῇ· Λογικῇ, κατὰ τὴν ὁποίαν παριστάνονται εἰς τὴν γνῶσιν μας τὰ διὰ τοὺς οὐσιώδεις αὐτῶν χαρακτῆρας μὴ τε νὰ εἶναι κατ' ἄλλον τρόπον, μὴ τε νὰ νοηθῶσι δυνάμει· π. χ. Τὸ ὅλον εἶναι ἴσον μὲ τὰ μέρη του· ὁ κύκλος εἶναι σφρογγύλος· τὸ τετράγωνον εἶναι τετράπλευρον· καὶ καθόλου νὰ εἴπω, τῶν ὁποίων ἡ ἐναντία νόησις φέρει εὐθύς τὴν ἀντίφασιν (ΝΘ'). Φυσικῇ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ὄντα ἄλλως μὲν νὰ γίνωσι διὰ τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν θεσμούς δὲν δύνανται, ἄλλως δὲ νὰ τὰ μεταπλάσῃ ἡ φαντασία δὲν ἀδυνατεῖ (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΔ'). Ἠθικῇ δὲ βεβαιότης εἶναι, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ὄντα ἐμποροῦν καὶ νὰ εἶναι καὶ νὰ νοηθῶσι κατ' ἄλλον τρόπον, χωρὶς νὰ μεταβαλῇ νόμος τις φυσικός· εἶναι ὁμῶς βέβαια, ἡ διότι ἔγειναν, ἡ διότι εἶναι, ἡ ὅτι μέλλου νὰ γείνωσιν· οἶον, ὅτι ἐδημαγωγῆσε ποτὲ τὰς Ἀθήνας ὁ Περικλῆς· ὅτι πολλοὶ κατὰ τὸ παρὸν περιπατοῦσιν· ὅτι ἀπὸ τῆς τρυγηθησομένης σαφυλᾶς μέρος μὲν θίλομεν φάγειν, μέρος δὲ θίλομεν πατήσκειν εἰς σκευασίαν κρασίου· Ἡ ἠθικὴ αὕτη βεβαιότης ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἱστορικῇ.

ΣΠΕ'. Ἡ δὲ κατὰ τὰ μέσα βεβαιότης θεμελιώνεται εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅσα βεβαιόουσιν τὸ ἀποδεικνύμενον·

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον βέβαιαι εἶναι αἱ ἀκριβέσταται ἀποδείξεις· αἰσθητήρια ἀμέμπτως καὶ κανονικῶς κινούμενα· ἰδέα ἐναργής· κρίσις ἀναγκαίως συνάπτουσα τὸ κατηγορούμενον μὲ τὸ ὑποκείμενον· διάνοια ἐκ τοιούτων κρίσεων συν-
 ὄγουσα τὸ συμπέρασμα· διότι ἐκ τοιούτων μέσων κάμ-
 μία ὑπόψια δὲν μένει, ὅτι τὰ γνωσκόμενα οὕτως ἔχουσι,
 καὶ ὅχι ἄλλως.

ΣΠΣ'. Ὅταν τὰ μέσα δὲν εἶναι βέβαια, ἀλλ' εἶναι συλλογισμοὶ ψευδώνυμοι, αἰσθητήρια ἀτάκτως κινούμενα, κρίσις παραφερομένη ὑπὸ τῆς φαντασίας καὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν προλήψεων· τότε ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου ἔννοια μὴ συμφωνοῦσα μὲ τὸ ἀντικείμενον, εἶναι ἔννοια ὅχι ὄντος· ἀλλὰ φαινομένου· ὅταν δὲ ὁ νοῦς παραφερῇ ἀπὸ τοῦ φαινομένου τρυτὸ, καὶ τὸ ἐκλάβῃ ὡς ὄν, τότε λέγεται, ὅτι ἀπατάται.

ΣΠΖ'. Ἀπάτη λοιπὸν εἶναι διαστροφὴ κρίσεως ἐκδε-
 χομένη καὶ πιεζούσα τὸ φαινόμενον, ὡς ἀληθινόν· π. χ.
 ἄνθρωπος δειλὸς βλέπων τὴν νύκτα ἀνδριάντα, τὸν ἐκλαμ-
 βάνει ὡς ἀληθινὸν ἄνθρωπον· ἀκούων δὲ ψευδῆ τινα, καὶ
 καὶ μὴ μεταχειριζόμενος τοὺς ὀρθοὺς κανόνας τοῦ συλλο-
 γιζεσθαι, τὰ πιεθεῖ· ὡς ἀληθῆ.

ΣΠΗ'. Ἡ ἀπάτη εἶναι κατὰ πολλοὺς τρόπους βλαβερά· εἰς
 τὸν ἄνθρωπον, μάλιστα δὲ, ὅταν τὸν ἐτραχηλίζῃ νὰ ὑπολαμ-
 βάνῃ τὸ μὲν κακὸν ὡς ἀγαθόν, τὸ δὲ βλαβερὸν ὡς ὠφέλιμον·
 χωρὶς δὲ νὰ μάθωμεν τὰς πηγὰς, ὅθεν ἀναδρύνουσιν αἱ ἀ-
 πάται, ἀδύνατον εἶναι νὰ τὰς ἀποφύγωμεν· διὰ τοῦτο θέ-
 λομεν ἐκθέσειν ἐνταῦθα τὰς ἀξιολογωτέρας ἀρχάστας,
 δεικνύοντες ἐν ταυτῷ καὶ Πῶς νὰ τὰς ἀποφεύγωμεν.

ΣΠΘ'. Μᾶς ἀπατῶσι λοιπὸν, εἴαν καὶ εἰς τοὺς χρό-

νους μας ὀλιγώτερον, ὅχι ὅμως οὐδαμῶς, οἱ Σοφισταί, αἱ αἰσθήσεις, ἡ φαντασία, ἡ μνήμη, ἡ ἀπροσεξία, τὰ πάθη, ἡ γλῶσσα, αἱ προλήψεις· περὶ τῶν ὁποίων καθενὸς θέλομεν διαλάβειν, ὅσον δυνατόν ἀκριδῶς καὶ συντόμως, εἰς τὰ ἐφεξῆς Κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ Σοφισμάτων καὶ τῆς αὐτῶν ἀνατροπῆς.

ΣΤΓ΄.

Σόφισμα εἶναι συλλογισμὸς ψευδὴς ἐκ προτάσεων ἀληθινῶν μὲν καθ' ἑαυτὰς, διὰ δὲ τῆς ἀκανονίζου αὐτῶν ἐπιπλοκῆς ψευδὲς συναγουσῶν τὸ συμπέρασμα· Συμβαίνει δὲ ἢ ἀκουσίως, ὅποτε δὲν κατανοεῖ τις τοὺς συλλογιστικοὺς κανόνας· ἢ ἐξεπίτηδες, ὅταν τις κακῶς τοὺς παραμορφῶνῃ· καὶ ἐκείνο μὲν λέγεται Παραλογισμὸς. Τοῦτο δὲ τὸ κυρίως σόφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεχείρουν αἱ παλαιοὶ Σοφισταί ν' ἀπατήσωσι τοῖς διαλεγομένους, καὶ πολλοὶ ἀπατεῶνες δὲν διαλείπουν καὶ μέχρι τῆς σήμερον νὰ τὸ μεταχειρίζονται κατὰ μέρος, καταπτοαῖντες τοὺς ἁκεραιότερους πρὸς ἰδίαν αὐτῶν κενοδοξίαν καὶ πλεονεξίαν.

ΣΤΙΑ΄. Τρεῖς δὲ σοφίσματος εἶδη εἶναι· τὸ κατὰ τὴν ἀθέτησιν τῶν συλλογιστικῶν κανόνων· τὸ ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς λέξεως γεννώμενον· καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἑπατηλῶς κατασκευαζομένων.

ΣΤΙΒ'. Ἐκ τῆς ἀθετήσεως τῶν συλλογιστικῶν κανόνων συλλογισμοὶ συνίστανται ὅποιοι οἱ ἐφεξῆς·

Τί μέλαν εἶναι ζῶον·

Τίς οἶνος εἶναι μέλας·

Τίς οἶνος εἶναι ζῶον·

Καί, "Αν εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι καὶ ζῶον·

"Αλλ' εἶναι ζῶον· δὲν εἶναι ἄνθρωπος·

ἄρα εἶναι ἄνθρωπος· ἄρα δὲν εἶναι ζῶον.

καὶ ἄλλοι παραπλήσιοι γεννώμενοι παρὰ τοὺς κανόνας.

ΣΤΙΓ'. Τῶν δὲ κατὰ τὴν λέξιν σοφισμάτων εἰδῆ εἶναι.

α'. Τὸ ἐξ ὁμωνυμίας· π. χ.

Πᾶς ταῦρος μυκάται·

"Ορος τι εἶναι ταῦρος·

ἄρα ὅρος τι μυκάται.

β'. Ἐκ τῆς ὀρθογραφίας, ἢ διὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τό-
νου· π. χ. Τυρὸς ἀπὸ γάλα, καὶ Τύρος πόλις Φοινίκης·
ἢ διὰ τὴν διαφορὰν τῶν φωνηέντων· π. χ. Πυρὸς ὁ αἵ-
τος, καὶ πηρὸς ὁ τυφλός.

γ'. Ἐκ τοῦ σχήματος· π. χ. τὸ τύπτειν φανερόναι
ἐνέργειαν· ἄρα καὶ τὸ πίπτειν.

δ'. Ἐξ ἀμφισβολίας· ἢ διὰ τὴν λέξιν κατὰ διάφορον
ἀνάγνωσιν διαφόρως ἐκλαμβανομένην· π. χ. "Αυλητρίς
πέπτωκε, τὸ ὅποιον σημαίνει καὶ "Αυλὴ τρίς πέπτωκε,
καὶ αὐλήτριά τις πέπτωκεν· ἢ δι' ἀμφίδολον αἰτιατικὴν εἰς
ἀπαρεμφατικὸν λόγον παραλαμβανομένην· π. χ.

Φημί σε Δίακίδην Ῥωμοίους ὀλέσαι ἔξειν.

ε'. Ἐκ τῆς συνθέσεως καὶ διαιρέσεως.
Τὸ μὲν ἐκ διαιρέσεως γίνεται, ὅταν τις, ἐπειδὴ δύο ἐνέρ-
γειαι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον δὲν

γίνονται, ἐπιχειρῇ νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ἐλλείπει καὶ ἡ δύναμις τῆς μιᾶς ἐνεργείας· π. χ. Κῶν εἰς σιωπῶν δὲν ἐμπορεῖ ἐν ταυτῷ καὶ νὰ ὁμιλῇ· ἄρα ὁ σιωπῶν ποτὲ δὲν ὁμιλεῖ· τὸ δὲ ἐκ συνθέσεως γίνεται ἐξ ἐναντίας, ὅταν τις ἐκ δύο ἐναντίων δυνάμεων ἐπιχειρῇ νὰ ἀποδείξῃ ἐν ταυτῷ καὶ δύο ἐνεργείας· π. χ. ὁ περιπατῶν ἐμπορεῖ νὰ καθήσῃ· ἄρα ὁ αὐτὸς καὶ περιπατεῖ καὶ κάθηται.

ζ'. Ἐκ τῆς ἀντιφάσεως· ὅταν τις τὰ κατ' ἄλλο καὶ ἄλλοτε ἀντιφάσκοντα εἰς τ' αὐτὸ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀναγκάζεται νὰ συμπεράνῃ· π. χ. Ὁ Αἰθίοψ εἶναι καὶ μέλας καὶ λευκός, διότι εἶναι μαῦρος τὸ δέρμα, καὶ ἄσπρος τὰ ὀδόντια.

ΣΤΙΔ'. Τῶν δὲ ἀπὸ τὰ πράγματα κατασκευαζομένων σοφισμάτων

α'. Εἶναι τὸ ἐκ τῶν ὄρων τεχνικῶς καὶ φυσικῶς λαμβανομένων (ΡΚΓ')· π. χ.

Ἄνθρωπος εἶναι εἶδος·

Ὁ Πλάτων εἶναι ἄνθρωπος·

ἄρα εἶναι εἶδος.

παρόμοιον εἶναι καὶ τὸ τοῦ Χρυσίππου.

Ὅτι λαλεῖς ἐκβαίνει ἀπὸ τὸ ζῶμα σου·

Ἀμαξαν λαλεῖς·

Ἀμαξα λοιπὸν ἐκβαίνει ἀπὸ τὸ ζῶμα σου.

β'. Τὸ διὰ τὸ συμβεβηκός, ἢ γοῦν ὅταν τὸ δι' ἄλλην αἰτίαν συμβᾷν συμπεραίνωμεν, ὡς συμβᾷν καθ' ἑαυτό· π. χ. Ὁ Νεσώριος ἦτο αἵρετικός· αὐτὸς δὲ οὗτος ἦτο πεπαιδευμένος· ἄρα ὁ πεπαιδευμένος γίνεται αἵρετικός. Καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς τούτους χρόνους· Βολταίρος ἦτο σοφός· ὁ αὐτὸς δὲ καὶ δυσσεβής· ἄρα ὁ σοφὸς γίνεται δυσσε-

βής· Ἀλλοίμονον! πόσοι οὕτως ἢ κατ' ἄγνοίαν ἀπατῶνται, ἢ θεληματικῶς ἀπατῶσι τοὺς ἀπλούς, σκοπὸν ἔχοντες οἱ κακόφρονες καὶ δυσεθεῖς νὰ ἀποδιώξωσι τὴν φιλοσοφίαν!

γ. Ὅταν ἀπὸ τὸ κατὰ τι συμπεραίνῃ τις τὸ ἀπλῶς τοιαῦτα εἶναι· Ὁ Αἰθίοψ μέλας· ἄρα καὶ κατὰ τοὺς ὀδόντας· ἢ ἐκ τοῦ ἀορίστου τὸ ὠρισμένον· π. χ. Ἀνθρώπος εἶναι εἰς Ἀθήνας· ἄρα καὶ ὁ Ξέρξης· ἢ ὅταν, ὅσα ἐπιδέχονται ἐξαίρεσιν, ἐκφέρῃ τις χωρὶς ἐξαίρεσιν· π. χ. Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις· ἄρα καὶ ὅταν ἀνόητοι ὄντες μᾶς πρόσόζουν νὰ μένωμεν ἀμαθεῖς.

δ. Ὅταν ἐκ τοῦ μέρους συνάγῃ τις τὸ ὅλον, καὶ ἐκ τοῦ Ποτέ τὸ Πάντοτε, π. χ. Ἑλλήν ἐψεύσθη· λοιπὸν πᾶς Ἑλλήν ψεύσης. Προεῖπε τις ποτέτι καὶ ἡλῆθευσε· λοιπὸν πάντοτε θέλει ἀληθεύειν· Ἀπὸ ἱατροῦ τινος Θεραπείαν ἀπέθανεν ἀσθενής· τίποτε λοιπὸν δὲν ἐξεύρει ὁ ἱατρός. Γραῦς τις ἐθεράπευσεν ψωριῶντα· πάντα λοιπὸν τὰ τοιαῦτα πόθη Θεραπεύει· Βαβαί! πόσον ἐπιπολάζει ἡ ἀπάτη αὕτη εἰς τὰς ἡμέρας μας, μάλιστα κατὰ ταύτην τὴν πόλιν!

ε. Τὸ ἐκ τῆς ἀτελοῦς ἐξαριθμήσεως. π. χ. Ὁ φυλακωμένος ἢ ἔφυγεν, ἢ ἐδίωκε τοὺς φύλακας, ἢ ἐδώροδόκησε τοὺς κριτάς.

ς. Τὸ αἰτεῖσθαι τὸ ἐν ἀρχῇ· εἶναι δὲ τοῦτο νὰ λαμβάνη τις ὡς μέσον δεῖξεως μὲ ἄλλας λέξεις αὐτὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ, π. χ. Τὰ σώματα πίπτουν κατὰ γῆς· διότι τὰ σώματα φέρονται εἰς τῆς γῆς τὸ κέντρον· ἐδῶ ζητεῖται Διὰ τί πίπτουν, ἡγοῦν Διὰ τὸ φέρονται εἰς τῆς γῆς τὸ κέντρον τὰ σώματα· καὶ, Ἡ ψυχὴ εἶ-

ναι ἀθάνατος, διότι εἶναι ἄφθαρτος. Τίποτε δὲν διαφέρει τὸ ἄφθαρτον ἀπὸ τοῦ ἀθάνατον.

ζ'. Τὸ νὰ λαμβάνη τις τὸ μὴ αἷτιον ὡς αἷτιον. π. χ. Οἱ μεθύοντες ἀσχημονοῦσιν· ἄρα ὁ οἶνος κακός· καὶ, Σοφοί τινες ἐξέπεσαν εἰς ἀθρησκείαν· ἄρα ἡ σοφία ἀθρησκείας πρόξενος· Φωτὶα ἐφάνη εἰς τάφον· ἄρα εἶναι μορμόλυξ, ἢ βρουκόλακος· καὶ ἄλλα παρομοίως αἰτιολογούμενα ἐμπορεῖ τις ν' ἀκούσῃ καὶ ἀπὸ γυναίκας μωρὰς, καὶ μωρότερα ἀκόμη ἀνδράρια.

η'. Τὸ παρὰ τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἐλέγχου· "Ὅταν ὁ ἀναιρῶν τι ἐλέγχῃ ἄλλο παρὰ τὸ προκείμενον. π. χ. "Ὅταν τις θέλων νὰ ἐλέγξῃ ὡς ψευδῇ τὴν φημιζομένην ἀνδρείαν τῶν Γαλατῶν, τοὺς κατηγορῇ, ὅτι δὲν ἀφίνουσιν ἡσυχον τὸν κόσμον, καὶ ὅτι ἀκαταστάτως μεταβάλλουσι γνώμην πάντοτε, τῶρα μὲν δημοκρατίαν, τῶρα δὲ μοναρχίαν τιμῶντες καὶ ἐναγκαλιζόμενοι.

θ'. Τὸ παρὰ τὴν ἀπὸ γέγους εἰς γένος μετάβασιν π. χ. ὅταν τις ἀπὸ τὰ ἀφηρημένα συμπεραίνῃ τὰ συγκεκριμένα, καὶ ἀπὸ τὰ καθόλου νοοῦμενα μεταδίδῃ εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπάρχουσι τοιαῦτα πραγματικῶς.

ι'. Τὸ παρὰ τὸ τὰς πολλὰς ἐρωτήσεις μίαν ποιεῖν· π. χ. Τὸ μέλι καὶ ἡ χολὴ γλυκὺ;

ια'. Τὸ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἐρωτήματος· ὅταν τις προϋποθέτῃ τὸ εἰς τὸ ὅποιον θέλει νὰ ἐλέγξῃ τινα ἐνεχόμενον· π. χ. "Ἐπαυσας νὰ ἀτακτῆς; ἀκόμη ἀμελεῖς τὰ μαθήματα; φανερόν εἶναι ὅτι ἐκείνου μὲν προϋποθέτει ἀτακτον· τοῦτου δὲ, ὁμελῇ.

ιβ'. Τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου συνημμένου· π. χ. "Ἄν γράφω, κινῶ τοὺς δακτύλους· λοιπὸν ἂν δὲν γράφω, δὲν τοὺς κινῶ.

ΣΤΙΕ'. Τὰ ἐπισημότερα λοιπὸν εἶδη τῶν σοφισμάτων ταῦτα καὶ τοιαῦτα εἶναι· πρὸς τὰ ὅποια, μ' ὅλον ὅτι τὰ πολλὰ εἶναι καθ' ἑαυτὰ εὐεξέλεγκτα, ἀντιτάσσομεν τὰ ἀνατρεπτικὰ αὐτῶν μέσα ἐφεξῆς κατὰ πᾶν εἶδος τῶν ἐκτεθέντων σοφισμάτων.

ΣΤΙΣ'. Εἰς τὰ γεννώμενα ἐκ τῆς παραβάσεως τῶν συλλογιστικῶν κανόνων σοφίσματα ἀντιτάσσομεν αὐτοὺς τοὺς κανόνας. Τὰ γραφθέντα φέρ' εἰπεῖν εἰς ΣΤΙΒ' ἀναιροῦμεν τὸ μὲν πρῶτον διὰ τοῦ ἐκτεθέντος κανόνος (ΣΙΚ'), τὸ δὲ δευτέρου διὰ τοῦ (ΣΜΓ'), καὶ ἄλλα παρόμοια διὰ τῶν καταλλήλων κανόνων.

ΣΤΙΖ'. Τὰ δὲ κατὰ τὴν λέξιν σοφίσματα (ΣΤΙΓ') ἀνατρέπομεν διὰ τῶν ἐφεξῆς ἀντιστοιχούντων εἰς ἐκεῖνα μέσων.

α'. Διὰ τὴν ὁμώνυμίαν ὁ μέσος ὅρος σημαίνει ἄλλα εἰς τὴν μεῖζονα καὶ ἄλλο εἰς τὴν ἐλάσσονα.

β'. Ὡσαύτως λαμβάνονται δύο μέσοι ὅροι.

γ'. Δὲν εἶναι ὅλα ἐνεργητικὰ ῥήματα, ὅσα λήγουσιν εἰς εἰν.

δ'. Πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν λύσιν τῆς ἀμφιβολίας.

ε'. Εἰς μὲν τὸ ἐκ τῆς διαιρέσεως ἀπαντῶμεν, ὅτι δὲν δύναται τις νὰ ἐνεργῇ διπλᾶς καὶ ἐναντίας ἐνεργείας κατὰ τὸ αὐτὸ, ὅχι δὲ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἔχῃ καὶ τὰς δύο δυνάμεις· ἐξ ἐναντίας δὲ εἰς τὸ ἐκ τῆς συνθέσεως ὅτι ἔχει μὲν τις δύο ἐναντίας δυνάμεις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλ' ὅχι καὶ ἐνεργούς.

ς'. Εἶναι μὲν λευκὸς ὁ αἰθίοψ, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὁδόντας μόνον· εἰς δὲ τὸ δέρμα, ὅπου εἶναι ἡ μελανία δὲν εἶναι ἐνταυτῷ καὶ ὁ λευκότης.

ΣΥΓΗ'. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πραγμάτων σφίσματα ἐπιλύομεν ἐφεξῆς οὕτως.

α'. Εἶναι μὲν ὁ ἄνθρωπος εἶδος τεχνικῶς· εἶναι δὲ ὁ Πλάτων ἄνθρωπος φυσικῶς (ΡΚΓ')· ὁ ὅρος λοιπὸν ὁ μέσος ἔγινε διπλοῦς.

β'. Εἰς τὴν σοφίαν εἶναι συμβεβηκὸς ἢ αἴρεσις, ὅχι οὐσιώδης ιδιότης, ἥτις εἶναι ἡ Θεοσέβεια.

γ'. Ἐκ τοῦ κατὰ τι τὸ ἀπλῶς, καὶ ἐκ τοῦ ἀορίστου τὸ ὠρισμένον κτλ. μὴδ' οἱ μαινόμενοι σχεδὸν συμπεραίνουσι.

δ'. Ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸ μέρος εἰς τὸ ὅλον.

ε'. Νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἐξαρίθμησις· διότι δύναται ὁ κατὰδικος νὰ ἀπολυθῇ καὶ ὡς φανεῖς ἀθῶος.

ς'. Ὅ,τι ζητῶ νὰ μὲ ἀποδείξῃς, τοῦτο προβάλλεις ὡς ἀποδείξεως μέσον· διότι δὲν διαφέρουν πλὴν κατὰ τὴν λέξιν.

ζ'. Ἄλλη εἶναι αἰτία· ὅ,τι δὲ λέγεις εἶναι μωρία.

η'. Ἄλλο ἤθελες νὰ δείξῃς, καὶ ἄλλο ἐπεχείρησας.

θ'. Ἀπὸ τὰ ἀναπλάσματα τῆς φαντασίας μόνον οἱ τρελλοὶ συμπεραίνουσι τὴν πραγματικὴν τῶν ὑπαρξιν.

ι'. Ἐρώτησον χωρὶς ἀπερί καθενός.

ια'. Ὑποθέτεις τὸ πρῶγμα διὰ νὰ τὸ μάθῃς· ἐνδέχεται ὅμως ἡ ὑπόθεσίς σου νὰ μὴ εἶναι ἀληθινή.

ιβ'. Τὸ γράφειν καὶ κινεῖν τοὺς δακτύλους δὲν εἶναι ἰσάσροφα· διὰ τοῦτο τὸ ἐναντίον συνημμένον παραλόγως συμπεραίνεται (ΣΜΕ', ΣΜΣ').

Καὶ ταῦτα μὲν περί τε σοφισμάτων καὶ τῆς αὐτῶν ἀνατροπῆς· μεταβαίνομεν δὲ εἰς ἄλλας ἀπάτης αἰτίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Αἰσθήσεως καὶ φαντασίας ἀπάται καὶ τὰ
κατ' αὐτῶν ἀντίδοτα.

ΣΤΙΘ'.

Η αἰσθησις μᾶς παριστάνει συχνάκις ἐσφαλμένα τὰ ἐκτὸς
ἡμῶν ἀντικείμενα πράγματα· αἰτίαι δὲ εἶναι·

α'. Τὰ αἰσθητήρια δὲν εἶναι πάντοτε ἐπίσης εὐτονα·
ὅταν τὰ ὀμμάτια, ἢ τὰ αὐτία κτλ. εἶναι ἀσθενῆ, ἀκούεις
βόμβους ἢ βλέπεις οὕτω τὰ ἀντικείμενα, ὅποια εἰς τοὺς
ἄλλους εἶναι ἀνεπαίσθητα· καὶ ἡ γεῦσις τοῦ ἀσθενοῦς παρι-
στάνει πικρὰ τὰ βρώματα· ἀπατώμεθα λοιπὸν, ἂν τὰ ἐκλά-
θωμεν ὡς ἀληθῶς τοιαῦτα. Καὶ ἡ ψυχρότης ἢ ἡ θερμότης
τοῦ ἰδίου ἡμῶν σώματος γίνεται αἰτία νὰ αἰσθανώμεθα τὴν
κρᾶσιν τοῦ ἀέρος καὶ ἄλλων ἐξωτερικῶν σωμάτων κατ' ἄλ-
λον ποτὲ τρόπον παρὰ ἄλλοτε.

β'. Προσβολὴ ἰσχυρώτερα προηγουμένη ἐξασθενίζει τὴν
ἐπομένην. "Ὅς τις· π. χ. ἤκουσε καλὴν καὶ τερπνὴν μελω-
δίαν, ὅπως οὖν κατωτέραν ἀκούων ὀλίγου ὕστερα, τὴν ἐκ-
λαμβάνει κακὴν καὶ ἀηδῆ. Ἐξερχόμενός τις ἀπὸ τοῦ λου-
τροῦ, ἢ ἰσχυρῶς θερμασμένον ὀῖκημα, αἰσθάνεται τὸν ὀ-
τμοσφαιρικὸν ἀέρα παρ' ὅσον εἶναι ψυχρότερον. Ἐδῶ ἀνή-
κουσι καὶ αἱ ἐκ συνηθείας ἀπάται τῶν αἰσθήσεων. "Ὅς τις
π. χ. ἐσυνήθισε νὰ τρώγῃ πυρὰ καὶ ἰσχυρὰ φαγητά· ὅς τις

πολὺν καιρὸν ἔζησεν εἰς πλῆθος λαμπρῶν καὶ τερπνῶν θεαυά-
των ἁμβλύνονται τούτου τὰ αἰσθητήρια, καὶ μήτε τὰ φασγητὰ
ἔχουσι δι' αὐτὸν τὴν δύναμίν των, μήτε κατώτερα θεάμα-
τα, ἂν καὶ ἄλλως ὅχι ποταπὰ, εἶναι πλέον δι' αὐτὸν καλὰ.

γ'. "Οταν τὰ τῶν ἀντικειμένων ἀποσήματα εἶναι πολὺ
μεγάλα ἢ παρὰ πολὺ μικρὰ, ἢ αἰσθήσεις τὰ ἀντιλαμβάνε-
ται ἐσφαλμένως· οὕτω πύργος τετράγωνος μακρόθεν φαι-
νεται σρογγύλος· ἀπὸ ὑψηλοτάτου πύργου φαίνονται οἱ κά-
τω περιπατοῦντες σπιθαμιαῖοι· ἢ ὁμίλια τοῦ μακρόθεν ὁ-
μιλοῦντος ἀνθρώπου καταλαμβάνεται διαφόρως.

δ'. Τὰ μέσα τῆς αἰσθήσεως, καθὼς εἶναι φῶς καὶ ἀήρ
εἰς τὴν ὄρασιν καὶ εἰς τὴν ἀκοήν, γίνονται ἀπάτης καὶ αὐ-
τὰ πρόξενα· διότι παραλλαγὰι μὲν ἀνέμων μεγαλύνουσιν
ἢ σμικρύνουσι τοὺς ἤχους· καὶ ἀντανάκλασις ἀέρος μετα-
φέρει ἀφ' ἑνὸς μέρους εἰς ἄλλο τὴν φωνήν, παρὰ καθὼς
ἤθελε φερθῆν, ἂν δὲν ἀντενακλᾷτο ὁ ἀήρ· ὁμίχλη δὲ καὶ
συνεφῶδης καιρὸς παραμορφάζουσι τῶν ὁρατῶν τὰς εἰκόνας.

τ'. Πρὸς δὲ ταύτας τὰς ἀπάτας πρέπει νὰ μεταχει-
ρισθῶμεν τοὺς ἐφεξῆς ἀνατρεπτικούς τινι κανόνας.

α'. "Οπόταν αἰσθημα ἀντιφάσκη εἰς ἄλλας βεβαίαις πεύ-
ρας καὶ ἀληθείας, φανερόν εἶναι ὅτι τὸ αἰσθημα εἶναι ψευ-
δὲς φαινόμενον· εἶναι ἀλήθεια, φέρ' εἰπεῖν, ἀναντιρρήτος,
ὅτι εἰς ὅποιον ἀνθρώπου ἐμπηχθῇ μάχαιρα, τὸν αἵματόνει
καὶ πολλάκις τὸν φανύει· ἐάν ἰδῇς τὸ ἐναντίον, ἔξευρε ὅ-
τι εἶναι ψευδὲς τὸ φαινόμενον.

β'. Εἰς ἀσυνειθίστους καὶ παραδόξους παρατηρήσεις εὐ-
θύς νὰ δώσης προσοχὴν εἰς τῶν αἰσθητηρίων τὴν κατάστα-
σιν, μή πως ἔχει τὸ φαινόμενον τὴν ἀρχὴν του πλέον εἰς
πάντος τι αὐτῶν, παρὰ εἰς αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα.

γ'. Πρέπει νὰ δίδωμεν πολλήν προσοχήν εἰς τὰ αἰσθητὰ, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν πολλάκις τὴν παρατήρησίν των.

δ'. Νὰ ἐρωτῶμεν καὶ ἄλλους, ἂν λαμβάνωσι τὴν αὐτὴν ἀπὸ τὰ αὐτὰ αἰσθητὰ πρόσβολήν.

ε'. Ἐὰν εἶναι δυνατόν, νὰ ἀλλάσσωμεν τὴν θέσιν τῶν παρατηρουμένων, ὅταν εἶναι πολλὰ σιμὰ, ἢ πολλὰ μακρὰ ἀφ' ἡμῶν.

ς'. Πολλὰ ἀξιόλογον εἶναι καὶ ἀναγκαῖον νὰ διατηρῶμεν ὑγιᾶ τὰ αἰσθητήριά μας· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ἀμετρίαν τῶν βρωμάτων καὶ ποτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἡδονῶν· τὴν πολλὴν ξενωγῶρίαν τῶν ὁμμάτων καὶ τὰ τὰς μελέτας· ὅλας τὰς ἀφορμὰς, ὅσαι δύνανται νὰ μάς διαφθείρωσι κἀνὲν ἀπὸ τὰ αἰσθητήριά μας.

ζ'. Διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ γυμνάσεως ἐνδυναμώνονται τὰ αἰσθητήρια, καὶ φυλάττονται ἀπὸ τὰς ἀπάτας· διὰ τοῦτο ὁ ζωγράφος μὲ ἐν βλέμμα ἐμπορεῖ εὐκόλως νὰ διακρίνῃ τὰς σχέσεις τῶν πλησίον καὶ τῶν μακρὸν, τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς· ὁ ἔμπειρος μουσικὸς καταλαμβάνει καὶ τὰ λεπτοτάτας τῶν τόνων παραλλαγὰς. Πολλοὶ ἄγριοι καὶ βλέπουν καὶ ἀκούουσιν ὀξύτατα, ἐπειδὴ ἐπιμελῶς ἐγύμνασαν ἐκ νεότητος καὶ τὴν ὄρασιν καὶ τὴν ἀκοήν των.

Πρόσθετες εἰς τοὺς κανόνας τούτους καὶ τοὺς ἐκτεθέντας εἰς ἄλλο μέρος (Ἑκπ. Ψυχ. ΤΙΒ') περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.

ΤΑ'. Ἐμπορεῖ δὲ καὶ ἡ φαντασία νὰ γεννήσῃ ὅχι ὀλίγας ἀπάτας· κυριώτεραι εἶναι αἱ ἐφεξῆς·

α'. Τὰ φαντάσματα πολλάκις γίνονται τόσον ἰσχυρὰ ὅσον εἶναι τὰ αἰσθητά· τότε αἱ εἰκόνες τῆς φαντασίας

ἐκλαμβάνονται ὡς ἀληθινὰ πράγματα. Ποῖοι δὲν ἴδαν σκιάς νεκρῶν, δαιμόνων ἐπιδρομὰς, μορμόλucas, χοιχειώματα, ἄλλα τοιαῦτα ἐμψόσου καὶ δρασιικωτάτης φαντασίας ἀναπλάσματα!

β'. Πολλάκις νοθεύει ἡ φαντασία τὴν ἀληθινὴν τῆς αἰσθήσεως προσβολὴν ἢ μεγαλύνουσα ἢ μικρύνουσα τὰ πράγματα. Ὅταν π. χ. φαντάζεται τις τινὰ ὡς ἐχθρόν του, ἐμπορεῖ ὀνεύθυνου τινὰ ὀμιλίαν ἢ πρᾶξιν του νὰ τὴν ἐκλάβῃ ὡς περιῶδριςκὴν· ἄλλος φανταζόμενος ὅτι εἶναι ἀσθενὴς, μικρὰν τῆς ὑγείας του ταραχὴν ἐκλαμβάνει θανατηφόρον, καὶ ἀφανίζεται ἀπὸ τὴν λύπην του. Ἄλλος δὲ ἐλπίζων πολὺ εἰς τὰς δυνάμεις του, φαντάζεται τὸν ἐχθρόν του ἀφ' οὗ εἶναι πολὺ ἀσθενέστερον.

γ'. Συχνόκις δὲ ὅμοια τινὰ πράγματα ἐκλαμβάνει ὡς τὰ αὐτά. Προσώπου χαρακτήρ ὅμοιος μὲ ἄλλου τινὰ κάμνει τὴν φαντασίαν νὰ παραφερθῇ καὶ νὰ ἐκλάβῃ τοῦ δευτέρου ἀνθρώπου ἀντὶ τοῦ πρώτου.

ΤΒ'. Κανόνες δὲ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς φαντασίας ἀπατῶν εἶναι οἱ ἐρεξῆς.

α'. Ἀπόδως μεταχειριζόμενος τὴν αἰσθησιν κατ' ἐπαναλήψιν ἀνακαλύπτεις τῆς φαντασίας τὴν ἀπάτην.

β'. Δρασίικὴ καὶ ἄτακτος φαντασία πρέπει παιδιόθεν νὰ χαλιναγωγηθῇ διὰ νὰ ὑποτάσσῃται εἰς τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν κυριότητα· διότι κατ' ἄλλον τρόπον ἐμπορεῖ εὐκόλως νὰ γεννηθῇ ἐντεῦθεν φανητεασμός, ἀδυναμία τοῦ λόγου δι-
αρκῆς, καὶ ὀρμὴ εἰς μωρὰς δοξασίας. Ἐπίμονοι δὲ καὶ σπουδαῖαι τοῦ νοός ἀσχολίαι. π. χ. μελέτη τῶν Μαθηματικῶν, τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας, τῆς φιλοσοφίας, εἶναι τὰ εὐτυχέστατα μέσα διὰ νὰ ὀξύνῃ τις τὸν νοῦν του καὶ νὰ τοῦ

πλουτίσῃ μὲ τοιαύτας ἰδέας, διὰ τῶν ὁπαίων μαραίνεται τὸ ὑπερβολικὸν πῦρ τῆς θερμῆς φαντασίας.

γ'. Ἐὰν ποτε εἴκει ἔμπροσθεν τῆς φαντασίας τινῶν ἀνθρώπων ἰδέαι τις τόσον σταθερά, ὥς· εἰς αὐτὴν πάντοτε ἀσχολοῦνται, καὶ ποτέ τινος δὲν ἐμποροῦν νὰ τὴν ἀποβάλωσιν, εἶναι μάστις τὴν ἐπιθυμίαν· ἡ αἰτία τοιαύτης τραγικῆς καταστάσεως τῆς φαντασίας πολλάκις εὐρίσκεται εἰς τὸ σῶμα· τότε εἶναι ἀναγκαῖα κίνησις συχνή, ἀγαθὴ δίαίτα, καὶ ὅσα χρήσιμα ἐμποροῦν νὰ ὠφελήσωσι τὸ σῶμα διοριζόμενα ἀπὸ ἐμπείρους ἰατρούς. Ἄλλ'· εἰὰν ἡ αἰτία εἶναι τῆς ἀνατροφῆς, καὶ πολυχρενίου εἰς ἐρημίας διατριβῆς, καὶ προσηλώσεως τῆς φαντασίας εἰς ἰδέας τινὰς κτλ. τότε ἀσφαλές ἐστι θεράπεια εἶναι τὸ νὰ διασκεδάξῃ τὸν καιρὸν εἰς ὅλλας ἐνασχολήσεις καὶ σπουδαίας καὶ εὐφροσύνας· διὰ τούτων τῶν μέσων ἐμπορεῖ νὰ ἐκπεριδεθῇ κατ' ὀλίγον ἡ ψυχὴ, καὶ νὰ ἐλευθέρωθῇ ἀπὸ τὰς ἐπιμόνους ταύτας καὶ βλαβεράς τῆς φαντασίας ἰδέας.

ΒΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Μνήμης καὶ προσοχῆς ἀπάται, καὶ οἱ κατ' αὐτῶν κανόνες.

ΤΓ'.

Πολλῶν ἀνθρώπων ἡ μνήμη εἶναι ἀσθενὴς καὶ περὶ ὁρίσμεν. Ἡ αἰτία αὕτη ἐμποδίζει πολλαχῶς τὰς ἐνεργείας τοῦ νοῦς, καὶ προξενεῖ ἀπάτας.

α'. Πολλὰ ἐμοῦ συνηθροισμέναι ἔννοιαι ἢ παντελῶς λησμονοῦνται, ἢ δὲν δύναται ὁ τοῦτο πάσχων θὰ τὰς ἐνθυμηθῇ τότε, ὅποταν εἶναι ἀνάγκη νὰ κρίνῃ τι περὶ τινος ὑποθέσεως· ὅταν τις π. χ. θέλων νὰ κρίνῃ περὶ τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων συμβεβηκότος τινός, ἐλησμόνησεν τὰ κυριώτερα μέρη τῆς συνεχείας τοῦ διηγήματος, ἀδυνατεῖ εἶναι νὰ κάμῃ ὀρθὴν περὶ τοῦτου κρίσιν.

β'. Πολλὰκις δὲ διάφοροι ἔννοιαι συγχέονται εἰς τὴν μνήμην· π. χ. ὀνόματα ἀνδρῶν, ἐποχαί, τόποι, ἀριθμοί, συμβάματα κτλ. Ἐκ δὲ τῆς συγχύσεως ταύτης συμβαίνει πολλὰκις καὶ ζάσις, καὶ ἔχθρα, καὶ ἀτίμια εἰς τὸν ἐπιλησμονα.

ΤΔ'. Κανόνες δὲ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ μνημονικοῦ προερχομένων ἀπατιῶν εἶναι.

α'. Νὰ γυμνάσωμεν ἐπιμελῶς τὴν δύναμιν τοῦ μνημονικοῦ ἐκ νεότητος· καὶ νὰ μὴ ἀμελήσωμεν τὴν γύμνασιν ταύτην εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους.

β'. Ἐντάμα μὲ τοῦ μνημονικοῦ τὴν γύμνασιν πρέπει νὰ συγγυμνάζωμεν καὶ τὸν νοῦν. Εἶναι πολλὰ βλαβερόν νὰ ἀπομνημονεύωμεν πράγματα, τὰ ὅποια δὲν καταλαμβάνομεν· τοῦτο πάσχουσιν οἱ ἑλληνικὰ τεμάχια συγγραφῶν ἀπομνημονεύοντες παῖδες εἰς σχολεῖα κακομέθοδα, ἢ ὀνόματα ἀσυνάρτητα καὶ καμμίαν μὴ συνδέοντα ἔννοιαν· Ἡ ἀσχολία τῆς μνήμης, ὅταν εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ νοῦς τὴν ἀσχολίαν, τότε γενοῦν τὸν ἀξιόλογον τῆς προκοπῆς καρπὸν· ἄλλως εἶναι ὀλεθριωτάτη εἰς τὸν πολύτεμον τῆς παιδείας χρόνον, καὶ εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν διανοητικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων.

γ'. Ὅταν ἀθροίζωμεν ἰδέας, πρέπει νὰ βάλλωμεν τὸν
Τόμ. Β'. Κ

νοῦν εἰς τὰς ἀξιολογωτέρας, διὰ τὴν μὴ διαφεύγωσιν εὐκόλως ἀπὸ τὴν μνήμην μας.

δ'. Να βάλλωμεν εὐταξίαν εἰς ὅσα θέλομεν τὴν ἐνθυμώμεθα· διότι μὴδ' ἐμπορεῖται τὴν εἶπῃ Πόσον ὠφελεῖ ἡ τάξις εἰς τὸ τὴν εἶναι εὐμνημόνευτα τὰ πράγματα. Εἰς τοὺς κανόνας τούτους πρότῃς καὶ τοὺς ἄλλαχοῦ (Ἐμπ. Ψυχολ. PMZ) ἐκτεθέντας πρὸς τὴν τοῦ μνημονικοῦ ἐνδυνάμωσιν.

ΤΕ'. Προσοχὴ ψυχῆς εἶναι προσπάθησις αὐτῆς εἰς τὸ ἀπὸ πολλὰς προβαλλομένας ἐννοίας τὴν κατανοήσῃ μίαν τινα ἢ πλειοτέρας τελειότερα καὶ εὐκρινέστερα (Ἐμπ. Ψυχ. PNA)· ἀλλ' ἀπὸ ἕφεσιν ἢ διάστροφον τῆς προσοχῆς χορήσιν ἐμποροῦν τὴν προξενηθῶσιν πολλὰι ἀπάται.

α'. Ὅταν πολλὰ ἐντάμα ἀντικείμενα ἐπενεργῶσιν εἰς τὰ αἰσθητήριά μας, θέλοντες συχνάκις τὴν συλλάβωμεν πολλὰς διὰ μιᾶς, κἀνεὺς δὲν λαμβάνομεν ἑναργῇ καὶ καθαρᾷ ἐννοίᾳ· ὅταν π. χ. εἰς μέγαν σύλλυγον συνομιλοῦντων πολλῶν προσώπων, βάλλοντες τὸ αὐτίον ἐντάμα εἰς πολλὰς περὶ διαφορῶν ὑποθέσεων ὁμιλίας, τίποτ' ἐξ αὐτῶν σχεδὸν δὲν καταλαμβάνομεν.

β'. Ὅταν ἀπὸ πολλὰς προσβολὰς ὀλιγωτέρου τις λόγου ἀξία προσβάλῃ ἰσχυρῶς, διαφθείρεται ἢ εἰς τὰ ἀξιολογώτερα προσοχῇ· οὕτω π. χ. πολλοὶ δὲν προσέχουν εἰς τὴν ἐννοίαν ὁμιλίας τινος, ὅσον εἰς τὰς λέξεις τῆς ὁμιλίας, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ λαλοῦντος, καὶ ἄλλας ἐξωτερικὰς περιστάσεις.

γ'. Προσοχὴ ἰσχυρῶς καὶ εἰς πολλὴν ὥραν σενοχωρηθεῖσα, τελευταῖον ἀποκάμνει, καὶ δὲν δύναται τὴν ἐνεργῆσιν εἰς τὰς προσβολὰς.

δ'. Πολλοὶ δὲ ἀποκόμνουν καὶ ἀπὸ τὰς καθημερινὰς

καὶ ὁμοιοειδὲς πρὸςβολάς* καὶ διὰ τοῦτο παραβλέπουναι τὸ νέον καὶ ἀξιόλογον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦν ἴσως νὰ εὕρωσιν εἰς αὐτάς.

ΤΣ. Κανόνες δὲ εἰς ἀποφυγὴν τούτων εἶναι.

α'. Πρέπει μίλις νὰ φυλαττώμεθα ἀπὸ τὸν ῥεμβασμὸν, καὶ τὸ, νὰ εἴπω οὕτως, εἰς διάφορα μέρη βόσκημα τοῦ νοός μας.

β'. Δὲν πρέπει τὴν προσοχὴν μῆτε εἰς πολλὰ πράγματα νὰ μερίζωμεν, μῆτε ἐπὶ πολὺ νὰ τὴν προσηλόνωμεν εἰς ἓν· καὶ τὰ δύο βλάπτουσιν, καὶ ἐμποδίζουσι τοῦ συλλογίζεσθαι τὴν πρόοδον.

γ'. Πρέπει νὰ συνειθισθῶμεν μετὰ σπουδῆς νὰ διακρίνωμεν τὰς ἀξιολόγους ἐννοίας ἀπὸ τὰς μὴ τοιαύτας. Ὑπάρχουσι τόσου πολλὰ καὶ ἀξιόλογα καὶ νόσιμα καὶ ὠφέλιμα πράγματα, τῶν ὁποίων ἡ θεωρία καὶ ἐξέτασις σολίζει ἐνεργητικώτατα καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μας, ὥς εἶναι ἀσυγχώρητος ἀφροσύνη ἀφίνοντες ταῦτα νὰ προσέχωμεν εἰς τὰ μηδενὸς λόγου ἄξια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῆς ἀπὸ τὰ πάθη ἀπάτης καὶ τῶν κατ' αὐτῆς κανόνων.

ΤΖ'.

Τὰ πάθη γίνονται πολλῶν καὶ μεγάλων ἀπατῶν αἷτια, ἐπεὶδὲν ἐπισκοτίζουσι τὸ συλλογιστικὸν μέρος τοῦ νοός, καὶ τὸ παραφέρουσιν, ὅπου ῥέπουσι καὶ αἱ ὁρμαί των.

Κ 2

α'. Ἀποσειῶσαι καὶ ἐξισῶσαι τὴν προσοχὴν ἀπὸ τὸ κυριώτερον καὶ οὐσιωδέστερον μέρος, περὶ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἐπισυναχθῇ ὅλη τῆς σκέψεως ἡ δύναμις· ἡ φαντασία πυρόνεται καὶ παραβλέπει μὲν ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον εἰς ὀρθὴν κρίσιν, ἀντιλαμβάνεται δὲ πᾶν τὸ κατακρημνίζον εἰς ἀκρίσιαν καὶ ἀσυλλογισίαν· ὁ δὲ λόγος σιωπᾷ καὶ παραστρέφεται εἰς τὸ νὰ κάμνῃ μονομερεῖς καὶ ψευδεῖς συλλογισμούς.

β'. Ἐκ τούτου προέρχεται νὰ ἐκλαμβάνῃ ὁ ἐμπαθὴς τὸ καλὸν ὡς ἀληθινόν, τὸ ὠφέλιμον ὡς ἀγαθόν, τὸ ἐπιθυμητὸν ὡς πιθανόν, τὸ μέλλον ἀγαθόν πολλὰ τερπνόν, τὸ ἀγῶδες τρομερόν, τὸν περὶ ἑαυτοῦ ἔπαινον μέγαν, καὶ τὸν καθ' ἑτέρων ψόγον δίκαιον· διότι πάντοτε βλέπει τὰ πράγματα μονομερῶς, καὶ ἀπ' ἐκείνῃ μόνον τὴν ὄψιν, ἣτις καθηδύνει τὴν φιλαυτίαν του.

γ'. Εἶναι ἄνθρωποι, οἳ τινες κατ' αὐτὴν τὴν συμμῆν, ὅταν ὀργίζονται, μισῶσι, φθονῶσι, κατατρέχουσι, νομιζοῦν ὅτι τὰ κάμνουσιν ὅλα μὲ ἡσυχίαν καὶ ἀταραξίαν. Τοῦτο τὸ ἥθος εἶναι βλαβερώτατον· διότι, ὅς τις γνωρίζει τὴν κατ' ἑαυτοῦ κατάστασίν του, προσέχει πάντοτε εἰς ἑαυτὸν, καὶ δὲν πιστεύει τὰς κρίσεις του πρὶν βεβαιωθῆν, ὅτι καθησύχασεν ἀπὸ τὰς κινήσεις τοῦ πάθους· ὅλλ' οἱ πρῶτοι ἁμαρτάνουν μεγάλα, διὰ τὰ ὅποια μετανοοῦν, ἀφ' οὗ παρέλθῃ τὸ πάθος.

δ'. Ἐχθραὶ μᾶς κάμνουν καὶ καλὰς γνώμης νὰ ἐκλαμβάνωμεν ὡς οὐτιδανός· φιλίας δὲ, καὶ τὰς κακὰς νὰ ἐκτιμῶμεν ὡς χρησὰς καὶ ὠφελίμους.

ΤΗ'. Κανόνες δὲ κατὰ τούτων εἶναι.

α'. Τὰς εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν παθῶν γινομένης κρί-

σεις πρέπει νὰ μὴ ἀποδεχώμεθα ὡς ἀπαιτήσεις, ἕως οὗ νὰ τὰς ἐξετάσωμεν ἀπαθῶς καὶ σπουδαίως.

β'. Πολλὰ ἀξίελογον εἶναι, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐξαίφνης κατακυριεύοντα ἡμᾶς πάθη, νὰ καθιλαρυνώμεθα, ὅσον εἶναι δυνατόν γρήγορα, καὶ νὰ θεωρῶμεν τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν ἀξίαν.

γ'. Διὰ τοῦτο πρέπει, εὐθύς ἀποῦ καταλάβωμεν ἐφορμῶντα τὰ πάθη, νὰ τὰ προῦπαντῶμεν· νὰ προσπαθῶμεν δι' ἐπιμελοῦς ἡμῶν αὐτῶν ἐρείνης καὶ ἐξετάσεως νὰ γνωρίζωμεν τὰς κλίσεις καὶ ἐπιθυμίας μας· νὰ παρατηρῶμεν ἄλλους ἀνθρώπους κατατυραννουμένους ἀπὸ τὰ αὐτὰ πάθη· διότι εἰς τοὺς χαρακτῆρας, κινήματα, ὄψιν, λόγια κηλ- τῶν ἄλλων, ἐμποροῦμεν νὰ μάθωμεν τὰ γνωρίσματα παν- τὸς πάθους, καὶ νὰ ὠφεληθῶμεν ἀπ' αὐτά.

δ'. Νὰ ἔχωμεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν πάντοτε πρέπει νὰ ἀναζοώνωμεν καὶ νὰ ἐνδυναμόνωμεν· ξερρὰ καὶ ἀσφαλῆ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας δόγματα, μὲ τὰ ὁποῖα πρέπει ὅσον τὸ δυνατόν σύγκαιρα νὰ οἰκειονώμεθα, εἶναι τὰ ἐξαίρετα προφυλακτικὰ κατὰ τῶν σφαλμάτων, εἰς ὅσα ἐμποροῦν νὰ μᾶς κρημνίσωσι πάθη ἔχθρας καὶ φιλίας.

ε'. Πανταχοῦ, ὅπου δὲν πρέπει νὰ πισεύωμεν τὰς ἐ- δίας ἡμῶν κρίσεις ὡς νοθευμένας ἀπὸ παθῶν μεσολάβησιν, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προσκαλῶμεν τὴν συμβουλὴν ἀνθρώπων ἄλλων φρονίμων καὶ ἀδιαφόρων πρὸς τὰ πάθη μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Περὶ τῶν ἐκ τῆς γλώσσης γεννωμένων ἀπα-
τῶν, καὶ τῶν εἰς ἀποφυγὴν αὐτῶν ἀναγ-
καίων κανόνων.

ΤΘ'.

Η. γλῶσσα εἶναι τὸ μόνον προτέρημα τοῦ ἀνθρώπου, κα-
τὰ τὸ ὅποτον ὑπερέχει ὅλα τ' ἄλλα δημιουργήματα· αὕτη
μόνη δύναται νὰ συντρέξῃ ὅπως αὐτὴ καὶ νὰ συναπετάσῃ μὲ
τὸν νοῦν εἰς ὅλας τοὺς πράξεις· αὕτη ἐξηγεῖ τὰ διανοή-
ματα ἡμῶν καὶ τὰς βουλάς μὲ τὰς λέξεις, τὰς ὁποίας ἐ-
φεύρηκεν ὁ ἄνθρωπος· μὲ ταύτας συμπλέκει ἰδέας καὶ κρί-
σεις, καὶ ἐκ τούτων ἐκβάλλει ἀναριθμήτους συλλογισμοὺς,
τοὺς ὁποίους χωρὶς αὐτῆς ἦτο ἀδύνατον νὰ φιλοτεχνήσῃ.

ΤΙ. Ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς γλώσσης ἐκπηγάζουσιν αἱ, ἀφ'
ὧν εἰς τὴν νουθεσίαν, τρομερώτεροι ἀπάται. Διὰ τοῦ-
το δικαίως εἶπαν τὴν γλῶσσαν καὶ κάλλιστον καὶ χεῖριστον
ἀπ' ὅλα. Ἀφίνοντες κατὰ τὸ παρὸν ὧν ἀπάτας ἐμποροῦν
δι' αὐτῆς νὰ μᾶς προξενήσωσιν οἱ ἀπατεῶνες, οὐ δὲν ἔχω-
μεν τὰ ὀφθαλμοὺς μας ἀνοικτά, καὶ ὅσα κακὰ ἐπροξενήθησαν
δι' αὐτῆς εἰς τὸν κόσμον κατὰ προαίρεσιν, σημειόνομεν ἐ-
δῶ, ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτῆς τῆς γλώσσης
καὶ τὴν ἰδικήν μας περὶ αὐτὴν ἀκρισίαν.

α'. Χρειάζεται πολὺς καιρὸς καὶ πολὺς κόπος νὰ μάθῃ
τις ὅπως εἰς ὁρθῶς μὲν τινὰ γλῶσσαν, καὶ νὰ τὴν μετα-

χειρίζεται ἤγουν νὰ τὴν λαλῇ καὶ νὰ τὴν γράφῃ καθὼς πρέπει· αὕτη εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία, διὰ τὴν ὁποῖαν οἱ πλειότεροι ἄνθρωποι ἔχουσι τόσου πολλὰ ἀδιορίστους καὶ συγκεχυμένας ἐννοίας.

β'. Ἡ δυσκολία εἶναι ἀσυγκρίτως πλειότερα, ὅταν τις ἀγωνίζεται νὰ μάθῃ γλῶσσαν, ἣτις ἔπαυσε νὰ λαλῇται· καὶ ἀκόμη πλειότερα, ὅταν τὴν ἀγνοῶσι καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτοὶ, καὶ μεταχειρίζονται μυρίας ἀτόπους μεθόδους σκεπασικᾶς τῆς ἀμαθίας τῶν.

γ'. Γενικῶς αἱ γλῶσσαι δὲν ἐξισοῦνται μὲ τὰ σημαίνοντα πράγματα, ἀλλὰ ξεροῦνται πολλὰ ὀνόματα. Καὶ αἱ πλουσιώταται αὐταὶ πάσχουσιν ἔνδειαν ὀνομάτων εἰς ἀναρίθμητα πράγματα αἰσθητὰ, νοητὰ, πάθη, παραλλαγὰς παθῶν, διαθέσεων, παθημάτων. Οἱ μέγιστοι ποιηταὶ καὶ ῥήτορες, καὶ πᾶς ὅστις θέλει νὰ περιγράψῃ τι ἐντελῶς, ἀσθάνονται τὴν ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων ἐκφράσεων εἰς τὰς γλῶσσας. Ἀυτὴ δὲ ἡ ἔνδεια τῶν γλῶσσῶν γίνεται συχναὶς αἰτία, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἀκροατὴς ἢ ἀναγνώστῃς συλλαμβάνει ἐπταισμένης ἢ συγκεχυμένης ἰδέας.

δ'. Πολλαὶ λέξεις εἶναι πολυσήμανται, καθὼς νοῦς, δεινός, ἀναιρῶ κτλ.· ἐμποροῦν λοιπὸν νὰ γεννηθῶσιν ἀπάται, ὁπόταν ἄλλως μὲν ὁ λέγων, ἄλλως δὲ ὁ ἀκούων ἐλαμβάνῃ τὴν αὐτὴν λέξιν.

ε'. Πολλῶν λέξεων ἡ σημασία εἶναι ἀπροσδιόριστος, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐκτείνεται εἰς πλείοτερον, ἄλλοτε δὲ εἰς ὀλιγώτερον μέρος· οἶον, Πᾶς ἄνθρωπος εἶναι λογικός. Πάντες οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐθαύμασαν· τὸ δεύτερον Πᾶς δὲν σημαίνει τὸ ὅποῖον τὸ πρῶτον· ἀλλ' εἶναι ἀντὶ τοῦ Οἱ πλείους.

ς'. Πολλὰ λέξεις φαίνονται μὲν ταυτοσημαντοί, κυρίως ὅμως δὲ εἶναι τοιαῦται· π. χ. σῶμα καὶ κορμός· ὑπάρχω καὶ εἶμι· βλέπω καὶ θεῶμαι κτλ.

ζ'. Συνειθίζουσι τινὲς νὰ μεταχειρίζονται ξένας τινὰς λέξεις, καὶ εἰς τὴν κοινὴν τῆς γλώσσης τοῦ λαλοῦντος ἔθνους ἰδιότητα ἀναρμοστούτας· π. χ. "Ἰδοιμι, ἀντὶ τοῦ "Ἄμποτε νὰ ἴδω· "Ὀφθαίμι, ἀντὶ τοῦ "Θέλω ἰδεῖν· ἡ σκοτεινὰς τινὰς καὶ ἀκατανόητους· π. χ. ἀνεκτόν, ἀντὶ ὑποφερτόν· ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, ἀντὶ εἰς πᾶσαν· ἡ ἀμφιδύλους, ὅποιας ἔπρεπε νὰ περιέχωσιν οἱ σκοτεινοὶ τῆς Πυθίας χρησμοί, τοιοῦτον εἶναι τὸ Πόνος, ἀντὶ Κόπος· Ξένον ἀντὶ Παράξενον κτλ.

η'. Μεταχειρίζονται τινὲς ὑπὲρ τὸ μέτρον φράσεις μεταφορικὰς, αἱ ἑποῖαι ἀσχολοῦσι μὲν τὴν φαντασίαν, πολυλαΐκις δὲ εἰς τὸν νοῦν δίδουσιν ἀορίστους καὶ συγκεχυμένας εἰκασίας· π. χ. "Ἀπόξει θαυμασῶς Σωκρατικὴν αὐδὴν" τρέφει τὴν ψυχὴν μὲ ἀκήρατα βρώματα, καὶ παχύνει τὴν διάνοιαν ἐξαισίως· καὶ ἄλλας τοιαύτας πλεον μωρολογίας παρὰ τροπολογίας. Τίποτε δὲν κερδαίνει ἡ ἀλήθεια, ὅταν, ἐνῶ ἀπαιτεῖται νὰ ἐξετασθῶσιν ἐπιμελῶς οἱ λόγοι τῆς καὶ νὰ ἐξηγηθῶσι καθαρῶς, ὁ λέγων ἀγωνίζεται ἀπειροκάλως νὰ κινήσῃ εἰς τὸν ἀκούοντα πάθημα. Πολλὰ δὲ πλανᾶται, ὥς τις τοιαύτην διὰ παθημάτων κίνησιν ἐκλαμβάνει ὡς ἀληθινήν τοῦ νοὸς πληροφορίαν.

θΙΑ'. "Ὅτι δὲ πρέπει νὰ περιπατήσωμεν τὴν ἐναντίαν τῶν εἰρημένων ὁδὸν διὰ τὴν ἀπαφύγωμεν τὴν ἀπάτην, εἶναι φανερόν.

α'. Λοιπὸν πρέπει μὲ πολλὴν σπουδὴν καὶ μὲ μέγαν ζῆλον νὰ μαθαίνωμεν, ὅσον δυνατόν ἐντελῶς τὴν γλῶσ-

σαν μας, νομίζοντες ὄνειδός μας ἀσυγχώρητον, ἀφ' οὗ ἐπλάσθημεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ λογικοί, νὰ γινώμεθα ἄλογοι διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀμάθειαν τῆς γλώσσης μας· με τοῦτον τὸν τρόπον οὔτε ν' ἀπατηθῶμεν θέλοντες ἐμποροῦμεν ποτὲ, οὔτ' ἀπατῶμεν τοὺς ἀκροατάς μας.

β'. Ἀφ' οὗ χρόνον τινα ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν, νὰ γυμναζώμεθα εἰς τὴν κοινῶς λαλούμενην γλῶσσαν, φέροντες εἰς αὐτὴν ὅσα κάλλη ἐμπορεῖ νὰ δεχθῇ ἀπ' ἐκείνην· νὰ παραιτῶμεν δὲ τὸ νὰ λαλῶμεν ἢ νὰ γράφωμεν τὴν παλαιὰν, ἐνθυμούμενοι, ὅτι δὲν ζῶμεν εἰς τοὺς χρόνους τῶν Πεισιστρατιδῶν μηδ' εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ Περικλέους, ἀλλ' εἰς τοὺς χρόνους, ἔτε ἔλασε μορφὴν ἄλλην καὶ ὕλην εἰς πολλὰ ἐκείνης διάφορον ἢ γλῶσσαν μας· καὶ καθὼς τὰ νομίσματα τῶν τότε χρόνων εἶναι ἄχρηστα τῶρα εἰς συναλλαγὰς· οὕτω καὶ ἐκείνη ἢ γλῶσσα εἶναι ἄχρηστος εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον.

γ'. Τὴν ἔνδειαν τῆς γλώσσης νὰ προσπαθῶμεν, ὅσον δυνάμεθα, ν' ἀναπληρῶμεν με τὴν σαφένειαν.

δ'. Τὰς πολυσημάντους λέξεις νὰ προσδιορίζωμεν διὰ τῶν γειτονευουσῶν λέξεων· π. χ. ἡ Πυθία ἀναιρεῖ, ἡγοῦν χρησιμοδοτεῖ· ἡ διοίκησις ἀναιρεῖ τοὺς κακούργους, ἡγοῦν ἀφανίζει· καὶ, δεινὴ νόσος, ἡγοῦν φθοροποιός· Δεινὸς νὰ εἴπῃ, ἡγοῦν ἔμπειρος· καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις ὁμοίως νὰ μηχανώμεθα τὸν προσδιορισμὸν τῆς σημασίας διὰ τῶν παραλαμβανομένων προσδιοριστικῶν λέξεων.

ε'. Ὡσαύτως θέλομεν πράξειν καὶ εἰς τὰς ἀορισταινοῦσας κατὰ τὴν σημασίαν λέξεις.

ς'. Μανθάνοντες τὰς δυνάμεις τῶν λέξεων (α', β').

να μὴ μεταχειρίζομεθα, πλὴν τὰς προσφυεῖς καὶ ἁρμοδίας
να σημάυνωσι τὰς ἐννοίας μας · π. χ. Βλέπω, ὅταν
σκοπὸν ἔχω να φανερώσω, ὅτι ἀντιλαμβάνομαι τι διὰ τῆς
ὁράσεως · Θεῶμαι δὲ ἢ θεωρῶ, ὅταν σκοπὸν ἔχω να φα-
νερώσω τὸ βαρβαροτουρκιστὶ λεγόμενον σεργιανίζω τι.

ζ. Ἀνοησία εἶναι, ἀφίνοντες ὅσα εἶναι δεκτὰ εἰς τὴν
γλῶσσαν τοῦ ἔθνους, να μεταχειρίζομεθα τὰ ἀσυνείθιστα
καὶ δυσκατάληπτα· Διὰ τοῦτο μὴ εἶπης· ἴδοιμι· ἀλλ' ἄμ-
ποτε να ἴδω· μηδὲ, ὁ ἦλον, ἀλλὰ φανερόν· μηδὲ,
ἐπιτρέπει, ἀλλὰ συγχωρεῖ. Καὶ γενικῶς να εἶπω
ἀπόφυγε, ὡς μύλυσμα μιᾶς καὶ ἀνατρεπτικὸν τῆς τοῦ
γένους ὑπάρξεως τὸν κατάρατον τραγελαφισμόν, τὸν ἴο-
ποῖον ὠνόμασε μακαρονισμόν ὁ Κοραῆς· ἄλλοῦ συγ-
χωρημένη δὲν εἶναι ἢ ἀγνώστου λέξεως μεταχείρισις,
εἰμὴ ὅπου ἡ συνήθεια αὐτ' αὐτῆς ἔχει βάρβαρον τινὰ καὶ
ξένον, ἢ καὶ δὲν ἔχει κομμίαν.

η'. Αἱ μεταφοραὶ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἄμεσοι σημασίαι
τῶν πραγμάτων ἀλλ' ἑμμεσοί, καὶ τρόπου τινὰ εἰκόνες εἰ-
κόνων, πρέπει σπανίως να εἶναι εἰς μεταχείρισιν ἀπὸ τοὺς
ρήτορας, καὶ κατὰ πλεον ἀπὸ τοὺς ποιητὰς· ὅς τις δὲ
συντάσσει διδακτικὰ βιβλία, ἢ σκοπὸν ἔχει να ἐξηγήσῃ
ἀπλῶς εἰς τοὺς ἄλλους τὰς ἰδέας του, τόσον ὀλίγον εἶ-
ναι συγχωρημένον να τὰς μεταχειρίζεται, ὅσον ἀνὴρ τέ-
λειος να καταγίνεται εἰς νηπίων παιγνίδια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ Πρόληψως καὶ Συναρπαγῆς καὶ τῆς
αὐτῶν Θεραπείας.

ΤΙΒ΄.

Πρόληψις εἶναι τὸ χειρότερον ἀφ’ ὅλα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ καὶ δυσκόλως ἀποβάλλεται. Εἶναι δὲ πρόληψις ἀπόφασις τῆς ψυχῆς ἀθλίως προκυριευμένης περί τι δοξα-
ζέον, καὶ χωρὶς λόγους προδεσμευμένης, ὥς τε πᾶν ἄλλο ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἀποφάνσεως τῆς φαίνεται ψευδὲς καὶ ἀνυπαρχτον.

ΤΙΓ΄. Αἱ πρόληψεις εἶναι τὰ μέγιστα ἐμπόδια τοῦ νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ, ὡς ἀρχοειδεῖς καὶ θεμελιώδεις ἀπάται, γεννῶσι καὶ ἄλλας πολλοτάτας, καὶ δυσκολωτάτας ἐξαφανίζονται. Πολὺ δὲ κατεξουσιάζουσι τοὺς ἀνθρώπους· διότι, πολλαὶ ἀπ’ αὐτὰς προσλαμβάνονται εἰς τὴν νεότητα, ὅταν ἡ κριτικὴ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις εἶναι κατὰ πολλὰ ἀδύνατος. Ἐμφυτεύονται δὲ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων ἀπὸ παιδαγωγῶν, διδασκάλων, συγγενεῖς, καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια ἀγαπῶσι, πρόσωπα.

ΤΙΔ΄. Ὅσον δὲ πολυχρονιωτέρα εἶναι ἡ πρόληψις, τόσον βαθύτερα σερεῶνεται αἱ ρίζαι τῆς· βαρυτάτη δὲ καὶ δυσκολωτάτη εἶναι, ὅταν θεμελιόνηται εἰς ἰσχυρὰς κλίσεις καὶ ἐπιθυμίας μας· ὅταν· π. χ. ὁ ἀκρατὴς καὶ ἀκόλαστος πεισέῃ, ὅτι τὸ πάθος τοῦ καμμῖαν δὲν ἐπιφέρει βλάβην εἰς

τὴν ὑγιάν του· ὅταν ὁ ἀλαζών πιεσῇ, ὅτι τὰ προτερή-
ματά του κἀνεὺς δὲν εἶναι δεύτερα· ὅταν ὁ φιλόπατρις νο-
μίῃ, ὅτι καμμιάς πόλεως δὲν εἶναι κατωτέρα εἰς τὴν εὐ-
γένειαν ἢ πατρίς του· διὰ τοῦτο πάντοτε εἶναι σημεῖον
ἐμδυστοῦς καὶ σαθερᾶς ψυχῆς, καὶ φιλαλήθους, καὶ εὐγε-
νοῦς τῷ ὄντι χαρακτήρος, ὅταν τις δυνηθῇ νὰ ἀπορρίψῃ
τὰς προλήψεις του, καὶ νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὰς ῥιζωμένας
κλίσεις του.

ΤΙΕ'. Αἱ δὲ συνηθέσθαι προλήψεις εἶναι αἱ ἐφεξῆς.

α'. Προλήψεις κατὰ μίμησιν. Πολλοὶ δο-
ξάζουσι καὶ ὁμιλοῦσι κατὰ μίμησιν, ὅτι ἀκούουσιν ἄλλους
δοξάζοντας καὶ ὁμιλοῦντας· εἶναι τρόπου τινα ἰσχυρὸς λό-
γος νὰ ὑπολαμβάνουσιν ὡς ἀληθινὸν καὶ καλόν, ὅτι νομί-
ζουσιν οἱ πολλοὶ ὡς τοιοῦτον. Ἐκ τούτου προήλθεν ἡ πρό-
ληψις· "Ὅτι κἀμνεὶ ὅλος ὁ κόσμος εἶναι ὀρθόν.

β'. Πρόληψις ἀπὸ συνήθειαν· Συνεισθισθεὶς
πολὺν τις χρόνον νὰ συλλογίζεται κατὰ τινα τρόπον, δὲν
ἐμπορεῖ εὐκύλως νὰ μεταβάλλῃ τὸν τρόπον τοῦτον· καὶ ὅ-
τι τίς ἀπὸ νηπιότητος ἀπεδέχθη ὡς ἀληθινόν, καὶ ὅταν
ώριμάσῃ ἡ ἡλικία του, δὲν δύναται νὰ τὸ καθυποβάλλῃ εἰς
κρίσιν, νομίζων τοῦτο ὡς ὀρθότερον παρὰ τὸ ἐναντίον,
διότι ἔφθασεν ἤδη πολὺν καιρὸν νὰ τὸ ἐκλάβῃ ὡς ὀρθόν.
Ἀυξάνουσι δὲ καὶ ἐνδυναμόνουσι τὴν ἐκ συνήθειας πρόλη-
ψιν τύποι τινὲς, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐκτελοῦνται συνήθως
τὰ ἔθιμα· καὶ λόγια λαμβανόμενα ἀπ' ἀνδρας, εἰς τοὺς ὁ-
ποίους ἀποδίδεται τὸ ἀξιοπίστον· καὶ κανόνες, κατὰ τοὺς
ὁποίους ἀνατρεφόμεθα· καὶ παροιμίαι, εἰς τὰς ὁποίας πε-
ριέχεται τοῦ λαοῦ ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία.

γ'. Πρόληψις ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν τῶν προσ-

ὧπων, ἤγουν πρεσβυτέρων ἢ ἀξιολογωτέρων ἀνδρῶν. Πιτυεύουσι τινὲς ὅτι εἶναι ἄξια καὶ ὀρθὰ ὅσα ἔγραψεν ἡ εἶπεν ὁδεῖνα διότι εἶναι ἐνδοξος, ἡ παλαιὸς τὴν ἡλικίαν, χωρὶς νὰ τὰ βασανίζωσι μὲ τὴν ἰδίαν ἐαυτῶν κρίσιν.

δ'. Προλήψεις ἐκ τῆς ἐποχῆς τῶν χρόνων· διότι τινὲς μὲν μάνου τὰ ἀρχαῖα νομίζοντες ὀρθὰ καὶ ἀληθινὰ, καταφρονοῦσιν ὡς οὐδενὸς λόγου ἄξια πᾶν νεωτέρου νοὸς γέννημα· ἄλλοι δὲ πάλιν προσηλουόμενοι ὅλοι εἰς τὰ νεώτερα, καταγελῶσι τὰ παλαιὰ ὡς ἀτελῆ καὶ νηπιώδη καὶ μηδὲν ἄξιον λόγου τινος περιέχοντα.

ε'. Προλήψεις ἀπὸ συμφατριασμῶν, προσήλωσιν εἰς ἥθη, ἔθνη, δόξας, δόγματα ἔθνους τινός, θρησκευτικὰς αἱρέσεις, κλίσιν ἢ ἀποσροφὴν κατὰ τινων ἀνθρώπων, πραγμάτων, γινόμενα χωρὶς τοῦ λόγου τὴν κρίσιν.

ς'. Προλήψεις ἀπὸ φιλαυτίαν. Εἶναι τινὲς τόσον προκατειλημμένοι ἀπὸ τὰς ἰδίας ἐαυτῶν θεωρίας καὶ κρίσεις, ὥστε κριτήριον τῆς ἀληθείας τῶν κρίσεων, τὰς ὁποίας κάμνουσιν ἄλλοι, ἔχουσι τὴν πρὸς τὰς ἰδικὰς των συμφωνίαν· ἄλλοι πάλιν ἐντρέπονται διὰ τοῦτο νὰ ὁμολογήσωσι τὰ σφάλματα καὶ τὰς ἀπάτας των, ἐπειδὴ μὲ τὴν ὁμολογίαν ταύτην συνεκφέρεται καὶ ὁμολογία προὑπαρξάσης ἀγνοίας, τὸ ὁποῖον πειράζει τὴν φιλαυτίαν των· διὰ τοῦτο ζητοῦν νὰ τοὺς δίδωσιν οἱ ἄλλοι τὰ δίκαια. Ἐκ τοῦτου γεννῶνται αἱ μακραὶ φιλονεικίαι, τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιλογίας, ἡ κριτῶν ζήτησις, ἡ μεγάλῃ ἐπιθυμίᾳ νὰ γένωσιν ἐπίσημοι καὶ ὀνομαστοὶ διὰ παραδόξων τινῶν καὶ ἀνηκούσων πράξεων.

ζ. Ἐδὼ τελευταῖον ἐμποροῦμεν νὰ συνάξωμεν εἰδη-
τινὰ ἐπιπολαζουσῶν προλήψεων.

Ὅς τις κατ' ὥρθασεν ἐπιχειρήματι, εἶναι φρόνιμος·

Ὅς τις εἶναι πτωχὸς καὶ δυσυχὴς, εἶναι ἀνόητος·

Ὁ δυσυχὴς εἶναι ἄξιος τῆς δυσυχίας του·

Ὅ,τι λέγουν ἀμαθεῖς ἄνθρωποι, εἶναι ψευδές·

Ὅ,τι λέγουν οἱ πεπαιδευμένοι, εἶναι ἀληθές·

Ὅς τις μᾶς καλακείει, εἶναι γνωστὸς ἄνθρωπος·

Ὅς τις μᾶς ἐναντιόεται, εἶναι αὐθάδης καὶ ἀνόητος·

Ὁ πλούσιος εἶναι καλοκάγαθος καὶ τίμιος.

Πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὰ σπάνια παρὰ τὰ κοινὰ καὶ
συνειθισμένα.

Ὅ,τι γίνεται κατὰ τοὺς νεωτάτους τρόπους, εἶναι κα-
λῆτερον παρὰ πᾶν ἄλλο.

Ὅς τις ἔζησε πολὺν χρόνον, εἶναι φρονιμώτερος παρα-
τοὺς νεωτέρους.

Κακὸς εἶναι, ὅς τις πράττει τι ἐναντίου μου.

Τὸ ὠφέλιμον μόνον εἶναι ἠθικῶς ἀγαθόν.

Ἡ εὐφρόσυτος κοινωνία καὶ συναστροφὴ εἶναι τιμιω-
τέρα καὶ προκριωτέρα παρὰ τὴν μὴ εὐφρόσυτον, εἰὰν καὶ
αὕτη ἤθελεν ὑπερέχειν εἰς πολλὰ ἐκείνην.

Σημείωσις. Πᾶσιν ἡλικίαις, πᾶν γένος, πᾶσα τύχη ἔχουσι τὰς
ιδίας τινὰς προλήψεις· οὕτως· π. χ. πεπαιδευμένος, ἀμαθὴς, ἄρ-
χων, γεωργός, πλούσιος, πέννης, πραγματευτὴς, νέος, γέρον,
ἄνθρωπος, γυναὴ ἔχουσι καθεὶς τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν προλήψεις.

ΤΙΣ. Μ' ὅλον ὅτι οἱ κανόνες πρὸς ἐξολόθρευσιν
τῶν προλήψεων ἀποδίδονται πολλὰ φανερώς ἀπ' αὐτὰς
τὰς αἰτίας των· μ' ὅλον τοῦτο δι' εὐκολίαν πλειοτέραν τῶν

πρωτοπειρών, τάττομεν αὐτοὺς ἀντισίχως ἕνα πρὸς μίαν τῶν κυριωτέρων αἰτίων των.

α'. Πρέπει νὰ νομίζωμεν αἰσχρὸν νὰ πράττωμεν ἢ νὰ λέγωμεν ὅ,τι βλέπομεν ἄλλους πράττοντας καὶ λέγοντας, χωρὶς νὰ τὰ δοκιμάσωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν ἰδίαν μας κρίσιν, ἂν εἶναι ἀληθινὰ ἢ καλὰ· καθὼς βλέπομεν μὲ τὰ ὀμμάτιά μας, καὶ ἀκούομεν μὲ τὰ αὐτιά μας· οὕτω πρέπει νὰ νοῶμεν καὶ μὲ τὸν ἰδίον μας νοῦν, καὶ νὰ μὴ κρίνωμεν κατὰ μίμησιν· πρέπει νὰ ἐλεῶμεν τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι ἀντὶ νὰ νοῶσιν αὐτοὶ περιπατοῦν ὡς τυφλοὶ εἰς τὰ ἔχνη τῶν νοημάτων ἄλλων ἀνθρώπων· τοιοῦτοι ἀνθρώποι ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσιν ἴσως προσφυῶς προσάνθρωποι· καὶ ἀλλοιζόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἐὼν ἦσαν ὅλοι τοιοῦτοι. Ἀναγκασιότατον λοιπὸν εἶναι νὰ συνειθίζωμεν τοὺς νέους νὰ συλλογίζωνται καθ' ἑαυτοὺς, καὶ οὕτω νὰ πράττωσιν ἢ νὰ λέγωσιν, ὅσα αὐτὸς ὁ νοῦς των ὑπαγορεύει ὡς ἀληθινὰ καὶ καλὰ, ἀπαφεύγοντες καθ' ὅλας τὰς δυνάμεις τὸ εἰς τοὺς χρόνους μας παντάπασιν ἄχρησον· Αὐτὸς ἔφα.

β'. Δυσκολωτάτη εἶναι ἡ ἀποβολὴ τῆς κατὰ συνήθειαν προλήψεως. Ἐδῶ χρειάζεται ὁ ὀρθὸς λόγος νὰ βάλῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις, ὡς Ἡρακλῆς, καὶ μὲ τὸ ρόπαλον τῆς φιλοσοφίας νὰ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν τοιοῦτου καὶ τοσοῦτου θηρίου· ἢ νὰ εἴπω καλῆτερα, πρέπει νὰ προσέχωμεν τὰ παιδία ἀπ' αὐτὰ των τὰ σπάργανα νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς προλήψεις τοιαύτας. Τὸ πᾶν κρίνεται ἀπὸ τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδεῖαν· διὰ τοῦτο οἱ καλοὶ καὶ εὐμέθοδοι καὶ ἀπρόληπτοι διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοί, μὴδ' ἐμπορεῖτε νὰ εἴπη, Πόσου εἶναι ἄξιοι λόγου. Διὰ τοῦτο ὁ Φίλιππος ἔχαιρε πλέον ὅτι ὁ υἱὸς του ἐγεννήθη εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ

κλεινοτάτου Ἀριστοτέλους, παρὰ διὰ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ του. Ὡς κοινὸν λοιπὸν ἀποδιδωκτικὸς τῆς κατὰ συλήθεαν προληψέως ἐμποροῦν νὰ χρησιμεύσωσιν ὅλοι οἱ περὶ ἀγωγῆς καὶ οἱ λόγοι, ὅποιον ἀναγινώσκωμεν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν του Πλουτάρχου.

γ'. Τὴν εἰς ἔνδοξα πρόσωπα πείζῃ δὲν ἐμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν καθολικῶς πρόληψιν· ἀλλὰ διαιροῦντες, εἴαν μὲν τὰ πράγματα τηρίζονται ἐπάνω πειραμάτων καὶ παρατηρήσεων, τὰ ὅποια ἔκαμον ὄνδρες τίμοι καὶ ἀξιόπιστοι, πιστεύοντές τα δὲν κρινόμεθα προληψέως τινος ὑπεύθυνοι· ἐπειδὴ μὴ δύναμενοι νὰ δοκιμάσωμεν ὅλα, καὶ ἐνδεχόμενον νὰ σφαλῶμεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ νοός μας, ἀναγκαίως παραλαμβάνομεν τὴν ὁδηγίαν ἀξιόπιστων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐδοκίμασαν ἄλλος ἄλλο. Ἐάν δὲ εἶναι αἱ γνώσεις λογικαί, ἤγουν ἐκπηγόζουσαι ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγον, ὅποια εἶναι αἱ μεταφυσικαὶ καὶ αἱ μαθηματικαὶ, νὰ πιστεύωμεν τὰς δόξας ἄλλων χωρὶς ἰδικὴν μας ἐξέτασιν, εἶναι τρομερωτάτη πρόληψις· διότι αὗται ἔχουσιν ἀνώνυμον τὴν δυναμίν των· κατ' αὐτὰς δὲν ζητεῖται „Τίς εἶπε τοῦτο,“ ἀλλὰ „Τί εἶπεν οὗτος.“

δ'. Τοὺς παλαιούς πρέπει νὰ τιμῶμεν ὡς ὁδηγούς μας καὶ διδασκάλους· διότι εἴαν δὲν ἦσαν Πυθαγόραι καὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλεις, μὴδὲ Νεύτωνες ἐγίνοντο καὶ Καρτέσιοι καὶ Λεϊβνίτιοι· νὰ νομίζωμεν ὁμῶς ἀπταιστούς ἐκείνους, καὶ τοὺς νεωτέρους σφαλλόντας, εἶναι πρόληψις δεινὴ, ἣτις προσηλύνει εἰς μόνους ἐκείνους τὴν κοινὴν παντὸς τοῦ ἀνθρώπου γένους ἀλήθειαν. Εἰς πράγματα μάλιστα, τὰ ὅποια ἐπιδέχονται αὐξήσιν καὶ ἐξάπλωσιν, βοηθοῦμενοι ἀπὸ τοῦ χρόνου ἔγιναν πολλὰ οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς

παλαιούς τελειότεροι· ἀλλ' ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος εὐρίσκων τι εἰς τοὺς παλαιούς ἀνέλπισον διὰ τὸν χρόνον, ἢ θέλων νὰ ἐπιδεικνύῃ φιλολογίαν καὶ μεγάλην ἀνάγνωσιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐξήντλησε πολλὰ ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὴν μελέτην, ἢ φθονῶν τοὺς συγχρόνους του, ὡς μὴ δυνάμενος νὰ ἐξισωθῇ μὲ αὐτοὺς, ἐκθειάζει τοὺς παλαιούς, καὶ καταφρονεῖ τοὺς νεωτέρους, ἐκείνους μὲν τιμῶν ὡς παντεπιστήμονας, τοὺτους δ' ἐξευτελιζῶν ὡς ἀμαθεστάτους. Προσοχῆς λοιπὸν μεγάλης καὶ προφυλακῆς ἔχουσι χρεῖαν οἱ νεοὶ μὴ ὑποπέσωσιν εἰς ταιαύτην ἄνοιαν· ἀλλὰ νὰ νομίζωσι τὰ ἀγαθὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἀληθινὰ ἀληθινὰ, εἴαν τε ὑπὸ παλαιῶν, εἴαν τε ὑπὸ νεωτέρων ἦθελαν εἶσθαι λεγόμενα.

ε'. Πρέπει νὰ σπουδάζωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπολογίαν, μαθαίνοντες εἰς πόσα πάθη καὶ πόσας ἀσθενείας ὑπόκειται τὸ ζῶον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἄνθρωπος· καὶ οὕτω θελομεν ἀπαλλαγθῆν ἀπὸ πολλοτάτας προλήψεις· πρέπει νὰ παρατηρῶμεν πόσον μεγάλην δύναμιν ἔχουν εἰς διάπλασιν καὶ διαμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τε νοῦν καὶ ἦθος ὁργανισμοὶ σώματος, καὶ κράσεις καὶ κλίματα καὶ ὄψωγαι καὶ πολιτεῖαι καὶ θρησκείαι καὶ χρόνος κτλ. Ἀυτὴ ἡ μελέτη μᾶς χορηγεῖ ἱκανὴν ὕλην διὰ νὰ πλάσωμεν, ὡς πρέπει τὸν νοῦν μας, καὶ μᾶς διδάσκει νὰ διακρίνωμεν τοὺς βυθοὺς καὶ κρημνοὺς τῆς ἀπάτης, ἔμπροσθεν τῶν ὁποίων ἱσάμενοι κινδυνεύομεν καλ' ὥραν.

ς'. Ἀγάπη εἰλικρινῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐμπορεῖ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς προλήψεις τῆς φιλαυτίας. Ὅλοι ἔχομεν τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, τὴν αὐτὴν ψυχὴν, τὴν αὐτὴν συλλογιστικὴν δύναμιν· πῶς λοιπὸν νὰ θελῶ νὰ μὴ νοῶ καὶ ἄλλος λόγου τι ἄξιον; Ὅλοι κυριεύομεθα ἀπὸ πάθη, ὅλων

μας αἱ δυνάμεις εἶναι περὶωρισμέναι καὶ πεπερασμέναι. Πῶς λοιπὸν ἐγὼ μόνος νὰ εἶμαι ἐξηρημένος ὡς ἄπταιστος; Πρέπει μάλιστα νὰ καυχώμεθα εἰς ἕξοχον τινα φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ἴδια ἡμῶν πάθη καὶ σφάλματα δυνάμεθα νὰ ὁμολογῶμεν εἰλικρινῶς, καὶ ἄλλων νὰ ἐπαινῶμεν τὰς ἀρετὰς καὶ ὑπεροχὰς τῶν.

ζ'. Ἀφ' ὅσα εἶπαμεν εἰς τοὺς ἀνωτέρω κανόνας εὐκόλως διαλύονται καὶ αἱ προλήψεις, ὅσαι εἶναι σημειωμέναι εἰς τὸν ζ' τόπον· διότι οὔτε ὁ φρόνιμος πάντοτε κατορθώνει, καὶ πολλοὶ πτωχοὶ εἶναι φρόνιμοι· καὶ πολλοὶ ἀναξίως δυσυχοῦσι· οὔτε οἱ ἀμαθεῖς λέγουν πάντοτε ψεύματα, οὐτ' οἱ πεπαιδευμένοι ἀληθεύουσι πάντοτε κτλ.

Σημείωσις Α'. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι πολλάκι προλήψεις εἶναι ἀναμείγματα ἀληθείας καὶ ψεύδους, καθὼς γίνεται φανερόν ἀφ' ὅσα εἶπαμεν ἕως ἐδῶ. π. χ. οἱ πεπαιδευμένοι ὁμιλοῦσι τὴν ἀλήθειαν· τοῦτο περιέχει τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔμαθαν ὑπὲρ τοὺς ἀπαιδεύτους τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν ὁμιλοῦσιν, ἢ καὶ πρέπει νὰ τὴν ὁμιλῶσιν· ψευδὲς εἶναι ὅμως, ὅτι ἔμαθαν πᾶσαν ἀλήθειαν, ἢ ὅτι ἐξ ἅπαντος καὶ ὁμιλοῦσι τὴν ἀλήθειαν. Πολλὰκις λοιπὸν εἰς τὰς προλήψεις δὲν ἀπαιτεῖται ἄλλο, εἰμὴ διαίρεσις καὶ διάκρισις ἀκριβοῦς τῆς ἀληθείας ἀπὸ τοῦ ψεύδους, καὶ ἀπόδοσις τοῦ λόγου, διὰ τὸν ὅποιον τοῦτο μὲν ἀληθεύει, ψεύδεται δ' ἐκεῖνο.

Σημείωσις Β'. Ἄξιον δὲ εἶναι νὰ παρατηρήσωμεν μετὰ τοῦ σοφοῦ Κιντιῶ (α), ὅτι ὁ ἀμαθὴς ἄνθρωπος ἔχει πρόληψιν εἰς τὴν παιδείαν ὡς πάντα ἐξακριβοῦνσαν· ὁ δὲ πεπαιδευμένος ἔχει τοιαύτην πρόληψιν διὰ τὸν κοινὸν νοῦν· διότι ἀφ' οὗ οὗτος, διατρέξας τῶν ἐπιστημῶν τὸ σάδιον, δὲν ἀναπαυθῇ, ὅσον ἐπόθει, ἀπὸ τοὺς κόπους του, συλλαμβάνει τελευταῖον δυσπιστίαν κατὰ τῆς παιδείας, καὶ μάλιστα εἰς μεταφυσικὰς τινας ἐννοίας· καὶ ἐπειδὴ πιστεύει, ὅτι κἄπου κρύπτεται ἡ ἀλήθεια, προσπαθεῖ νὰ τὴν εὕρῃ εἰς τὸν κοινὸν νοῦν, ἀφ' οὗ ματαίως τὴν ἐζήτησεν εἰς τὰς ἐπιστήμας· ἀλλ'

(α) Λογικ. Σελ. 122, ἐκδ. τοῦ Κωνιγσβέργ, 1800.

ἡ ἐλπίς αὕτη εἶναι ἀπατηλοτάτη· διότι εἰς καλλιεργημένην ψυχὴν δὲν ἡδυνήθη νὰ καταλάβῃ τινὰ πράγματα, πολὺ ἐλιγώτερον θέλει δυνηθῇ βέβαια ἢ ἀκαλλιεργήτος! εἰς μεταφυσικὰς μάξιμα ἀληθείας αἱ μαρτυραὶ τοῦ ὄχλου εἶναι ἀσυγχώρητοι, ἐπειδὴ δὲν ἐμποροῦν ν' ἀποδώσωσι τὴν ἀφηρημένον· ἀλλ' εἰς τὴν ἡθικὴν, ὅπου οἱ κανόνες εἶναι κατὰ σύγκρισιν ἀσφαλέςτεροι καὶ ἰσχυρώτεροι, ἐμποροῦν καὶ συγχωρηθῶσι καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦς μαρτυραί.

ΤΙΖ'. Παρεκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων τούτων ὅλων αἰτιῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας πάσχομεν τὴν ἀπάτην, δὲν εἶναι σμικροτάτη ἀπάτης αἰτία ἡ ὁρμὴ, τὴν ὁποίαν ἔχομεν εἰς τὸ νὰ κρίνωμεν τάχιστα περὶ παντὸς πράγματος. Ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης προέρχεται τὸ νὰ ἐκλαμβάνωμεν πολλάκις ἀμυδράς καὶ συγκεχυμένας ἰδέας ὡς εὐκρινεῖς καὶ καθαρὰς, καὶ μερικὰς κρίσεις ὡς γενικὰς καὶ καθολικὰς, καὶ τὸ ἀμφισβηλλόμενον ὡς βέβαιον καὶ ἀναντίρρητον· ὀνομάζουσιν δὲ τοῦτο *Συναρπαγὴν*.

ΤΙΗ'. Διὰ νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν συναρπαγὴν πρέπει ἡσύχως καὶ ὑπομονητικῶς νὰ συλλαμβάνωμεν καθαρὰς ἐννοίας τῶν πραγμάτων· καὶ ἀφ' οὗ ἀδιόσως τὰς συλλαμβάνωμεν, νὰ κρίνωμεν περὶ αὐτῶν μὲ τὴν ἀπαιτουμένην προσοχὴν, καὶ νὰ συλλογιζώμεθα δὲ παρομοίως. Πρέπει δὲ νὰ φυλαττώμεθα πολὺ, ὅποτε ἀκούοντες πρότασιν τινὰ δὲν καταλαμβάνομεν τοὺς λόγους τῆς ἀληθείας τῆς, νὰ μὴ ἀποφασίζωμεν εὐθὺς, ὅτι εἶναι ψευδής· διότι καὶ τοῦτο εἶναι συναρπαγὴ, καὶ συναρπαγὴ πολλὰ ἀναξία τῆς κρίσεως, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ φιλοσοφία.

Περὶ μὲν λοιπὸν τῆς βεβαίας ἀληθείας, καὶ Πῶς νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ ἐπιφέροντα αὐτ' αὐτῆς τὴν ἀπάτην ἱκανὰ εἶναι τὰ εἰρημένα.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β'.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Περὶ Πιθανότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τί εἶναι πιθανότης, καὶ περὶ διαφορῶν αὐτῆς
βαθμῶν.

ΤΙΘ'.

Ἀντὶ τῆς βεβαιότητος συχνάκις ἔχομεν πιθανότητα
ἥτις δὲν ἔχει τὴν ἐκείνης σαθερότητα, ἀλλὰ θεωρουμέ-
νη μὲν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, εἶναι δόξα, ἥγουν ὑπόληψις
καθ' ὑποθέσειςτινας, ὅχι ἐλευθέρα ἀπὸ φόβου καὶ ὑποψίαν
τοῦ ψεύδους· ἐκ δὲ τῶν μέσων, ἢ διὰ λόγων τινῶν πλει-
οτέρων ἢ ὀλιγωτέρων, ἀσθενεσέρων ἢ εὐσθενεσέρων, ὅχι
ὅμως ἰκανῶν νὰ προξενήσωσιν ἀληθείας ἐντελῇ συνείδησιν,
προξενουμένη εἰς τὴν ψυχὴν κατάσσεις (Κρηπ. φιλοσ. Π').

ΤΚ'. Ἐξετάζοντες δὲ τὴν πιθανότητα, πρέπει νὰ ἔ-
χωμεν κάποιον σαθερὸν μέτρον, μὲ τὸ ὁποῖον νὰ τὴν παρα-
βάλλωμεν· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ βεβαιότης· ὅταν λοιπὸν παρα-
βάλλοντες τὴν πιθανότητα μὲ τὴν βεβαιότητα εὐρίσκωμεν

πλειοτέραν ἢ ὀλιγωτέραν προσέγγισιν, κρίνομεν τότε τὸ πρᾶγμα περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον πιθανόν.

ΤΚΑ'. Αἰταιοῦνται δὲ εἰς πᾶσαν πιθανότητα· α'. νὰ εἶναι τὸ πιθανὸν δυνατόν, ἢ γουὺν νὰ μὴ περιέχῃ ἀντίφασιν· β'. Νὰ τὸ ἀποδεικνύωσι καὶ κᾶποιοὶ λόγοι πιθανόν· διότι τὸ ἀπλῶς δυνατόν δὲν ἐμπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι πιθανόν· γ'. Νὰ μὴ συγχέσται μὲ τὸ ἐνδοξον· διότι τοῦτο εἶναι, τὸ ὁποῖον νομίζουσιν ἄλλοι, ἢ γουὺν ἐκλαμβάνουν ἄλλοι καὶ ὅχι ἡμεῖς ὡς πιθανόν· δ'. νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ δυνατόν τῆς φαντασίας (Ἑμπ. Ψυχ. ΡΕ').

ΤΚΒ'. Ἐμποροῦμεν δὲ ἀπὸ τῆς βεβαιότητος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεύρομεν ἀδιστάκτως τὸ παρισανόμενον (ΣΠΓ') εἰς τῆς ἀγνοίας, κατὰ τὴν ὁποίου δὲν καταλαμβάνομεν τίποτε, νὰ νοήσωμεν μεταξὺ πολλοῖς βαθμοῦς, οἱ ὁποῖοι μᾶς ὁδηγοῦσιν ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν εἰς τὴν βεβαίαν γνῶσιν· οἱ βαθμοὶ οὗτοι τίποτε δὲν εἶναι, πλην λόγοι τινὲς προσεγγιστικοὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

ΤΚΓ'. Ὅταν οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι καὶ ἴσοι καὶ ἐναντίοι, καὶ ἐπίσης δυνατοὶ, πιθανὴν γνῶσιν δὲν προξενοῦσι· π. χ. ἂν προβληθῇ Τίνα γράμματα κρύπτει εἰς τὴν χεῖρά μου, φωνήεντα μὲν κατὰ τὴν φύσιν, δυνάμει δὲ κατὰ τὸ εἶδος, ἰσόχρονα δὲ κατὰ τὴν δύναμιν; δὲν ἐμπορεῖς νὰ εἰπῇς, ὅτι εἶναι τὰ βραχέα, ἢ τὰ μακρά. Τὸ δὲ τοιοῦτον ὀνομάζεται ὅχι πιθανότης, ἀλλὰ θετική ἀμφισβόλια· διότι λέγεται καὶ ἀποφατική, ὅπου δὲν εὐρίσκεται κῶνεις λόγος· π. χ. ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσέρων περιττὸς εἶναι ἢ ἄρτιος; (Κρηπ. φιλοσοφ. ΤΙΘ').

ΤΚΔ'. Οἱ λόγοι τῆς πιθανότητος εἶναι ἢ ὁμοειδεῖς ἢ ἑτεροειδεῖς· εἰ μὲν εἶναι τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ ἀριθ-

μῶνται· εἰ δὲ τὸ δεῦτερον, νὰ ζυγίζωνται, ἤγουν νὰ ἐκτιμῶνται κατὰ τὴν δύναμιν· καὶ ἐκεῖνο μὲν συμβαίνει εἰς μαθηματικὰς πιθανολογίας καὶ ἡ πιθανότης λέγεται Μαθηματική· τοῦτο δὲ εἰς φιλοσοφικὰς εἰκονολογίας καὶ ἡ πιθανότης λέγεται δυναμικὴ (Κρηπ. φιλοσ. ΤΙΗ'). ἀλλὰ περὶ τῶν δευτέρων, μὴ ὅλον ὅτι ἐλαλήθησαν πολλὰ ἀπὸ πολλοὺς, ὀλίγον ὠφέλησαν τοὺς, ὅσους δὲν ἐπροίκισεν ἡ φύσις μετ' ὀρατικὴν κρίσιν· διότι ἐὰν ἡ σχέσις τῆς πιθανότητος πρὸς τὴν βεβαιότητα δὲν μετρήται μαθηματικῶς, κῶνεις κανὼν δὲν ἐμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ· λέγομεν λοιπὸν ὀλίγα τινα περὶ τῶν πρώτων παραλαμβάνοντες παραδείγματα τινα ἀφ' ὅσα ἐμεταχειρίσθη ἀπὸ τὸν Γραβεζάνδου ὁ Εὐγενίος (α).

ΤΚΕ'. Ὅταν λοιπὸν εἶναι φανερὸν τὸ βέβαιον, καὶ ὁ λόγος τοῦ πιθανοῦ πρὸς ἐκεῖνο θέλει φανερωθῇ· π. χ. ἐὰν προβληθῇ νὰ λάβω χωρὶς νὰ βλέπω, ἐν' ἀπὸ τοὺς δέκα ἀριθμητικοὺς χαρακτῆρας τοὺς ἀπὸ τῆς μονάδος ἀρχομένους καὶ τελευτῶντας εἰς τὴν δεκάδα, θέλει εἶσθαι βέβαιον ὅτι ἐξ ἅπαντος θέλω τὸν λάβειν· ἀλλ' ἐὰν ζητηθῇ νὰ εἶναι ὁ ἀριθμὸς περιττός, τὸ πρᾶγμα θέλει μεταπίσειν εἰς τὸ πιθανόν, καὶ ὁ λόγος τοῦτου πρὸς τὸ βέβαιον θέλει εἶσθαι:: 5 : 10· διότι 10 μὲν εἶναι ὅλοι, πέντε δὲ οἱ περιττοί· ἐὰν δὲ ζητηθῇ καὶ νὰ εἶναι ὁ τρία, τὸ πιθανὸν θέλει εἶσθαι:: 1 : 10, ἤγουν δεκατημόριον τοῦ βεβαιοῦ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἔλλειπον ἐννέα δεκατημόρια.

ΤΚΣ'. Συγκρίνοντας πολλὰ πιθανὰ, εὐρίσκομεν καὶ τοὺς πρὸς ἄλληλα λόγους καὶ τὸν πρὸς τὸ βέβαιον· π. χ.

(α) Εὐγενίου Λογ. §. απβ'. — §. σπδ'.

εάν προβληθῇ νὰ κτυπήσω μὲ κύβου ἓνα ἀπὸ τοὺς ὑποση-
μειονομένους 36 ἀριθμοὺς (α), θέλει εἶσθαι τὸ βέβαιον
 $\frac{3}{5} \cdot \frac{6}{8} = 1$. εἰ δὲ ζητηθῇ νὰ κτυπήσω ἓνα ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ,
τὸ πιθανὸν εἶναι $\frac{6}{8} = \frac{3}{4}$, ἔλλειπον ἀπὸ τὸ βέβαιον $\frac{1}{4}$. τὸ
δὲ νὰ κτυπήσω τὸν 6, εἶναι $\frac{1}{8}$, ὡσαύτως καὶ τὸ τὸν 8.
τὸ δὲ νὰ κτυπήσω τὸν 7 πρὸς τὸ νὰ κτυπήσω τὸν 3 θέ-
λει ἔχειν λόγον :: $\frac{1}{8} : \frac{3}{8} :: \frac{3}{8} : \frac{1}{8}$. Ἔγουν τὸ πρῶ-
τον πιθανὸν εἶναι τριπλάσιον τοῦ δευτέρου· καὶ ἔπρεπεν,
εἰ δὴ δύο βάλλωσι σίχνημα, ὁ μὲν ζητῶν τὸν 7 νὰ κατα-
θέσῃ τρία, ὁ δὲ τὸν 3, νὰ καταθέσῃ 1, διὰ νὰ μὴ εἶναι
γελασμένος κανείς.

ΤΚΖ'. Εἰς πόλιν δέκα χιλιάδων κατοίκων ἀπο-
θνήσκῃ εἰς χρόνον διωρισμένον, φέρ' εἰπεῖν, εἰς διάστημα
μηνὸς τὸ ἑκατοσημόριον, τὸ πιθανὸν ᾗτι γνωστός μας τις
ἐμπορεῖ νὰ ἀποθάνῃ εἰς ἑνὶ αὐτοῦ διάστημα εἶναι $\frac{1}{25}$, ὅτι
δὲ θέλει ζήσῃ, $\frac{24}{25}$.

ΤΚΗ'. Πρέπει δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι πολλάκις πιθα-
νολογία τις διαφθείρεται ἀπὸ περιστάσεις. π.χ. εἰς ταραχὴν
τινα ἐφονεύθητις μὲ σπαθίον· εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἔξ
τινὲς ἔσυραν σπαθία, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Καλλίας·
τὸ πιθανὸν λοιπὸν, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ φονεὺς ἐκτιμᾶται $\frac{1}{8}$.
ἀλλ' εἶναι φανερόν καὶ ὅτι ὁ φονεὺς ἦτο μαυρομάλλης,

(α)	7.	6.	5.	4.	3.	2.
	8.	7.	6.	5.	4.	3.
	9.	8.	7.	6.	5.	4.
	10.	9.	8.	7.	6.	5.
	11.	10.	9.	8.	7.	6.
	12.	11.	10.	9.	8.	7.

εἰ μὲν λοιπὸν ὁ Καλλίας εἶναι ξανθός, δι' αὐτὸν ἡ πιθανολογία δὲν ἔχει τὸν τόπον τῆς· εἰ δὲ μόνος αὐτὸς εἶναι μαυρομάλλης, τὸ πιθανὸν γίνεται βέβαιον· εἰ δὲ εἶναι ὅλοι μαυρομάλλαι, θέλει εἶσθαι τὸ πρῶτον πιθανὸν $\frac{1}{8}$.

ΤΚΘ'. Κῶποτε δὲ πιθανότης μία κρίνεται ἀπὸ ἄλλην, καὶ ὀλιγοσεύει ἡ δύναμις τῆς π. χ. Ὁ Μενεκλῆς μετὰ ἑνὲα ἄλλων ἐσυμφώνησε νὰ ταξειδεύσῃ μὲ καράδιον· ἐπιβάται δὲ ἔφθασαν εἰς τὸ τέλος τοῦ ταξειδίου 7· Πρέπει μ' αὐτοὺς νὰ συγκαταριθμῶμεν καὶ τὸν Μενεκλῆν; Εἶχε δὲ τὸ καράδιον ἐπιβάτας τοὺς πάντας διακοσίους· ἐκ τούτων δὲ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐκβάντες εἰς ξηρὰν που, καὶ ἐνωθέντες μὲ ἄλλους 250 συνεκρότησαν κατ' ἐχθρῶν μάχην, καὶ μόνον τριάκοντα διεσώθησαν, οἱ δὲ ἄλλοι ἔπεσαν. Τί ἄρα γε ἐμποροῦμεν νὰ πιθανολογήσῃμεν περὶ Μενεκλέους;

Α'. ὅτι ἐμβῆκεν εἰς τὸ καράδιον καὶ οὗτος, τὸ πιθανὸν εἶναι $\frac{1}{70}$.

Β'. ὅτι ἐμβάντα τὸν ἐξαπέστειλαν εἰς μάχην, $\frac{3}{4}$.

Γ'. ὅτι εἰς τὴν μάχην ἐφονεύθη, $\frac{9}{40}$. Τὸ δὲ ὅλον πιθανὸν εὐρίσκεται, μὲ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν μερικῶν πιθανοτήτων, $\frac{7 \cdot 7 \cdot 7}{1000}$, περίπου $\frac{1}{37}$.

ΤΔ'. Καὶ τοιοῦται μὲν εἶναι τῆς πιθανολογίας οἱ κανόνες, ὅταν οἱ λόγοι εἶναι ἀριθμητοί, χρήσιμοι εἰς τὰ λάχνη καὶ εἰς ἄλλα σχεηματικὰ παιγνίδια (Κρηπ. φιλοσ. ΤΙΗ')· ἀλλ' ὅταν πρέπη νὰ ἐξετασθῶσι καὶ κατὰ τὴν ποιότητα, δυσκόλως ἐμποροῦμεν νὰ πιθανολογήσῃμεν, ὡς εἶπαμεν (ΤΚΔ')· Ἄρά γε π.χ. ἀπὸ φαρμάκιον ἀπέθανεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος; διότι ἀπέθανε μετὰ τὸ συμπόσιον· ἀκμαῖος καὶ δυνατός· ἔξαφνα· προεσκότῳσε πολλοὺς ἰδικούς του· ὅλοι οἱ περὶ αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπεθύμουν νὰ βασιλεύσῃσι

κτλ. ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι δὲν ἐφρονεῦθη μὲ φαρμάκιον· διότι τὸν ἡγάπων πολὺ οἱ Μακεδόνες, καὶ τὸν ἐπένθησαν πικρῶς· δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς εἰς ξένην χώραν νὰ χάσωσι τὸν ἐξεύρουτα νὰ νικᾷ καὶ νὰ ἐξουσιάζῃ· ὁ δολοφονητὴς ἤθελε τέλος πάντων φανερωθῆν κτλ. Ἀλλὰ καταλαμβάνει καθεὶς, ὅτι εἰς τὰ τοιαῦτα ὁ ἀριθμὸς τῶν λόγων εἶναι σχεδὸν μηδεμίποτε ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ βάρους καθενός. Περὶ μὲν λοιπὸν τῶν διαφορῶν τῆς πιθανολογίας βαθμῶν ἱκανὰ εἶναι ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ διαφορῶν εἰδῶν κριτικῆς, καὶ μάλις Πῶς
πρέπει νὰ κρίνωμεν τὰς ἐννοίας τῶν πα-
λαιῶν συγγραφέων.

ΤΛΑ'.

Εἰς τὰς πιθανολογίας εἶναι ἀναγκαῖα ἡ κρίσις διὰ νὰ ἀποδεχώμεθα τὴν πλησιεστέραν εἰς τὸ ἀληθές πιθανότητα. Καὶ ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ κριτικὴ τέχνη, ἥτις εἶναι μέθοδος τοῦ τί πρέπει νὰ φρονῶμεν καὶ νὰ σοχαζώμεθα εἰς τὰ ὅπως οὖν ἀδηλα καὶ ἀμφέδοла, διά τινων φαινομένων ἢ διδομένων, διδακτικῇ.

ΤΛΒ'. Εἶδη δὲ ταύτης εἶναι Συμβολικὴ, Λογικὴ, Πραγματικὴ· καὶ ἡ μὲν πρώτη σπουδάζει νὰ συμπεράνῃ τὰ δηλούμενα διά τινων σημείων· ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τὰς λέξεις καὶ τοὺς κειμένους ὅρους τεχνολογεῖ τὸ ὀρθὸν τοῦ

λόγου εἰς διάφορα συγγραμμάτων εἶδη· ἡ δὲ Πραγματικὴ ἐρευνᾷ τὰ νοηθέντα ὑπ' ἄλλων, ἢ πραχθέντα, ἢ γινόμενα, ἢ μέλλοντα· ἅλλα τὰ μὲν τῶν δύο πρώτων κριτικῶν εἶδη ἀφίνοντες εἰς ἄλλας πραγματείας, διαλαμβάνομεν ἐδῶ περὶ τῆς Πραγματικῆς, ὡς ἀναγκαιοτάτης εἰς τῶν ἐπιστημῶν τὴν διδασκαλίαν.

ΤΑΓ'. Τῆς Πραγματικῆς κριτικῆς εἶδη ἀριθμοῦνται πέντε. Ἑρμηνευτικὴ· Ἱστορικὴ· Πολιτικὴ· Πρακτικὴ· Φυσικὴ. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης θέλομεν εὐθὺς εἰπεῖν εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων θέλομεν διαλάβειν ἐφεξῆς.

ΤΑΔ'. Ἑρμηνευτικὴ τέχνη εἶναι ἡ καταγινομένη εἰς ἄλλων, μάλιστα δὲ παλαιωτέρων συγγράμματα διὰ τὰ εὖρη τὸ γνησίον νόημα, ἢ τὸ ὡς ἔγγιστα τοῦ γνησίου. Ὅς τις δὲ ἐπιχειρεῖ τὰ ἐρμηνεύσῃ σύγγραμμα, ἢ μέρος συγγράμματος πρέπει τὰ φυλάξῃ ἀκριδῶς τοὺς ἐφεξῆς κανόνας.

α'. Νὰ ἐξεύρῃ ἀκριδῶς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένον τὸ σύγγραμμα· καὶ εἰς ἐρμηνεύων τὸ μεταφράζῃ εἰς ἄλλην, πρέπει καὶ ταύτην τὰ ἐξεύρῃ ἐπίσης, ἢ τὰ εἰπῶ ὀρθότερον, ἀκριβεστερα παρὰ ἐκείνην.

β'. Τὸ ἐρμηνευόμενον σύγγραμμα τὰ τὸ ἔχῃ εἰς τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς συνεγράφη γλῶσσαν, καὶ ὅχι μεταφρασμένου εἰς ἄλλην· διότι εἰς τὰς μεταφράσεις γίνονται πάντοτε παραλλαγαὶ καὶ παρατροπαὶ τῶν νοημάτων· καὶ ἀπὸ παραλλαγῶν μεταπίπτων ὁ ἐρμηνεὺς εἰς παραλλαγὰς κινδυνεύει τὰ χάσῃ τὴν γνησίαν ἔννοιαν.

γ'. Νὰ ἔχῃ τὴν ψυχὴν του καθαρὰν ἀπὸ παν φιλίας ἢ ἐχθρας πρὸς τὸν συγγραφέα πάθος· διότι οἱ τοιοῦτοι

ὁποδίδουσιν εἰς τοῖς συγγραφεῖς ἄλλας παρὰ τὰς ἰδικὰς τῶν γνώμας καὶ κρίσεις.

δ'. Νὰ ἐξεύρῃ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔζητεν ὁ συγγραφεὺς· τὰ ἦθη, καὶ ἔθνη, καὶ θρησκείαν, καὶ πολιτείαν, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνετράφη· καὶ τὴν ἰσορίαν τοῦ ἔθνους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατάγεται.

ε'. Τὸ νόημα χωρίων τινῶν ἐξετάζων πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅλον τὸ σύγγραμμα· καὶ νὰ τὰ παραβάλλῃ μὲ τὰ πρότερον εἰρημένα, καὶ μὲ τὰ ὕστερον λεχθησόμενα, τῶν ὁποίων ἡ συνέχεια συμβάλλει πρὸς ἐξηγήσαν τοῦ προκειμένου· ἀλλὰ νὰ τὰ συγκρίνῃ καὶ μὲ ἄλλους τόπους, ὅθεν ἐμπορεῖ νὰ ἐπαρθῇ κάποια σαφήνεια· διότι πολλάκις ὁ συγγραφεὺς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐξηγεῖ ἄλλοῦ καθαρώτερα.

ς'. Ἀπὸ τὴν κυρίαν σημασίαν τῶν ὀνομάτων νὰ μὴ ἀναχωρῇ εὐκόλως εἰς τὴν μεταφορικὴν, εἰς ὅσον ἀναγκασθῇ ἀπὸ τὴν ἔννοιαν νὰ ὑποθέσῃ τὸν συγγραφέα ὅτι ὠμίλησε μεταφορικῶς· μηδ' ἐμφάσεις τινὰς νὰ φαντάζεται χωρὶς τινος ἀνάγκης, ὅπου καὶ ἀνεμφότως ἡ ἔννοια διασάζεται· ἀλλὰ μηδ' εὐκόλως νὰ ἐπιπλήττῃ τὸν συγγραφέα, ὡς πάντῃ ἀκατανόητα ἢ ἀντιφατικὰ τινὰ συγγράψαντα.

ζ'. Ἐάν τι ἀναφέρηται ἀπὸ ἰσορίαν, ἢ παρωδῇται τι ποιητικόν, ἢ παροιμιακόν, ἢ τι ἐκ συγγραμμάτων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τὸ ὁποῖον ἐκεῖ περιέγραψεν ἐπιμελῶς, χωρὶς νὰ ἐξακριβώσῃ ταῦτα, ἀδύνατον εἶναι νὰ καταλάβῃ τὸ προκείμενον νόημα.

η'. Νὰ συγκρίνῃ τὴν ἔννοιαν μὲ ὅσα ἔγραψαν περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης παραλλήλως ἄλλοι· διότι ἐνδέχεται νὰ εἴπῃ καθαρώτερα ἄλλος, ὅ,τι οὗτος ἔξέφερε σκοτεινὰ.

θ'. Νὰ ἐξεύρῃ ἀκριβῶς τὴν ὕλην, περὶ τῆς ὁποίας

πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς* καὶ οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ εἴ-
 τι προηγείται τῆς ὕλης, καθὼς εἶναι τὰ μαθηματικὰ εἰς
 τὴν φυσικὴν καὶ ἀστρονομίαν.

ε'. Ὅταν χωρίον τι εἶναι παντάπασιν ἀκατάληπτον,
 ἔμπορεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ κάποιαν διόρθωσιν* ἀλλ' αἱ διορ-
 θώσεις πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογοι μὲ τὰ φρονήματα καὶ μὲ
 τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, τὸν ὁποῖον συνήθως μεταχει-
 ρίζεται ὁ συγγραφεὺς.

ια'. Ἐὰν ἀνάγκη τὸ ζητήσῃ νὰ ἐλεγχθῇ ὁ συγγραφεὺς
 ὡς ψευδόμενος ἢ ἀντιφάσκων, πρέπει ὁ ἐρμηνευτὴς νὰ τὸ
 κάμνῃ μετὰ πολλὴν προσοχὴν καὶ σκέψιν καὶ μὲ μεγάλην
 κοσμιότητα* καὶ τὰ μὲν μὴ ὀρθῶς εἰρημένα νὰ ἐλέγχῃ,
 αὐτὸν δὲ τὸν εἰπὺντα μήτε νὰ λοιδορῇ μήτε νὰ καταφρο-
 νῇ* διότι ὁνθρώπινον εἶναι τὸ ἀμαρτάνειν.

ΤΛΕ'. Βοηθήματα δὲ τῆς ἐρμηνευτικῆς τέχνης εἶναι*
 καλὰ λεξικά, συγγράμματα περὶ τῶν ἔθῶν καὶ ἠθῶν καὶ τῆς
 πολιτείας τοῦ ἔθνους, μὲ τὸ ὁποῖον συνέζησεν ὁ συγγρα-
 φεὺς, ὑπομνήματα, χειρόγραφα διάφορα διὰ σύγκρισιν τῶν
 διαφορῶν γραφῶν κτ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ νοθεύσεως τῶν συγγραμμάτων, καὶ
 Πῶς νὰ εὐρίσκωμεν τὴν γνησιότητά των.

ΤΛΣ'.

Πολλὰ δὲ συγγράμματα τῶν παλαιῶν ἔπαθον ὀλικῶς ἢ

κατὰ μέρος νοθείαν· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὑποσώσωμεν ἐφεξῆς, ὅσα αἰτία συντρέχουσιν εἰς τὸ νὰ νοθευθῶσι παλαιὰ συγγράμματα, καὶ τοὺς κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους πιθανῶς ἐμπορεῖ σύγγραμμα νὰ κριθῇ ὡς γνήσιόν τινος συγγραφέως.

ΤΑΖ'. Αἷτια λοιπὸν νοθεύσεως ἐμποροῦν νὰ ἀποδοθῶσι τὰ ἐφεξῆς.

α'. Ἀμίλεια τῶν βιβλιογράφων· διότι πολλοὶ βιαζόμενοι παρῆδαν συχνάκις τινα ἀπὸ τὰ παλαιὰ χειρόγραφα, ἢ ἐμεταχειρίσθησαν συντετμημένας γραφάς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐδιαβάζοντο ἐφεξῆς καθαρά· ἐκ τούτου διεφθάρθη εἰς πολλὰ τὸ κείμενον.

β'. Ἀμάθεια τῶν βιβλιογράφων· διότι συχνάκις παλαιοῦ συγγραφέως ἀντιγραφὴ ἐδίδετο εἰς τὰ μοναστήρια ὡς ἱκανοπείησις πρὸς ἁμαρτάνοντάς τι μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι, μὴ ἐξεύροντες τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν, εὐκολώτατα περιέπιπταν εἰς σφάλματα γράφοντες ἄλλ' ἀντ' ἄλλων.

γ'. Σημειώσεις γραμμέναι εἰς τὸ περιθώριον τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα, ἢ κύριόν του, ἀνεμίχθησαν εἰς τὸ μετέπειτα μὲ τὸ κείμενον ἀπ' ἄλλους ἀμαθετέρους καὶ ἀκρίτους ἀντιγραφεῖς.

δ'. Πολλὰ χωρία παλαιῶν συγγραφέων ἐνοθεύθησαν ἐξ ἐπιτήδης· διότι πολλοὶ προληπτικοὶ ἀντιγραφεῖς ἐπρόσθεσαν ἐπὶ ταυτοῦ ἢ ἐξήλειψάν τι, τὸ ὁποῖον ἐδοῖται ἢ κατέτρεχε τὴν γνώμην των, ἢ αἵρεσιν τινὸς αἵρεσιάρχου φίλου ἢ ἐχθροῦ των.

ε'. Ἡ πολυκαιρία ἔκαμε δυσανάγνωστα πολλὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἢ παραρρίφθεντα εὐρωτίασαν καὶ ἐσα-

πησαν, ἢ ἐκάησαν κατὰ μέρος, ἢ ἀμεληθέντα ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ κοινοῦ, καὶ συνεχώσθησαν μὲ τὸ χαρτεῖον, ἢ καπιζόμενα κατὰ τὸ συνεχές ἐκitrύνισαν, καὶ συνεζοφώθησαν.

ΤΛΗ'. Διὰ τὰ ἀποδοθῆναι δὲ ὡς γνήσιον σύγγραμμα εἰς τινα συγγραφεῖα, πρέπει νὰ κρατῶσι τὰ ἐφεξῆς.

α'. Οἱ σύγχρονοι ἢ μικρὸν μετὰ τὸν συγγραφεῖα ζήσαντες συγγραφεῖς νὰ ἀποδίδωσιν εἰς αὐτὸν τὸ πύνημα, ἢ καὶ νὰ μνημονεύσωσι μέρη τούτου εἰς τὰ ἰδικάτων συγγράμματα· ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι ἐσιώπησαν παντάπασι, νεώτατοι δὲ τινες προσπαθοῦν ν' ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου, πρέπει εὐλόγως νὰ ὑποπτεύωμεν νοθείαν, καὶ ψευδεπιγραφὴν.

β'. Ἐὰν ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ὕψη τοῦ λόγου καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐρμηνείας συμφωνοῦσιν ἀκριδῶς μὲ τὸν χαρακτήρα ἄλλων ὁμολογουμένως γνησίων συγγραμμάτων τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως.

γ'. Ἐὰν δὲν περιέχῃ τὸ σύγγραμμά τι τοιοῦτον, ὅποιον ἀντιφάσκει εἰς τὸν χρόνον καὶ εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ εἰς βεβαιότατας διηγήσεις.

δ'. Ἐὰν δὲν περιέχῃ τι, τὸ ὁποῖον ἐπενοήθη, ἢ ἐπράχθη πολὺ μεταγενέστερον τοῦ συγγραφέως.

ε'. Ἐὰν δὲν περιέχῃ προφανῶς ἀντιφάσκοντα μὲ ἄλλα, τὰ ὅποια εἶπεν εἰς ἄλλο τοῦ πύνημα ὁ συγγραφεὺς, ἐκτὸς ἐὰν δοξάζωμεν πρότερον ἄλλῶς τὸ πρᾶγμα, μετεμελήθη ἔπειτα, καὶ ἄλλαξε γνώμην.

ΤΛΘ'. Ἀνακρίνων δὲ τὴν γνησιότητα τῶν μερικῶν συγγράμματος τινος πρέπει νὰ φυλάξῃ ὁ Κριτικὸς ἀκριδῶς τοὺς ἐφεξῆς κανόνας.

α'. Πρέπει νὰ συγκρίνῃ πολλὰ παλαιὰ χειρόγραφα· εἰς δὲ τὰ παλαιότερα νὰ δίδῃ τὴν πλειοτέραν πίξιν.

β'. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς καὶ τοὺς ἰδιαιτέρους χαρακτῆρας τῆς χρονικῆς ἐποχῆς, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, διὰ νὰ ἀποδώσῃ πιθανῶς τῆς νοθεύσεως τὰ αἷτια.

γ'. Εἰδὼν τὰ ἀντίγραφα πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς μάρτυρες, ἐμποροῦν κανόνες τινές, ἀφ' ὅσους ἐφεξῆς θέλομεν ἐλθέειν περὶ ἀξιοπιστίας μαρτύρων νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ εἰς αὐτά.

Σημείωσις. Διὰ πολυχρονίου καὶ ἐπιμελοῦς συγκρίσεως παλαιῶν χειρογράφων, καὶ συναθροίσεως διαφόρων γραφῶν, καὶ εὐρέσεως του πιθανῶς ὀρθοῦ κατὰ τοὺς ἀποδοθέντας κανόνας, ἀποκτᾶ κατ' ἐλάχιστον ὁ κριτικὸς τριαύτην ἑξιν εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν τέχνην, ὥς δὲν ἀπατᾶται πλέον εὐκόλως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Πῶς νὰ μανθάνωμεν πιθανῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν μαρτυρουμένων διὰ σώματος, ἢ ἰσορουμένων εἰς τὰ συγγράμματα.

ΤΜ'.

Επειδὴ εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον νὰ ἐξεύρωμεν ὅλα ἐξ ἰδίας ἡμῶν ἐμπειρίας, ἀνάγκη εἶναι νὰ μανθάνωμεν πολλὰ καὶ ἀπ' ἄλλους· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ μᾶς ἀπατῶσι διηγούμενοι ὅτι θέλωσι, πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν εἰς τοῦτο τὴν

λεγομένην Ἱστορικὴν κριτικὴν, ἥτις εἶναι τέχνη ἐξετάζουσα τὴν ἀλήθειαν τῶν διὰ σώματος ἢ συγγραφῆς λεγομένων ἀπ' ἄλλους μαρτυριῶν· τὰς μαρτυρίας ταύτας ἐμποροῦμεν νὰ συνμάσωμεν πρὶν ἱστορικὴν.

ΤΜΑ'. Ἐπισηρίζεται δὲ ἡ ἱστορικὴ πρὶς εἰς τὰς ἐφεξῆς φυσικὰς ἀρχὰς.

α'. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, καὶ τὴν αὐτὴν εἰς τὸ νὰ παρατηρῶσι δύναμιν, εἰάν ἰδιαιτέρας τινας περιστάσεις δὲν τοὺς ἐμποδίζωσι.

β'. Ἐχουσι τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εἰάν δὲν τοὺς ἐμποδίζωσι προλήψεις, πάθη, κλίσεις κτ. Ἐὰν λοιπὸν μάρτυς ἔχῃ τέλειαν τὸ ἀξιόπιστον, δύναται τόσον εἰς πληροφρίαν, ὅσον καὶ ἡ ἰδίᾳ ἡμῶν αὐτῶν ἐμπειρία, καὶ μᾶς διδοί τὴν ἱστορικὴν λεγομένην βεβαιότητα (ΣΠΔ'). Ἐξ ἐκινουσίας δὲ, εἶναι ὑποπτος καὶ τόσον πλειότερον, ὅσον πλειότεροι ἀξιόπιστίας λόγοι τοῦ ἐλλείπουσι.

ΤΜΒ'. Ὅστις ἀνακρίνει μαρτυρίας, πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅχι μόνον τὰς δυσκολίας, ὅσαι ἀπαντῶσιν εἰς πείρας τινάς, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ ἱκανὴν κρίσιν εἰς τὸ νὰ ἐκτιμᾷ τὰς μαρτυρίας καὶ τὴν εἰς ταύτας ἐπιτηδεύουσαν καὶ εὐλικρίνειαν τοῦ μάρτυρος μὲ κακίας, κατὰ τοὺς ὁποίους νὰ διορίζῃ τῆς ἀξιόπιστίας τὸν βαθμόν. Πρέπει νὰ εἶναι μήτε εὐκολόπιστος, ὥστε πᾶσαν μαρτυρίαν νὰ ἀποδέχεται ἀνεξέταστον· ἀλλὰ μήτε τόσον ὑποπτος καὶ δυσκολόπιστος, ὥστε νὰ καταφροῦν πᾶσαν ἱστορικὴν πρὶν, καὶ μόνον νὰ πισεύῃ, ὅσα αὐτὸς μὲ ἰδίαν του πείραν ἐδοκίμασε.

Σημείωσις. Εἰς λογικὰς ἀληθείας, τῶν ὁποίων τοὺς λόγους ἐμποροῦμεν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ ἐξετάσωμεν, ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων τίποτε δὲν πρέπει νὰ ἰσχύῃ πρὸς πληροφάνειαν μας· οἱ μάρτυρες πρέπει νὰ παραλαμβάνονται εἰς παρατηρηθέντα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα μὴτε μὲ τὴν αἴσθησιν, μὴτε μὲ τὸν λόγον νὰ ἀνακρίνωμεν. Ἐξαιροῦνται ὅμως κάποτε μαθηματικαὶ τινὲς ἀποδείξεις γενόμεναι ἀπ' ἀνδρᾶς ἐπισίμου, εἰς τὰς ὁποίας βέβαια δὲν δύναται νὰ συμβῇ τί σφάλμα.

ΤΜΓ'. Κανόνες δὲ, μὲ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἐκτιμῶνται αἱ μαρτυρίαι, εἶναι οἱ ἑφεξῆς.

α'. Ἡ διήγησις νὰ μὴ περιέχῃ ἀντιφατικὰς περιστάσεις, ἢ γρουν ἀναιρουμένας τὴν μίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην.

β'. Μόνον πράγματα, ὅχι ὅμως καὶ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα κάμνουσιν οἱ μάρτυρες ἐκ τῶν προγμάτων, νὰ ἀποδεχώμεθα.

γ'. Ἐὰν τὰ ἱσορούμενα φυλάττωσι πρὸς ἄλληλα συνέχειαν, καὶ βεβαιώνωνται πολλάκις ἀπὸ τῶν ἱσοροῦντα, μηδὲ ἀντιφάσκωσι εἰς διηγήσεις ἄλλων ἀξιολόγων ἀνδρῶν, κερδαίνουνσι πολὺ πρὸς ἀξιοπιστίαν.

δ'. Ὁ μάρτυς δὲν εἶναι ὑποπτος, εἴην εἶναι γνωστὴ ἡ εὐκρίνειά του, ἡ φιλαλήθειά του, καὶ ἡ κριτικὴ του δύναμις.

ε'. Ἐὰν εὐρίσκετο εἰς πράγματα, ὅθεν ἡδύνατο ἀδιάκως νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰς περιστάσεις, ὅθεν ἡμπόρει ἢ ἔπρεπε νὰ ἐξεύρῃ ἀναγκαίως, ὅσα μᾶς διηγείται.

ς'. Ἐὰν δὲν ἐμπορῇ νὰ εὐρεθῇ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη ὁ ἱσορῶν νὰ εἴπῃ ψεύματα.

ζ'. Ἐὰν εἰς τοῦν τρόπον τῆς διηγήσεως φανερώσῃ ἀγάπην εἰς τὴν τιμιότητα καὶ δικαιοσύνην· καὶ εἴην μεταχει-

ρίζεται γλῶσσαν ἀπλῆν, ἀνεπιτήδευτον, ἐλικρινή· καὶ ὅ
 παίζουσιν καὶ πανηγυρικὴν, ἀπὸ τῆν ὁποίαν ἐμποροῦν
 νὰ ὑποπτεύσωμεν, ἥ ὅτι γυμνάσματα τερπνὰ ἔγραψε συ
 ρικῶς ὁ συγγραφεὺς, ἥ ἀνελευθέρους καὶ δουλοπρεπεῖς κ
 λακείας συνέταξε πρὸς τινὰ τῶν μεγάλων λεγομένων ἀνδρά
 ν. Ἐὼν μὴδ' αὐτὸς ὁ γράφων σιωπᾷ τὰς περιστάσεις
 αἰτινες ἠδύναντο νὰ τὸν κινήσωσι νὰ εἴπῃ τοῦτο ἥ νὰ κ
 ταφερθῇ κατὰ τινος.

θ'. Πρέπει νὰ εἴμεθα βέβαιοι περὶ τοῦ μάρτυρος ὅ
 εἶχεν ἱκανὴν ἐπιτηδειότητα καὶ κρίσιν νὰ κάμῃ παρατηρ
 σεις εἰς τὰ ἱσορούμενα πράγματα.

ι'. Ὅταν πολλοὶ συγχρόνως γράψωσιν τὸρίαν ἰπ
 τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, καὶ μεταγενέστερος ἄλλος γράφῃ
 περὶ τῆς αὐτῆς διηγηθῇ τε, τὸ ὅποῖον ἐκεῖνοι ἐσιώπησα
 δὲν εἶναι πίσεως ἄξιος.

ια'. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς συγχρόνους εἰς δι
 γηθῇ τε, τὸ ὅποῖον αὐτὸς μόνος, ὡς τῶν πραγμάτων μ
 τοχος ἤξευρεν· οἱ δὲ ἄλλοι, ὡς μακρὰν ἀπὸ τὰ γενόμε
 να ὄντες, δὲν τὸ ἔμαθαν, μηδὲ τὸ ἐδιηγήθησαν· δὲν π
 πει νὰ ἀπορρίψωμεν ὡς ψευδῇ τὴν μαρτυρίαν του, ἐ
 μάλιστα εἶναι ἀξιόπιστος.

ιβ'. Ἀλλ' εἴν τοῦ μαρτυροῦντος τὸ ἦθος εἶναι γν
 ζὼν, ὡς ψεύσου τινὸς καὶ ἀπατεῶνος· ἥ, εἴν εἶναι φ
 νερόν, ὅτι φόβος, ἐλπίδες, σέβας, αἰσχροκέρδεια, μ
 σος, φατριασμὸς πρὸς ἔθνος ἥ αἵρεσιν, ἥ κλίσις πρὸς π
 ραδοξολογίαν, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἀποχωρήσῃ μὲν ἀπὸ τ
 ἀλήθειαν, νὰ προσηλωθῇ δὲ εἰς τὸ ψεῦδος· πρέπει νὰ φ
 λαιτῶμεθα μεγάλως νὰ μὴ δίδωμεν μηδὲ τὴν παραμικρ
 εἰς τοῦτον πίσιν.

ιγ'. Εάν εἶναι περί φυσικοῦ τινος συμβάματος ἢ πειράματος ἢ μαρτυρία, πρέπει νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ὁ μάρτυς εἶχεν ἀκριδῶς ὅλας τὰς ἀναγκαίας προηγηματικὰς τοῦτου γνώσεις, ἐγνώριζεν ὅλας τὰς περιστάσεις τοῦ πειράματος, ἤξευρε νὰ μεταχειρισθῇ τὰ εἰς τοῦτο ἀναγκαίως ἀποτιούμενα ὄργανα. Ευκολύνει δὲ ταύτην μας τὴν ἀνέκρισιν ὁ μάρτυς, εἰν περιγράψῃ τὰς πείρας του περιστατικῶς καὶ ἀκριδῶς καὶ εὐκρινῶς.

ιδ'. Όταν πολλοὶ ἐντόμα αὐτόπται τοῦ ἐξορουμένου μάρτυρες βεβαιῶνται τὸ γενόμενον, καὶ ἡ μαρτυρία των δὲν ἀνῆρέθη ἀπὸ τοὺς συγχρόνους των, αὐξάνει πολὺ τὸ ἀξιόπιστον· προϋποθέτομεν ὅμως, ὅτι δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἀλήθειαν φανητισμὸς ἢ προλήψεις.

ιε'. Ὅτι ἐμπορεῖ νὰ παρατηρηθῇ μὲ τὰς κοινὰς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δυνάμεις, εἰς τὰ τοιαῦτα ἐμποροῦν νὰ παραληφθῶσι μάρτυρες ἐπίσης καὶ ἀπαίδευτοι καὶ πεπαιδευμένοι ἄνθρωποι.

ις'. Οἱ ἄμεσοι μάρτυρες εἶναι ἀποδεκτότεροι παρὰ οἱ ἔμμεσοι. Τὰ δὲ ἀξιόπιστον τῶν δευτέρων ὀλιγοσεύει πάντοτε ἀναλόγως μὲ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ἐχρημάτισαν ὕψεροι τοῦ πράγματος, ἢ μακρὸν τοῦ τόπου, κατὰ τὸν ὅποιον συνέβη τὸ ἐξορούμενον.

ιζ'. Ἀπλῶς φήμη, χωρὶς νὰ ἐπισηρίζεται εἰς ἀπὸ τῶματος μαρτυρίαν, ἢ ἐκ συγγραφῆς τινὸς, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ παντάπασιν τὸ ἀξιόπιστον.

ιη'. Μάρτυς, ὅς τις ὁμολογεῖ, ὅτι εἶδεν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι καὶ ἄλλοι ὁμοῦ, οἵτινες ὕψερον ἐλθόντες θέλουν τοῦ συμμαρτυρῆσαι τὰ αὐτά· καὶ ὅς τις διίσχυρίζεται ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· εἰν δὲ εἶναι τὸ ἐναντίον·

βάλλει ζοίζχημα νὰ ζημιωθῇ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· ὁ τριαῦτος εἰὰν δὲν εἶναι ἀνόητος, ἢ, τὸ ὁποῖον εἶναι χειρότερον φανητιώδης τις, πρέπει νὰ ἀπολαμβάνῃ τὸ ἀξιόπιστον.

ιθ'. Πρὸ πάντων δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα πρέπει νὰ παρατηρῶμεν ἀκριδῶς, ἂν τὰ ἱσχοῦμενα πράγματα εἶναι δυνατά· διότι, γενικῶς νὰ εἰπῶ, πᾶν ὅ,τι οὔτε μὲ τοὺς φυσικοὺς κανόνας συμφωνεῖ, οὔτε μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον συνάδει, οὔτε ἀναλογεῖ μὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καρδίαν, ἤγουι τὴν φυσικὴν του κλίσιν καὶ ἐπιθυμίαν, πρέπει, χωρὶς φόβον, νὰ τὸ κηρύττωμεν ὡς μυθῶδες, καὶ νὰ τὸ ἀποδιώκωμεν εἰς τὸ κυνόσαργες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ Πολιτικῆς ἐπικρίσεως.

ΤΜΔ΄.

Πολιτικὴ ἐπικρισις ἢ κριτικὴ ὀνομάζεται, διὰ τῆς ὁποίας ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων ἐξετάζονται αἱ διαφοροὶ ῥοπαὶ καὶ κλίσεις τῶν ἀνθρώπων, μὲ τοὺς ὁποίους ἀνάγκη εἶναι νὰ συνασπρεφώμεθα, πιθανῶς κρινόμεναι ποῖται τινες εἶναι κατὰ τὴν φύσιν· ὀνομάζεται δὲ οὕτως, ἐπειδὴ τὴν μεταχειρίζονται οἱ πολιτευόμενοι.

ΤΜΕ΄. Ἐξετάζοντες δὲ τὰς διαθέσεις καὶ κλίσεις τῶν ἀνθρώπων, εὐρίσκομεν τινὰς ἀναφερομένας κοινῶς εἰς πόλεις καὶ χώρας καὶ ἔθνη· διότι δὲν εἶναι πόλις, δὲν εἶναι ἔθνος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τὰς ἰδιαιτέρας κλίσεις καὶ δια-

θέσεις, καθὼς ἐσυνειθίσθη ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ἔθιμα, τὰ εἰς καθὲν ἰδιόζοντα· ἄλλας δὲ εὐρίσκωμεν μερικὰς εἰς καθένα ἀνθρώπον κατὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ τύχην, καὶ τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς του δυνάμεις.

TMΣ'. Αἱ δὲ κλίσεις καὶ ἀποτροφαὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τὰ ἡθῆτων, κρίνονται ἀπὸ τὰς πράξεις των, ὡς ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ αἰτία. Ἀπὸ δὲ τὰς πράξεις τινὲς μὲν εἶναι κοινῶς προσαγμέναι εἰς πᾶν ἔθνος καὶ πᾶσαν χώραν· π. χ. Θεὸν σέβασθαι, φίλους εὐεργετεῖν, γονεῖς τιμᾶν κτλ. ἄλλαι δὲ ἄλλως διορίζονται εἰς τοῦτο καὶ ἄλλως εἰς ἄλλο ἔθνος, καὶ ἄλλην χώραν· διότι τὸ ὅποιον νομίζει δίκαιον αὕτη ἡ χώρα, ἄλλη τὸ ἀποφασίζει ἄδικον κτλ. τὰ ὅποια πρέπει νὰ ζυγίζωμεν ἐπιμελῶς μὲ τὴν ζυγαρίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, διὰ νὰ εὐρίσκωμεν τίνα τὰ μεταξὺ τούτων καλὰ, καὶ τίνα τὰ ἀποτρόπαια· ἄλλα δὲ εἶναι ἀδιάφορα καὶ ἄμεμπτα· π. χ. διάφοροι χαιρετισμῶν τρόποι, διάφορα ἐνδύματα κτλ. τὰ ὅποια κἀνεὶς φρόνιμος δὲν πρέπει νὰ μέμφεται.

TMΖ'. Τῶν δὲ καθ' ἑκάστον ἀνθρώπων τὰ ἡθῆ καὶ αἱ κλίσεις κρίνονται ἀπὸ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, καὶ ἀπὸ τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀπὸ τὴν τύχην· καὶ δυνάμεις μὲν ψυχικὰς λέγω ἀγχίνουσαν καὶ κρίσιν καὶ μνήμην· ἡλικίαν δὲ, νεότητα καὶ ὀκμὴν καὶ γῆρας· τύχην δὲ, εὐγένειαν, πλοῦτον, ἢ τἀναυτία.

TMΗ'. Οἱ μὲν λοιπὸν ἀγχίνοες εἶναι ἐφευρετικοὶ διαφορῶν μέσων· διὰ τοῦτο καὶ ποτε γίνονται κατορθωτικοί· πρόχειροι· ἐπιχειρηματικοί· τοῦ δυνατοῦ πλέον παρὰ τοῦ ὄντος σοφαστικοί· ὅξεῖς νὰ νοήσωσι τὸ τυχόν, ὅχι ὅμως νὰ καταλάβωσιν εὐκόλα καὶ τὸ ἀκόλουθον, ἢ τὸ ἐναντίον·

εὐέλπιδες, εὐαπάητοι, ἐπιπολαιογνώμονες, προπετεῖς· εὐκίνητοι κατὰ τὸν νοῦν, ἀλλ' ὅχι εὐήθεις· πλαστικοί, μιμητικοί, πιθανοί· σκῶπται, εὐτράπελοι· εὐδοκιμοῦντες εἰς ποιητικὴν, μυθολογίαν κτ.

ΤΜΘ'. Οἱ δὲ κατὰ κρίσιν ἐξέχοντες, εἶναι σύννοες, σκεπτικοί, ὀριστικοί, διαιρετικοί, ἀκριβολόγοι, τάξεως ἀρίστης διαιτητικοί, ὑποπτοί· διὰ τοῦτο καὶ δυσσαπάητοι· δὲν εἶναι γρήγοροι εἰς τὸ νὰ νοῶσιν, ἀλλὰ βραδεῖς ὄντες ἐπιτυχάνουσιν ἀρίστα· πολυπράγμονες, δοκιμαστικοί· διορθωτικοί καὶ ἑαυτῶν καὶ ἄλλων· ἐπιτῆδευσι διὰ ἐπισήμας, καὶ διὰ ἐπίκρισιν βαθυτέρων θεωρημάτων.

ΤΝ'. Οἱ δὲ μνημονικοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σεσημένοι ἀγγίνουσι καὶ κρίσιν, εἶναι ζωῶδεις, καὶ βραδύνουσιν, καὶ ἀμβλεῖς εἰς τὸ κρίνειν· πολυμαθεῖς ἐμποροῦν νὰ γείνωσιν, ἀκριτοὶ ὅμως καὶ ἀνώφελες. Ἐὰν δὲ ἔχουν καὶ ἀγγίνουσαν, γίνονται ἀδόλεσχοι καὶ λογοποιοί· ἔχοντες δὲ καὶ κρίσιν, πρᾶγμα εἰς αὐτοὺς σπανιώτατον, γίνονται ἔμπειροι, φρόνιμοι, εὐγλωττοι, ἱστορικοί, γενεαλόγοι, γεωγράφοι, καὶ γλώσσας πολλὰς μαθάνουσιν εὐκολώτατα.

ΤΝΑ'. Ἐκ δὲ τῆς διαφόρου ἡλικίας καὶ τύχης ἦθη διάφορα εὐρίσκονται τὰ ἐφεξῆς, καθὼς ἀρίστα μᾶς τὰ περίεγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης (Ρήτορ. Βιβ. Β. κεφ. ιβ' καὶ ἐφεξῆς.)

α'. Οἱ μὲν Νέοι ἐπιθυμητικοί· εὐμετάβολοι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας καὶ ἀφίκοροι· θυμικοί, φιλότιμοι, φιλόνοιμοι· ἀφιλάργυροι· ὅχι κακόνθεις, ἀλλ' εὐήθεις· εὐπιστοι, εὐέλπιδες, εὐαπάητοι· θυμώδεις, ἀνδρείοι, αἰσχυνηλοί· μεγαλόψυχοι, φιλόκαλοι, ὅχι φιλοκερδεῖς· φιλόφιλοι, φιλέταιροι· καθ' ὅλα ὑπερβολικοί· ὅλα φαντάζονται καὶ δι' αἰσχυρίζονται ὅτι ἐξεύρουσιν· ἐλεητικοί, φιλαγέλωτες,

εὐτράπελοι· ἀδικοῦσι πρὸς καταφρόνησιν, ὅλλ' ὄχι πρὸς βλάβην.

β'. Οἱ δὲ πρεσβύτεροι καθ' ὅλα ἀμφισβητοῦσι καὶ δι-
 εσζοῦσι διὰ τὸ νὰ ἐξηπατήθησαν καὶ ἔσφαλαν πολλά· κα-
 κοήθεις, ἄπιστοι, ὑποπτοι, καὶ εἰς φιλίαν καὶ εἰς μίσος
 δυσκίνητοι· μικρόψυχοι, ἀνελεύθεροι, δειλοὶ, φιλόζωοι,
 φιλαίτιοι· ζῶσι ζητοῦντες πάντοτε τὸ συμφέρον πλέον
 παρὰ τὸ καλόν· ἀναίσχυντοι, δυσέλπιδες· μὲ τὴν μνήμην
 πλέον ζῶντες παρὰ μὲ τὴν ἐλπίδα· ἀδόλυσχοι, οὐτ' ἐπι-
 θυμητικοί, οὔτε κατὰ τὰς ἐπιθυμίας πρακτικοί, ἀλλὰ κα-
 τὰ τὸ κέρδος· διὰ τοῦτο φαίνονται σώφρονες· ἀδικοῦσι
 πλέον διὰ κακουργίαν παρὰ διὰ ὕβριν· ἐλεητικοὶ ὄχι κα-
 θῶς οἱ νέοι διὰ φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ δι' ἀσθένειαν· ἀδουρ-
 τικοί, ὄχι εὐτράπελοι, οὐδὲ φιλογέλωτες.

γ'. Οἱ δὲ ἀκμάζοντες, οὔτε ὑπερβαρροῦσιν, οὔτε φο-
 βοῦνται πολλά· οὔτε εἰς ὅλα πιεσέουσιν, οὔτε εἰς ὅλα ἀ-
 πιεσέουσιν· οὔτε μόνον τὸ καλὸν ζητοῦσιν, οὔτε μόνον τὸ
 συμφέρον, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο· οὐτ' ἀνελεύθεροι εἶναι, οὐτ'
 ἄσωτοι, ἀλλὰ τι μέσον τούτων· παρομοίως ἔχουσι καὶ κα-
 τὰ τὸν θυμὸν καὶ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν. Σώφρονες μὲ ἀν-
 δρείαν, ἀνδρεῖοι δὲ μὲ σωφροσύνην. Νὰ εἰπῶ δὲ συντό-
 μως, ἡ ἀκμή ἀποφεύγει καὶ τῆς νεότητος καὶ τοῦ γήρως
 τὰς ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις· περιπατεῖ δὲ τὴν τούτων μέ-
 σην ὁδὸν ἐκλέγουσα ὅσα καλὰ καὶ ὠφέλιμα ἔχουσιν αἱ δύο
 ἐκεῖναι ἡλικίαι.

ΤΝΒ'. Ἀπὸ δὲ τῆς τύχης· οἱ μὲν εὐγενεῖς εἶναι φι-
 λότιμοι, καταφρονητικοί, ἀλαζονικοί· οἱ δὲ πλούσιοι, ὕ-
 βρισται, ὑπερήφανοι, τρυφηλοὶ, σόλοικοι, ἀνόητοι· οἱ
 δὲ νεόπλουτοι ἀκόμῃ πλέον· ἀδικήματα δὲ κάμνουσιν ὄχι

διὰ κακουργίαν, ἀλλὰ δι' ὕβριν καὶ ἀκρasiάν. Οἱ δυνατοὶ εἶναι φιλοτιμότεροι καὶ γενναϊότεροι κατὰ τὰ ἥθη παρά τοὺς πλουσίους καὶ σοβαρώτεροι* μεγαλὰδικοι* εἰάν δὲ εἶναι καὶ εὐτεκνοί, ὑπερῆφανότεροι καὶ ἀνοητότεροι γίνονται διὰ τὴν εὐτυχίαν. Ἐχουσι δὲ ἐν ἀγαθόν, ὅτι σπουδάζουσι πολλὰ εἰς τιμὴν τῶν θεῶν, πιστεύοντες ὅτι ὁ Θεὸς τῶν φυλάττει τὴν εὐτυχίαν.

ΤΝΓ'. Προσθέτουσι δέ τινες καὶ τὴν ἀπὸ τῶ σωματικῶν σημεῖα πιθανολογίαν τῶν τοῦ ἀνθρώπου χαρακτήρων, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι φυσιογνωμίαν, μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶναι πολλὰ βεβαία ἢ ἀπὸ τούτων εἰκαστολογία* ἀλλ' ἔγραψαν πολλοὶ καὶ νεώτεροι καὶ παλαιοὶ φυσιογνωμονικά, καθὼς καὶ ὁ Ἀριστατέλης. π. γ. (καθὼς ἐκεῖνος φυσιογνωμονεῖ), ἀνθρωπος μικρομελής, ἰσχνός, μικρόμματος, μικροπρόσωπος, εἶναι πάντοτε μικρόψυχος* καὶ οὐτινος τὸ ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ μέχρι τοῦ στήθους μέρος εἶναι μεγαλύτερον παρά τὸ αὐτόθεν ἕως τοῦ αὐχένος, φάγος εἶναι ὁ ἀνθρωπος καὶ ἀναίσθητος* καὶ ὁ ἐξώφθαλμος εἶναι ἀβέλτερος* ὁ δὲ κοιλόφθαλμος, κακοῦργος κτλ. Τοιαύτης ὑπῆρξεν εἰς τὰς ἡμέρας μας ἡ θρυλληθεῖσα τοῦ ἐκ Βιέννης περιφήμου Γαλλίου κρανιοσκοπία.

ΤΝΔ'. Εἰς ταῦτα δὲ τὰ διαγνωστικὰ πρόσθετες καὶ ὅσα μὲ συντομίαν εἴπαμεν ἄλλοι περὶ τῶν διαφορῶν τοῦ ἀνθρώπου κράσεων (Ἐμπ. Ψυχολ. ΣΖ').

ΤΝΕ'. Τοὺς δὲ τῶν διαφορῶν κακιῶν χαρακτήρας, ὅς τις θέλει πιθανῶς νὰ καταλάβῃ, τὸν σέλλομεν νὰ διαβάσῃ τὸ ἀθάνατον πόνημα τοῦ Θεοφράστου, Ἠθικοὶ χαρακτῆρες ἐπιγραφόμενον.

ΤΝΣ'. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἕως ἐδῶ εὐκόλως πᾶς

τις καταλαμβάνει, ὅτι ἤθητινα ἢ ἐξ ὁμοίων συνδρομῆς ἐνδυναμίζονται πλεόν, ἢ ἐξ ἐναντίων ἐξασθενούσι καὶ φθείρονται· διότι ἄνθρωπος ἐξέχων κατὰ τὴν κρίσιν (ΤΜΘ'), εἰν εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ γέρων (ΤΝΑ', β'), πολὺ περισσύτερον θέλει εἶσθαι δυσαπάτητος· ἄλλος δὲ διὰ μὲν νεότητα εἶναι ὑβριστικὸς, διὰ δὲ πτωχείαν εἶναι δειλὸς καὶ ἄτολμος· φανερὸν λοιπὸν εἶναι ὅτι καὶ τὸ ὑβριστικόν του ἥθος ταπεινύνεται, καὶ τὸ ἄτολμόν του ὀλιγοσεύει. Ὡσαύτως οἱ συμβαίνει καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ Πρακτικῆς ἐπικρίσεως.

ΤΝΖ'.

Πρακτικὴ ἐπικρίσις ἢ κριτικὴ ὀνομάζεται, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι νὰ προγινώσκῃ πιθανῶς ἀπὸ τινα φαινόμενα ἢ διδόμενα τὰς μελλούσας νὰ γένωσιν εἰς τὴν Φύσιν μεταβολὰς, ἢ πράξεων τὰς ἐκβάσεις, εἰν μέλλωσι νὰ γένωσιν εὐτυχεῖς, ἢ μὴ τοιαῦται· χρησιμεύει λοιπὸν αὕτη πολὺ εἰς ὁπόσας τῶν ὅσα πρέπει νὰ πράξωμεν· διὰ τοῦτο ὠνομάσθη καὶ πρακτικὴ.

ΤΝΗ'. Ἀπὸ τὰ μέλλοντα λοιπὸν ἄλλα μὲν εἶναι φυσικά· ἄλλα δὲ ἠθικά. Καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα τινα μὲν συμβαίνουσι κατὰ νόμους ἀπαραβάτους, τοὺς ὁποίους οἱ ἀκριβῶς ἐξεύροντες, προλέγουσι τὰς ἐκβάσεις των μὲ τὴν ἀκριβολογίαν, ὥστε μὴδὲ κατὰ λεπτόν ὥρας δὲν ἀποτυγχάνουσι τὴν ἀλήθειαν.

Τοιαῦται εἶναι ἡλέου καὶ σελήνης ἐκλείψεις, ἄσρων ἐπιτολαί, καὶ ἀπλῶς ὅσα ἐξηκριθώσιν ἡ Ἀστρονομία. Τινὰ δὲ εἶναι ἀόριστα, τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζομεν ἀκριθῶς τὸ αἷτιον. π. χ. θέλουν εὐτυχῆσαι αἱ σαυλαί; ψυχρὸς θέλει γενῆν ὁ χειμὼν; καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τὰ δὲ ἠθικὰ πάντοτε σχεδὸν ἔχουσιν ἀμφιβάλλους τὰς ἐκβάσεις, καὶ διὰ τοῦτο ἐνδεχομένης καὶ ἀδεδαίου τὰς προρρήσεις. π. χ. Θέλω εὐτυχῆσαι εἰς τὴν πραγματείαν; Θέλει νικῆσαι ὁ πολεμῶν; κτ.

ΤΝΘ'. Μ' ὅλου τοῦτο καὶ ταῦτα δὲν ἔπαυσαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐξετάζωσι προσπαθοῦντες πάντοτε νὰ φανερώσωσι καὶ ὅσα τὸ μέλλον ἔχει σκεπασμένα μὲ πολλὰ καὶ σκοτεινὰ τὰ παραπειάσματα. ἀλλ' ἐκ σημείων τινῶν ἀγωνίζονται νὰ προσυμπεράνωσιν ὅσα ἡ φύσις καὶ ὅσα ἡ θέλησις καὶ ἡ τύχη τῶν ἀνθρώπων ἀπαύτως ἐνεργοῦσι.

ΤΞ'. Τῶν μελλόντων λοιπὸν φυσικῶν τὴν ἐκβασιν προσπαθοῦσι πάντοτε νὰ προῖδωσιν ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι πάντοτε ἡ αἰτίων ἀποτελέσματα, ἡ ἀποτελεσμάτων αἷτια, καὶ ἐπισηριζονται εἰς ἀναλογικοὺς συλλογισμοὺς (ΣΣ'), διὰ τῶν ὁποίων συμπεραίνομεν πιθανῶς τὰ ὅμοια ἀπὸ τῶν ὁμοίων. διότι εἰς τὴν φύσιν κρατοῦσι νόμοι τινὲς σταθεροί, διὰ τοὺς ὁποίους αἱ αὐταὶ αἷτιαί γενοῦσι τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, καὶ τὰ αὐτὰ αἷτιατὰ ἀναφέρονται πρὸς τὰς αὐτὰς ἢ τὰς ἰσοδυνάμους αἷτίας. Διὰ τοῦτο οἱ πολλὰ τῆς φύσεως ἔργα θεωρήσαντες καὶ ἐξετάσαντες, πολλὰ πιθανῶς καὶ πλησιέστατα τῆς ἀληθείας προγινώσκουσι πολλὰ καὶ προλέγουσι. π. χ. ἐκ τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ βαρομέτρου προλέγουσι πολλάκις τὰς τῆς ἀτμοσφαίρας μεταβολάς· ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης διαθέσεως τῶν καιρῶν, τὸ μετὰ ταῦτα ὕγεινόν ἢ νοσῶδες τοῦ

χρόνου· καὶ ἀπὸ διαφορῶν συμπτωμάτων τοῦ πάσχοντος προβλέπουσιν οἱ Ἱατρικοὶ τὴν ὑγίαν ἢ τὸν θάνατον.

ΤΕΑ'. Χρειάζεται δὲ μεγάλη προσοχὴ εἰς διάκρισιν τῶν φαινομένων, ἂν μέλλῃ τις νὰ μὴ ἀποπλανηθῇ πολὺ μακρὸν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν· διότι τὰ φαινόμενα εἶναι ὡς εἴπαμεν ἄνωτέρω, ἢ αἰτία ἢ αἰτιατά (λέγω δὲ τοῦτο ἔννοῶν ἐπίσημα τινὰ φαινόμενα, εἰς τὰ ὁποῖα προσηλύνομεν τὴν προσοχήν μας· διότι ἄλλῶς πᾶν φαινόμενον εἶναι αἰτία τόν.), καὶ πολὺ διαφέρει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἐκ τούτου, ἢ τοῦτο θέλει γενῆναι αἰτίον ἐκείνου· ἀλλὰ καὶ τὰ αἰτία πολλάκις ἀνατρέπονται ὑπ' ἄλλων αἰτίων, καὶ γάνουσι τὸ ὅποσον ἔμελλαν νὰ γεννήσωσιν ἀποτέλεσμα· π. χ. Συννεφεῖα τοῦ οὐρανοῦ εἶναι αἰτίον βροχῆς· ἀλλ' ἄνεμος σφοδρὸς πνέων διασκορπίζει τὴν νοτιάδα, καὶ ἔμποδίζει τὴν ἐλπίζομένην βροχήν.

ΤΕΒ'. Προλέγουσι πολλοὶ καὶ τὰ μέλλοντα νὰ γένωσιν εἰς τὸν πολιτικὸν ἢ ἠθικὸν κόσμον· ἀλλὰ προσπατεῖται εἰς αὐτοὺς ἢ τῶν πραγμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα γίνεται ὁ λόγος, ἀκριδῆς γνώσις· ἤγουν νὰ εἶναι ἔμπειροι τῶν πολιτικῶν καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν, ἂν ὁ λόγος εἶναι περὶ πολιτικῶν ἐκβάσεων· τῶν ἐμπορικῶν, εἰάν τι ζητῆται τοιοῦτον κτ. διότι, εἰάν καὶ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ πολλάκις ἀποτυγχάνωσι τὴν ἀλήθειαν, τί πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ἀπὸ ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδεύτους;

ΤΕΓ'. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σημειώσωμεν σιμὰ τῶν ἄλλων, ὅτι, ὅταν αἱ προρρήσεις ἀνασρέφονται εἰς ἰδίους ἢ μῶν ὑποθέσεις, δὲν γινόμεθα τόσον ἐπιτυχεῖς τῆς διαγνώσεως τοῦ μέλλοντος· διότι ἢ ἐλπίδες μᾶς κάμνουν ὑπὲρ τὸ πρέπον νὰ θαρρῶμεν, ἢ φόβοι μᾶς καταταραν-

νοῦσι, καὶ μᾶς κάμνουσι ὑποπτύτατα τὰ ἐλάχιστινα ὑποψίαν περιέχοντα· καὶ οὕτω καὶ διὰ τὰ δύο αἷτια γινόμεθα σφαλερώτατοι κριταὶ τῶν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναφερομένων ὑποθέσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ φυσικῆς ἐπικρίσεως.

ΤΕΔ΄.

Φυσικὴ ἐπικρίσις ἢ κριτικὴ εἶναι, ἥτις ἐξετάζει πιθανῶς τὰ αἷτια, καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον συμβαίνει νοῦσι τὰ διάφορα φαινόμενα, ἧγουν αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰ σώματα. Ἐπισηρίζεται δὲ εἰς ὀρθὰς παρατηρήσεις καὶ πειράματα.

ΤΕΕ΄. Παρατήρησις μὲν εἶναι ἀπλῇ θεωρία τῶν φαινομένων, παριζανομένων καθ' ἑαυτὰ, χωρὶς τινος ἰδικῆς μας συνεργείας. Παρατηροῦμεν δὲ τὰ πρῶτα εἰς τὸν κόσμον μὲ σκοπὸν νὰ τὰ συνάψωμεν πρὸς ἄλληλα μὲ τοὺς συλλογιστικοὺς ἡμῶν κανόνας, πληθύνοντες ἐντάμα καὶ σαφηνίζοντες τὰς γνώσεις μας. Πειράματα δὲ κάμνομεν ἐξεπίτηδες, διὰ νὰ μάθωμεν ἀκριδέστερον τὴν φύσιν τινῶν ὑποκειμένων, καὶ διὰ νὰ ἀνακαλύψωμεν τοὺς εἰς τοὺς ἀποκείους ὑπόκεινται κανόνας· μεταβάλλομεν δὲ παντοίως κατ' αὐτὰ τὸ ἐξεταζόμενον σῶμα, ἧγουν τὸ συντρίβομεν, τὸ διαλύομεν, τὸ πυρόνομεν κτλ.

Σημείωσις. Εἰς τὰς παρατηρήσεις ἀφίνουμεν τὰ πράγματα, καθὼς εἶναι· οὕτω παρατηροῦσιν οἱ ἀστρονόμοι τοὺς ἀστέρας· οἱ φυσικοὶ τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα, τὰς παλιρροίας, τὰς μεταβολὰς τῶν καιρῶν κτλ. Εἰς δὲ τὰ πειράματα συνεισφέρουμεν καὶ τὸ παρ' ἡμῶν αὐτῶν· οὕτως ὁ χημικὸς διὰ πειραμάτων ἀνέρευνᾷ τὰ εἴδη τῶν ὀρυκτῶν, τῶν φυτῶν, τῶν ζῶων· καὶ ἄλλος φυσικὸς ζητεῖ νὰ εὕρῃ τὰς ιδιότη-
τας τῆς ἠλεκτρικῆς ὕλης διὰ διαφορῶν ὀργάνων· τὴν βαρύτητα τοῦ ἀέρος διὰ τῆς πνευματικῆς ἀντλίας, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

ΤΕΣ'. "Ουτε παρατηρήσεως οὔτε πειράματος πᾶν εἶ-
δος ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος. Τὰ πλείοτερα
μάλιστα ἐκτελεῖ φιλόανθρωπος καὶ φιλόμουσος διοίκησης, ἥ-
τις ἐμπορεῖ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐξουσίαν τῆς, εἰς τὸ νὰ
δίδῃ προσαγὰς τῆς μεταχειρίσεως τούτου καὶ ἀποχῆς ἐκεί-
νου πρὸς ὠφέλειαν τῶν κοπιᾶζόντων ὑπηκόων τῆς, νὰ κη-
ρύττῃ βραβεῖα, νὰ μισθόνῃ περιηγητὰς καὶ τεχνίτας, νὰ
ἐξοδεύῃ πολλὰ ἄλλα πρὸς φωτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ
εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἑταιρίαι τινὲς φιλο-
λογικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ (ὅποῃαι μάλιστα εἶναι αἱ τῶν "Αγ-
γλων) ἔχουσιν μέσα, ὅποια δὲν εὐρίσκονται εἰς τοὺς κατὰ
μέρος ἀνθρώπους. Τοιούτων ἀποπειρῶν ἔργα γίνονται τα-
ξιθεῖων εὐρέσεις, πειράματα πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἐμπορίου,
τῆς γεωργίας, τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν κτλ. Ἀλλὰ καὶ
πᾶς τις ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ ὠφέλιμα
εὐρήματα, εἰὰν ἀσχυλῇται ἐπιμελῶς εἰς τὸ ἔργον του, καὶ
μεταχειρίζεται κρίσιν νοῦς, ὅσον πρέπει. Καθεὶς τεχνίτης,
πραγματευτής, γεωργὸς, κυνηγὸς, καρaboκύριος, βοσκὸς
ἔχει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του μέρος τῆς φύσεως. Κανενὸς λοι-
πὸν δὲν ἐλλείπουσιν ἀφορμαὶ νὰ κάμῃ ὠφελιμωτάτας πα-
ρατηρήσεις καὶ εὐρέσεις. Ἡ ἱστορία μάλιστα μᾶς διηγεῖται

ὅτι ὠφέλιμα τινὰ εὐρήματα ἔγειναν καὶ ὑπὸ ἀπαιδεύτους ἀνθρώπους.

ΤΕΖ'. Ἐπειδὴ δὲ περὶ εὐρημάτων ὁ λόγος, ὃς εἰ-
πωμεν ἐμπαρόδως ὀλίγα αἷτια, διὰ τῶν ὁποίων ἀνακαλύ-
πτονται νέα εὐρήματα.

α'. Τὸ συμψεδηκὸς ὁδηγεῖ πολλάκις τοὺς ἀνθρώπους
εἰς ὠφέλιμα εὐρήματα, ὁποῖον, π. χ. εἶναι τὸ εὐρημα
τῆς πυρίου κίνεως, τοῦ νεωστὶ κατὰ τὴν Ἀγγλίαν εὐρεθέν-
τος δαμαλισμοῦ, καὶ πολλῶν ἄλλων ἱατρικῶν φαρμάκων.

β'. Φιλοπονία καὶ ἐνασχόλησις εἰς προβλήματα τινὰ
προτεθέντα ἀπ' ὀκαδημίας, μεγάλους ἀνδρας, ἢ μεγάλας
ἐταιρίας· οὕτως ἔδωκαν αἰτίαν εὐρέσεως παντοίων ἱατρι-
κῶν, κατασκευῆς πολλῶν ὀργάνων, καταμετρήσεως μή-
κους τόπων θαλασσίων καὶ ἄλλων ὠφελίμων ἀληθειῶν τὰ
προβλήματα.

γ'. Ἐξετάσεις μὲ πολὺν νοῦν γενόμεναι εἰς τὰς ιδιό-
τητας, δυνάμεις, ἐνεργείας, μεταβολὰς τῶν πραγμάτων·
οὕτως ἔγειναν αἱ μεγάλαι εὐρέσεις Λεῖδωνίτου, Νεύτωνος,
Ἐραχέλου, Λαβοσιέρου, Δαυΐου καὶ ἄλλων μεγάλων ἀν-
δρῶν εἰς τε τὴν μαθηματικὴν καὶ εἰς τὴν φυσικὴν.

δ'. Φαντασία καὶ μνημονικὸν συντελοῦσι πολὺ εἰς ἀνα-
κάλυψιν νέων ἀληθειῶν, ἐνῶ εἰς ἀφορμὰς τινὰς ἀναπολοῦν-
ται προδοκιμασμένα τινὰ πράγματα, καὶ διὰ συγκρίσεως
καὶ συλλογισμοῦ ἀναπηγάζουσι νέα εὐρήματα. "Ὅς τις ἀπέ-
κτησεν ἱκανοῦ θησαυρὸν μελετῶν τὴν ἱστορίαν, τὴν γεω-
γραφίαν, τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν μαθηματικὴν, ἀναγνώ-
σεις περιηγήσεων, θέλει εὐρεῖν βέβαια καιρὸν συγκρίνων τὰς
ἀρχηγτέρας μὲ νέας ἰδέας νὰ ἀνακαλύψῃ ὠφέλιμόν τι εὐ-
ρημα. Ἀλλὰ τοιαύτας ἀφορμὰς εἰς μάτην θέλει ζητήσῃ

ἀμαθῆς καὶ ἀπαίδευτος ἄνθρωπος· διότι εἶναι μόνων τῶν πεπαιδευμένων ἴδιαι.

ΤΕΗ'. "Ὅστις δὲ ἀγαπᾷ νὰ κάμνῃ παρατηρήσεις ἢ πειράματα, πρὸ πάντων ἔχει ἀνάγκην νὰ εἶναι ὑγιᾶ τὰ αἰσθητήριά του, ἐπειδὴ τούτων εἶναι ἀντιληπτικὴ ἢ αἰσθησις. Καὶ λοιπὸν διὰ νὰ γίνωνται ἄμεμπτα τὰ πειράματά του, ἐξ ἀνάγκης πρῶτον ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν αἰσθησίν του τοὺς προαποδοθέντας κανόνας (ΣΤΙΘ'). Μετέπειτα ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ φυλάττῃ μὲ ἀκρίδειαν τοὺς ἐφεξῆς.

α'. Ἡ προπαρασκευὴ εἰς τὰς τοιαύτας ἀσχολίας ἀπαιτεῖ ἱκανοὺς κόπους καὶ μεγάλην ἀσκήσιν. "Ὅστις παρατηρῶν ἀγαπᾷ νὰ εὕρῃ τίποτε χρήσιμον εἰς ὕλην τινα, πρέπει νὰ ἐξεύρῃ ἀρχήτερα μὲ τίνα μέσα συνοδευεταὶ ἐπιτηδεῖος παρατηρητής. Ἐὰν χρειάζονται ἀναγκαίως διὰ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ πειράματά του ὄργανα, πρέπει νὰ ἐξεύρῃ τὰ μέρη των, τὴν συναρμογὴν των, τὴν χρῆσιν των, τὰς ἀρετὰς, τὰ ἐλαττώματά των· νὰ ἐμπορῇ νὰ τὰ διαλύῃ καὶ ἀποχωρίξῃ ἀπ' ἀλλήλων, νὰ τὰ καθαίρῃ, νὰ τὰ συναρμογῇ πάλιν, νὰ τὰ ἐπισκευάξῃ, νὰ τὰ βελτιόη· ἂν εἶναι ἀνάγκη, νὰ κατασκευάξῃ αὐτὸς καλῆτερα. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἐντελῶς τὰ παρατηρούμενα, καὶ τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ παρατηρεῖ. Νὰ ἀποκτήσῃ ἔξιν εἰς τὴν ὀρθὴν τῶν ὀργάνων μεταχειρίσιν· συχνάκις δὲ πρὸς τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖα ἀνδρὸς ἐμπείρου καὶ ἐπιτηδεῖου ὁδηγία καὶ διδασκαλία.

β'. Ἐνῶ παρατηρεῖ ἢ κάμνει τὸ πείραμα, πρέπει νὰ προσέχῃ ἐπιμελῶς καὶ ἀκριδῶς καὶ τὰς μικροτάτας περιστάσεις, καὶ νὰ μεταχειρίζεται καὶ μεγάλην ὑπομονήν. Βία

καὶ ἀμέλεια προξενούσι πολλὰ σφάλματα καὶ δίδουν ἀφορμὰς εἰς ψευδεῖς συλλογισμούς. Διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ σημειοῦν ἀκριδῶς ὅλα τὰ συμβαίνοντα, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνη, ἂν εἶναι δυνατόν, πολλάκις τὸ πείραμα. Ὁ παρατηρητὴς πρέπει νὰ ἔχῃ ἀγγίτσειαν καὶ νὰ μεταχειρίζεται ὀρθῶς τὰς γνώσεις του εἰς τὰς προκυπτούσας περιπτώσεις, καὶ ἀνωφελῶς διαβαίνουσιν νὰ μὴ ἀφίγῃ καμμίαν ζηγμὴν, ἣτις συχνάκις παρέρχεται ταχέως, καὶ δὲν ἐπανέρχεται πλέον. Ἡλίσαις εἰς τὰ παρατηρούμενα, φιλομάθεια, ἀγάπη τῆς εὐταξίας, ἐλευθερία ἀπὸ προλήψεις καὶ πάθη, ὑγιὲς κρίσις, ὁξύνουσι εἶναι ἀπαραίτητοι ιδιότητες ἀγαθοῦ καὶ ἐμπείρου παρατηρητοῦ.

γ'. Μετὰ ταῦτα αἱ γεγνημένοι παρατηρήσεις καὶ τὰ πραχθέντα πειράματα πρέπει νὰ συγκριθῶσι μὲ τὰ ἀρχήτερα, καὶ εὖν διαφέρωσι κατὰ τὰ ἀποτελέσματα πρέπει νὰ ἐπαναληφθῶσι συχνότερα. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις εἶναι ἀναπόφευκτα καὶ ἐλλείμματα, πρέπει καὶ ταῦτα νὰ λογαριάζονται.

ΤΕΘ'. Εἰς δὲ τὰ, ἐπάνω τῶν ὁποίων γίνονται παρατηρήσεις καὶ πειράματα, σημειοῦμεν ὡς ἀναγκαῖα τὰ ἐφεξῆς.

α'. Αἱ ιδιότητες πράγματος αἱ παρατηρούμεναι εἰς ὅλας τὰς μεταβολὰς του, ὅσας πάσχει ἢ διὰ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως ἢ διὰ τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων πάντοτε, εἶναι οὐσιώδη μέρη τοῦ πράγματος.

β'. Πρέπει νὰ παρατηροῦμεν τὰς αἰτίας τῶν μεταβολῶν, καὶ τὰς ἐνεργείας, ὅσαι φαίνονται εἰς τὰ πειράματα, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ἐφεξῆς ἀρχάς. Ἡ αὐτὴ αἰτία κάμνει πάντοτε τὰς αὐτὰς ἐνεργείας, ὅταν εἶναι τὰ αὐτὰ περιστα-

τικά. Ἐὰν διάφορα πράγματα ἔχωσι τὰς αὐτὰς ἐνεργείας, ὁ λόγος εὐρίσκεται εἰς ιδιότητα, τὴν ὅποιαν ἔχουσι κοινῇ. Ἐὰν ὅμοιαι αἰτίαι ἀποτελῶσι διαφόρους ἐνεργείας, προέρχεται τοῦτο ἀπὸ ιδιότητος, διὰ τὰς ὁποίας αἱ φαινόμεναι ὅμοιαι αἰτίαι εἶναι ἀληθῶς διάφοροι. Ἐλλείμματα δὲ τούτων τῶν ἀρχῶν εἶναι. Ἐάν τις ἐνέργειαν τινα ἐκλαμβάνῃ ὡς ἀποτέλεσμα συμβεβηκότος, τὸ ὅποιον ἡκολούθησε μὲν ὀλίγον ἀρχήτερα ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, δὲν ἔχει ὅμως καμμίαν σχέσιν πρὸς τὴν προκειμένην ἐνέργειαν. Ἐὰν ἀποδίδῃ τις ὅλον τὸ ἀποτέλεσμα εἰς μίαν αἰτίαν, ἐνῶ συνέδραμαν καὶ ἄλλα συναίτια. Ἐὰν ἀπὸ αἰτίαν τινα προσμένη πάντοτε ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἔγειναν κατὰ τινὰς περιστάσεις, καὶ δὲν ἐμποροῦν πλέον νὰ γένωσι διὰ τὴν ἐκείνων ἀπουσίαν. Ἐάν τις ἐκ προλήψεως ἐκλαμβάνῃ ψευδῆ τινα ὡς ἀληθινὴν αἰτίαν.

γ. Ἀμοιβαία συνδρομὴ διαφόρων πραγμάτων συντελεῖ πολλάκις εἰς τὸ νὰ φανῇ αὕτη ἢ ἐκείνη ἢ παρατήρησις καθὼς χωρισμὸς μὲν δύο τινῶν σωμάτων ἀφανίζει τινα φαινόμενα. ἔνωσης δὲ αὐτῶν τὰ ἀποκαθίστα πάλιν.

δ. Πρὸ πάντων δὲ τὰ παρατηρούμενα πράγματα πρέπει γενικῶς νὰ ἀπευθύνωμεν εἰς σκοπὸν τινα καὶ τέλος, καὶ μάλιστα πρὸς ὠφέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐδῶ ὁ φυσικός, ὁ χημικός, ὁ ἱατρὸς ἔχουσιν εὐρυχωρότατον εἶδος διὰ νὰ γυμνάσωσι τὴν ὀξύνοϊάν των, καὶ νὰ ἀναδείξωσι τὰ εὐρήματά των χρήσιμα καὶ ἐπωφελῆ εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν.

ΛΟΓΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Β'

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Περὶ Μεθόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τί εἶναι Μέθοδος καὶ παντοῖα αὐτῆς εἶδη.

ΤΟ'.

Πᾶσα γνώσις καὶ πᾶν γνώσεων σύστημα πρέπει νὰ φυλάττῃ κανόνας· διότι τὰ ἀκανόνιστον εἶναι ἄλογον· ὅταν λοιπὸν τοὺς κανόνας τούτους διατάττωμεν ὡς πρέπει κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον εἰς τὰς γνώσεις μας, λέγομεν τότε ὅτι μεταχειριζόμεθα μέθοδον· χωρὶς μέθοδον ἀδύνατον εἶναι νὰ κατασταθῇ ἁρμονία τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων· ὁ κανὼν ἐκφράζει πάντοτε ἐνότητα, εἰς τὴν ὁποίαν καθυπάγεται παντοδαπότης. Συναρμολογεῖ λοιπὸν καὶ συνενώνει ὁ κανὼν τὰ παντοδαπά· καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος ἀπαιτεῖ πάντοτε ἁρμονίαν (Κρηπ. φιλοσ. ΚΖ')· ἀπαιτεῖ ἄρα μέθοδον εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεών μας.

ΤΟΑ'. Πολλοὶ δὲ τὴν μέθοδον κατατάττουσιν εἰς τὴν καθαρὰν Λογικὴν, ὡς μέρος ἐκείνης οὐσιῶδες· ἀλλ'

ἐπειδὴ τρία τινὰ εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Λόγου (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΝΖ') νοεῖν, καὶ κρίνειν, καὶ συλλογίζεσθαι· Τρία μέρη ἐξ ἁπαντος εἶναι τῆς καθαρᾶς Λογικῆς· τὸ δὲ περὶ Μεθόδου, εἶναι Λογικὴ τέχνη, τῆς ὁποίας τόπου ἄλλου (ἐκτός ἐάν τὴν πραγματευθῶμεν χωριστά) δὲν εὐρίσκομεν εἰμὲν εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην ὡς μέρος αὐτῆς, ὅπου ἡ ἐφαρμογὴ τῆς καθαρᾶς μᾶς χορηγεῖ πολλὰ εἶδη μεθόδου.

ΤΟΒ'. Ἡ μέθοδος ἡ διατάσσει ἐντι μέρος γνώσεων· ἡ πολλὰ ὁμοῦ μέρη προδιατεταγμένα μερικῶς συναρμολογεῖ καὶ συνάπτει εἰς ἓν· ἐκεῖ μὲν ἀποτελεῖ τὴν ὑλικήν· ἐδῶ δὲ τὴν εἰδικὴν ἐπιστήμην (Κρηπ. Φιλοσ. ΠΔ').

ΤΟΓ'. Εἶναι λοιπὸν ἡ μέθοδος ἡ ἀπλὴ ἡ σύνθετος· καὶ ἡ μὲν πρώτη διατάσσει ἐντι μέρος τῆς Λογικῆς, οἷον ὀρισμούς, διαιρέσεις, συλλογισμούς κτλ. ἡ δὲ σύνθετος περιεργάζεται ὁλόκληρον ζήτημα, ὁλόκληρον βιβλίον, ὁλόκληρον ἐπιστήμην κτλ. λέγομεν δὲ πρῶτον περὶ τῶν ἀπλῶν, ἔπειτα περὶ τῶν συνθέτων μεθόδων.

Μέθοδος ὀρισμῶν.

ΤΟΔ'. "Ὅς τις μέλλῃ νὰ κάμῃ ὀρισμὸν γνωριστικὸν (ΡΖ') ἢ χαρακτηριστικὸν, ἅς θεωρήσῃ πρῶτον τὸ ὀρίσθαι, ἂν ὑπάρχῃ· ἔπειτα ἅς ἀποδιώξῃ μὲ τὴν ἀφαίρεσιν ὅλα τὰ συμβεδνηκότα· καὶ ἅς κρατήσῃ τὰ ἀπαραιτήτως εἰς αὐτὸ νοούμενα· καὶ διὰ τούτων, ὡς οὐσιωδῶν, ἅς ἐκφράσῃ τὸν οὐσιωδὸν ὀρισμὸν· π. χ. Κύκλος εἶναι σχῆμα γραφομένου ἐπάνω σανίδος ἢ χαρτίου ἢ τῆς γῆς μὲ χρῶμα πράσινον ἢ κόκκινον ἢ μαῦρον ἢ ἄλλο τι, ἢ καὶ μὲ τὴν χάραξιν τοῦ ὑποκειμένου ἐπιπέδου· ἄλλοτε κατασκευαζόμενος μέγας, ἄλλοτε μικρός· εἶναι δὲ τοιοῦτος, ὥς περιέχεται μὲν ἀπὸ

μέαν γραμμὴν ὀνομαζομένην περιφέρειαν, εἰς αὐτὴν δὲ αἱ ἀπὸ τίνος ἐντὸς αὐτοῦ κειμένου σημείου, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται κέντρον, ὅλαι αἱ ἀγόμεναι εὐθεῖαι εἶναι ἰσάλληλοι. Ἀπὸ τῶν κύκλου λοιπὸν ἄφελε μετὴν φαντασίαν ὅλα τὰ συμβεβηκότα, ἡγουν τὸ ὅτι γράφεται ἐπὶ σανίδος ἢ χαρτίου κτ. τὸ μὲ χροῖμα πράσινον ἢ μαῦρον κτ. τὸ ὅτι μέγας ἢ μικρὸς· κρατήσας δὲ μόνον τὰ ἀπαραίτητα, λέγε, Κύκλος εἶναι σχῆμα καμπύλον ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς περιφέρεια καλουμένης περιεχόμενον, πρὸς τὴν ὁποίαν πᾶσαι αἱ ἀπὸ τοῦ μέσου σημείου, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται κέντρον, προσπίπτουσαι εὐθεῖαι εἶναι ἰσάλληλοι.

ΤΟΕ'. Θέλων δὲ νὰ κάμῃς γενετικὸν ὅρισμόν, ἄφελε καὶ τὰ συμβεβηκότα καὶ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα, καὶ παράλαβε μόνον τὰ ποιητικὰ τοῦ ὁριστοῦ αἷτια. τοιούτου ὁρισμοῦ παράδειγμα ἐξεθέσαμεν περὶ τοῦ κύκλου (ΡΕ').

ΤΟΣ'. Πολλὰκις δὲ συμπέπτουσιν οἱ δύο ὁρίσμοι ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ὀριζομένου πράγματος. π. χ. Ἐυθύγραμμος γωνία εἶναι ἡ περιεχομένη ὑπὸ δύο εὐθειῶν συνερχομένων καθ' ἓν σημεῖον ἐπὶ ἐπιπέδου τινος· ἐδῶ εἶναι φανερὸν, ὅτι καὶ οἱ χαρακτῆρες καὶ τὰ αἷτια τῆς γωνίας ἀπεδόθησαν· ὁσάκις δὲ τὰ αἷτια ἀγνοοῦνται καὶ ἡ φύσις τοῦ ὁριστοῦ, τότε μόνον οἱ ὑπογραφικοὶ ὅρισμοι ἐξ ἀνάγκης παραλαμβάνονται (ΡΙ').

Μέθοδος Διαιρέσεων.

ΤΟΖ'. Ὅταν θέλῃ τις νὰ διαιρέσῃ (ΡΙΛ'), πρέπει νὰ προσαρμόσῃ τὸ καθολικῶς νοούμενον διαιρετὸν εἰς τὰ μερικὰ ὑποκείμενα, συγκρίνων καὶ συνενδύων (τὸ ἐναντίον τοῦ ὁρισμοῦ) ὅλα τὰ κατὰ συμβεβηκὸς νοούμενα· διότι α-

πὸ τὴν τούτων διαφορὰν ἢ ἐναντιότητα προκύπτει ἡ διαί-
ρεσις· π. χ. ἀπὸ τοὺς κύκλους οἱ μὲν εἶναι μεγάλοι, οἱ
δὲ μικροί· καὶ οἱ μὲν γράφονται ἐπὶ χαρτίου, οἱ δὲ ἐ-
πάνω σανίδος κτλ.

ΤΟΗ'. Πολλάκις δὲ ἡ διαίρεσις ἐκπηγάξει ἀπὸ τὰ
εἰς τὸν ὁρισμὸν παραλαμβανόμενα γνωρίσματα· π. χ. Τρέ-
γωνον εἶναι σχῆμα ὑπὸ τριῶν εὐθειῶν περιεχόμενον, καὶ
τρεις γωνίας περιέχον· ἀπὸ μὲν τὸ γνωρίσμα τῶν τριῶν
εὐθειῶν ἐκπηγάξει ἡ διαίρεσις· Τὸ τρίγωνον διαιρεῖται εἰς
ισόπλευρον καὶ ἰσοσκελὲς καὶ σκαληνόν· ἀπὸ δὲ τῶν γωνιῶν
Τὸ τρίγωνον διαιρεῖται εἰς ἄμβλυγώνιον, καὶ ὀρθογώνιον,
καὶ ὀξυγώνιον.

Μέθοδος Ἀξιωμάτων.

ΤΟΘ'. Ἀξίωμα εἶναι ἀπόφανσις καθ' ἑαυτὴν φανερά·
(PMB') ἔχει δὲ τὴν ἐνάργειαν, ἢ διότι ταυτίζονται οἱ
δύο ὅροι, ἢ διότι ὁ εἰς περιέχεται εἰς τὸν ἄλλον· π. χ.
Καθὲν εἶναι ὅ,τι εἶναι· Τὸ ὅλον ἔχει μέρη· Τὸ μέρος εἶναι
παρὰ τὸ ὅλον μικρότερον· διότι εἰς καθὲν ἀπὸ τὰ ἀξιώ-
ματα ταῦτα ὁ νοῦς βλέπει ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν· καὶ
εἰάν ὑποτιθῇ τὸ ἐναντίον, φαίνεται εὐθὺς νοῦς ἀνόητος, κα-
ταντῶν εἰς ἀντίφασιν, ὥτις εἶναι τὸ πρώτιστον καὶ κυριώ-
τατον τῆς ἀληθείας κριτήριον (ΞΕ').

ΤΗ'. Εἰς τὰ ἐκ τοῦ ταυτισμοῦ ἀξιώματα ἐμποροῦν
να ἀναφερθῶσιν ὅλαι αἱ ταυτολογούσαι ἢ ἰσοδυναμοῦσαι
προτάσεις (ΡΑΓ'). Εἰς δὲ τὰ ἀξιώματα, ὅπου εἰς ὅρος
περιέχεται εἰς τὸν ἄλλον, ὅλαι αἱ ἐννοηματικαὶ (Εμπ. Ψυχ.
ΡΕΓ'. Σημ. Α') τῶν ὁποίων ἡ ἀλήθεια προφθάνει πάντα
συλλογισμὸν τοῦ νοός· π. χ. Τὸ ὅλον ἔχει μέρη.

ΤΠΑ'. Ἀπὸ δὲ τὰς ἐποπτικὰς κρίσεις (Ἐμπ. Ψυχολ. ΡΕΓ'. Σημ. Α') ἀξιώματα δὲν ἐμποροῦμεν νὰ λάβωμεν· μ' ὅλον ὅτι πολλάκις αἱ κρίσεις εἶναι βεβαίωται· π. χ. Τὸ γάλα εἶναι λευκόν· διότι οὔτε ταυτίζονται οἱ ὄροι, οὔτε ἐννοηματικῶς καταλαμβάνεται ἡ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον περισχὴ· ἀλλὰ μ' ὅλον τοῦτο καὶ ἀπὸ ταύτας γίνονται ἀρχαί τινες ἀξιόπετοι, ὅταν θέλωμεν νὰ σημάνωμεν ὅτι τοιοῦτον τι αἰσθανόμεθα, καὶ ὅχι τίποτε πλέον· π. χ. ἀξιῶ ὅτι τὸ γάλα εἶναι λευκόν, δὲν τὸ ἐκλαμβάνω ἄλλως, εἰμὴ, ὅτι αἰσθάνομαι διὰ τῆς ὁράσεως ὡς λευκόν τὸ γάλα, καὶ ὡς τοιοῦτον τὸ ὁμολογῶ βεβαίως, εἰάν δὲν μ' ἀπατῶσιν αἱ αἰσθήσεις.

ΤΠΒ'. Τὰς δὲ ἀξιωματικὰς ἀποφάνσεις ἐμποροῦμεν νὰ λαμβάνωμεν ἀπὸ τοὺς ὁρισμούς· π. χ. ἀπὸ τὸν, Τρίγωνον εἶναι σχῆμα ὑπὸ τριῶν πλευρῶν περιεχόμενον καὶ τρεῖς γωνίας περιέχον.

Ἀξιῶ Α'. ἀπὸ τὸ γένος καὶ τὸ ὁρίζον, ὅτι τὸ τρίγωνον εἶναι σχῆμα.

Ἀξιῶ Β'. ἀπὸ τὸ ὁρίζον καὶ ἀπὸ τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ τρίγωνον περιέχεται ὑπὸ τριῶν πλευρῶν.

Ἀξιῶ Γ'. ἀπὸ τὴν διαφορὰν καὶ ἀπὸ τὸ γένος, ὅτι τὸ ὑπὸ τριῶν πλευρῶν περιεχόμενον εἶναι σχῆμα.

ΤΠΓ'. Καὶ ἀπὸ τῆς διαιρέσεως δὲ τριῶν εἰδῶν ἀξιώματα ἐμποροῦμεν νὰ λάβωμεν.

α'. Κατηγοροῦντες εἰς καθὲν διαιρέσεως μέλος τὸ γένος, ὅτι τὸ ἀμβλυγώνιον εἶναι τρίγωνον, τὸ ὀξυγώνιον εἶναι τρίγωνον, τὸ ὀρθογώνιον εἶναι τρίγωνον.

β'. Ἀποφάσκοντες τὸ ἑτεροειδὲς ἀπὸ τὸ ἑτεροειδὲς, ὅτι τὸ ὀξυγώνιον δὲν εἶναι ἀμβλυγώνιον, καὶ ὅτι τὸ ἀμ-

ὀρθογώνιον δὲν εἶναι ὀξυγώνιον, ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ ὀρθογώνιου παραβαλλομένου πρὸς τὰ ἄλλα.

ΤΠΔ'. Πρότασιν πᾶσαν μερικὴν, προσδιοριζομένην αἰτιολογικῶς ὡς ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἐμποροῦμεν νὰ ἐκλάβωμεν ὡς ἀξιωματικὴν καθολικῶς· π. χ. Πᾶς φιλόσοφος, ὅς τις δὲν ζῇ συμφώνως μὲ τὸ ἐπάγγελμά του, εἶναι μεμπτέος. Πᾶς ἄνθρωπος, ὅς τις ἐρεῖται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, εἶναι πένης κτλ.

Μέθοδος Αἰτημάτων.

ΤΠΕ'. Τὰ δὲ αἰτήματα, ὡς πρακτικαὶ προτάσεις λαμβάνονται ἀπὸ τὸν γενετικὸν ὅρισμόν· οὕτως οἱ Γεωμέτραι δὲν αἰτοῦσιν, Ἀπὸ πούτος σημείου ἐπὶ πᾶν σημεῖον εὐθείαν ἀγαγεῖν, ἐκ τοῦ γνωριστικοῦ αὐτῆς ὁρισμοῦ, ὅτι εἶναι ἡ ἐλάχιστη τῶν τὰ αὐτὰ πέρατα ἔχουσών, ἀλλ' ἐκ τοῦ γειετικοῦ, ὅτι σημεῖον ἀπαρεγκλίτως κινήθην γεννᾷ εὐθείαν· ὁμοίως καὶ τό: Παντί κέντρῳ καὶ διαστήματι κύκλου γράφειν, αἰτοῦσι ἀπὸ τὸν γενετικὸν τοῦ κύκλου ὅρισμόν (ΡΕ').

Μέθοδος Θεωρημάτων καὶ Πρόβλημάτων.

ΤΠΣ'. Τὸ Θεώρημα καὶ τὸ πρόβλημα, καθὸ διαφορὰ τὴν φύσιν (ΡΜΓ') ἐπιζητοῦσιν εἰς ἔκθεσιν καὶ μέθόδον διάφορον τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο· διότι εἰς τὸ πρῶτον ζητοῦνται τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται προκειμένη ἀλήθεια καὶ ζητουμένη· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ζητεῖται καὶ νὰ κατασκευασθῇ καὶ νὰ ἀποδειχθῇ τις ἀλήθεια.

ΤΠΖ'. Τῶν δὲ Θεωρημάτων καὶ τῶν προβλημάτων ἡ διασκευὴ γίνεται διὰ τῶν Ἀρχῶν. Ἀρχαὶ δὲ εἶναι αἱ αἰ-

σθητικαὶ ἀντιλήψεις, καὶ πείραι, καὶ ὀρίσμοι, καὶ διαιρέσεις, καὶ ὀξιώματα, καὶ αἰτήματα, περὶ τῶν ὁποίων εἶπαμεν ἀνωτέρω· διότι ἐντὸς τούτων τῶν ἀρχῶν περιέχονται κατὰ δύναμιν ὅλα τὰ προβλήματα καὶ θεωρήματα πάσης ἐπισήμης.

ΤΠΗ'. Ἄς λάβωμεν δὲ παραδείγματα τῶν λεγομένων ἐν πρόβλημα καὶ ἐν θεωρήματι.

Ἄς εἶναι δὲ πρόβλημα ἡ πρώτη πρότασις τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Εὐκλείδου, ἥγουν

„Ἐπὶ τῆς ὁθείσης εὐθείας τρίγωνον ἰσόπλευρον συστήσασθαι.“

Τοῦτο λοιπὸν κατασκευάζεται μὲν διὰ τῶν αἰτημάτων „Ἐντὺν καὶ διαστήματι παντὶ κύκλον γράψαι, καὶ „Ἀπὸ παντὸς σημείου ἐπὶ πᾶν σημεῖον εὐθεῖαν ἐπιξέυξαι.“ Ἀποδεικνύεται δὲ ἀπὸ τοῦ τοῦ κύκλου ὀρίσμον, εἰς τὸν ὁποῖον παριστάνονται ἰσάλληλοι αἱ ἀκτῖνες τοῦ.

ΤΠΘ'. Παράδειγμα δὲ θεωρημάτων ἄς λάβωμεν ἐκ τοῦ Συμβολικοῦ Λογισμοῦ τῷ ἐφεξῆς.

„Τὸ ἀπὸ παντὸς δυωνύμου ποσοῦ τετράγωνον περιέχει τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου ὅρου τετράγωνον καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ τὸ δις γινόμενον ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου.“

Τοῦτο μόνον δεῖξιν χρειάζεται, οὐχὶ δὲ κατασκευάσιν· διότι ἀφ' οὗ πολλαπλασιασθῇ ἐφ' ἑαυτὸ τὸ δυωνύμον· φαίνεται ὅτι περιέχει τὰ εἰρημένα μέρη π. χ. $(a+b) \times (a+b) = a^2 + 2ab + b^2$.

Μέθοδος τῶν ἀποδείξεων ἀναλυτικῆς καὶ συνθετικῆς.

ΤΠΙ'. Δύω λογῶν εἶναι αἱ ἀποδείξεις· διότι ἡ ὁρ-

χινούν από τὰ μέσα τῆς δειξέως καὶ χωροῦσιν εἰς αὐτὸ τὸ ἀποδεικνυόμενον, ἢ ἀπὸ τούτου εἰς ἐκεῖνα· καὶ ἡ μὲν πρώτη λέγεται ἀναλυτικὴ, ἡ δὲ δευτέρα συνθετικὴ ἀπόδειξις. Ὡς λάβωμεν παράδειγμα καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἀποδείξεως τὸ εἰρημένον ἀπὸ θυωνύμου τετραγώνου (ΤΠΘ')· διότι, ἔταν τὸ θεώρημα τοῦτο ἐκτεθῇ, καθὼς ἐξετέθη ἐκεῖ, ἡ ἀπόδειξις ἀρχομένη ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ δεικνυμένου καὶ τελευτῶσα εἰς τὴν δειξιν, λέγεται συνθετικὴ· ἀλλ' εἰν ἀρχὴ γαίνη ἀπὸ τὰ μέσα τῆς ἀποδείξεως, ἡ γὰρ εἰν πρῶτον πολλαπλασιασθῇ τὸ $a+b$ ἐπὶ τὸ $a+b$ καὶ παραχθῇ τὸ $aa+2ab+b^2$, καὶ ὡς συμπέρασμα τῆς πράξεως ἀναγνωσθῇ τελευταῖον τὸ θεώρημα· Ἄρα παντὸς ἀπὸ θυωνύμου ποσού τετραγώνου τὸ πρῶτον μέρος εἶναι τὸ τετραγώνον τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου ὅρου κτλ. ἡ ἀπόδειξις αὕτη λέγεται ἀναλυτικὴ.

ΤΤΙΑ'. Ἡ μὲν συνθετικὴ ἀπόδειξις φιλοτεχνεῖται πάντοτε, ὅταν διὰ τῶν καθόλου ἀποδεικνύωνται τὰ μερικώτερα· οἷον, Πᾶς ἄνθρωπος Λογικὸς· ὅρα καὶ ὁ Σωκράτης· λέγεται δὲ αὕτη καὶ ἀπόδειξις κατὰ πρόοδον· ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν καθόλου προβαίνομεν εἰς τὰ μερικὰ· ἡ δὲ ἀναλυτικὴ παραλαμβάνεται, ὅταν ἐκ τῶν μερικῶν ἀποδεικνύωνται τὰ καθόλου. π. χ. ὁ Σωκράτης, καὶ ὁ Πλάτων, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης κτλ. εἶναι λογικοί· ὅρα Πᾶς ἄνθρωπος· λέγεται δὲ καὶ ἀπόδειξις κατ' ἄνοδον, ἐπειδὴ ἀνατρέχομεν δι' αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἐν μέρει εἰς τὰ γενικώτερα· φανερόν δὲ γίνεται ἐκ τούτων, ὅτι πᾶς μὲν κατηγορικὸς συλλογισμὸς (ΡΤΙΑ') εἶναι συνθετικὴ ἀπόδειξις· πᾶσα δὲ ἐπαγωγὴ (ΡΤΙΗ') εἶναι ἀναλυτικὴ.

ΤΤΙΒ'. Αἱ ἀποδείξεις εἰς ὁλόκληρον τινα ἐπισήμην ἔμπορὺν νὰ γίνωνται ἄλλοτε μὲν συνθετικοί, ἄλλοτε δὲ ἀ-

ναλυτικαί, κατὰ τὴν χρείαν τοῦ εἰς δεῖξιν προκειμένου· φαίνεται ὅμως χρησιμωτέρα μὲν διὰ τοὺς ἀρχαρίους ἡ συνθετική, ὑψηλοτέρα δὲ καὶ τερπνοτέρα διὰ τοὺς γυμνασμένους καὶ προδεδηκότας ἡ ἀναλυτική· διότι τὰ μερικά εἶναι γνωριμώτερα παρὰ τὰ καθόλου· καὶ τὰ σύνθετα παρὰ τὰ ἀπλά· τὰ δεύτερα εὐρίσκομεν πάντοτε διὰ τῶν πρώτων μὲ πολὺν ἀγῶνα καὶ κόπον τῶν ψυχικῶν μας δυνάμεων· διὰ τοῦτο ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος ὀνομάζεται καὶ εὐρετική· Ὅλη δὲ ἡ ἐπιστήμη ὁρμωδιώτατα καὶ καταλληλότερα πρέπει νὰ ἐκτίθεται συνθετικῶς, ὥς θέλομεν εἰπεῖν ἐφεξῆς· εἰς δὲ τὰ μέρη της πρέπει ὁ συγγραφεὺς νὰ παραλαμβάνῃ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἀπόδειξιν κατὰ τὴν χρείαν τῆς εὐκαταληψίας.

ΤΤΙΓ'. Ἐὰν δὲ ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς δύο συλλογισμοὺς ἀπειδεικτικὸν ἐκ τῶν προτέρων, καὶ ἀποδεικτικὸν ἐκ τῶν ὑσέρων (ΣΝΖ', ΣΞΑ')· ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀποδεικνύει τὸ αἰτιατὸν διὰ τῶν αἰτίων, ὁ δὲ τὰν ἀπαλιν, τὸ αἰτίου διὰ τῶν αἰτιατῶν· καὶ τὰ μὲν αἰτιατὰ εἶναι γνώριμα καὶ πρόδηλα, τὰ δὲ αἰτία ἄγνωστα καὶ ἀφανῆ· δικαίως ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ὁ μὲν πρῶτος συνθετικὴ, ὁ δὲ δεύτερος ἀναλυτικὴ ἀπόδειξις· καὶ ὁ μὲν κατὰ πρόοδον, ὁ δὲ κατ' ἀνοδον. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸν μὲν ἐκ τῶν προτέρων ὀνομάζει ἀπόδειξιν τοῦ ΔΙΟΤΙ, τὸν δὲ ἐκ τῶν ὑσέρων, τοῦ ΟΤΙ, ἐπειδὴ ὁ μὲν αἰτιολογεῖ τὸ αἰτιατὸν διὰ τοῦ αἰτίου, ὁ δὲ διαθεβαιώνει τὸ αἶτιον ἐκ τοῦ αἰτιατοῦ (Ἀριστοτ. Ὑστερ. Ἀναλυτ. Α', Κεφ. Γ'. Β', Κεφ. ΙΑ').

ΤΤΙΔ'. Καὶ αἱ μὲν ἀπλάι μέθοδοι σχεδὸν αἴται εἶναι καὶ τοιαῦται· θέλομεν δὲ ἐφεξῆς εἰπεῖν περὶ συνθετικῶν, περιχλείοντες μίαν τινα εἰς ἓν κεφάλαιον, καὶ φυ-

λάττοντες πανταχοῦ, τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς ἐσοχάσθημεν
συντομίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Μέθοδος τοῦ ἐπ'ὶ ὀφελῶς ἀναγινώσκειν τῶν
ἄλλων τὰ συγγράμματα.

ΤΤΙΕ΄.

Διὰ τῆς ἀναγνώσεως καταλαμβάνομεν ὅσα ἄνδρες σοφοὶ
ἐπιμελῶς συγγράψαντες διέδωκαν εἰς τοὺς ἄλλους, ἢ πα-
ρέπεμψαν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενικὰς, πολύτιμα καὶ κάλ-
λιστα κειμήλια· χωρὶς δὲ ταύτης ἠθέλαμεν ἀγνοεῖν τὰ τῶν
ἄλλων εὐρήματα ἢ νοήματα, καὶ ἠθέλαμεν μένειν εἰς τὰς
ἀπλὰς ἡμῶν καὶ μονομερεῖς γνώσεις, ὅσας δι' ἰδίαις ἡμῶν
ἐπιπόνου καὶ ἐπιμελοῦς σκέψεως καὶ ἀσκήσεως ἀπεκτήσαμεν
ὀλίγας καὶ ἀμυδράς. Ἄλλ' εἰς τὰ βιβλία εὐρίσκομεν θησαυ-
ροὺς πολυτίμους νέων ἰδεῶν, διδασκόμεθα νὰ ἀποδύλω-
μεν τὰς ἀπάτας μας, καὶ διορθώνομεν τὸν τρόπον τοῦ νὰ
νοῶμεν ὀρθῶς καὶ ἀπταισῶς, ὅσα πρότερον τυχὸν ἐννοοῦ-
μεν ἐναυτίως. Ἀγαθοὶ συγγραφεῖς καταβάλλουσι καὶ πόνον
πολὺν καὶ χρόνον μακρὸν εἰς τὸ νὰ ἐκθέσωσιν ὅσα ἐδιδάχ-
θησαν ἀπ' ἄλλους, ἢ εὗρηκαν ἐξ ἑαυτῶν, καὶ μᾶς χαρί-
ζουσιν λαμπρὰ καὶ ἐξεργασμένα φιλοπνήματα περὶ πραγ-
μάτων, τὰ ὁποῖα μῆτε χρόνον μῆτε τρόπον ἴσως εἶχαμεν
νὰ ἐξετάσωμεν καθ' ἑαυτοὺς.

ΤΡΙΣ. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ γίνεταί ματαία τῶν πολυτίμων τούτων κειμηλίων ἢ ἐξέτασις καὶ ἔρευνα, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἔχωσι μέθοδον τινα καὶ τάξιν οἱ ἀναγινώσκοντες· τὴν δὲ μέθοδον ταύτην περικλείομεν εἰς τοὺς ἐφεξῆς κανόνας.

α'. Πρέπει καθεὶς νὰ ἔχῃ σκοπὸν ἰδίου καὶ ἐπάγγελμα σπουδῆς, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ καταγίνεται, εἴναι καὶ ἀκόμη ἡ δυστυχία τοῦ γένους μας δὲν διέκρινε τὰ τῶν πεπαιδευμένων ἐπαγγέλματα· καὶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὁ ἀναγινώσκων βιβλία τοιαῦτα, ὅποια ἀπαιτεῖ τὸ ἐπάγγελμά του· ὁ ἱατρὸς λόγου χάριν, ἱατρικά· ὁ ναμικὸς, ναμικά· ὁ ἱερεὺς, θεολογικά· ὁ ἀστρονόμος, ἀστρονομικά. Τὰ δὲ παρὰ τὸ ἐπάγγελμά του, δὲν τοῦ ἐμποδίζονται, ἐφ' ὅσον δὲν τὸν ἐμποδίζουσιν ἀπὸ τοῦ κύριου ἔργου του, ἀλλὰ τοῦ γίνονται τρόπον τινα ἀνάπαυσις καὶ διάχυσις εἰς τοὺς κόπους του.

β'. Πρέπει διὰ τοῦτο νὰ μάθῃ ἐξαιρέτως νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἀποκτῇ τοὺς ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ὅσοι ἔγραψαν περὶ τῆς εἰς τὴν ὁποίαν καταγίνεται ὑποθέσεως· ὅςτις, λ. γ. ἀγαπᾷ νὰ γείνῃ ἀγαθὸς ἐλληνιστής, πρέπει νὰ μάθῃ, ὅτι Ὅμηρος, καὶ Ἡρόδοτος, καὶ Θουκυδίδης, καὶ Δημοσθένης, καὶ οἱ τῆς χρυσῆς λεγομένης ἡλικίας συγγραφεῖς θέλουν τοῦ γείναι ὁδηγοὶ ἀπλανεῖς, ὁλλ' ὅχι Λισάμιοι καὶ Συνέσιοι, καὶ μὰ Δία Πτωχοπρόδρομοι καὶ Τσέτσοι καὶ ἄλλοι, ὅσοι ἔγραψαν εἰς τῆς γλώσσης τὴν παρακμὴν· οἱ εἰς τὴν Ἀστρονομίαν ἀσχολούμενοι, πρέπει νὰ μελετῶσιν ἐκ τῶν νεωτέρων Καίλλου καὶ Λαλάνδου τὰ συγγράμματα κτλ.

γ'. Ἐπειδὴ οἱ πρωτόπειροι δὲν ἐξεύρουσι τίνας εἶναι οἱ ἀριστεροὶ συγγραφεῖς, πρέπει νὰ συμβουλευώνται εἰδήμονας ἄνδρας, οἵτινες θέλουν τοὺς δείξειν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ

δὲν θέλουν τοὺς ἀφήσειν νὰ χάσῃσι τὸν καιρὸν εἰς ἀναγνώσιν τῶν ἀχρήστων, ἢ ὀλίγης τιμῆς ἀξίῳ· ὁ χρόνος μάλιστα, κατὰ τὸν ὁποῖον ζῶμεν, ἐγέννησεν εἰς τὴν Ἑυρώπῃ καὶ γεννᾷ καθ' ἑκάστην τόσα βιβλία, ὥς ἀνάγκη εἶναι μεταξὺ αὐτῶν νὰ εἶναι ὀλίγα τὸν ἀριθμὸν τὰ ἀξιόλογα· καθὼς καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι πράγμα σπάνιον. Διὰ τοῦτο, ὥς εἶπα, πρέπει εἰς ἐκλογὴν τῶν βιβλίων, νὰ ἐρωτῶμεν τοὺς πρεσβυτέρους ἡμῶν καὶ σοφωτέρους.

δ'. Δὲν εἶναι καλὸν ὃ ἀναγνώσκη τις πολλὰ ταχέως καὶ κατεσπευσμένως, μηδὲ παλὺ μέρος τοῦ συγγράμματος εἰς ὀλίγον καιρὸν, χωρὶς νὰ ἐξετάζη καὶ νὰ ἀνευρίσκη κατὰ βάθος τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγνώσματος, νὰ ὠφεληται ἀπ' αὐτὴν, ὅσον πρέπει, καὶ νὰ διατάσῃ ὀρθῶς τὰ ἀναγνωστέα· μέτρον δὲ ἀναγνώσεως εἰς καθένα πρέπει νὰ εἶναι τοῦ νοός του ἡ δεκτικότης· καὶ παράδειγμα τούτου προσφύεσται νὰ εἶναι ὁ σόμαχος, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ φρονίμως καὶ εὐτάκτως διατιθέμενοι ἐνθέτουσιν, ὅσα εὐκόλως χωνεύει βρώματα, ἀπεχόμενοι ἀπὸ τὴν ἀμετρίαν.

ε'. Χρηστὰ καὶ ἀξιόλογα βιβλία πρέπει νὰ διαδίδωνται συχνάκις. Κατὰ πρῶτον ἐμπορεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ διαβάτῃ βιβλίον χρηστὸν ἐπιπολαίως, διὰ νὰ συλλάβῃ γενικὴν τινα τῶν γραφομένων ἔννοιαν· τὴν δευτέραν φοράν πρέπει νὰ τὸ ἀναγνώσῃ βραδέως καὶ προσεκτικῶς· πρό λόγους καὶ εἰσαγωγικοὺς λόγους δὲν πρέπει νὰ παραδράμῃ, διὰ νὰ πληροφρηθῇ τὴν διὰταξιν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφείως.

ς'. Ἐὰν εἶναι ἐπισημονικῆς ὕλης περιεκτικὸν τὸ βιβλίον, πρέπει εἰς πᾶν θεώρημα καὶ εἰς πᾶσαν πρότασιν νὰ χρονотριβῇ, ἕως οὗ νὰ πληροφρηθῇ ἐντελῶς τὰ λεγόμενα· ἀπαντήσας δέ τι, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ

μετὰ πολλὴν σκέψιν καὶ προσοχὴν, ὥς τὸ σημειώσῃ καὶ ὡς ἀναδύλῃ δι' ἄλλον καιρὸν τὴν θεωρίαν του· διότι πολλάκις ὁ νοῦς εὐρίσκεται ἑαυτοῦ νοητικώτερος, καὶ ὅ,τι τῶρα δὲν καταλαμδάνει, ἐμπορεῖ εὐκόλως νὰ ἐννοήσῃ ἄλλην ὥραν· ἀλλ' εἰς πολλάκις συναντήσῃ τὴν αὐτὴν δυσκολίαν, πρέπει νὰ προσρέξῃ εἰλικρινῶς εἰς ἄλλου βοήθειαν, καὶ νὰ ζητήσῃ τοῦ λεγομένου τὴν ἐξηγήσιν, χωρὶς νὰ συζητῇ ἢ μικροπρεπέστατα νὰ ἐντραπῇ, διότι βοηθεῖται ἀπ' ἄλλον· τουναυτίον μάλιστα νὰ αἰσχύωνται πρέπει, ὥστε δυνάμενοι νὰ βοηθηθῶσιν ἀπ' ὄλλους, προκρίνουσι νὰ πλανῶνται εἰς τὴν ἀγνοίαν δι' ἀλαζονικὴν τῶν διαθέσεων.

ζ. Ὁφελιμώτατον εἶναι νὰ γράφηται περίληψιν τῶν ἀξιολογωτέρων τῆς βίβλου· διότι μὲ τοῦτο τὸ μέσον καθαρίζονται καὶ λαμπρύνονται τοῦ ἀναγνώστου αἱ ἰδέαι· ὅ,τι δὲν ἐκατάλαβεν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ψιλῇ ἀναγνώσει, ἐμπορεῖ καὶ τοῦτο νὰ καταλάβῃ τελειότερα, ἐνῶ ἀγωνίζεται νὰ τὸ γράψῃ.

η. Μέρη τινα τοῦ ἀναγνωσθέντος καὶ κατανοηθέντος βιβλίου ἐμπορεῖ νὰ ἐκθέσῃ διὰ γραφίος λεπτομερέστερα· καὶ παραβάλλων τὸ σχεδίασμα τοῦτο μὲ τὴν βίβλον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπῆρε τὰς ἀφορμὰς, νὰ μάθῃ εἰς τι ἔσφαλεν, ἢ ἐκατῶρθεν τὸν σκοπὸν του.

θ. Νὰ ἀναγνώσκῃ τοὺς συγγραφεῖς ἀπαθῶς, χωρὶς φιλίαν, ἢ ἔχθραν κατ' αὐτῶν, καὶ νὰ μὴ τοὺς κρίνῃ, μηδὲ νὰ τοὺς κατακρίνῃ χωρὶς νὰ εὕρῃ τοὺς ἀπαιτούμενους λόγους μὲ μεγάλην προσοχὴν.

ι. Μεταβολὴ τῶν ἀναγνώσεων εἶναι ἀναγκαία. Μετὰ σπουδαίας καὶ σοβαρᾶς ἀναγνώσεως, πρέπει ν' ἀνοίγηται καὶ βιβλία χαρίεντα, διὰ νὰ ἐλαφρύνεται ἀπὸ τὸ βάρος,

καὶ νὰ ἐνδυναμόνεται εἰς νέων κόπων μελέτης σπουδαίας βάσασιν.

ια'. Νὰ ἐκλέγῃ τὰς ὥρας τῆς μελέτης· φαίνεται δὲ ὅτι αἱ νυκτεριναὶ εἶναι προτιμότεραι παρὰ τὰς τῆς ἡμέρας· διὰ τοῦτο ἐλέχθη καὶ τὸ „Ἐν νυκτὶ βουλή τοῖς σοφοῖσι γίνεται.“ Ἡ σιωπὴ τῆς νυκτὸς προσηλόνει τὸν μελετῶντα εἰς τὰ νοήματα, καὶ τὸν κάμνει νὰ χρονοτριβῇ, ὅσον πρέπει, εἰς μέρη δυσληπτότερα, καὶ νὰ ἐπαναμελετᾷ τὰ ἀναγνωσθέντα.

ΤΤΙΖ'. Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ ἀναγνώσεως καὶ μελέτης ὁποιοῦδήποτε συγγράμματος· ὑποσυνάπτομεν δὲ τινα εἰδικώτερον περὶ μελέτης καὶ εὐρέσεως ζητήματος ἀγνοουμένου ἢ ὑπὸ πάντων ἢ ὑπὸ τινων, ἐξ ἅπαντος ὅμως ἀπὸ τὸν μελετῶντα.

α'. Νὰ πολυπραγμονηθῇ ἀκριδῶς τὸ ζήτημα πανταχόθεν, διὰ νὰ ἐξεύρωμεν Ποίαν τινα ἔννοιαν περιέχει· π. χ. τὸ τῶν γεωμετρῶν „τὴν δοθεῖσαν γωνίαν τριχοτομῆσαι.“ πρέπει νὰ προσδιορισθῇ, αὐτὴ ἢ γωνία εἶναι εὐθύγραμμος, ἢ καμπυλόγραμμος· αὐτὴ ζητῆται διατομὴ εἰς τρία μέρη ἴσα, ἢ λόγον τινα ἔχοντα τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο· αὐτὴ ζητῆται νὰ γείνη ἢ διατομὴ μηχανικῶς, ἢ κατὰ γεωμετρικὰς κατασκευὰς καὶ ἀποδείξεις, κτλ.

β'. Ἄν εἶναι τὸ ζήτημα σύνθετον ὡς ἀναλυθῇ εἰς ἀπλούστερα· ταῦτα δὲ νὰ διαταχθῶσιν οὕτως, ὥστε νὰ χρησιμεύῃ τὸ ἓν εἰς τοῦ ἄλλου τὴν λύσιν· π. χ. Λίθος ἀφθεβὴς ἀπὸ τῆς Σελήνης μετὰ πόσου χρόνου παρέλευσιν θέλει φθάσειν εἰς τὴν Γῆν; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναλύεται εἰς τὰ ἐφεξῆς τέσσαρα· Α'. Τίνες εἶναι οἱ νόμοι, κατὰ τοὺς ὁποίους εἰς τὴν Γῆν μας καταφέρονται τὰ βαρῆα σώματα· Β'. Νὰ λάβωμεν

μέτρον τοῦ διαστήματος, τὸ ὅποιον ἐμπορεῖ νὰ διατρέξῃ σῶμα εἰς τακτὸν χρόνον· Γ'. Νὰ εὕρωμεν πόσον εἶναι τὸ μεταξὺ γῆς καὶ σελήνης διάστημα· Δ'. Πόση εἶναι τῆς γῆ-
νης ἀτμοσφαίρας ἡ ἀντίστασις, καὶ πόση ἡ τῆς Σελήνης,
εἰάν ἔχῃ καὶ ἐκείνη ἀτμοσφαῖραν. Ἐκ δὲ τῆς λύσεως τούτων
τῶν τεσσάρων, εὐρίσκεται τὸ ὅλον ζήτημα.

γ'. Ἀφ' οὗ ἐξετάσης τὸ ζήτημα, ὡς εἶπαμεν εἰς τὸν
α' κανόνα, καὶ τὸ ἀναλύσης, ἂν εἶναι σύνθετον εἰς τὰ ἀ-
πλούστερα, σημειώσέ το μὲ εὐταξίαν ἐπάνω χαρτίου· εἰάν
δὲ εἶναι γεωμετρικόν, πρέπει νὰ σημειογραφήσης καὶ τὰ ἀ-
παιτούμενα σχήματα.

δ'. Νὰ εὕρῃς τὸ γένος τοῦ ζητήματος· Γένη δὲ ζητη-
μάτων εἶναι τέσσαρα. Εἰ ἐστὶ. Τί ἐστὶ· Ὅποιον ἐστὶ· Διὰ τί
ἐστὶ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον λέγεται ζήτημα ὑπάρξεως· τὸ δεύ-
τερον, οὐσίας· τὸ τρίτον, ποιότητος· τὸ τέταρτον, αἰτίας.

ε'. Ἀφ' οὗ ταῦτα προδιαθέσης, ἄρχισε τὴν ἔρευναν
τοῦ ζητήματος, μὲ κρίσιν, μὲ συλλογισμόν, μὲ παρατήρη-
σιν, μὲ πείραν, ἕως οὗ νὰ εὕρῃς τὸ ποθοῦμενον.

ς'. Ἀφ' οὗ καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τούτους οἰκονο-
μήσας τὴν μελέτην σου δὲν δυνήθῃς νὰ λύσης τὸ ζήτημα·
μηδὲ, μετὰ πάλιν καὶ πολλῶς ἐπαναληφθεῖσαι σπουδῇ,
δὲν κατορθώσης τίποτε, ὁμολόγησε καθαρῶς, ὅτι δὲν δύ-
ναι νὰ τὸ λύσης, καὶ ζήτην μὲ φιλοσοφικὴν καὶ ταπεινό-
φρονα γνώμην τῶν καλητέρων σου τὴν βοήθειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Μεθόδου τοῦ ἀκροᾶσθαι διδασκάλων
μαθήματα.

ΤΤΙΗ'.

Η ἀπὸ σώματος διδασχὴ ἔχει πολλὰ προτερήματα ὑπὲρ τὴν εἰς τὰ συγγράμματα γενομένην μελέτην· οἱ τύποι τῆς εἶναι καὶ μεγαλύτεροι καὶ βαθύτεροι εἰς τῶν μαθητῶν τὰς καρδίας παρὰ τοὺς, ὅσους προσλαμβάνουσι δι' ἀπλῆς μελέτης· πρέπει λοιπὸν ν' ἀποδώσωμεν μέθόδον εἰς ὀλίγους τινὰς κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ μαθητὴς ν' ἀκροᾶται ἐπωφελῶς τὰ μαθήματα ἀπὸ σώματος τοῦ διδασκάλου.

ΤΤΙΘ'. Πρὸ πάντων, ἐνθυμούμενος τὸ „Χρόνου φείδου“ καὶ ὅτι αἱ μαθήσεις μὲν εἶναι πολλόταται, ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς βραχύτατος.

Α'. Πρέπει, ἂν ἀγαπᾷ νὰ ὠφελῇ ἀπὸ διδασκαλίαν νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς ἓν ἢ δύο μαθήματα· ἀλλ' ἀφ' οὗ σοιχειωθῇ ἱκανῶς εἰς τὴν πατρικὴν του γλῶσσαν (Τὸ δὲ ἱκανῶς λέγω, τὸ νὰ καταλαμβάνῃ τῶν λέξεων τὰς σημασίας καὶ νὰ μὴ ζητῇ τότε τῶν πλείοτέρων τὴν ἀπὸ τὰ λέξι-κά διασάφισιν, ἀλλ' ὅχι νὰ προσμείνῃ πρῶτον νὰ γείνη ἐλληνιστὴς ἀκριβέστατος, καὶ τότε νὰ ἐπιχειρήσῃ τῆς φιλοσοφίας τὴν σπουδὴν· διότι μὴδ' εἶναι δυνατόν χωρὶς τῆς φιλοσοφίας νὰ κατανοήσῃ τις τὰ βάθη ὁποιασδήποτε γλώσσης) νὰ ὀρμήσῃ ἡρώϊκῶς εἰς τριῶν ἢ καὶ τεσσάρων ἐντά-μα ἐπισημῶν ἀκρόασιν.

Τόμ. Β'.

Ο

β'. Τῶν δὲ ἐπισημῶν τούτων ἡ ἀκροασθῆναι τὰ χειρωδέερα· ἀλλὰ νὰ μὴ ζητῇ ἀπὸ τοῦ σχολείου ἀπάσης ἐπισήμης τὴν ἀκριβολογίαν παντὸς μέρους της, καὶ τὴν ἀνιχνεύσειν ὅλων τῶν ζητημάτων της· διότι εἰς τοῦτο μὴδ' ὁ πᾶς αἰὼν ἐμπορεῖ νὰ τοῦ ἐξαρκέσῃ· πρέπει νὰ ἔχῃ εἰς τὸν νοῦν του τὸ σοφὸν τοῦ Πλουτάρχου λόγιον, ὅτι ὁ νοῦς δὲν χρειάζεται πλήρωσιν, ὡς ἀγγεῖον, ἀλλ' ὡς ὕλη ὑπέκκαυμα, καὶ ἐναυσμα (α), καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ λάβῃ τῶν εἰς τὴν σχολὴν παραδιδομένων ἐπισημῶν τὰ χειρωδέερα, καὶ ἀρχικώτερα· κ' ἔπειτα νὰ προσδιορίσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς μίαν τιὰ ἐπισήμην, τὸ ὅποιον ὁ νέος δὲν ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ πρὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του, καθὼς ἄριστα τὸ ἐπαρτήρησεν ὁ Κάντιος (β).

γ'. Πρὶν ὑπάγῃ εἰς τοῦ μαθήματος τὴν ἀκρόασιν νὰ ἀναγινώσκῃ, τὸ ὅποιον μέλλει νὰ ἐξηγηθῇ μέρος, δὶς καὶ τρίς, νὰ τὸ περιεργασθῇ παντοίως, νὰ προσπαθῇ νὰ καταλόσῃ ἐξ ἑαυτοῦ τὸ πλεῖστον, καὶ νὰ σημειώσῃ τὰ δυσκατάληπτα μέρη.

δ'. Ἐνῶ γίνεται τοῦ μαθήματος ἡ ἐξήγησις ἀπαιτεῖται εἰς τὸν μαθητὴν προσοχὴ ἐκτενὴς καὶ ἀνύστακτος· νὰ εἰπῶ συντόμως, πρέπει νὰ γίνεται ὅλος νοῦς εἰς ἀντίληψιν καὶ ἀκριβῆ κατανοήσιν τῶν λεγομένων. Νὰ ἔχῃ δὲ μεθ' ἑαυτοῦ μελανοδοχεῖον καὶ κάλαμον νὰ σημειώσῃ γρηγορώτατα γενικὰς τινὰς ιδέας, νέους σχασμοὺς τοῦ διδασκάλου, ὀνόματα ἀναφερομένων συγγραφέων, ἐποχὰς, ἀριθμοὺς,

(α) Περὶ τοῦ ἀκούειν.

(β) Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Λογικῆς του Σελίδι 57, ἐκδοθείσης ὑπὸ Γιάσχιου (Jäsche), 1800 ἐν Καινιγσβεργίῳ.

παραδείγματα, διαιρέσεις κτλ. ἀλλ' ὅλα ταῦτα μὲ τὴν συντομίαν καὶ ταχύτητα, ὥστε νὰ μὴ παρακούῃ καὶ ἀμφιβολίως καταλαμβάνῃ καὶ ἓν ἀπὸ τὰ διδασκόμενα.

ε'. Μετὰ τοῦ μαθήματος τὴν ἐξήγησιν ἀναγκαίως πρέπει νὰ μελετήσῃ τὸ ἐξηγηθὲν μέρος μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ βιβλίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔγεινεν ἡ ἐξήγησις· μετέπειτα δὲν εἶναι ἄχρηστον νὰ κάμῃ καὶ περίληψιν ἑγγραφον τοῦ ἑρμηνευθέντος μέρους. Εἰς τὸ τέλος κεφαλαίου ἢ τμήματος ἢ βιβλίου νὰ ἐπαναμελετᾷ ἐπιμελῆστα ἀκόμη φοράν μίαν ὅλην τὴν ὑπόθεσιν.

ς'. Ἐξαίρετως ὠφέλιμον εἶναι, εἰς περὶ τῆς ἐξηγουμένης καὶ ἑρμηνευομένης ὑποθέσεως συνομιλῇ συχνάκις ἢ μὲ τὸν διδάσκαλον αὐτὸν, ἢ μὲ ἄλλους ἀγαθοὺς καὶ σοφοὺς φίλους του. Ἐκ ταύτης τῆς συνομιλίας εὐρίσκει ἀφορμὴν ἀπορίας μὲν καὶ ἀμφιβολίας νὰ ἐπιλύῃ, σκοτεινὰ δὲ τινα καὶ συγκεχυμένα εἰς τὴν ἐννοίαν του νὰ λαμπρύνῃ καὶ νὰ καθαρίζει.

ζ'. Πρέπει δὲ γενικῶς ὁ μαθητὴς νὰ ἔχῃ νοῦν ἡσυχον καὶ ἀτάραχον, τρόπον εὐπειθῆ καὶ εὐάγωγον· νὰ ἐρωτᾷ μετ' αἰδοῦς καὶ χωρὶς ὑπουλότητος, νὰ ἀποκρίνεται ἀκομπάσως καὶ ταπεινοφρόνως· γλῶσσαν νὰ ἔχῃ ἀφιλόνεικον καὶ λογομαχιῶν ἐλευθέραν· ἓνα σκοπὸν νὰ ἀποβλέπῃ, τῶν ἐπισημῶν τὴν ἀπόκτησιν, καὶ τὴν κατὰ τε θεωρίαν καὶ πρᾶξιν τῆς φιλοσοφίας εἰλικρινεσάτην θεραπείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ Μεθόδου τοῦ ἢ διὰ συγγραφῆς ἐκθέ-
τειν, ἢ ἀπὸ σώματος διδάσκειν πᾶν μάθη-
μα, μάλιστα δὲ ἐπισημονικόν.

Γ'.

Οἷς τις ἐπιχειρεῖ νὰ διδάξῃ ἄλλους, ἐπιχειρεῖ νὰ φωτίσῃ
ἐσκοτισμένας ψυχὰς· τὸ ἔργον τοῦ εἶναι τῷ ὄντι θεῶν καὶ
μεγαλοπρεπές· ὅσον δὲ εἶναι μέγα, τόσον χρειάζεται καὶ
μεγάλη ἡ φροντίς διὰ νὰ γίνεταί καθὼς πρέπει, τὸ ὁποῖον
δέλει νὰ εἴπῃ ἀληθῶς ψυχῶν φωτιστικόν. Πρέπει λοιπὸν
νὰ ἐκθέσωμεν μέθόδον διδασκαλίας, ὅχι νὰ διδάξωμεν δι'
αὐτῆς σοφοὺς διδασκάλους· Πῶς ἔχουν νὰ κάμνωσι τὸ ἐ-
ρόντων καθηκόν, τὸ ὁποῖον ἐξεύρουσι κάλλιον ἀπὸ ἡμᾶς,
ἀλλὰ νὰ δώσωμεν νύξιν εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ γένωσι δι-
δάσκαλοι· Πῶς πρέπει νὰ πράττωσιν ἀληθῶς τὸ ἔργον των.

ΓΑ'. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διδασκαλία γίνεται ἢ διὰ συγγρα-
φῆς μόνον, ἢ καὶ ἀπὸ σώματος, ἢ καὶ διὰ τῶν δύο καλόν
εἶναι νὰ ἐκθέσωμεν πρῶτον τοὺς κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποί-
ους συγγράφονται βιβλία ἐπισημονικά, καὶ ἔπειτα τοὺς,
κατὰ τοὺς ὁποίους διδάσκονται.

Α'. Πρέπει εἰς τὴν ὅλην πραγματείαν νὰ μεταχειρισθῇ
τὴν Συνθετικὴν μέθodon, ἡγοῦν ἀπὸ τὰ καθολικὰ νὰ
μεταβαίῃ εἰς τὰ κατὰ μέρος· αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀξία τοῦ
ὀνόματος ἐπισημονικῆ συγγραφῆ· ἀφ' οὗ δὲ τὴν ὑποσώ-

ση καθολικῶς εἰς τὸ ὅμμα τῶν ἀναγνώσων του, πρέπει νὰ διαίρεσθαι τὴν πραγματείαν εἰς μέρη, τῶν ὁποίων καθέν νὰ περιέχῃ ἓν τι ἀπὸ τῆς ἐπισήμης τὰ μέρη· ταῦτα δὲ νὰ διατάξῃ οὕτως, ὥστε νὰ προηγουῖνται μὲν τὰ εἰληπτότερα, ν' ἀκολουθῶσι δὲ τὰ δυσληπτότερα, καὶ τὰ ὅποια ἐρμηνεύονται δι' ἐκείνων.

β'. Νὰ μὴ ἐμβιδάσῃ κἄν ἓν ὅχημα, τὸ ὅποion δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἀναγεῖρας ἐπισήμην.

γ'. Ἐὰν δὲ εἴναι τι ἀναγκαῖον πρὸς διασάφησιν τῶν ἐφεξῆς ῥηθησομένων, πρέπει ὡς λήμμα, ἢ σημειῶσιν νὰ τὸ ἐκθέσθαι σαφέστατα καὶ συντομώτατα.

δ'. Νὰ μὴ ἐπιδεικνῇ ἀκαίρως μὲ πολλὰς πολλῶν καὶ παλαιῶν καὶ νεωτέρων σημειώσεις καὶ μαρτυρίας, παρεκτός εἰναι ἀνάγκη νὰ δείξῃ ποῦποτε τὴν πηγὴν, ὅθεν ἤντησεν ἔννοιόν τινα· ἀλλὰ συχνάκις νὰ ὑποσημειούῃ ὅτι τοῦτο καὶ Ἑυριπίδης, καὶ Ὅμηρος, καὶ Πλάτων, καὶ Φιλόπονος, καὶ Λεῖδινίτιος τυχόν, καὶ ἄλλος ἔκρινεν, εἶναι παιδαριώδης φιλοτιμία, καὶ φορτικὴ εἰς τοὺς νέους, οἵτινες καιρὸν ἄλλο νὰ μάθωσι δὲν ἔχουν, εἰμὶν τὸ ἐρμηνευόμενον μάθημα.

ε'. Εἰς καθέν ἀπὸ τὰ ζητούμενα νὰ προτάσῃ εὐμεθόδως τὰς ἀπαιτούμενας ἀρχάς, ἡγουν ὁρισμοὺς, διαίρεσεις, ἀξιώματα, αἰτήματα, κατὰ τὴν χρεῖαν τῶν, ὅσα μέλλουν νὰ δειχθῶσι· ἔπειτα νὰ ὑποσυνάπτῃ τὰ θεωρήματα μὲ ἀπόδειξιν τὴν ἀκριβεστάτην, καὶ καταπερισπωτάτην, καὶ ἐκ τούτων νὰ συνάγῃ τὰ πορίσματα ἀδιάστα, καὶ οἰκοθεν προβαλλόμενα.

ς'. Νὰ διατηρῇ τὴν προσήκουσαν φυσικὴν τάξιν εἰς τὰς εἰρημένους ταύτας ἀρχάς· ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκαταληψίαν

εἶναι συγχωρημένον νὰ τὴν μεταβάλλῃ ὅπωςοῦν, ἤγουν ἄλλοτε νὰ προτάσῃ διαιρέσεις ἀπὸ τοὺς ὀρισμοὺς, ἄλλοτε καὶ ἀπὸ τὰ δύο νὰ προκαταβάλλῃ ἀξιώματα ἢ αἰτήματα, φροντίζων πλειότερον διὰ τὴν σαφήνειαν παρὰ διὰ τὴν ἀσαφῆ τάξιν.

Ξ. Νὰ μὴ ἀποδεικνύῃ τι ὑπὲρ ὅσον ἀπαιτεῖ τοῦ δεικνυομένου ἢ φύσις, ἤγουν ἂν ἀποδεικνύεται τι πιθανῶς νὰ μὴ δι᾽σχυρίζεται, ὅτι τὸ ἀπέδειξε βεβαίως, ἢ ὅν ἀποδεικνύεται τι σρογγύλον, νὰ μὴ δι᾽σχυρίζεται, ὅτι εἶναι καὶ ἀκριδῆς σφαῖρα.

η. Νὰ μὴ ταυτολογῇ, μηδὲ νὰ περιττολογῇ, ἀλλὰ νὰ ἐκφράζῃ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης, παρεκτὸς εἰς εἶναι ποῦ ποτε χρήσιμον νὰ ἀνακεφαλαιώσῃ τὰ προειρημένα μὲ συντομίαν.

Σ. Νὰ ἀναπτύσῃ πολλάκις τὴν ἔννοιαν μὲ παραδείγματα. Τὸ δὲ παράδειγμα νὰ εἶναι προσφυέςατον, καὶ ἐπαρμένον ἀπὸ πραγματεῖς γνωσὰς εἰς τοὺς ἀναγνώσας· διότι κατ' ἄλλον τρόπον ἐμπορεῖ νὰ συσκιάσῃ τὸν νοῦν παρὰ νὰ τὸν λαμπρύνῃ.

Ι. Νὰ μεταχειρίζεται ἐρμηνείαν λόγου ἀφελῆ, ἀπλῆν, εὐκατάληπτον, ἐλευθέραν ἀπὸ περιττὰς μεταφορὰς, καὶ ποιητικὰς παρωδίας. Τοῦτο δὲ θέλει κατορθώσῃ, εἰς φροντίζῃ πλέον διὰ τὴν ὠφελειαν τῶν ἀνγνωστῶν, παρὰ νὰ λάσῃ δόξαν κενὴν „ἥς οὐδὲν ἀθλιώτερον“ κατὰ τὸν εἰπόντα.

ΤΒ. Καὶ οὗτοι μὲν ὅς εἶναι ὅροι γενικοὶ καὶ κανόνες ὑγεσιέρας συγγραφῆς ἐπιστημονικῶν βιβλίων· εἶναι δὲ καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια μόνῃ ἢ τριῶν καὶ ἢ κρίσις τοῦ συγγραφέως ἐμπορεῖ νὰ διατάξῃ, καὶ νὰ ἀκριβολογήσῃ πλέον,

παρὰ κανόνες πυκνοὶ καὶ περὶ μερικῶν τινῶν παρατηρήσεων διαλαμβάνοντες. Λέγομεν δὲ τῶρα τοὺς κανόνας, ὅσους χρεώσεται νὰ διατηρῇ ὁ ἀπὸ σώματος διδάσκων.

α'. Νὰ κάμνη τὴν ἐξηγήσιν εὐκαταληπτοτάτην καὶ καθαρωτάτην, ἐρμηνεύων τὰς θεωρίας μὲ προσφύεστατα παραδείγματα.

β'. "Ο, τι μέλλει νὰ διδάξῃ, νὰ προσπαθῇ πρῶτον αὐτὸς νὰ τὸ καταλαβόνῃ ἐντελέςατα.

γ'. Νὰ προσέχῃ μάλιστα εἰς τὰ ἀξιολογώτατα τοῦ μαθήματος, καὶ ἐκεῖνα καὶ νὰ ἐξηγῇ καὶ νὰ συνιῇ, ὅσον δύναται, πρὸς τοὺς μαθητὰς του.

δ'. Νὰ φροντίζῃ τῶν μαθητῶν τὴν δεκτικότητα καὶ νὰ κάμνη τὸ μάθημα ἀνάλογον μὲ τὰς δυνάμεις των.

ε'. Νὰ μὴ ἐκβαίνῃ χωρὶς ἀνάγκην ἀπὸ τὴν συνειθισμένην ὁμιλίαν, ἀλλὰ νὰ δίδῃ προποχὴν εἰς τὸ νὰ ἐκφράζεται καθαρῶτα καὶ σαφέςατα.

ς'. Νὰ κάμνη τὰς ἀποδείξεις, ὅσον εἶναι δυνατόν συντόμως, καὶ ἰσχυρῶς. Καὶ εἴαν εἰς τὸ βιβλίον του πολλάκις τύχωσιν ἀποδείξεις μακραί, ἔχει τὴν ἀδείαν νὰ κάμῃ ἄλλας συντομωτέρας.

ζ'. Νὰ τοὺς ὀδηγῇ μὲ τὸ βιβλίον του ὑπὸ παραγράφου εἰς παράγραφον, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀποπλανᾶται ἀκαίρως, φιλοτιμούμενος ἀσοχάσως νὰ δεικνύῃ τάχα τὴν ὑπερβάλλουσαν πολυμάθειάν του, καὶ νὰ ἐκβαίνῃ ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν τῶν γεγραμμένων, συγχέων οὕτω καὶ ταραττων τὸν πρωτόπειρον μαθητὴν του.

η'. Μεταξὺ τῶν παραγράφων τοῦ βιβλίου του ἔμπορεῖ νὰ προσθέτῃ ἱστορικὸν χρήσιμον πρὸς τὸ διδασκόμενον μάθημα, ἢ νεωρὶ ἀνακαλυφθέν, τὸ ὁποῖον ἠγνοεῖτο, ὅταν ἐξέδιδε τὴν βίβλον του.

Σ'. Εἰς φύλαξιν τοῦ ἡ κανόνος πρέπει ν' αναγνωσθῇ τὰ ἀξιολογώτερα συγγράμματα, ὅσα διαλαμβάνουσι περὶ τῆς ὕλης του, καὶ ν' ἀποκτῇ τὰ νεώσι τυπονόμενα, καὶ ἐκτινυόμενα ὑπὸ τῶν κριτικῶν· ἀλλ' εἰς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ περιοδικῶν τι συγγραμματα φιλολογικῶν, ὅπου ἀνακρίνονται τὰ καθ' ἡμέραν ἐκδιδόμενα βιβλία.

ι'. Νὰ λαμβάνῃ συχνάκις ἀπόπειραν τῶν μαθητῶν του, εἰάν τὰ διδασκόμενα καταλαμβάνουσιν ἐντελῶς, ἐξετάζων καὶ βασανίζων αὐτοὺς παντοίως.

ια'. Νὰ μὴ τοὺς συγχωρῇ νὰ διαβάζωσι πολλὰ συγγράμματα ἀντιδοξούντων μάλις α συγγραφέων περὶ τοῦ προκειμένου. Εἰς τοῦτο ἐμποροῦν νὰ χρησιμεύσωσιν, ἂν οὗ διδασχῶσι τὰ στοιχειώδη των μαθήματα.

ιβ'. Νὰ τοὺς πείθῃ μετὰ λόγου, ἀλλὰ νὰ μὴ τοὺς ἀπατᾷ μετὰ τὸ ἀξιωματικόν του, ἢ μετὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ δεινοῦ ἢ τοῦ δεινὸς φιλοσόφου· διότι τὸ Αὐτὸς ἔφα, ποτὲ μὲν οὐκ ἐπαινέθη, τῶρα δὲ καταφρονεῖται ὡς ἀνδραποδιστικῶν τοῦ ἐλευθέρου νοῦς τοῦ ἀνθρώπου.

ιγ'. Μήτε νὰ συμπαίξῃ μετὰ τῶν μαθητῶν, μήτε σοβαρῶς νὰ τοὺς ἀποδιώκῃ θείοντας νὰ λάβωσι λύσιν ἀπορρουμένου τυπος, ἀλλὰ ν' ἀκούῃ μετ' εὐμένειας καὶ πατρικῆν ἀγάπην τὰ ἐρωτήματά των, καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ διδῇ τὴν προσφύσ των ἐξήγησιν.

ιδ'. Ἐπειδὴ τίποτε σχεδὸν δὲν ἀξίζει ἡ φιλοσοφικὴ γνώσις τῶν πραγμάτων, χωρὶς τὴν ἠθικὴν, πρέπει πάντοτε καὶ πανταχοῦ νὰ ζητῇ ὁ διδάσκαλος ἀφορμὴν νὰ διορθῶν τὰ ἠθικῶν, καὶ νὰ τοὺς ὁδηγῇ μετὰ πολλὴν φρονήσει, καὶ μετὰ τρόπους ἐπιτηδεύουσιν εἰς τὴν ἀρετὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ Μεθόδου τοῦ πρὸς ἄλλον κατ' ἀντίθε-
σιν προσδιαλέγεσθαι.

ΤΓ΄.

Συμβαίνει πολλάκις νὰ γίνωνται ἀντιλογίαι καὶ φιλονει-
κίαι μεταξὺ τῶν ἐλλογίμων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ εἰς προσπα-
θεῖ ν' ἀναιρέσῃ τὴν δόξαν τοῦ ἄλλου, ἢ νὰ ζηρήξῃ καὶ νὰ
βεβαιώσῃ τὴν ἰδικήν του· ὅτι ταῦτα δὲν πρέπει νὰ γίνων-
ται χωρὶς ἀνάγκης, μηδὲ εἰς περιττῆς σοφίας κενόφρονα
ἐπίδειξιν, νομίζω ὅτι εἶναι αὐτόθεν φανερόν· ἀλλ' ὅπου
εἶναι πᾶσα ἀνάγκη, πρέπει καὶ νὰ φυλάττωσι μέθόδον τινα,
διὰ νὰ εἶναι καὶ αἱ διαλέξεις των χαριτωμέναι καὶ ἀνθρω-
πικαί, καθὼς ἡ τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλονται σοφίαν· ἀναγ-
καῖον λοιπὸν εἶναι νὰ τάζωμεν εἰς τὸ τέλος καὶ κανόνας τι-
νας τῆς κατ' ἀντίθεσιν προσδιαλεκτικῆς μεθόδου.

ΤΔ΄. α΄. Λοιπὸν ὁ προσδιαλεγόμενος νὰ εἶναι εἰδή-
μων τῶν περὶ τὰ ὁποία ζρέφεται ἡ ὁμιλία· διότι ἐντρο-
πὴ εἶναι νὰ ὁμιλῇ εἰς περὶ τῶν ἀγνώστων καὶ ἀνηκούστων.

β΄. Νὰ μὴ ὁμιλῇ μὲ ἀπαιδεύτου καὶ φιλονεικῆ περὶ
ὅσων ἐκεῖνος δὲν ἐξεύρει· διότι εἶναι τὸ αὐτὸ, ὡς νὰ πο-
λεμῇ ὥπλισμένος ἀνὴρ μὲ ἀοπλον γυναῖκα.

γ΄. Νὰ προσέχῃ εἰς ὅσα ὁμιλεῖ, μηδὲ ν' ἀφύγῃ τὴν
γλῶσσαν νὰ προτρέχῃ ἀπὸ τὸν νοῦν.

δ΄. Νὰ προσδορίσῃ καὶ οἱ δύο τῆς διαλέξεώς των
τὸ ὑποκείμενον, διὰ νὰ μὴ λογημαχῶσιν ἀκαίρως, ἄλλος

ἄλλο ἔννοων· διότι εἰν γίνεται διάλεξις περὶ κινήσεως γῆς, καὶ εἰς μὲν ἔννοῃ τὴν ὀλικὴν αἰτῆς κίνησιν, ὃ δὲ ἕτερος τὴν μέρους αὐτῆς ἀποχωρίζομένου, θέλουν βατταρίζειν ἀντιλέγοντες καὶ λογομαχοῦντες ἀνοήτως.

εἰ. Νὰ γίνεται ἡ ὁμιλία μὲ ἥσυχον καὶ εἰρηνικὴν ψυχῆς διάθεσιν, ἀλλ' ὅχι μὲ ταραχὰς καὶ ἄλογα πάθη, ὑπὸ τῶν ὁποίων καταργοῦνται καὶ δεσμεύονται τοῦ συλλογιστικοῦ ἡμῶν αἱ δυνάμεις.

ς. Νὰ μεταχειρίζεται κατὰ τὰς περιστάσεις, ἄλλοτε μὲν ὀρθὸν συλλογισμόν, ἄλλοτε δὲ τὴν εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγὴν εἰς τὸ ἐμπεδόν τὴν πρότασίν του, ἢ νὰ ἀναιρῇ τὴν τοῦ ἐναντίου, ἀποδεικνύων ψευδεῖς τὰς ἀρχάς του, ἢ ἡμαρτημένους τοὺς συλλογισμοὺς του.

ζ. Νὰ μὴ ζητῇ ἄλλο τι ἀπὸ τὴν προσδιάλεξιν, εἰμὴ τῆς ἀληθείας τὴν φανέρωσιν· εὐθύς λοιπὸν ἀποῦ φανῇ, νὰ τὴν ἐναγκαλίζεται μὲ χαρὰν μεγάλην, καὶ μὲ ψυχῆς φιλοσοφικὴν καθαρότητα· καὶ εἰν εἰς τὴν προσδιάλεξιν ἀναιρεθῇ, νὰ ὁμολογῇ εἰλικρινῶς τὴν ἡτταν, ἀλλὰ νὰ μὴ διώκῃ τὴν ἄτιμον, καὶ βάρβαρον τιμὴν τοῦ ὅτι εἶναι ἀκαταγώνιστος.

ΤΕ'. Ὁ δὲ ἐναντίος πρέπει ἰδιαίτερον νὰ φυλάττῃ τοὺς ἐφεξῆς κανόνας.

α'. Νὰ ἐξηγῇ τὴν πρότασιν, τὴν ὁποῖαν μέλλει νὰ πολεμήσῃ ζητῶν ἐνταυτῷ γνώμην ἀπὸ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς, εἰν καλῶς τὴν ἐρμηνεύῃ· ὅ,τι δὲ δὲν ἔννοεῖ τῆς προτάσεως, τοῦτου τὴν λύσιν νὰ ζητῇ ἀπ' ἐκείνου, ὅς τις χρεώσῃ ἐξ ἅπαντος νὰ τὴν κάμῃ.

β'. Νὰ ἀποδείξῃ ψευδομένης τὰς προτάσεις του, ἢ μίαν ἀπ' αὐτάς· ἢ ὅτι ὀρθαὶ μὲν εἶναι ἐκεῖναι, ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα δὲν ἐκβαίνει κατὰ τοὺς συλλογιστικοὺς κανόνας.

γ'. Να μὴ μεταχειρίζεται σοφίσματα, ἀλλὰ νὰ τιμᾷ τὴν ἀλήθειαν πλεον παρὰ τὴν ἐπίδειξιν τῆς εἰς τὸ λέγειν δυνάμεώς του.

δ'. Ἀφ' οὗ ἀναιρέσῃ τοῦ ἐναντίου τὴν δόξαν, νὰ ἐπιχειρήσῃ κοσμίως τῆς ἰδίας του τὴν βεβαίωσιν· φυλαττόμενος, ὅσον δύναται, μὴ, ὅτι τούτου, τὴν ἀποδῶσῃ ὡς πρὸ πολλοῦ ἐγνωσμένην ἀπ' ὅλους καὶ ἀποδεδειγμένην, ἐλέγχων βαρβάρως τὸν διαλεγόμενον ὡς μόνον αὐτὸν ἄγνοοῦντα τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν, τὰς δὲ ἀντιλογίας του παριστάνων, ὡς συχνάκις ἀναιρεθείσας.

ε'. Να μὴ προσπαθῇ μὲ ἐπαίνους καὶ κολακείας νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἀντιφερόμενον, ὡς φρόνιμον τάχα καὶ σοφόν, καὶ φιλαλήθη, ἀλλὰ, κατὰ κακὴν τύχην, τὴν ἀλήθειαν ἕως τῶρα μὴ πληροφορηθέντα διὰ περιστάσεις, καὶ ὅχι δι' ἀνεπιτηδεϊότητά του· διότι εἶναι χαπερπὲς τοῦτο καὶ φιλοσόφου ἀνάξιον.

ς'. Να μὴ προσπαθῇ μὲ λόγους ἢ ἀνάρμοστα σχήματα ν' ἀποδεικνύῃ τὸν διαλεγόμενον, γελοῖον, εὐκαταφρόνητον, μωρὰ πρεσβεύοντα· ἢ, τοῦτο τὸ πᾶσαν ὑπερνικῶν ὁμότητα καὶ βαρβαρότητα, νὰ ἐκβάλλῃ ἀπὸ τὰς προτάσεις του ἐπικίνδυνα πορίσματα καὶ ἀκολουθίας, ἥγουν αἱ ὁποῖαι ἀντιφέρονται κατὰ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, κατὰ θρησκείας κατὰ τῶν ἐθνέμων κτλ. Τοιοῦτο παράδειγμα μᾶς ἐπρόδωκεν ὁ ὀγχυνόυσσας Λουκιανὸς τὸν περὶ προνοίας ἀμαθῶς φιλουεικοῦντα εἰς τὸν διάλογόν του ἐπιγραφόμενον Ζεὺς τραγῳδός.

ζ'. Να μὴ ἀπάγῃ τὸν προσδιαλεγόμενον ἀπὸ τὴν κυρίαν τῆς ὁμιλίας ὑπόθεσιν, ἀπασχολῶν αὐτὸν εἰς μερικὰς τινὰς περιστάσεις τῆς ὁμιλίας, ἢ διασρέφων τοὺς λόγους

του, ἢ διακόπτων αὐτοὺς συχνάκις, ἢ παγιδευτικά τινα προβάλλων.

γ'. Να μὴ ῥητορεύῃ ἀκαίρως, ὅτι τοῦτο ζητεῖ ὁ ἐρ-
θὸς λόγος, τοῦτο ἀποδέχονται περίφημοι σοφοί, τοῦτο και-
νῶς πρεσβεύεται ἀπ' ὅλους, χωρὶς ὅ ἀποδεικνύῃ τὴν δόξαν
του, ἢ ὅ ἀναιρῇ τὴν τοῦ ἐναντίου.

δ'. Να μεταχειρίζεται εἰς ἀπόδειξιν τῆς δόξης του, ἢ
ἀναίρεσιν τῆς τοῦ ἐναντίου ἀρχᾶς γνωσᾶς καὶ ἀποδεκτᾶς
καὶ εἰς ἐκεῖνον· ἐὰν δ' ὁ ἐναντίος ἢ δὲν ἐξεύρῃ, ἢ δὲν
θέλῃ ὅ ἀποδεχθῇ τὰς ἀρχάς, πρέπει καλῶς ποιῶν νὰ παύ-
σῃ τὴν διάλεξιν.

ε'. Εἰ μὲν ὁ προδιαλεγόμενος ἀποδείξῃ τὴν γνώμην
του, νὰ ὁμολογήσῃ ὁ ἐναντίος τὴν ἡτταν του εἰλικρινῶς,
καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ φιλοσοφικῶς τὸν προσήκοντα ἔπαινον·
εἰ δὲ νικηθῇ, πάλιν δὲν πρέπει νὰ προσφερθῇ πρὸς αὐτὸν
βαρδάρως, ἀλλὰ νὰ παύσῃ τὴν ὁμίλιαν μὲ χάριν καὶ ἡδύ-
τητα, καὶ μὲ κόσμιον συγκάλυψιν τῆς ὑπεροχῆς του.

ια'. Κατὰ πάντα τρόπον πρέπει καθεὶς ὅ ἀποφεύγῃ τὸ
ἄγριον, καὶ σοφιστικόν, καὶ φιλονεικόν, καὶ πεισματικόν.
Τίποτε δὲν ὠφελήθη οὐτ' ἀπὸ τῆς Δογικῆς οὐτ' ἀπὸ τῆς
ἄλλης παιδείας, ὅς τις δὲν ἔμαθε ὅ ἀποφεύγῃ τὰ πάθη ταῦ-
τα· ἡ φιλαλήθεια πρέπει νὰ προηγῇται εἰς τὰς ὁμιλίαις ταύ-
τας, καὶ ἀναπόσπαστος ὅ ἀκολουθῇ ἡ ἡμερότης. Ἀπαν-
τας ἡ μάθησις ἡμέρους ποιεῖ.

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν.

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ.

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ.

Τί εἶναι Καθόλου Γραμματική.

Α'.

Η ἔξοχος τῆς ψυχῆς δύναμις, ἥτις νοεῖ καὶ κρίνει καὶ διανοεῖται, ὀνομάζεται **Λόγος** (Λογικ. Η'), ἐκ τοῦ ὁποίου βέβαια ὀνομάζεται καὶ **Λογικὸς** ὁ ἄνθρωπος. "Ὅταν δὲ τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἀφανεῖς ἐνεργείας τοῦ θελήσει νὰ τὰς ἐκφέρῃ καὶ νὰ τὰς κάμῃ εἰς ἄλλους φανεράς, προσᾶξει τότε τὴν γλῶσσαν νὰ κινηθῇ καὶ νὰ τὰς σημάνῃ. Ἀυτὴ δὲ τότε τὰς μὲν ἰδέας φανερώνει διὰ τῶν λέξεων ἢ ὄρων· τὰς δὲ κρίσεις, διὰ τῶν ἀποφάνσεων· τὴν δὲ διάνοιαν, διὰ τῶν παντοδαπῶν τοῦ συλλογίζεσθαι τρόπων (Λογικ. ΙΓ'). ὀνομάζομεν δὲ καὶ τὴν δύναμιν ταύτην, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐκτελεῖται διὰ τῆς γλώσσης ἡ φανέρωσις τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ λόγου ἐνεργειῶν **Λόγον**.

Β'. Εἶναι λοιπὸν δύο οἱ λόγοι, ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς· κ' ἐκεῖνος μὲν ὀνομάζεται ἐνδιάθετος, τόπον ἐπέχων ἡγεμόνος ἢ βασιλέως· οὗτος δὲ, προφορικὸς, ἐκτελῶν τὴν τοῦ πρέσβους ἢ ἀγγέλου ὑπουργίαν.

Εἶναι δὲ καὶ εἰκὼν ἐκείνου καὶ ἀφομοίωμα δεικνύων Ποίη-
 τις εἶναι ἢ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τελειότης· διότι, εἰμὲν
 ἐκεῖνος εἶναι τελειωμένος καὶ ἐξησχημένος εἰς τὰς ἐνεργείας
 του, καὶ οὗτος ἀναφαίνεται τέλειος καὶ ἄρτιος καὶ γυμνα-
 σμένος εἰς τὰς ἐκφράσεις του. εἰδὲ μὴ, καὶ οὗτος φαίνεται
 ἀηδὴς καὶ ἀγροίκος, παραπαίων ἀσυνάρτητα τινα καὶ ὀ-
 χληρὰ εἰς τοὺς ἀκούοντας.

Γ'. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἐνέργεια τῶν ἐσωτερικῶν μας
 δυνάμεων εἶναι σύμφωνος πάντοτε καὶ συνδρομος μὲ τὴν
 ἐνέργειαν τῆς ἐκείνου ἐξαγγελλουμένης γλώσσης· διὰ τοῦτο
 εἰς τὴν γλώσσαν τῶν προγόνων μας ὁ ΛΟΓΟΣ σημαίνει
 καὶ τὴν ψυχικὴν ἡμῶν ἐξοχὴν δύναμιν τοῦ νοεῖν καὶ κρι-
 νειν καὶ διανοεῖσθαι, καὶ τὴν ἐκφρασιν τῶν ἰδεῶν καὶ κρι-
 σεων καὶ διανοιῶν· καὶ τὸ αὐτὸ ῥῆμα φράζω μέσως μὲν
 (φράζομαι) ἐφανέρωνε τὸ διανοεῖσθαι (α), ἐνεργητε-
 κῶς δὲ, τὸ προφέρω τὰ διανοήματά μου ἢ τὸ
 ὁμιλῶ. Καὶ εἰς τὴν σημερινήν μας γλώσσαν ἔχει καὶ τὰς
 δύο ταύτας σημασίας τὸ λέγω· Τέ λέγεις; ἀντὶ τοῦ τί
 τοχαίσεις, ἢ διανοεῖσαι; καὶ, Λέγεις ὀρθά, ἡγοῦν ὀμι-
 λεῖς ὀρθά· καὶ Λογίταις ὀνομάζομεν τοὺς, ὅσοι ἐγύμνα-
 σαν καὶ τὸν ἐσωτερικόν των λόγον διὰ φιλοσοφίας, καὶ τὸν
 ἐξωτερικόν διὰ τῆς προσηκούσης τῶν διανοημάτων των ἀ-
 κριδοῦς ἐκφράσεως.

Δ'. Προσάζεται λοιπὸν ὁ προφορικὸς ἀπὸ τὸν ἐνδιά-
 θετον λόγον, ἐπειδὴ, ὅσαι εἶναι αἱ ἐνέργειαι ἐκείνου, τό-
 σαι πρέπει νὰ εἶναι καὶ αἱ τούτου εἰς ἐκείνας ἀντίστοιχοι ἀγ-
 γελίαι. Ἄλλ' ὁ ἐνδιάθετος λόγος δεικνύει μόνον τοὺς τύ-

(α) Βλέπε Κορινθ. Ἀποστολ. Στοιχ. Ἑκδοσ. Βιέννης Σελ. 378.

πους ἐπάτης ἐκφράσεως γενικοὺς καὶ καθολικοὺς, ἀφίνει δὲ τὴν μερίκευσιν καὶ μόρφωσιν αὐτῶν νᾶ τὴν κάμῃ ὁ προφορικὸς ὅπως ἤθελαν τὸν ὁδηγήσειν αἱ περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν αἰτίαι τῆς μεγάλης τῶν γλωσσῶν τοῦ ἀνθρώπου διαφορᾶς· ὅταν, φέρῃ εἰπεῖν, ὁ ἐνδιάθετος λόγος κάμνῃ ταύτην τὴν κρίσιν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὸς, θείλῃ νᾶ τὴν φανερῶσιν εἰς ἄλλους, προσάξει τὸν προφορικὸν νᾶ μεταχειρισθῇ ἕνα ὑποκείμενον ὅρου (ὁ ἄνθρωπος) καὶ ἄλλον κατηγορούμενον (λογικὸς) καὶ τὸν μεταξὺ τούτων σύνδεσμον (εἶναι)· ἀλλ' ἀφίνει τὸ πρᾶγμα ἀπροσδιόριστον ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐπλήσθησαν κατὰ συνθήκην, καὶ ἐπομένως διαφόρως ἀπὸ διαφόρους ἀπομεμακρυσμένας ἀλλήλων κοινωνίας ἀνθρώπων. Καὶ ὁ μὲν Ἕλλην ἐξέφρασε τὴν κρίσιν· ὁ ἄνθρωπος εἶσι λογικὸς· ὁ δὲ Ῥωμαῖος· *homo est rationalis*· ὁ δὲ Γερμανός· *der Mensch ist vernünftig*, καὶ ἄλλα ἔθνη κατ' ἄλλον τρόπον. Διὰ ταῦτ' ἴσως ἐπωνομάσθησαν ἀπὸ τὸν Ὅμηρον οἱ ἄνθρωποι μέρωρες, ὡς μεμερισμένη καὶ διηρημένην ἔχοντες τὴν ὥπα, ἡγοῦν τὸν προφορικὸν λόγον.

Σημείωσις. Πῶς συνεσχάθησαν αἱ παντοδαπώταται τῶν ἐθνῶν γλώσσαι· καὶ τίς εἶναι ἡ αἰτία τῆς παραλλαγῆς καὶ διαφορᾶς τῶν· δὲν εἶναι τοῦ προκειμένου σκοποῦ νᾶ ἐξετάσωμεν. Ὅστις δὲν ἀποδέχεται τὴν κατὰ γράμμα ἐξήγησιν τῆς τῶν γλωσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν συγχύσεως, ἃς διαβάσῃ πολλὰ συγγράμματα τῶν νεωτέρων ἐρμηνεύοντα κατὰ πολλὴν πιθανότητα τὸ μετὰ βεβαιότητος δυσεξήγητον τοῦτο ζήτημα. Τῆς αὐτῆς δὲ εἶναι ιδέας καὶ τὸ τοῦ Γουσσὸς Δοκίμιον περὶ τῆς τῶν γλωσσῶν ἀρχῆς (*Essai sur l'origine des Langues*).

Τόμ. Β'.

P

Ε'. Τὸ ἄθροισμα τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται ἔντι ἔθνος διὰ νὰ σημαίνῃ τὰ διανοήματά του, καὶ ἢ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεπιπλοκή των, λέγεται γλῶσσα, ἐκ τοῦ λαλοῦντος ὀργάνου μετωπυμικῶς λαβοῦσα τὴν ὀνομασίαν· γλῶσσα, φερέειπεν, Ἑλληνική εἶναι τὸ ἄθροισμα ὅλων τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται οἱ Ἕλληνες συνεπιπλέκοντες αὐτὰς πρὸς φανέρωσιν τῶν διανοημάτων των· γλῶσσα Ῥωμαϊκή· γλῶσσα Γαλλική, Ἀγγλική Γερμανική κτλ. καὶ ἢ μὲν βιβλὸς ἢ περιέχουσα τὰς σημασίας πάσης μιᾶς λέξεως γλώσσης τινος, λέγεται Λεξικὸν τῆς γλώσσης· ἢ δὲ τέχνη, ἣτις διδάσκει Πῶς σχηματίζονται αἱ λέξεις, καὶ Πῶς συναρμολογούμεναι φανερώνουσι ζήτημα, Ὀνομάζεται Γραμματικὴ τῆς γλώσσης· ὅσαι λοιπὸν εἶναι αἱ γλῶσσαι τῆς γῆς, τόσαι εἶναι δυνατόν ἐξ ἅπαντος νὰ ὑπάρχωσι καὶ τὰ Λεξικά καὶ αἱ Γραμματικαί.

Σ'. Ἐὰν καὶ ἡ Γραμματικὴ ἀπάσης μιᾶς γλώσσης σχηματίξῃ ἰδιαίτερα τὰς λέξεις καὶ διαφόρως παρὰ ἄλλη· μὲν ὅλον τοῦτο οἱ ἀναγκαιότεροι τύποι τῶν μερῶν τῆς γλώσσης καὶ οἱ κανόνες τῆς συντάξεως περιπατοῦν ἀντισίχως καὶ συμφώνως μὲν τὰ ἔργα τοῦ νοῦς, καὶ μὲν τοὺς κανόνας τοῦ διανοεῖσθαι· σχηματίζει, φερέειπεν, ἡ γραμματικὴ τοῦ Ἑλλήνου τὴν λέξιν ἄνθρωπος διαφόρως παρὰ ἢ τοῦ Ῥωμαίου γραμματικῇ, ἣτις τὴν αὐτὴν ιδέαν ἐκφράζει μὲν τὴν λέξιν homo· ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ἀπαιτοῦν εἰς τὴν ἀνωτέρω που ἐκτεθεῖσαν κρίσιν (Δ') ὥς μέρη οὐσιώδη ὄνομα σημαίνουν τὸ ζῶον τοῦτο, καὶ ὄνομα ἄλλο σημαντικὸν ταύτης του τῆς ιδιότητος, καὶ τι μέρος συνδετικὸν τῶν δύο, καὶ ἐκλαμβάνουν τὸ μὲν ὡς ὑποκείμενον, τὸ δὲ ὡς κατηγορούμενον, τὸ δὲ τρίτον ὡς σύνδεσμον, ὑ-

ποτασσόμεναι καὶ αἱ δύο εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, ὅς τις ἔκρινεν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικός, καὶ ἐπρόταξεν ἀναγκαίως ὁ μὲν τῶν ὄρων νὰ τεθῇ ὡς ὑποκείμενος, ὁ δὲ ὡς κατηγορούμενος, καὶ νὰ συναρθῶσιν οἱ δύο μὲ τὸν σύνδεσμον εἶναι. Ἐκ τῶν κανόνων λοιπὸν ἀπάσης μιᾶς γραμματικῆς οἱ μὲν εἶναι ἀναγκαῖοι, ὅσοι ἐκπηγάζουν ὑπὸ τοὺς ἀμετατρέπτους νόμους τοῦ διανοεῖσθαι· οἱ δὲ εἶναι ἐνδεχόμενοι, ὅσοι ἐκβαίνουσι ἀπὸ τῆς ἐκ συνθήκης τεθείσης εἰδοποίησιν καὶ μόρφωσιν τῶν ἐκάστου ἔθνους λέξεων, καὶ τῆς κατὰ τινα διαφορᾶς πρὸς ἀλλήλας αὐτῶν συμπλοκῆς καὶ συναρμολογίας.

Ζ'. Ἐὰν λοιπὸν, παραιτοῦντες τοὺς ἐνδεχομένους, συναρθῶμεν ὅλους τοὺς τύπους καὶ κανόνας, ὅσοι εἶναι ἀναγκαῖοι εἰς πᾶσαν γραμματικὴν· θέλουν οὗτοι ὀνομασθῆναι εὐλόγως κανόνες τῆς γραμματικῆς καθαροὶ καὶ καθολικοὶ καὶ ἐκ τῶν προτέρων, ἀπαντῶμενοι ἀφεύκτως εἰς πᾶσαν γλῶσσαν, καὶ διαφέροντες ἀπὸ τῶν ἐνδεχομένων, ὅτινες εἶναι ἐμπειρικοὶ καὶ μερικοὶ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, καὶ ἐμφιλοχωροῦσιν εἰς μίαν τινα μόνον γλῶσσαν.

Σημείωσις. Λέγοντες δὲ ἐκ τῶν προτέρων δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι τοὺς κανόνας τούτους μαθαίνομεν πρὸ τῆς πείρας· διότι πᾶσα γνῶσις ἄρχεται μὲ τὴν πείραν, καὶ ἐπομένως καὶ ἡ γλῶσσα μαθαίνεται μὲ τὴν πείραν, καὶ χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀρχὰς οὐδ' εἴαν ὑπάρχωσιν ἀπλῶς κανόνες εἰς τὸν κόσμον, πολὺ πλεον γραμματικῆς καὶ γλώσσης κανόνες ἐνδεχόμενοι καὶ ἀναγκαῖοι· ἀλλ' ὅτι προπορεύονται μὲν οἱ καθολικοὶ ὡς αἰτίαι, ἀκολουθοῦσι δὲ εἰς αὐτοὺς οἱ ἐνδεχόμενοι ὡς αἰτιατοὶ λαμβάνοντες ἀπ' αὐτοῦ τὸ δυνατὸν τῆς ὑπάρξεως των· διότι, εἴαν δὲν ᾔσαν ἐκεῖνοι, οὐδὲ αὐτοὶ ἠδύναντο ποτὲ νὰ ὑπάρξωσι.

Η. Καθολικὴ Γραμματικὴ εἶναι ἐπισήμη ἐκθέτουσα τοὺς καθαροὺς καὶ ἀναγκαίους τύπους τῶν τῆς γλώσσης μερῶν καὶ τοὺς ἀπαραιτήτους κανόνας τῆς αὐτῶν συνεπιλοκῆς πρὸς φανέρωσιν τῶν τοῦ ἀνθρώπου διανοημάτων. Μερικὴ δὲ εἶναι ἡ μίᾳς τινος γλώσσης γραμματικὴ (Ε'). Εἰς ἐκείνην καθυπάρχοντα ὅλαι αἱ μερικαὶ γραμματικαί, καθὼς τὰ εἶδη εἰς τὸ γένος (Λογικ. ΞΗ')· καὶ πᾶσα μία μερικὴ περιέχει εἰς ἑαυτὴν κατὰ βάθος τὴν καθολικὴν, καθὼς ἡ εἰδικὴ περιέχει τὴν γενικὴν ιδέαν (Λογικ. ΟΣ'). Καὶ ἡ μὲν καθολικὴ εἶναι ἀναγκαία καὶ ἀμετάτρεπτος ἔχουσα τὸ κύρος πάντοτε καὶ πανταχοῦ, καθὼς εἶναι καὶ οἱ κανόνες τῆς τοιοῦτοι· ἡ δὲ μερικὴ μεταβάλλεται καὶ γίνεταί ἄλλη καὶ κατὰ τόπον καὶ κατὰ χρόνον, ὡς πρὸς τὸ ἐνδεχόμενον αὐτῆς μέρος. Καθὲν ἀπὸ τὰ ἔθνη, ὅσα ζῶσι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς διαφόρους τόπους καὶ περιστάσεις, ἔχει τὴν χωριστὴν του γραμματικὴν· καὶ πάλιν καθὲν ἔθνος ἀλλάζει τὴν γραμματικὴν του ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν· ἡ δὲ καθόλου μένει ἀναλλοίωτος, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς τὸ λόγῳ τετιμημένον ζῶον ὁ ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν εἰς μὲν τὴν καθαρὰν παριστάνονται ὅλα ὀρθὰ καὶ ἐξαιρέσεως ἀνεπίδεκτα. Πόσα δὲ ἔχουν σρεβλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ ἐξηρημένα αἱ μερικαὶ διὰ τὴν εἰς αὐτὰς ἐπικρατουῦσαν τύραννον συνήθειαν!

Θ'. Τὴν καθολικὴν ταύτην γραμματικὴν πολλοὶ σοφοὶ τῆς Ἑυρώπης ἔκριναν ἀναγκαίαν εἰς παιδεύειν τῶν νέων, συγγράψαντες περὶ αὐτῆς πολλὰς καὶ καλὰς πραγματείας (α). Τινὲς δὲ τὴν ἐκαταχώρισαν μεταξὺ τῶν φι-

(α) Ὁ Πολίτιος ἀπαριθμεῖ ἐκαστὴν τοιαῦτα συγγράμματα ἑξιο-

λοσοφικῶν ἐπιστημῶν ὡς μέρος τῆς Λογικῆς ἀναπόσπαστον ἀπ' αὐτῆς, ἢ, νὰ εἰπῶ κάλλιον, γέννημα τῆς Λογικῆς γνησιώτατον (Λογικ. Η' Σημ.). Τὸ παράδειγμα τῶν σοφῶν τούτων ἀνδρῶν μὲ ἐπαραθάρρυνε νὰ ἐκθίσω καὶ ἐγὼ ὡς ἐπίμετρον τῆς Λογικῆς περὶ τῆς καθόλου γραμματικῆς ὀλίγα τινα, ὅσα μὲ συγχωρεῖ ἡ συντομία συγγράμματος περὶεκτικῶν ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν κατὰ σύνοψιν, δίδων νύξιν εἰς ἄλλους νὰ ἐπεξεργασθῶσι τελειότερα τὸ πρᾶγμα ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνεγειρομένης Ἑλλάδος.

σημειῶτα Ἀγγλικά καὶ Γαλλικά καὶ Γερμανικά, ἔλα σχεδὸν ἀναφανέντα ἀπὸ τοῦ 1799 ἕως τοῦ 1807, ὅποτε καὶ αὐτὸς συνεξέδωκεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐγκυκλοπαιδεῖαν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν ἀμέσως μετὰ τὴν Λογικὴν τὴν καθολικὴν τοῦ γραμματικὴν, ὅπου καί μιν καὶ τὴν εἰρημένην ἀπαριθμεῖται (Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften von Pölitz ἐν Λειψίᾳ, 1807. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον Σελ. 102—132. Allgemeine Sprachlehre). Ὁ δὲ Φάτερ ὁ Γερμανὸς καὶ αὐτὸς συγγραφεὺς πολλῶν ταιούτων πραγματειῶν ἀριθμᾷ περισσώτερα εἰς τὸ Δοκίμιον τῆς καθολικῆς τοῦ γραμματικῆς (Versuch einer allgemeinen Sprachlehre von Johann Severin Vater, ἐν Ἀλλῃ, 1801). Ὡς ἀξιόλογον πρέπει νὰ σημειώσωμεν καὶ τὸ τοῦ Γάλλου Σιλβέστρου Σακίου, τὸ ὁποῖον συνέγραψε διὰ τὸν υἱόν του, πρὸς τὸν ὁποῖον τὸ ἀφιερώνει, διὰ νὰ τοῦ εὐκολύνῃ τὴν τῶν γλωσσῶν μάθησιν* καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ τρίτη ἔκδοσις ἐγένετο τὸ 1815* (Principes de Grammaire Générale par A. I. Silvestre de Sacy* Τρίτη ἔκδοσις, ἐν Παρισίοις, 1815).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ τῶν τοῦ Λόγου Μερῶν.

Ι.

Επειδὴ πρῶτα διανοούμεθα καὶ ἔπειτα ὁμιλοῦμεν, εἴαν θέλωμεν νὰ ὁμιλῶμεν ὀρθῶς· καὶ ὁ προφορικός λόγος εἶναι ὑπηρέτης τοῦ ἐνδιαθέτου (Β'), διότι τὰ ἀφανῆ καὶ αὔλα διανοήματα σωματόνων τρόπον τινα μὲ τὰ καλύμματα τῶν λέξεων τὰ κάμνει ἐπαισθητὰ καὶ φανερά εἰς τοὺς ἄλλους· ἐκ τούτου γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ γενικοὶ τύποι τῆς γλώσσης προσδιορίζονται ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ νοός, ἡ γοῦν ὅτι γλώσσης τύποι δὲν εἶναι πλείοτεροι, εἰ μὴ ὅσοι χρειάζονται ἀναγκαίως διὰ νὰ παραστήσωσιν ἐντελῶς μὲ φωνὰς ὅτι ἐπαραστήθῃ ἀρχήτερα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἔγνε νοητόν. Ἐάν δὲ δι' ἀφαιρίσεως διακρίνωμεν ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἔργα τοῦ νοός, βλέπομεν ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν μας παριστάνονται ἢ ἰδέαι μόνου, ἢ κρίσεις ἢ γοῦν συνάψεις ἢ διαιρέσεις ἰδεῶν, ἢ συλλογισμοί. Οἱ τρεῖς λοιπὸν οὗτοι τῶν τοῦ νοός πράξεων τύποι δίδουν εἰς τὴν γλώσσαν τρεῖς γενικοὺς τύπους διὰ νὰ κατασκευάσῃ μὲ αὐτοὺς τὰ ἀπαιτούμενα εἰς τὴν τῶν διανοημάτων λεκτικὴν ζωγράφησιν.

ΙΑ΄. Ἐπειδὴ δὲ συλλογισμοῦ μὲν συστατικὰ μέρη εἶναι αἱ κρίσεις· κρίσεως δὲ, αἱ ἰδέαι, ὡς ἰδαμεν εἰς τὴν Λογικὴν· καὶ ἡ μὲν κρίσις ἐρμηνευομένη διὰ φωνῶν γίνεται λόγος ἀποφαντικός τινος κατὰ τινος ἢ ἀπὸ τινος· ὁ δὲ συλλογισμὸς εἶναι συλλογὴ πολλῶν ταιούτων κρίσεων ἢ

τριῶν τοῦλάχισον· διὰ τοῦτο ἄρκει νὰ ἀναλύσωμεν μίαν κρίσιν εἰς τὰ συζητικά της μέρη διὰ νὰ μάθωμεν Τίνα καὶ Ποῖα εἶναι τὰ οὐσιωδέστερα τοῦ προφορικοῦ λόγου συζητικά μέρη, τὰ ὅποια ἐξ ἅπαντος πρέπει νὰ εἶναι ἰσάριθμα μὲ τὰ τοῦ ἐνδιαθέτου (Γ').

ΙΒ'. Πᾶσα δὲ κρίσις συναπαρτίζεται ὁπὸ τὴν τῆς θεσεως παρασηματικὴν ἰδέαν καὶ ἀπὸ τὴν τῆς ἀντιθέσεως καὶ ἀπὸ τὴν σύνθεσιν (Λογικ. ΡΚΗ'). Ἐκφραζομένη δὲ διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου ὀνομάζεται ἀπόφανσις καὶ πρότασις. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἰδέα φανερώνεται ἀπὸ τὸν ὅρον, ὅς τις εἰς τὴν πρότασιν λέγεται ὑποκείμενος, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν κρίνειν· ἡ δὲ δευτέρα, κατηγορούμενος (ΡΛΑ'). τὴν δὲ σύνθεσιν παριστάνει ὁ σύνδεσμος εἶναι ἢ ἔστι, χωρὶς τοῦ ὁποίου μένει τρόπον τινα νεκρά ἡ πρότασις· καὶ διὰ τοῦτο ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ὁ σύνδεσμος ψυχὴ τοῦ λόγου. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαν διανοήμά μας εἶναι ἢ μία κρίσις ἁπλῇ, ἢ ἀπὸ πολλὰς ἁπλᾶς σύνθετος· διὰ τοῦτο καὶ πᾶς λόγος προφορικὸς ἢ εἶναι μία πρότασις ἁπλῇ, ἢ σύνθετος ἀπὸ πλείστερας, καὶ ἐπομένως εἶναι λόγος ἢ ἀπλοῦς ἢ σύνθετος.

ΙΓ'. Ἄπας λοιπὸν ἀπλοῦς λόγος εἶναι ἢ ἐξ ἑνὸς κειμένου, οἷον λέγω· ἢ ἐκ δευτέρου προσκειμένου, οἷον, 'Ὁ Σωκράτης φιλοσοφεῖ' ἢ ἐκ τρίτου προσκατηγορουμένου οἷον, 'Ὁ Σωκράτης εἶναι φιλόσοφος (Λογικ. ΡΛΒ')· Καὶ ἐπειδὴ εἰς καθένα ἀπαιτεῖται ὑποκείμενος ἢ συνεπτυγμένως ἐννοούμενος, καθὼς εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα, ὅπου ἐννοεῖται τὸ Ἐγὼ, ἢ ἀνεπτυγμένως καθὼς εἰς τὰ λοιπὰ· καὶ κατηγορούμενος, ὅς τις ἐκφέρεται ἀνεπτυγμένως ἅπανταχοῦ· καὶ μέρη λοιπὸν κύρια καὶ οὐσιώδη παντὸς λόγου

εἶναι δυνά τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον βαλλόμενα εἰς ζωτικὴν τινα κίνησιν, νὰ εἶπω οὕτω, καὶ ἐνέργειαν ἀπὸ τὸν σύνδεσμον (ἀνωτ).

Σημείωσις. Ὁ ἐξ ἑνὸς κειμένου λόγος δὲν εἶναι καθολικός, ἀλλὰ προσιδιάζει εἰς τὰς γλώσσας, ὅσων τὰ ῥήματα διακρίνουσι τὸ πρόσωπον καὶ χωρὶς τῆς ἀντωνυμίας. Τοιαῦτα εἶναι αἱ παλαιαὶ γλώσσαι Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαία· οἷον, λέγω, *timeo*, ὅπου διακρίνεται τὰ πρῶτα πρόσωπα Ἐγώ, *Ego*. Ἀλλ' ὅλαι σχεδὸν αἱ νεότεραι γλώσσαι τῆς Ἑυρώπης σερροῦνται τοῦτο τὸ προτέρημα εἰς τὰ ῥήματά των· οὐδὲ λόγον λαπὸν ἐξ ἑνὸς κειμένου ἔχουσιν.

ΙΔ'. Καὶ τὸ μὲν ὑποκείμενον εἶναι οὐσίας σημαντικὸν πρώτης ἢ δευτέρας, οἷον, Σωκράτης, ἄνθρωπος, ζῶον, λόγος κτλ, ἢ τι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν ἐκλαμβανόμενον ὡς οὐσία εἰς τὴν πρότασιν, οἷον, Σοφός, πονηρὸς, ἀγαθότης, δικαιοσύνη κτλ, καὶ ὑποβαλλόμενον ὡς ὑποκείμενον. Καὶ πάλιν, εἴαν εἶναι οὐσία, εἶναι ἢ πρόσωπον ἢ πρᾶγμα, περὶ τοῦ ὁποίου κρίνομεν καὶ ὁμιλοῦμεν· πολλάκις δὲ εἶναι αὐτὸ τὸ λαλοῦν πρόσωπον, καθὼ ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ, ἢ ἄλλο, πρὸς τὸ ὁποίου ἀποτείνει τὴν ὁμίλιαν· Πάλιν δὲ περὶ τοῦ προσώπου ἢ πράγματος ὁμιλοῦμεν ἢ ἀορίστως, οἷον, Ἄνθρωπος, ζῶον, ἢ ὠρισμένως, οἷον, Ὁ ἄνθρωπος, τὸ ζῶον. Τὰ δὲ κατηγορούμενον εἶναι ἢ οὐσιώδης χαρακτήρ ἀποδιδόμενος εἰς τὸ ὑποκείμενον, τὸ ζῶον, φέρε εἶπεῖν, καὶ τὸ λογικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον· ἢ ἐπουσιώδης, οἷον εἰς τὸν αὐτὸν τὸ λευκὸς ἢ μέλας ἢ φιλόσοφος. Ἀπαδίδεται δὲ ἢ ἐμμέσως διὰ τοῦ συνδέσμου εἶναι, οἷον, Ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικός· ἢ ἀμέσως, οἷον, Ὁ ἄνθρωπος περιπατεῖ. Καὶ ἢ ἀπλῶς ὡς ἐπὶ τῶν ληφθέντων παραδειγμάτων, ἢ μετὰ τινος προσδιορισμοῦ κατὰ τρόπον ἢ κα-

τὰ σχέσιν· οἷον, Ὁ Σωκράτης ζῇ ἐναρέτως, ἢ Ὁ Σωκράτης φιλοσοφεῖ μετ' Ἀλκιδιάδου. Εἶναι δὲ προσέτι ὁ λόγος ἢ ἀπλοῦς, ὅταν εἶναι ἐν τῷ ὑποκείμενον καὶ ἐν τῷ κατηγορούμενον· ἢ σύνθετος, ὅταν εἶναι ἢ ἐν ὑποκείμενον καὶ πολλὰ κατηγορούμενα, ἢ πολλὰ καὶ τὰ ὑποκείμενα καὶ τὰ κατηγορούμενα. Καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν προκύπτουσι τὰ γνωστότατα ὁκτὼ τοῦ λόγου μέρη, δηλαδή Ὀνομα, Ἄρθρον, Ἀντωνυμία, Ῥῆμα, Μετοχή, Ἐπίρρημα, Πρόθεσις, Σύνδεσμος.

ΙΕ'. Ἐκ δὲ τῶν ὁκτὼ τούτων τοῦ λόγου μερῶν.

α'. Τὸ ὄνομα φανερώνει οὐσίαν πρώτην ἢ δευτέραν, ἢ τι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν οὐσιωδῶς, ἢ ἐπουσιωδῶς καὶ κατὰ συμβεβηκὸς λεγομένων.

β'. Τὸ ἄρθρον προσδιορίζει τὸ ὄνομα.

γ'. Ἡ ἀντωνυμία διακρίνει τὰ πρόσωπα τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ πρὸς τὸ ἁποῖαν, καὶ τοῦ περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ὁ λόγος· ἢ κτήματα καὶ ἴδια τῶν προσώπων.

δ'. Τὸ ῥῆμα εἶναι ἢ ὁ σύνδεσμος εἶναι· ἢ εἶναι, ἢ φανερώνει ἄλλοτε κατηγορούμενον οὐσιωδῶς ἢ ἐπουσιωδῶς εἰς τὸ ὑποκείμενον.

ε'. Ἡ Μετοχή μὲ τύπον ὀνόματος φανερώνει τοιοῦτον τι τοῦ ὑποκειμένου κατηγορούμενον, ὁποῖον σημαίνει ἐν τῷ ῥῆμα, ἐκ τοῦ ὁποίου παράγεται.

ς'. Τὸ Ἐπίρρημα σημαίνει προσδιορισμὸν τοῦ κατηγορουμένου.

ζ'. Ἡ Πρόθεσις παριστάνει τὴν ὑποκειμένου πρὸς ἄλλο ὑποκείμενον σχέσηιν.

η'. Ὁ Σύνδεσμος συνδέει καὶ συγχέλλῃ τρόπον τινα ἢ ἐν ὑποκείμενον μὲ πολλὰ κατηγορούμενα, ἢ πολλὰ κατη-

γορούμενα μὲ ἐν ὑποκείμενον· ἢ πολλὰ κατηγορούμενα μὲ πολλὰ ὑποκείμενα.

Περὶ δὲ καθενὸς τούτων θέλαμεν ὁμιλήσειν κατὰ μέρος εἰς τὰ ἐφεξῆς Κεφάλαια, ὅσον ἐγχωρεῖ ἢ γενικωτέρα καθενὸς ἐξέτασις.

Σημείωσις. Προσθέτουσι δὲ γλῶσσαι τινες καὶ ἕνατον μέρος λόγου τὸ λεγόμενον παρέμφλημα (Λατινικῇ Interjectio)· τοῦτο δὲν ἀποδίδεται εἰς πρότασιν, ἀλλὰ σημαίνει αἴσθημα λύπης ἢ χαρᾶς ἢ θαυμασμοῦ. Ἄνθρωπος πάσχων φωνάζει· οἴ μοι! φεῦ! ὦλε λέ! ἢ ἐκπληττόμενος καὶ θαυμάζων ἐκφωνεῖ ὦ! βαθαί! ἢ χαίρων λαλάζει καὶ τερετίζει διαφόρως· ἀλλὰ ταῦτα ἐμποροῦν ἴσως νὰ συγκαταριθμηθῶσιν οἰκείως μὲ πολλὰ ἄλλα μόρια, τὰ ὅποια παραλαμβάνονται ὅχι ὡς κύρια μέρη τοῦ λόγου, ἀλλ' ὡς ἐπιφωνήματα σημαντικὰ αἰσθημάτων καὶ παθημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ Ὀνόματος Ὀυσιασικοῦ καὶ ἐπιθέτου,
καὶ τῶν διαφόρων αὐτοῦ βαθμῶν, καὶ τῶν
παρεπομένων εἰς τὸ ὄνομα Γένους καὶ
Πτώσεως καὶ Ἀριθμοῦ.

ΙΣ'.

Ὀνομα εἶναι μέρος λόγου οὐσίαν ἰδίαν ἢ κοινὴν ἢ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν σημαῖνον. Καὶ ὅταν μὲν σημαίνη οὐσίαν, λέγεται οὐσιασικόν· οἶον, Ὀμηρος, ἄνθρωπος· ὅταν δὲ τι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν, ἐπίθετον· οἶον, μέγας, μικρός, λευκός, μαῦρος. Τὸ δὲ οὐσιασικόν, ὅ-

ταν μὲν σημαίνει πρώτην ἢ ἰδίαν οὐσίαν, ἥγουν ἄτομον ἢ πρόσωπον, λέγεται κύριον· οἶον, Ὅμηρος, Σμύρνη· ὅταν δὲ κοινήν, ἥγουν εἶδη ἢ γένη, λέγεται Προσηγορικόν· οἶον, ἄνθρωπος, ζῶον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἔμπορεῖ νὰ εἶναι ἢ ἀτομικόν ἢ εἰδικόν ἢ γενικόν, καθὼς ἤθελε κατηγορεῖσθαι ἢ κατ' ἐνὸς ἀτόμου π. χ. τοῦ Σωκράτους, ἢ ὁλοκλήρου εἶδους, οἶον τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὅλου γένους, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ ζώου· ἢ ἔμπορεῖ νὰ κατηγορῇται κατὰ πολλῶν ἀτόμων τοῦ αὐτοῦ εἶδους, εἶον ὅχι κατὰ πάντων· διὰ τοῦτο ἔμποροῦν καὶ τὰ ἐπίθετα νὰ ὀνομάζωνται προσηγορικά, ὅταν οὕτω καθολικεύονται· οἶον, σοφός, λογικός, αἰσθητικός· ἢ, ποιητής, ζωγράφος, τεχνίτης κτλ.

ΙΖ'. Τὰ δὲ περὶ τὴν οὐσίαν εἶναι ἢ οὐσιώδη, ἥγουν διαφοραὶ καὶ ἰδία, ἢ ἐπουσιώδη, ἥγουν συμβεβηκότε· (Λογικ. ΟΑ', ΟΒ', ΟΓ'). Εἰς ταῦτα δὲ τὰ τρία ἀντιστοιχεῖ καὶ τὸ ἐπίθετον ὄνομα· οἶον, λογικός, γελαστικός, λευκός. Ἐπειδὴ δὲ τὸ συμβεβηκὸς γενικώτερον ἐκλαμβάνομενον ἐξέρχεται ἀπὸ μίαντινα τῶν Ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν (Λογικ. ΟΔ')· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐπίθετον ἀνάγεται ἀναγκαίως εἰς μίαν ἀπὸ ταύτας· οἶον, μέγας, μικρός, ταπεινός, ὑψηλός, γλυκὺς, πικρὸς κτλ. Τὰ ἐπίθετα εἶναι πάντοτε συνημμένα μὲ τὰ οὐσιαστικά, καθὼς καὶ τὰ ὁπωσαῦν κατηγορούμενα μὲ τὰς οὐσίας· διὰ τοῦτο, ὅσάκις ὅν εἶπης, τὰ μαῦρα εἶναι γλυκὰ, τίποτε δὲν καταλαμβάνομεν ἐκ τούτου· ἀλλ' εἰάν εἶπης, τὰ μαῦρα κερσία εἶναι γλυκὰ, καταλαμβάνει καθείς ἐντελῆ ἔννοιαν. Πολλάκις δὲ ἐννοοῦνται τὰ οὐσιαστικά ἔξωθεν· οἶον, Μα-

κάραι αἱ πραεῖς, τὸ ὅποτον θέλει νὰ εἶπῃ, Μακάριοι ἄνθρωποι εἶναι οἱ πραεῖς ἄνθρωποι.

ΙΗ'. ΣΤΗΚΡΙΤΙΚΟΝ καὶ ΤΠΕΡΘΕΤΙΚΟΝ. Ἐπει-
δὴ δὲ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς κατηγορίας ἴδαμεν ὅτι τὸ συμ-
βεδηκὸς ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον (Λογικ. ΟΗ' κτλ.)·
διὰ τοῦτα καὶ τὸ ἐπιθέτου δύναται νὰ σημαίνῃ τὸ συμβεδη-
κὸς κατὰ βαθμοὺς διαφόρους. Σημαίνει δὲ τούτους ἢ καθ'
ἑαυτὰ, ἢ κατὰ σχέσιν πρὸς ἄλλο, τὸ ὅποτον ἔχει τὴν
αὐτὴν ιδιότητα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον γίνεται διὰ προσθή-
κης μορίων τινῶν σημανόντων τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· οἷον,
λίαν σοφός, ἀλέγον γλυκὺς, κατὰ πολλὰ μικρός, καθ' ὑ-
περβολὴν μέγας κτλ. Ὅταν δὲ σημαίνῃ τὸ μᾶλλον καὶ ἥ-
ττον κατὰ σχέσιν πρὸς ἄλλα, φανερώνει ἢ ὅτι ὑπερέχει πολ-
λά τοῦ αὐτοῦ συμβεδηκότος δεκτικὰ, ἢ ὅτι ὅλα. Τὸ δὲ
ἐπιθέτου, πρὶν μὲν φανερῶσθαι τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ὀνο-
μάζεται Θετικόν· ὅταν δὲ φανερῶνται τὴν ὑπὲρ πολλὰ
ὑπεροχὴν συγκριτικόν· ὅταν δὲ τὴν ὑπὲρ ὅλα, ὑ-
περθετικόν. Εἶναι λοιπὸν τρεῖς ἐπαισθητοὶ βαθμοὶ τῆς
τοῦ ἐπιθέτου σημασίας, χρειάζόμενοι τύπους τρεῖς διαφό-
ρους διὰ νὰ ἐξαγγέλλωνται. Οἱ ὅμοιοι τύποι τῆς παλαιᾶς
Ἑλληνικῆς γλώσσης ταυτίζονται μὲ τοὺς τῆς νεωτέρας.
Καὶ τοῦ μὲν Θετικοῦ εἶναι ὁ τοῦ ἐπιθέτου, ὡς εἴπουν·
εἶον, λευκός· τὸ δὲ συγκριτικὸν καταλήγει εἰς τερρε,
τὸ δὲ ὑπερθετικὸν εἰς τατρος· οἶον, λευκότερος, λευ-
κώτατος.

ΙΘ'. Δύνανται δὲ νὰ σχηματισθῶσι καὶ τύποι ἐκφέροντες
βαθμοὺς κατωτέρους τοῦ Θετικοῦ. Τοιοῦτοι τύποι εὐρίσκου-
ται εἰς τῶν Ἰταλῶν τὴν γλῶσσαν, ἔχοντες ἀντιθέτους καὶ
ἄλλους μεγαλυντικούς χωρὶς παραθέσεως. Εἰς τὴν Ἀραβι-

κὴν γλῶσσαν λέγουσιν οἱ ταύτης ἔμπειροι (α) ὅτι ὅλα τὰ ὀνόματα, ὅλα τὰ ἐπίθετα, αἱ δεχτικαὶ ἀντωνυμίαι, πολλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ῥήματα ἐπιδέχονται τὸν μειωτικὸν σχηματισμὸν. Ἀφίνοντες τούτους, εὐρίσκομεν εἰς τὴν παλαιὰν μας γλῶσσαν πολλὰ μὲν προσηγορικὰ ὀνόματα σχηματιζόμενα μειωτικῶς· οἶον, οἰκίσκος, παιδίσκη, ἀνθρωπίσκος, παιδίον· πολλὰ δὲ κύρια, τῶν ὁποίων τὸν μειωτικὸν σχηματισμὸν ἐνομάζουσιν οἱ γραμματικοί· μας ὑποκορισμὸν οἶον, Διουῆς, Μηνᾶς, Φειδιππίδιον· καὶ συγκριτικὰ δὲ λαμβανόμενα μειωτικῶς· οἶον χθὲς ἤμην ἀσθενῆς, σήμερον εἶμαι ὑγιέστερος, αὐτὸ τοῦ ὁπώσοῦν ὑγιῆς. Εἰς δὲ τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν ἐμδῆκαν συχνότατα μειωτικὰ· οἶον, νεράκι, χρυσάκι, ὀλιγάκι, καλούτσικος, μικρούτσικος καὶ ἄλλα, τῶν ὁποίων δὲν εἶναι τοῦ παρόντος σκοποῦ ἢ ἐξέτασις.

Κ'. ΑΦΗΡΗΜΕΝΟΝ. Εἰς ὅποιονδήποτε ἀπὸ τούτων τρεῖς βαθμοῦς (ΙΗ') τὸ ἐπίθετον ὀνομάζεται καὶ συγκεκριμένον, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ οὐσιαστικὸν (ΙΣ')· ἐπειδὴ τὸ μὲν φανερόν· τὴν ιδιότητα ὁμοῦ καὶ τὸ πρᾶγμα φανερῶς ἢ κρυφίως, ἐπάνω τοῦ ὁποίου λέγεται (ΙΖ'), τὸ δὲ, τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν κατηγορουμένων της (Λογικ. ΜΒ'). Τὰς δὲ ἀφῆρημένας ἐννοίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐκονίζεται νοερῶς ἢ τὸ ἄθροισμα ὅλων τῶν οὐσιωδῶν προσόντων χωρὶς τῆς πρώτης οὐσίας, ἢ ἐντὶ ἀπὸ τὰ οὐσιωδῶς ἢ ἐπουσιωδῶς προσόντα, παριστάνουσιν ὀνόματα ἰδιαιτέρας καταλήξεως ἔχοντα, ἀφῆρημένα καὶ αὐτὰ ὀνομαζόμενα (Λογικ. ΜΔ', γ')· οἶον, ἀνθρωπότης, λευκότης, σοφία, κακία,

(α) Βλέπε τὴν ἀναφερθεῖσαν ἀνωτέρω (Θ', Ὑποσημ.) Γενικὴν Γραμματικὴν Σιλδέστροῦ Σακίου, ἐκδ. τρίτη Σελ. 126.

δικαιοσύνη, ἀρετή. Εἰς δὲ τὸν λόγον φέρουσιν ὅλα τὰ ἀφρημένα μορφήν οὐσιαστικοῦ, μὲν ὅλον ὅτι δὲν εἶναι ὅλα τοιαῦτα.

ΚΑ΄. ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ. Τόνομα, εἴτε οὐσιαστικὸν εἴτε ἐπίθετον, διὰ τὴν σημαίνην κάποιας διαφορᾶς τῶν πραγμάτων καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἄλλα, ἔπρεπε τὰ ὑπόκειται εἰς τροπὴν τινα ἢ μεταβολὴν κατ' ἀρχὰς αὐτοῦ γινομένην ἢ κατὰ τὸ τέλος· τόνομα τότε λέγεται ὅτι κλίνεται. Ἐκλαμβάνομεν δὲ τὴν κλίσιν ἐνταῦθα γενικώτερον παρὰ καθὼς συνηθίζουν οἱ Γραμματικοί. Κλίνεται δὲ ἢ κατὰ γένος ἢ κατ' ἀριθμὸν ἢ κατὰ πτώσιν. Αἱ δὲ τρεῖς αὗται κλίσεις λέγονται παρεπόμενα τοῦ ὀνόματος.

ΚΒ΄. ΓΕΝΟΣ. Εἰς ὅλα τὰ ἄψυχα τῆς γῆς ὄντα ὑπάρχουσι δύο γένη, ἄρσεν καὶ θῆλυ. Ἀνάγκη λοιπὸν ἦτα τὰ νὰ διακρίνωνται τὰ τούτων σημαντικὰ ὀνόματα· καὶ ὅσα μὲν σημαίνουν τὸ ἄρσεν, λέγονται γένους ἀρσενικοῦ· ὅσα δὲ τὸ θῆλυ, θηλυκοῦ· οἶον, ἀνὴρ, γυνή, τίμιος, τιμία. Τὰ δὲ ἄψυχα δὲν εἶναι οὔτε ἀρσενικά, οὔτε θηλυκά. Τούτων λοιπὸν τὸ γένος λέγομεν ὅτι εἶναι οὐδέτερον· οἶον, ξύλον, φῶς, ὕδωρ, πῦρ κτλ. Κυρίως λοιπὸν τὸ οὐδέτερον δὲν εἶναι γένος, ἀλλ' ἀπουσία καὶ τῶν δύο γενῶν. Οὐδέτερα κατὰ γένος ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅλα τὰ ἀψύχων δηλωτικά καὶ ὅλα τὰ ἀφρημένα· ἀλλ' οἱ ὀνθρωποι εἰς τὴν νηπιότητα τοῦ πολιτισμοῦ των προσωποποιήσαντες ὅλα τὰ ἄψυχα εἰσήγαγον εἰς τὰς πλειότερας γλώσσας τὸ ἀρσενικὸν καὶ θηλυκὸν καὶ ἐπὶ τῶν γένους ἀνεπιδέκτων· οὕτω λέγομεν ἀρσενικῶς ἥλιος, ἀστὴρ, ποταμὸς, λίθος κτλ. καὶ θηλυκῶς, σελήνη, θάλασσα, γῆ, πέτρα κτλ. καὶ πάλιν ἀρσενικά ἐκφράζομεν οὐδέτερος·

οἶον, γύναιον, παιδίον, βώδιον. Εἰς τὴν γλῶσσαν μας διακρίνονται καὶ τὰ τρία γένη, καθὼς καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων εἰς τὴν Γερμανικὴν· αἱ δὲ νεώτεραι ἄλλαι γλῶσσαι μόνον τὸ ἀρσενικὸν καὶ θηλυκὸν διακρίνουσι.

ΚΓ'. Τὰ δὲ ἐπίθετα, ἐπεὶ δὴ σημαίνουσιν ιδιότητας πραγμάτων ἢ προσώπων· καὶ τὸ αὐτὸ συμβεβηκὸς ἔμπορεῖ νὰ εἶναι ιδιότης καὶ ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ καὶ οὐδέτερου ὀνόματος· διὰ τοῦτο, κυρίως οὐδέτερα ὄντα, σχηματίζονται ὁμῶς τριγενῶς, μεμούμενα τὸ γένος τοῦ ὀνόματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιλέγονται· οἶον, λευκὸς ἀνὴρ, λευκὴ γυνή, λευκὸν μέταλλον.

ΚΔ'. ΑΡΙΘΜΟΣ. Τὸ μὲν κύριον ὄνομα φανερώνει ἔν τι προσδιωρισμένον πρόσωπον· οἶον, Ξενοφῶν, Πλάτων· τὸ δὲ προσηγορικὸν σημαίνει ἢ εἶδος ἢ γένος ὁλόκληρον ὄντων· οἶον, Ἴππος, ζῶον· ὅταν λοιπὸν δέν θέλωμεν νὰ φανερώσωμεν οὔτε ὅλον γένος οὔτε ὅλον εἶδος, ἀλλ' ἄτομα τινα ἢ εἶδη, ἢ ἔν τι τούτων· τότε μεταχειρίζομεθα τοὺς ἀριθμούς· εἰ μὲν λοιπὸν τὸ σημαίνόμενον εἶναι ἓν, ἐκφέρεται ἐνικῶς· οἶον, ἄνθρωπος, γυνή, δένδρον· εἰ δὲ εἶναι πολλὰ, ὠρισμένως μὲν ἐκφράζονται διὰ τῶν λεγομένων ἀριθμητικῶν ὀνομάτων· οἶον, δέκα ἄνθρωποι, εἴκοσι δένδρα, τριάκοντα ἀργύρια· ἀορίστως δὲ, διὰ μόνης τῆς τοῦ ὀνόματος καταλήξεως, ἣτις ἐμφαίνει τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν· οἶον, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά· αἱ δὲ καταλήξεις αὗται σημαίνονται διαφόρως, καὶ εἶναι ἔργον τῆς μερικῆς γραμματικῆς νὰ ἀποδώσῃ τοὺς τύπους τῶν· λέγομεν μόνον ἓν παρὲς δὲ, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐσήμαινε διὰ καταλήξεως ἰδιαιτέρας καὶ τὸν δυϊκὸν ἀριθμὸν· οἶον, ἀνθρώπω, γυ-

ναῖκε, δένδρω· ἀντὶ τοῦ δύο ἄνθρωποι, δύο γυναῖκες, δύο δένδρα.

ΚΕ΄. ΠΤΩΣΙΣ. Εἰς τὰς προτάσεις τῆς Λογικῆς περι-
 ράσσεται τὸ ὑποκείμενον κατὰ μόνην τὴν μετὰ τοῦ κατηγο-
 ρουμένου σύναψιν ἢ ἀπ' αὐτοῦ διάσασιν· οἷον, Ὁ ἄνθρω-
 πος εἶναι λογικὸς· αὕτη δὲ ἡ κατάληξις τοῦ ὀνόματος λέ-
 γεται ὀρθή, ἢ διότι κατ' αὐτὴν δὲν κλίνει σχετικῶς πρὸς
 ἄλλο, ἢ διότι ἴσεται ἀμετάτρεπτος καθὼς ἐτέθη νὰ εἶναι
 προτάσεως ὑποκείμενον· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ταύτην μόνον ὀ-
 νομάζει κυρίως ὄνομα (α). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν συ-
 χνότατα ζητεῖται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ τοῦ ὑποκειμένου ἐνόματος
 πρὸς ἄλλο σχέσις κοινωνουμένη ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλ-
 λο διὰ τοῦ μεταξύ ῥήματος. Τότε τὸνομα, πρὸς τὸ ὁποῖ-
 ον φέρεται σχετικῶς ὁ ὑποκείμενος ὅρος τῆς προτάσεως,
 ἀνάγκη εἶναι νὰ σημαυθῇ διὰ καταλήξεως τινὸς ἐμφανού-
 σης, κατὰ συνθήκην, τὴν σχέσιν. Ἐξωσαν, φέρῃ εἰπεῖν,
 Οἶκος, Πλάτων, δύο ὀνόματα· καὶ ἄς τεθῇ, ὅτι θέλο-
 μεν νὰ φανερώσωμεν τὴν τοῦ πρώτου πρὸς τὸ δευτέρου
 κτηματικὴν σχέσιν· τοῦ δευτέρου λοιπὸν ἡ ὀνομασικὴ κα-
 τάληξις θέλει μεταπέσειν, κατὰ συνθήκην γενομένην με-
 ταξὺ τῶν πρώτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δημιουργῶν, εἰς
 ος· ἢ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθὲς εἰς τὴν μερικὴν ταύτην ὑ-
 πόθεσιν, ἢ κατάληξις ὧν θέλει προσλάβειν τὴν συλλαβὴν
 ος, καὶ θέλει γενῆν Πλάτωνος· ἢ δὲ σχέσις θέλει ση-
 μαυθῆν μετὰ τὴν ἀπόφασιν. Ὁ οἶκος εἶναι τοῦ Πλάτωνος·
 ἢ κατάληξις αὕτη ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς γραμματικούς Π τ ᾠ

(α) Τὸ δὲ Φίλωνος ἢ Φίλωνι καὶ ὅσα τοιαῦτα οὐκ ὀνόματα, ἀλ-
 λά πτώσεις ὀνόματος, περὶ Ἑρμ. Κεφ. Β΄.

εις· ὅσαι λοιπὸν εἶναι αἱ δυνατόι σχέσεις, τόσαι δύνανται νὰ εἶναι καὶ αἱ ταύτας ἐμφαίνουσαι πτώσεις.

ΙΓ'. Σχέσεις ὀνόματος πρὸς ἄλλο ὄνομα εἶναι βέβαια πολλάι, καὶ δυσκόλως προσδιοριζόμεναι· ἀλλ' εἰάν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν εἰς γλώσσας τινας εὐρίσκόμενον πτώσεων, ἐμποροῦν ἴσως δι' ἀναγωγῆς νὰ ὀλιγοθεύσωσι καὶ νὰ γένωσιν ὅκτω αἱ ἐφεξῆς· κτητικῇ, ὀστικῇ, αἰτιατικῇ, ἥ, κάλλιου ἰσως, ἐνδεικτικῇ, ληπτικῇ, ὀργανικῇ, τοπικῇ, χρονικῇ, αἰτιολογικῇ. Τόσαι λοιπὸν ἐμποροῦν νὰ εὐρίσκωνται εἰς πᾶσαν γλώσσαν καὶ αἱ πτώσεις, αἷτινες γίνονται δέκα, εἰάν προσθέσωμεν τὴν ὀρθὴν ἢ ὀνομασικὴν, καὶ ἄλλην τινα λεγομένην κλητικὴν. Ἡ γλώσσα τῶν Ῥώσων καὶ ἡ τῶν Πολωνῶν ἔχουσι δέκα πτώσεις, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ τῶν γλωσσῶν τούτων εἰδήμονες (α). Ἡ τῶν Ῥωμαίων ἔχει ἕξ, προσθέτουσα εἰς τὰς πέντε γνωσάς μας ἐκ τῆς ἡμετέρας γλώσσης τὴν ληπτικὴν, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζει *ablativam*, καὶ ἐμετάρρυσαν διαφόρως οἱ ἡμέτεροι.

ΚΖ'. Αἱ πέντε τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς πτώσεις εἶναι αἱ ἐφεξῆς, γνωριμώταται, ὡς εἶπα, εἰς ὅλους μας.

α'. Ὀνομασικῇ, ἐπειδὴ κυρίως δι' αὐτῆς ὀνομάζεται τὸ πρῶγμα· οἶον, ἄνθρωπος τὸ λογικὸν ζῶον· κύνολος τὸ περιφερὲς σχῆμα, τὸ ἔχον τὴν δεῖνα καὶ δεῖνα εἰδιότητα.

β'. Γενικῇ, ἥ, καθολικώτερον, κτητικῇ, ἥτις φανερώνει τὸν κύριον, ἢ κτήτορα, ἢ γεννήτορα, ἢ ὁπωσ-

(α) Allgemeine Sprachlehre von Johann Daniel Hensel, ἐν Λειψίᾳ, 1807, Σελ. 39.

οὖν ἄλλως ἐξουσιασικόν τινος· οἶον, Ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι υἱὸς τοῦ Φιλίππου· ὁ οἶκος τοῦ Πλάτωνος· τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου. Ἐδῶ ὁ Φίλιππος, ὁ Πλάτων, ὁ Ὀμήρος παριστάνονται ὡς ἔχοντες καὶ ἐξουσιαζόντες τρόπον τινα ὁ μὲν υἱόν, ὁ δὲ κτῆμα, ὁ δὲ ἔργου τοῦ ἰδίου τὰ ποιήματα.

γ'. Δοτικὴ, φανερίνουσα τὴν τοῦ διδόντος ἢ χαρίζομένου ἢ ὅπως ἄλλως περιποιουμένου, ἢ καὶ τάναντία τούτων κάμνοντος σχέσιν πρὸς τὸν λαμβάνοντα ἢ ἀξιούμενον τῆς χάριτος καὶ περιποιήσεως· ὁ λαμβάνων παριστάνεται διὰ τῆς πτώσεως ταύτης· οἶον, Ἐδωκε τῷ Πύρρῳ τι ἐλεημοσύνην· Ἐδωρήσατο ταῖς ἀριστεύει βραβεΐα.

δ'. Αἰτιατικὴ, ἢ κάλλιον ἰσως ἐνδεικτικὴ, ἢ δεικνύουσα τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος σχέσιν πρὸς τὸ τὴν ἐνέργειαν δεχόμενον, τὸ ὁποῖον ἐμφαίνεται διὰ τῆς πτώσεως ταύτης· οἶον, Τιμῶ τὸν διδάσκαλον· διδάσκω τοὺς μαθητάς· σωφρονίζω τὸν ἄτακτον.

ε'. Κλητικὴ, ἣτις δὲν παραλομβάνεται ἄλλως εἰς τὸν λόγον εἰμὴ ὅσον νὰ φωνήσῃ καὶ νὰ κάμῃ προσεκτικὸν ἄλλον τινα, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται ὁ λόγος. Εἰς ταύτην πρσθεται ὅποτε καὶ κλητικόν τι μόριον, ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ ὦ· οἶον, ὦ Θεέ! ἐπακουσέ μου· Υἱέ μου! πρόσσεχε εἰς ὅσα θέλω σέ εἰπεῖν· ἀκούεις, φίλε, τί λέγουσιν οὗτοι;

ΚΗ'. Ἡ νεωτέρα μας Ἑλληνικὴ γλῶσσα τέσσαρας μόνον πτώσεις ἔχει· ὀνομαστικὴν, γενικήν, αἰτιατικὴν, καὶ κλητικὴν· πολλαὶ δὲ γλῶσσαι δὲν χαρακτηρίζουσι τὰς πτώσεις μετὰ τὴν κατάληξιν· ἀλλὰ πῶς ἀναπληροῦνται εἰς ταύτας τὰς γλώσσας αἱ ἐκτεθείσαι ἀνωτέρω (h5) ὅσες πτώσεις; Εἰς τὴν

παλαιάν Ἑλληνικὴν ἄλλοτε μὲν ἀναπληροῦνται διὰ τῆς αὐτῆς καταλήξεως πολλῶν ἄλλων αἰ σημασίαι, ἄλλοτε δὲ, καθὼς πάντοτε καὶ εἰς τὴν νεωτέραν αἰ λοιπαὶ ἔξ, καὶ εἰς πᾶσαν γλῶσσαι αἰ ἐλλείπουσαι, ἀντικαθιστῶνται, ὡς θέλομεν ἰδεῖν, διὰ προθέσεων.

Σημείωσις. Ἡ παλαιὰ Ἑλληνικὴ ἔμπορεῖ τὴν μὲν χρεῖαν τῆς αἰτιολογικῆς καὶ ὀργανικῆς καὶ χρονικῆς νὰ ἀναπληρώσῃ μὲ τὴν δοτικὴν οἶον, Φθόνῳ οὐκ ἐπαινεῖ Κλέων τὰ καλά· εἴφει ἀπέκτειναν ὁ δῆμος τὸν κατὰ δίκον. Τῷ καιρῷ ἐκαίνῳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· ἡ καὶ μὲ τὴν γενικὴν οἶον, Ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐργάζομαι. Τὴν δὲ τοπικὴν δύναται νὰ σχηματίσῃ μὲ ἰδίαν τοῦ ὀνόματος κατάληξιν οἶον, Ἀθῆνῃσι διατρέψω, Ἀθῆνας περυσόμαι, Ἀθῆνηθεν ἐρχομαι· ἀλλὰ τὰς αὐτὰς σχέσεις φανερόναι καὶ προθεπτῶτως, ὡς θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὸ περὶ Προθέσεως Κεφάλαιον.

ΚΘ'. Ἐπειδὴ ἡ πληθὺς τῶν σχέσεων ὑπερβαίνει τὴν τῶν Πτώσεων· οἷον καὶ πόσα μὲ ἀπὸ τὰς εἰρημέναις ἔμπορεῖ νὰ διαιρεθῇ εἰς ἄλλας μερικωτέρας· ἡ χρονικὴ, φέρει εἰπεῖν, εἰς τὴν ἐνῶ καὶ ἀφοῦ καὶ προτοῦ, καὶ ὑς ἐρόχρονον· καὶ ἔμποροῦν παρὰ ταύτας νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλαι· διὰ τοῦτο εἰς μίαν Πτώσιν προσκολλῶντες μόρια τινα, καὶ εἰς ἄλλην ἄλλα, φανερόνομεν ὅλας τὰς εἰς τὸν λόγον ἐνδεχομένας σχέσεις. Τὰ μόρια ταῦτα ὀνομάζονται προθέσεις· γίνεται δὲ φανερόν, ὅτι αἱ προθέσεις ἤθελαν εἶσθαι παντάπασιν ἄχρηστοι εἰς γλῶσσαν, ἥτις ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ τόσας πτώσεις, ὅσαι ἔμποροῦν νὰ ὑπάρχωσι αἱ ὀνόματος πρὸς ὄνομα σχέσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Ἄρθρου.

Α'.

Τὰ ὀνόματα ἐκφέρονται ἢ ἀδιορίζως· οἷον, ἄνθρωπος, φιλόσοφος, ζωγράφος, ἤγουν εἰς τις τῶν ἀνθρώπων, τῶν φιλοσόφων, τῶν ζωγράφων· ἢ ὠρισμένως· οὕτω δὲ πάλιν ἢ διορίζεται ὅλον τι εἶδος, ἢ διακρίνεται ἐξοχός τις ἰδιότης τοῦ εἶδους, ἢ σημαίνεται, τὸ ὑποῖον μᾶς εἶναι ἐγνωσμένον· καὶ τότε προτάσσεται τὸ λεγόμενον ἄρθρον (ΙΕ')· οἷον, Ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει ὅλα τὰ ζῶα κατὰ τὸ λογικόν· Ὁ κύων εἶναι φιλοδέσποτον ζῶον. Ὁ ζωγράφος ἤλθε νὰ σχεδιάσῃ τὴν εἰκόνα. Σημαίνεται δὲ κάποτε μὲ τὸ ἄρθρον καὶ τὸ ἐξέχον τὰ ἄλλα εἰς τὸ εἶδος του· οἷον ὁ ποιητής, ὁ φιλόσοφος, αὐτὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἀριστοτέλης. Τὰ δὲ κύρια ὀνόματα, ὡς οἴκοθεν ὠρισμένα καὶ γνωστὰ, δύναται νὰ ἐκτεθῶσι καὶ ἀνάρθρως· οἷον, Σωκράτης, Πλάτων· οὕτω φέρονται πολλάκις εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν μας· οὕτω τὰ μεταχειρίζεται πάντοτε ἡ Γερμανικὴ, καὶ ὅλαι σχεδὸν αἱ νεώτεραι γλῶσσαι. Εἰς δὲ τὴν ὁμιλουμένην ἀκόμη δὲν ἔγινε τοιαύτη ἡ χρῆσις των.

ΛΑ'. Τὸ Ἄρθρον, καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον, δὲν ἐπιδέχεται κυρίως οὐτ' ἀριθμὸν οὔτε πτώσιν· διότι τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ ὀριστικὸν σημεῖον· καὶ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν τὰ ἄρθρα a, the εἶναι παντάπασιν ἄκλιτα· ἀλλ'

ἐπεὶ δὴ εἶναι σφικτὰ δεδεμένα μὲ τὰ ὀνόματα· διὰ τοῦτο εἰς
πολλὰς γλώσσας, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἰδικήν μας, κλίνονται καὶ
κατὰ γένος καὶ κατ' ἀριθμὸν καὶ κατὰ πτώσιν· οἶον ὁ, ἡ,
τό· οἱ, αἱ, τὰ· τοῦ, τῆς, τῶν κτλ. ὡς εἶναι γνωστὸν
ἀπὸ τὴν μερικωτέραν γραμματικὴν.

ΔΒ'. Πιθανῶς τὸ ἄρθρον ἐπαραλαμβάνετο κατ' ἀρχὰς
εἰς δεῖξιν τῶν εἰς τὴν αἰσθησιν πιπτόντων ἀντικειμένων·
οἶον, Ὁ ποταμὸς, αὐτὶ τοῦ, Οὗτος ὁ ποταμὸς, τὸν ὁ-
ποῖον βλέπω· καὶ μὲ τοιαύτην δύναμιν τὰ ἀπαντῶμεν εἰς
τοὺς παλαιούς ποιητάς, καὶ μάλιστα εἰς τὸν Ὅμηρον. Κατ'
ὀλίγον δὲ μετέπεσεν εἰς τὸ νὰ σημαίνῃ τὸν εἰρημῆνον (Δ')
προσδιορισμὸν, καὶ μάλιστα νὰ παραληφθῇ ὡς μόριον δια-
κριτικῶν τῶν γενῶν, καὶ ἴσως ἀπὸ πρῶτους τοὺς Στωϊκοὺς
(Διογ. Λαέρ. Βιβλ. ΙΒ', Κεφ. Ι, λθ')· τότε πιθανὸν εἶ-
ναι ὅτι ἐμυῖηκάν εἰς χρῆσιν αἱ δεικτικαὶ λεγόμεναι ἀντωνυμῖαι
ἀντὶ τῶν τὴν δεῖξιν πρότερον σημαινόντων ἄρθρων.

ΔΓ'. Ἀλλὰ διὰ τί ἄραγε ὠνομάσθη ἄρθρον; Ἄρθρον
εἰς τὰ ζωϊκὰ σώματα λέγεται ἡ δύω κώλων ἔνωσις ὡς
εἶναι ὁ ἀγκὼν τῆς χειρός. Τὸνομα τοῦτο μὲ βάλλει εἰς ὑποψίαν
μήπως δὲν εἶναι μόνον τὸ ἄρθρον, ἀλλ' ἔχει καὶ
ἀντίστοιχον ἄλλο τὸ λεγόμενον ὑποτακτικόν, ὅς, ἡ, ὁ.
Τὸ δεῦτερον τοῦτο διαρθρύνει λόγον ἀτελῆ μὲ τὸν προη-
γούμενον ἐντελῆ, τοῦ ὁποῖου βάσις εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ προ-
τακτικοῦ ἄρθρου προσδιοριζόμενον ὄνομα, ἢ καὶ ἀνάρθρως
μὲν φερόμενον, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μορίου τούτου δυνάμει δια-
τιθέμενον· οἶον, Κεῖται ἀνὴρ, ὃς πρῶτος εἰσῆλato τεί-
χος Ἀχαιῶν. Τὸ ὑποτακτικὸν τόσον ἀνάγκαιως ἀπαιτεῖ τὴν
τοῦ προτακτικοῦ προϋπόθεσιν κατὰ τὴν ἀρχαίαν δεικτικὴν
σημασίαν του (ἀνωτ.), ὡς, ἐπειδὴ ἐλησμονήθη αὕτη παν-

τάπασιν, ἀναγκαζόμεθα ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῶν τῶν πραγμάτων νὰ παραλαμβάνωμεν ἐπὶ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης δεικτικὴν ἄλλην λέξιν τὴν ἐκεῖνος λέγοντες, φέρεται, ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος κτλ. Ἐχει λοιπὸν τὸ ἄρθρον, εἰς δὲν ἀπατῶμαι, δύο μέρη, ἢ δύο κῶλα, Προτακτικὸν καὶ ὑποτακτικόν, ἢ ἡγούμενον καὶ ἐπόμενον, ἢ ἀνταποδοτικὸν καὶ ἀναφορικόν.

ΛΔ'. Ἐάν δὲ τοῦτο δοθῇ, ἔπεται εὐθὺς, ὅτι ἄρθρα εἶναι ὅλα τὰ ἀναγκαίως συναρμολογούμενα μόρια εἰς τὰς ἀναφορικὰς λεγομένας προτάσεις (Λογικ. ΡΝΔ'). Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἰπώμεν ἄρθρα οὐσιαστικὰ, ὅποια εἶναι τὰ κατ' ἐξοχὴν ὀνομαζόμενα ἄρθρα· οἷον, 'Ο, ὅς· ἡ, ἢ, πὺ τῶν ὑποίων σημαίνονται ὥρισμένοι καὶ δακτυλοδεικτιζόμενοι τρόπον τινὰ οὐσίαι· καὶ ἄρθρα ποσότητος, οἷον, τόσος, ὅσος· καὶ ποιότητος, τοιοῦτος, οἷος, καθὼς καὶ ἄλλος ἐπαρατήρησε πρὸ ἐμοῦ (α). Ἀλλὰ καὶ χρονικὰ ἄρθρα, τότε, ὅτε· καὶ τοπικὰ, ἐκεῖ, ὅπου· καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ μόρια τὰ κατ' ἀναφοράν καὶ ἀνταποδοσιν διαρθρούμενα, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις εἶναι συνδυασμικὴ, ὡς ἄρις μὲν ὁ Βουτμάνος ἐπαρατήρησεν ἐπὶ τῶν μορίων ὅτε, ὅποτε (β)· ἡμεῖς δὲ θελομεν εἰπεῖν τὰ θέοντα εἰς τὸ περὶ Συνδέσμων, "Ὅλα δὲ ταῦτα ἔχουσι μεγάλην συγγένειαν."

(α) Βλέπε Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς γλώσσης παρὰ Γρηγορίου Γ. Ζαλέκογλου Θεσσαλονικέως, ἐν Παρισίοις, 1809, εἰς τὴν τούτου προδιαθεσιν σελ. 1—1β'.

(β) Βλέπε Βουτμάνου Ἑλλην. Γραμματικὴν ὑπὸ Στεφάνου Οὐκονόμου μεταφρασθεῖσαν, καὶ ἐκδοθεῖσαν ἐν Βιέννῃ, τὸ 1812, σελ. 494. καὶ Ῥητορικὴν Βάμβα, Σελ. 223.

νειαν εἰς τὴν σύνταξιν, καθὼς εἶναι φανερὸν ἀπὸ τοὺς περὶ τούτων συντακτικοὺς κανόνας τῆς μερικῆς γραμματικῆς. Ἰσως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἐρευνήσωσι βαθύτερα οἱ τῶν τούτων ἔμπειροι τὴν περὶ ἄρθρων ταύτην γνώμην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ Ἀντωνυμίας.

ΛΕ'.

Η Ἀντωνυμία παραλαμβάνεται εἰς τὸν λόγον ἂντι ὀνόματος, ὅχι διότι δύναται ἀδιαφόρως νὰ τεθῇ ἢ τὸ ὄνομα ἢ αὐτή· ἐπειδὴ ἰσως ἀληθεύει τοῦτο μόνον διὰ τὰς ἀναφορικός· ἀλλὰ διότι καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου τινος συναπαρτίζεται λόγος, καθὼς εἶναι ὁ ἐξ ὀνόματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁμιλία γίνεταί διὰ σώματος πρὸς ἄλλον, ὅς τις τὴν ἀκούει· ὅταν ὁ ὁμιλῶν παρὶσάνῃ *Τί* κάμνει ἢ *Τί* σοχάζεται αὐτός, καὶ ἐπομένως εἶναι αὐτὸς τὸ ὑποκείμενον εἰς τὴν ἀπόφασιν· καὶ *Τί* πρέπει νὰ κάμῃ ὁ ἀκούων, ἤγουν ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ὑποκείμενον κατηγορουμένα τινα· τότε τὴν ὀνομασικὴν τοῦ λέγοντος καὶ τὴν τοῦ ἀκούοντος ὀνόματα ἄλλα δὲν τὴν ἐρμηνεύουσιν, ἀλλ' ὁ ὁμιλῶν λέγει *Ἐγὼ*, καὶ τὸν ἀκούοντα ὀνομάζει *Σὺ*. Αἱ ἀρχαιόταται λοιπὸν ἀντωνυμίαι εἶναι ἡ *Ἐγὼ* καὶ ἡ *Σὺ*· ἡ δὲ *Ὁς* τοῦ τρίτου προσώπου ἐπενοήθη ἐξ ἀνάγκης διὰ νὰ σημαίνῃ πρόσωπον ἄλλο διάφορον παρὰ τὸ λέ-

γον καὶ τὸ ἀκοῦον, ἀναφερόμενον δὲ εἰς τὸν μεταξὺ τῶν
δύω προσλαλούντων προσώπων λόγον.

ΔΣ'. Αἱ ἀντωνυμίαι αὐται Ἐγὼ, Σὺ, "Ὅς ὀνομά-
ζονται μὲν ἀπὸ μᾶς πρωτότυποι· ὀνομάζονται δὲ ἀπ'
ἄλλας γλώσσας οὐσιαστικαὶ ἢ προσωπικαί· καὶ
πρωτότυποι μὲν λέγονται ὡς πρὸς τὰς ἐξ αὐτῶν παραγώ-
γους, αἵτινες εἶναι αἱ κτητικαὶ καὶ αἱ σύνθετοι· οὐσιαστι-
καὶ δὲ, ὡς οὐσίας πρώτης καὶ ἀτόμου σημαντικαί· προ-
σωπικαὶ δὲ ὡς τὸ πρῶτον καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον πρόσω-
πον διακρίνουσαι.

ΔΖ'. Ἀντωνυμίαι δὲ παρὰ τὰς πρωτοτύπους εἶναι
α') δεικτικαὶ τῶν ἐγγύς, οἷον οὗτος, ἢ τῶν πόρ-
ρῳ, ἐκεῖνος β') ἀναφορικαὶ τῶν προειρημένων ὀνο-
μάτων, αὐτός· γ') ἀόριστοι, οἷον Τίς, Ποῖος, Πο-
σός· δ') ἐρωτηματικαί, οἷον Τίς; Ποῖος; Πόσος;
ε') κτητικαὶ ἀπὸ τῶν πρωτοτύμων παραγόμεναι, ἐ-
μὸς, σὸς, ἐὸς, καὶ φανερύνουσαι τὴν κτητορικὴν σχέ-
σιν ἐνὸς ἐκ τῶν τριῶν προσώπων πρὸς τὰ πράγματα, τὰ
ὅποια εἶναι ἰδιάτωρ· ς') σύνθετοι, παραλαμβανόμε-
ναι, ὅταν τὸ πρόσωπον αὐτὸ ἐνεργῇ εἰς ἑαυτό· οἷον,
Σωφρονίζω ἑμαυτόν· ζ') ἀμοιβαῖαι, αἵτινες χρησι-
μεύουσιν, ὅταν δύο ἢ πλεότερα πρόσωπα ἢ πράγματα ἐπεν-
εργοῦσιν ἀμοιβαίως· οἷον, ἀλλήλων, ἀλλήλους,
ἀλλήλους· ἀγαπῶμεν ἀλλήλους θέλει· νὰ εἴπῃ ἀγαπῶ-
μεν ἀμοιβαίως, ἐγὼ σὲ, καὶ σὺ ἐμέ.

ΔΗ'. "Ὅλαι αἱ ἀντωνυμίαι κλίνονται κατὰ γένος, παρεκ-
τὸς τῶν πρωτοτύπων Ἐγὼ καὶ Σὺ· ἢ δὲ τριτοπρόσωπος Ὅς λέ-
γεται εἰς μόνον τὰ ἀρσενικά· τὰ δὲ θηλυκὰ καὶ οὐδέτερα τρίτα
πρόσωπα παριστάνονται ἀντωνυμικῶς διὰ τῶν ἢ δὲ, τὰ

δὲ, ἢ αὐτῇ, αὐτὸ ὅλαι κλίνονται κατ' ἀριθμὸν πλην τῶν ὁμοειδῶν, αἵτινες εἰς μόνον πληθυντικὸν ἀριθμὸν παριστάνονται. Ὅλαι χωρὶς ἐξαίρεσιν κλίνονται κατὰ πτώσιν.

ΛΘ'. ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ. Ὑποσυνάπτομεν ἐνταῦθα καὶ τὰ ἀριθμητικὰ λεγόμενα ὀνόματα. Ἀριθμητικὸν ὄνομα εἶναι τὸ σημαῖνον τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ πλάτος ιδέας τινος (Λογικ. ΜΗ') προσδιοριζομένης ἀπὸ περιστάσεις· οἶον, Εἰς τοῦτον τοῦ οἴκου εὐρίσκονται δέκα ἄνθρωποι. Εἰς ταύτην τὴν πόλιν οἰκοῦσιν ὀγδοήκοντα χιλιάδες ἄνθρωποι. Εἶναι δὲ τούτων, τὸ μὲν ἀπλῶς ἀριθμητικὰ, τὰ δὲ τακτικὰ, τὰ δὲ ἀναλογικὰ, τὰ δὲ χρονικὰ, τὰ δὲ ἀπροσδιόριστα.

Μ'. Τὰ μὲν ἀπλῶς ἀριθμητικὰ φανερόνουν ἢ ὁμοειδῆ ἄτομα, ἢ ὁμογενῆ εἶδη· οἶον, Πέντε ἄνθρωποι, Τριάκοντα ζῶα, Πεντήκοντα σώματα· ὥστε αἱ μονάδες νὰ ἔχωσι τὸ αὐτὸ ὄνομα. Εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀριθμοῦνται πέντε λογικὰ ζῶα ἔχοντα τὸ αὐτὸ ὄνομα ἄνθρωπος· εἰς τὸ δεύτερον εἶναι δέκα, φέρ' εἰπεῖν, Ἴπποι, καὶ δέκα βόες, καὶ ἑκα ὄνοι· λέγονται δὲ τριάκοντα ὅχι ἐκ τοῦ εἰδικοῦ ὀνόματος βοῦς ἢ ἵππος ἢ ὄνος· ἀλλ' ἐκ τοῦ γενικοῦ ζῶον, τὸ ὅπῃον ἔχουσι κοινὸν καὶ βοῦς καὶ ἵππος καὶ ὄνος· ὡσαύτως καὶ γενικώτερον ὄνομα σώματα ἀριθμοῦνται πενήκοντα, εἴαν εἶναι εἴκοσι, φέρ' εἰπεῖν, ζῶα, καὶ δέκα φυτὰ, καὶ εἴκοσι λίθοι.

ΜΑ'. Τὰ δὲ τακτικὰ φανερόνουν τὴν πληθὺν τῶν προηγουμένων τόπου γινῶς, καὶ τὸν τόπον αὐτόν, ὅπου εὐρίσκεται πρόσωπον ἢ τηῶμα μεταξὺ τῶι ὁμοειδῶν του· οἶον, Πέμπτος ἀρχιερεὺς σημαίνει ὅτι πρὸ αὐτοῦ προηγούνται τέσσαρες ἀρχιερεῖς, καὶ μετὰ τούτους ἐπέχει τὸν

πέμπτον τόπον αὐτός· προάγονται δὲ τακτικῶς οὕτω·
 Πρῶτος, δεύτερος, τρίτος κτλ.

ΜΒ'. Τὰ δὲ ἀναλογικὰ φανερύνουσι ποσάκις εἶναι τι
 μεγαλῆτερον ἢ μικρότερον παρὰ ἄλλο· οἷον, Τριπλάσιον,
 τετραπλόσιον, δεκαπλάσιον, καί, ἐν γένει, πολλαπλάσιον·
 ἢ, Ὑποδιπλάσιον, ὑποτριπλάσιον, ὑποδεκαπλάσιον, καί
 γενικῶς, ὑποπολλαπλάσιον.

ΜΓ'. Τὰ δὲ χρονικὰ σημαίνουνσι τὸ πλῆθος τῶν προη-
 γουμένων ἡμερῶν, καὶ Ποίαν πρὸς ἐκείνας φυλάττει τάξιν
 ἢ, κατὰ τὴν ὁποίαν σημαίνεται ἡ διάρκεια τῆς ἐνεργείας
 ἢ τοῦ πάθους ὑποκειμένου τινος· οἷον, Δεκαταῖος ἦλθεν·
 Πενταῖος κατεκλήθη κτλ.

ΜΔ'. Ἀπροσδιόριστα δὲ ἀριθμητικὰ εἶναι ὅσα σημαί-
 νουσι πλῆθὺν ἀκατονόμασον· οἷον, Πολλοί, οἱ ἰέρι,
 πάντες, τινές, κάποιοι. Ἐδῶ ἅς ἀναχθῶσι καὶ τὰ
 Πᾶς, οὐ πᾶς, οὐδεὶς, Τίς, εἰς τὰ ὑποκείμενα τῶν
 προσδιοριζομένων προτάσεων παραλαμβάνόμενα (Λογικ.
 ΡΜΕ', ΡΜΣ')· καὶ τὰ ἐπιμεριζόμενα δὲ ἕκαστος ἐκάτερος,
 ἕτερος, ἐκ τῶν ὁπαίων τὸ μὲν σημαίνει, καθεὶς ἀπ'
 ὅλους· τὸ δὲ, καθεὶς ἀπὸ τοὺς δύο· τὸ δὲ τελευταῖον,
 ὁ εἷς ἀπὸ τοὺς δύο.

ΜΕ'. Εἶναι δὲ καὶ ἀφηρημένα ἀριθμητικὰ ὀνόματα·
 οἷον, μονάς, δυάς, τριάς, ἐπτάς, δεκίς, ἑκατοντάς κτλ.
 Ἐνότης, πολλαπλότης, παντοδαπάτης κτλ.

ΜΣ'. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ ἀριθμητικὰ ὀνόματα· ἐξ
 αὐτῶν δὲ τὰ μὲν εἶναι ἀδιάκριτα κατὰ γένος καὶ ἀριθμὸν καὶ
 πτώσιν· οἷον, Πέντε, ὀκτώ, τριάκοντα· τὰ δὲ κλίνονται καθ'
 ὅλα ταῦτα τὰ ῥία, ὡς γίνεται ὅλῳ ἀπὸ τῆν τούτων ἐξ-
 ἑτασιν τῆς μερκωτέρας γραμματικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ ῥήματος καὶ τῶν εἰς αὐτὸ παρεπομένων.

ΜΖ΄.

Πᾶσα ἰδέα περιέχει εἰς ἑαυτὴν πολλὰς ἄλλας, αἵτινες εἶναι οἱ χαρακτῆρες τῆς, ἢ οὐσιώδεις, ἢ ἐπουσιώδεις· οἶον, εἰς τὴν ἰδέαν ἄνθρωπος ἐνυπάρχουσιν ἰδέαι ἄλλαι, οὐσιώδεις μὲν ζῶον, λογικόν, οὐσία κτλ. Ἐπουσιώδεις δὲ, μέγα, μικρὸν, λευκόν, φιλόσοφον κτλ. ἡ δὲ ἀνάλυσις τῆς ἰδέας εἰς τοὺς χαρακτῆρας τῆς γίνεται διὰ κρίσεως· οἶον, Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον, λογικόν, οὐσία, ἐνεργὸς κτλ. λευκόν, φιλόσοφον κτλ. ὅπου ὡς διὰ χαρακτηριστικοῦ ἢ ὑπογραφικοῦ ἔρισμοῦ σαφηνίζομεν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναλύοντες ἀπ' αὐτῆς τὰ γνωρίσματά τῆς (Λογικ. ΡΑ΄), καὶ ἀποδίδοντές τὰ πάλιν εἰς αὐτήν. Τὰς ἀποδίδει δὲ πάντοτε τὸ μεταξὺ παρεντιθέμενος σύνδεσμος εἶναι, ὅστις εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ λόγου, ὡς εἶπαμεν (ΙΒ΄)· οἱ δὲ χαρακτῆρες λέγονται τότε κατηγορίαι ἢ κατηγορήματα τῆς ἰδέας, ὡς κατ' αὐτῆς λεγόμεναι, ἢ εἰς αὐτὴν ἀποδιδόμεναι. Εἶναι δὲ κατηγορήματα πόμπολλα, ὅπου ὁ σύνδεσμος καὶ τὸ κατηγορήμα εἶναι συγχωνευμένα εἰς τὴν αὐτὴν λέξιν· οἶον, Ὁ ἄνθρωπος φιλοσοφεῖ, τὸ ὅποῖον εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ Ὁ ἄνθρωπος εἶναι φιλοσοφῶν (Λογικ. ΡΑΒ΄. Σημ. Α΄).

ΜΗ΄. Ῥῆμα εἶναι μέρος λόγου, τὸ ὅποῖον φανεροῦναι ἰδέας χαρακτῆρα ἀναγκαῖον ἢ ἐνδεχόμενον, ὡς κατηγορήμα ὑποκειμένου ὅρου προτάσεως, περιέχον συνεπτυγ-

μένως καὶ τὸν σύνδεσμον, ὅς τις τὸ συνάπτει μὲ τὸ ὑποκείμενον· ἡ δὲ σύναψις αὕτη ἐκτελεῖται ὑπὸ τοῦ συνεννοουμένου καταφατικῷ μέρει. **Ναί**· εἴν δὲ ὁ χαρακτήρ εἶναι ἀλλότριος τοῦ ὑποκειμένου, ἀποχωρίζεται ἀπ' αὐτοῦ, ἐνῷ προτάττεται φανερώς ἐμπροσθέν του τὸ ἀντίθετον μέρος. **Οὐ** ἢ δὲ ν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔπταται.

ΜΘ. Λέγεται δὲ ῥῆμα καὶ ὁ σύνδεσμος, ὡς ἔχων ὅλους τοὺς σχηματισμούς του, ἐνῷ κυρίως εἶναι τύπος καὶ μορφή γενικῇ παντὸς ῥήματος, παρισύνων τὴν σχέσιν τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ κατηγορούμενον· ἐμπορεῖ κατὰ τοῦτο νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἀφηρημένου ῥήμα, ἐνῷ τὰλλα συγκεκριμένως παρισύνουσι καὶ τὴν τούτου δύναμιν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν των σημασίαν· ἀλλὰ σημαίνει κάποτε ὁ σύνδεσμος οὗτος τὴν ὑπαρξιν, καὶ τότε λέγεται ὑπαρκτικὸν ῥῆμα· οἶον, Χειμῶν εἶναι, ἦγουν ὑπάρχει.

Ν. **ΔΙΑΘΕΣΙΣ**. Τὸ ῥῆμα ἢ σημαίνει τοῦ ὑποκειμένου τὸν χαρακτήρα ὡς ἐνέργειαν μεταβαίνουσαν εἰς ἄλλο ἀντικείμενον (πρόσωπον ἢ πράγμα) ἢ ἐπιστρέφουσαν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐνεργοῦν· ἢ τελευταίου ἐρχομένην ἀπ' ἄλλου ἀντικειμένου εἰς τὸ τῆς προτάσεως ὑποκείμενον· ἢ φανερώνει ἀπλῶς τὴν σχέσιν τῆς ἰδέας ὡς ὑποκειμένου πρὸς τὸν χαρακτήρα της ὡς κατηγορήμα. Καὶ ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ τοῦ ῥήματος διαίρεσις εἰς ἐνεργητικὸν, μέσον, παθητικὸν, οὐδέτερον.

ΝΑ. **Ἐνεργητικὸν ῥῆμα**, τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ μεταβατικὸν, εἶναι τὸ σημαῖνον ἐνέργειαν μεταβαίνουσαν ἀφ' ἐνὸς ὑποκειμένου εἰς ἄλλο· οἶον, Διδάσκω τοὺς μαθητάς, τέμνω τὸ ξύλον. Μέσον δὲ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐμφαίνεται ἐνέργεια ἐπιστρέφουσα εἰς αὐτὸ τὸ ἐνεργοῦν· οἶον,

Λούομαι, κτενίζομαι, ἤγουν λούω ἑμαυτὸν, κτενίζω ἑμαυτὸν· Παθητικὸν δὲ, τὸ σημαῖνον ἐνέργειαν προσγενομένην εἰς τὸ ὑποκείμενον ἀπ' ἄλλο ἐξωτερικῶς ἐνεργοῦν πρόσωπον ἢ πράγμα· οἶον, διδάσκαμαι ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ· ψύχομαι ὑπὸ τοῦ ἀέρος. Ἐὰν δὲ τοιαύτη τις μετάβασις δὲν ἐμφαίνεται εἰς τὸ ῥῆμα· ἢ θεωρεῖται ἀπλῶς ἐνυπάρχουσάτις ἐνέργεια εἰς τὸ ὑποκείμενον χωρὶς μετάβασιν, καὶ τὸ ῥῆμα λέγεται ἀμετάβατον· οἶον, Βλέπω, ἀκούω, διδάσκω· ἢ δὲν γίνεται ἐπαισθητὴ καμμία ἐνέργεια, ἀλλ' ἐμφαίνεται μόνου σχέσις τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸν χαρακτῆρα του· καὶ τὸ ῥῆμα ὀνομάζεται οὐδέτερον, ὡς σημαῖνον τάχα οὔτε πάθος οὔτε ἐνέργειαν, ἀλλ' ἀπουσίαν καὶ τῶν ὁῶν· οἶον, ὕγιαίνω, ζῶ.

NB'. Διὰ θέσεις τοῦ ῥήματος ὀνομάζεται ἡ ἐνὸς ἀπὸ τὰ εἰρημένα τέσσαρα σημασία του. Εἶναι λοιπὸν κυρίως διαθέσεις τοῦ ῥήματος τρεῖς, ἐνεργητική, μέση, παθητική· οὐδέτερα δὲ διαθέσεις λέγεται καταχρησικώτερον, διότι καὶ κατ' αὐτὴν θεωρούμενον τὸ ῥῆμα ἀκριδέστερον σημαίνει πάντοτε καί ποτε ἐνέργειαν· διότι καὶ ζῶ καὶ ὕπνος καὶ ὕγεια, καὶ πᾶν ὅ,τι φαίνεται οὐδέτερον εἶναι ἀποτελεσματὸς τῆς κατὰ τὸ δεῦν ἐνεργείας τῶν ζωτικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων.

Σημείωσις. Τὰς δὲ λεγομένας ἐπίμεσον καὶ ὁλοενεργητικὴν καὶ ὁλοπαθῆ, κτλ. διαθέσεις, ἀφίνομεν νὰ ἐξετάζη ἡ μερικιώτερα γραμματικὴ· διότι κρέμονται αὗται ἀπὸ ἐμπειρικοῦ σχηματισμοῦ καὶ καταλήξεως, τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ἡ συνήθεια εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γλῶσσαν.

ΝΓ'. ΠΡΟΣΩΠΟΝ. Τὸ ῥῆμα, ἐπειδὴ σημαίνει κατηγορήμα ἀποδιδόμενον εἰς ὑποκείμενα διαφόρων προσώ-

πων, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ παριστῇ καθ' ἓνα τινα τρόπον τὰ διάφορα πρόσωπα· ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παλαιὰ καὶ νεωτέρα ἔχει συνεξυπακουόμενα τὰ πρόσωπα εἰς τοὺς διαφοροὺς προσωπικοὺς σχηματισμοὺς τοῦ ῥήματος· οἶον, λέγω, λέγεις, λέγει· ἀντὶ τῶν Ἐγὼ λέγω, σὺ λέγεις, ἐκεῖνος λέγει. Διακρινόμενον δὲ οὕτω κατὰ τὰ τρία πρόσωπα ὀνομάζεται τὸ ῥῆμα προσωπικόν· ἀλλὰ κάποτε τὸ ὑποκείμενον κρύπτεται ὡς ὄγνωσον καὶ ἀπροσδιόρισον· καὶ τότε τὸ ῥῆμα λέγεται ἀπρόσωπον· οἶον, βρέχει, βροντᾷ, δεῖ, λέγεται.

ΝΔ'. ΑΡΙΘΜΟΣ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κατηγορημα ἐμπορεῖ νὰ ἀποδοθῇ ἢ εἰς ἓν ἢ εἰς πολλὰ ὑποκείμενα· ἀναγκαίως τὸ ῥῆμα κλίνεται καὶ κατ' ἀριθμόν· οἶον, λέγω, λέγομεν· ἐκφέρεται δὲ καὶ κατὰ δοῦκόν ἀριθμόν εἰς τὴν παλαιάν μας γλῶσσαν· οἶον, λέγετον, καθὼς κλίνονται εἰς αὐτὴν δοῦκῶς καὶ τὰ ὀνόματα (ΚΔ').

ΝΕ'. ΧΡΟΝΟΣ. Τὸ ῥῆμα φανερώνει καὶ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ἐνεργεῖ ἢ πάσχει ἢ οὐδετέρως ἔχει τὸ ὑποκείμενον· καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνεται ἀπὸ τὰ ἐπιθέτα, τὰ ὅποια χρόνον δὲν σημαίνουν· Φανερώνει δὲ χρονικῶς τὸ ῥῆμα ἢ τὴν διάρκειαν τῆς διαθέσεως, ἢ τὴν τελείωσιν αὐτῆς, ἢ τὴν μέλλουσαν νὰ γένη εἰς τὸ ἐξῆς. Καὶ ἀπ' ἐδῶ γίνεται φανερόν, ὅτι οἱ κύριοι χρόνοι εἶναι τρεῖς, ἐνεστώς, παρελθὼν, μέλλων.

ΝΣ'. Οἱ τρεῖς οὗτοι χρόνοι σημαίνουν· ὁ μὲν τὸ παρὸν, ὁ δὲ τὸ περασμένον, ὁ δὲ τὸ μέλλον ἢ ἀπολύτως, ἢ σχετικῶς. Εἰς τὸ πρῶτον λέγονται ἀόριστοι· εἰς τὸ δεύτερον προσδιορίζονται δι' ἄλλων ἐπιθέτων, τὰ ὅποια θέ-

λομεν εἰπεῖν παρευθὺς. Εἶναι δὲ τρεῖς μὲν οἱ ἐνεσῶτες, τρεῖς δὲ οἱ παρελθόντες, καὶ ἰσάριθμοι οἱ μέλλοντες.

ΝΖ'. Ἀόριστος ἐνεσῶς εἶναι ὁ σημαίνων ἀπολύτως τὴν κατὰ τὸ παρὸν ἐμφαινομένην διάθεσιν ἢ ἐνέργειαν ἢ πάθος. Τέλειος δὲ ἐνεσῶς εἶναι ὁ σημαίνων, ὅτι τῶρα ἔλασθε τέλος μία διάθεσις, καὶ ἤρχισεν ἄλλη ἢ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ἢ ἄλλου· εἰς τὴν παλαιάν μας γλῶσσαν ὁ χρόνος αὐτός ὀνομάζεται παρακείμενος· οἶον, γέγραφα, ἤγουν τῶρα ἐτελείωσα τὴν γραφὴν, καὶ ἀκούω τὸν λαλοῦντα· Παρατατικὸς ἐνεσῶς εἶναι ὁ ἐμφαίνων παράτασιν τῆς παρούσης διαθέσεως, ἐνῷ παριστάνεται ἄλλη· οἶον, γράφω, ἤγουν παρατείνω τὴν ἐνέργειαν τοῦ γράφειν· ἐνῷ σὺ ἀναγινώσκεις ἢ περιπατεῖς κτλ. ὁ χρόνος ὁμῶς αὐτός ἐμπορεῖ νὰ φανερώσῃ καὶ ἀσχέτως τὴν τῆς παρούσης διάθεσεως παράτασιν.

ΝΗ'. Ἀόριστος παρελθὼν εἶναι ὁ σημαίνων ἀπολύτως διάθεσιν τινα παρελθοῦσαν. Τέλειος δὲ παρελθὼν, ὁ ἐμφαίνων ἐντελῶς παρελθοῦσαν διάθεσιν, ἀλλὰ τέλος λαβοῦσαν, ὅποτε ἤρχισε νὰ γίνεταί ἄλλη τις καὶ αὕτη παρελθοῦσα. Παρατατικὸς δὲ παρελθὼν εἶναι ὁ φανερόντων διάθεσιν τελείαν μὲν ὡς πρὸς τὸ παρὸν, διαμένουσαν δὲ καὶ ἐπικρατοῦσαν ὡς πρὸς ἄλλην καὶ αὐτὴν παρελθοῦσαν.

ΝΘ'. Τριπλοῦς ὡσαύτως εἶναι καὶ ὁ μέλλων· διότι ἢ σημαίνει ἀπολύτως τὸ μέλλον, καὶ εἶναι μέλλων ἀόριστος· ἢ τὸ σημαίνει ἐπικρατοῦν καὶ παρατεινόμενον ὡς πρὸς διάθεσιν ἄλλην μέλλουσαν, καὶ εἶναι μέλλων παρατατικός· ἢ παρελθὸν καὶ τελεωμένον ὡς πρὸς ἄλλην διάθεσιν μέλλουσαν, ὥςτε εἶναι μέλλων μὲν πρὸς τὸ ἐνεσῶς, παρελ-

θών δὲ πρὸς τὸ μέλλον, καὶ τότε εἶναι μέλλων τέλειος.

Ξ'. Εὐνεία λοιπὸν εἶναι ὅλοι τοῦ ῥήματος οἱ χρόνοι, κατὰ τὴν θεωρίαν μας ταύτην * καὶ τὸν μὲν ἄοριστον ἐνεσῶτα δὲν ἐκφράζει διὰ τύπου χωριστοῦ οὔτε ἡ παλαιὰ οὔτε ἡ νέα γλῶσσα μας. Τὸν δὲ παρατατικὸν καὶ αἱ δύο ἐκφέρουν μὲ τὸν κατ' ἐξοχὴν λεγόμενον ἐνεσῶτα· οἶον, γράφω· τὸν δὲ τέλειον ἐκείνη μὲν σημαίνει μὲ τὸν παρακείμενον· οἶον, γέγραφα· αὕτη δὲ μὲ τὸν ἄοριστον ἐκείνης ἡνωμένον μὲ μόριον σημαντικὸν τοῦ παρόντος· οἶον, τώρα ἔγραφα. Τὸν δὲ ἄοριστον παρελθόντα καὶ αἱ δύο σημαίνουν μὲ τὸν ἀπλῶς λεγόμενον ἄοριστον, οἶον Ἐγραφα. Τὸν δὲ τέλειον, ἡ μὲν διὰ τοῦ ὑπερσυντελικοῦ, Ἐγεγράφευ· ἡ δὲ διὰ συνθέτου τύπου τοῦ εἶχα γράψειν. Ἐκ δὲ τοῦ μέλλοντος, ἐκείνη μὲν ἐκφέρει τὸν ἄοριστον διὰ τοῦ πρώτου ἴσως μέλλοντος· οἶον, Γράψω· αὕτη δὲ διὰ τοῦ συνθέτου τύπου, Θέλω γράψειν· τὸν δὲ παρατατικόν, ἡ μὲν διὰ μέλλοντος δευτέρου, τυπῶ· ἡ δὲ διὰ τοῦ συνθέτου, Θέλω γράφειν. Τὸν δὲ τέλειον, ἡ μὲν διὰ τοῦ λεγομένου μετ' ὀλίγον μέλλοντος· οἶον, Γεγραφὼς ἔσομαι· ἡ δὲ νεωτέρα πρέπει νὰ πλάσῃ σύνθετον τύπον ἴσως τὸν Θέλω ἔχειν γεγραμμένον. Φαίνονται δὲ ὅλοι οἱ χρόνοι εἰς τὸ ἐφεξῆς διάγραμμα ἀναπληρούμενον ποῦ μὲν ἐκ τῆς παλαιᾶς, ποῦ δὲ ἐκ τῆς νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης.

Ἑνεσῶς	{	ἀόριστος παρατατικός, Γράφω τέλειος, Γέγραφα
Παρελθών	{	ἀόριστος, Ἔγραφα παρατατικός, Ἔγραφα τέλειος, Εἶχα γράφειν
Μέλλων	{	ἀόριστος, Θέλω γράφειν παρατατικός, Θέλω γράφειν τέλειος, Γεγραφώς ἔσομαι.

ΞΑ'. Εἰς τὸν παρελθόντα ἐμποροῦμεν νὰ θεωρήσωμεν προσέτι καὶ ἄλλον μελλοντικὴν δύναμιν ἔχοντα ὡς πρὸς τὸ παρελθόν· οἶον, "Ὅταν ἦλθε εἰς τὸν οἶκόν μου, ἔμελλα νὰ γράψω τὴν ἐπιστολήν· ἀλλὰ καὶ τοῦτον καὶ ἄλλας διαφοροὺς τῶν χρόνων παραλλαγὰς, καὶ τὰς αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀπὸ τὸ ἐνεσῶς ἀποσάσεις, καὶ τὰς ἄλλας ἐνδεχομένας πρὸς ἀλλήλους σχέσεις οὗτ' ἡμεῖς ἐκφράζομεν οὗτ' ἀπὸ τὰς ἄλλας γλώσσας καμμία ὅλας. Νὰ εἰπῶ μὲ ἓνα λόγον, Καθεῖν πρῶγμα δὲ εἶναι τόσον ἄσατον, ὅσον ἡ πληθὺς τῶν χρόνων παραβαλλομένων πρὸς ἀλλήλους εἰς διαφοροὺς γλώσσας.

ΞΒ'. Εἶναι δὲ καὶ χρόνοι τινες, οἱ ὅποιοι οὔτε τὸ παρὸν ἐμφαίνουσιν οὔτε τὸ παρελθὲν οὔτε τὸ μέλλον, ἀλλὰ τὸ πάντοτε. Τοὺς δὲ τοιοῦτους γενικοὺς χρόνους αἱ γλώσσαι δὲν δύνανται νὰ σημαίνωσι διὰ χωριστοῦ τύπου, ἀλλὰ τοὺς ἐκφέρουσιν ἢ δι' ἐνεσῶτος, ἢ διὰ παρελθόντος ἀορίστου· οἶον, εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν, Πλουῖτος κακίας μᾶλλον ἢ καλοκἀγαθίας ἐστὶν ὑπηρέτης· ἐδῶ τὸ ἐστὶ δὲν φανερώνει πὸ παρὲν, ἀλλὰ τὸ πάντοτε· καί, Ἡ τρυφή ἔδραψε τοὺς φίλους αὐτῆς· ἀντὶ τοῦ, πόντοτε βλά-

Τόμ. Β'.

Η

πτει· καὶ, Οἱ δανειζόμενοι ἐπὶ τοῖς μεγάλοις τόκοις, μικρὸν εἰπορήσαντες χρόνον, ὕσερον καὶ τῶν ἀρχαίων ἀπέστησαν· καί, εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν, Πίνω τὸν οἶνον, Τρώγω τὰ ὀψάρια δὲν σημαίνουν τὸ παρὸν, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν ἔχω πόντοτε κλίσιν εἰς τὸ νῦν πίνω οἶνον καὶ νῦν τρώγω ὀψάρια.

ΞΓ'. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογῶμεν, ὅτι αἱ τροπαὶ αὗται, αἵτινες καταχρησικώτερον λέγονται χρόνοι ὥς τὴν διαφοράν τῶν χρόνων διακρίνοντας, δὲν εἶναι οὐσιωδῶς ἐγκεκαυραγμένοι εἰς τὸ ῥῆμα· τὸ ῥῆμα ἡδύνατο νὰ μένῃ ἀμετάβλητον καὶ αἱ κατὰ χρόνον περιστάσεις νὰ σημαίνωνται διὰ προσθήκης μορίων τινῶν. Πολλὰ γλῶσσαι ἔχουσιν ἀμετάβλητον τὸ ῥῆμα, ὥς παρατηρεῖ ὁ πολὺγλωσσος Σάκιος (Γραμ. Γενικ. ἐκδ. τρίτη, Σελ. 131).

Σημείωσις. Ταῦτα μὲν ἐθεωρήσαμεν ἐπισατικώτερον περὶ τῶν τοῦ ῥήματος χρόνων· τὴν δὲ τούτων ἐφαρμογὴν εἰς τὴν γλῶσσαν εἴτε παλαιάν εἴτε νεωτέραν ἔχει χρῆος νὰ ἀνερευνηθῇ ἡ μερικώτερα γραμματικὴ, καὶ ἐν ταυτῷ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐκ τῆς συνθεῆς παρακολουθεῦσαν εἰς τούτους κατὰχρησιν· διδοὶ δὲ καί ποίαν ἐξήγησιν τῶν λεγομένων ἐπιπολαιότερον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γραμματικὴν ὁ Βουτμάννος (Βλέπε τὴν αὐτῆς μετάφρασιν τοῦ Στ. Οἰκονόμου, Σελ. 132, καὶ σελ. 428—434.)

ΞΔ'. ΕΓΚΛΙΣΙΣ. Κλίνεται δὲ τὸ ῥῆμα καὶ ὥς ἐκ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ὑπὸ κατηγορούμενου εἰς τὸ ὑποκείμενον· ἀποδίδεται δὲ ἢ βεβαίως ἢ ἀβεβαίως· καὶ ἐκ τούτου προέρχονται τρόποι τῆς κατηγορίας οἱ ἐφεξῆς· α') ὁ βέβαιος καὶ ἀποφαντικός· β') ὁ προστοκτικός· γ') ὁ ὑποθετικός· δ') ὁ δυνατικός· ε') ὁ εὐκτικός· ς') ὁ ἀπαρέμφατος· ζ') ὁ μετοχικός. Ἡ δὲ κατὰ

τοὺς τρόπους τούτους γινομένη κλίσις τοῦ ῥήματος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς γραμματικούς Ἑγκλίσις.

ΞΕ'. Ὁ μὲν βέβαιος τρόπος τῆς κατηγορίας ἐκφράζεται διὰ τῆς ἐγκλίσεως, ἥτις ὀνομάζεται ἀποφαντική καὶ ὀριστική. Εἶναι προσδιορισμένος καὶ ἀσφαλής, οὐδ' ὑπόκειται εἰς χαμμίαν ἀμφιβολίαν ἢ περίσσειν ἄλλην παρεκτὸς τῆς κατὰ χρόνον· οἶον, γράφω, ἔγραψα, θέλω γράψειν· ὁ δὲ ἀβέβαιος παριζάνεται διὰ μιᾶς τιμῆς ἐκ τῶν ἐφεξῆς.

ΞΣ'. Προσακτική ἐγκλίσις εἶναι, διὰ τῆς ὁποίας φανερόνομεν τὴν θέλησίν μας εἰς ἄλλο ὑποκείμενον διὰ νὰ τὴν ἐκτελέσῃ· οἶον, Φέρε ὕψωρ· ὅς ὑπάγῃ ὁ ὑπὴρέτης. Ἡ εἰς τὸ τρίτον πρόσωπον γινομένη προσαγή μεταδίδεται ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τὸ πρῶτον διὰ δευτέρου. Προσάζομεν δὲ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς πολλάκις διὰ νὰ ἐκτελέσωμεν τὰ κριθέντα χρήσιμα ἢ ἀναγκαῖα· οἶον, ὅς ὑπάγωμεν ν' ἀκούσωμεν τὰ μαθήματα· ὅς προσπαθῇσωμεν νὰ ἐκδιώξωμεν τὴν ἀμαθίαν κτλ.

ΞΖ'. Ὑποτακτικὴ ἐγκλίσις εἶναι, διὰ τῆς ὁποίας ἡ κατηγορία ὑποτάσσεται εἰς ἡγούμενα τινα, χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ συσταῇ καθ' ἑαυτήν· εἶναι δὲ ἡ ὑποθετικὴ ἢ τελικὴ ἢ ἀφηγηματικὴ. Τῆς πρώτης παράδειγμα εἶναι. Ἐὰν ᾗς φιλομαθής, ἔσῃ καὶ πολυμαθής· ἐδῶ ἡ ὑπόθεσις εἶναι εἰς τὸ ἡγούμενον, ὅπου καὶ ἡ ἐγκλίσις ὀνομάζεται ὑποθετικὴ· κυρίως ὅμως εἰπεῖν ἡ ὑποθετικὴ κρίσις εἶναι εἰς τὸ ἐπόμενον. Τῆς δευτέρας· Ὡς κοινόμησε τὴν περιουσίαν του, διὰ νὰ ζῇ εἰς τὸ ἐξῆς ἀκόπως· ὅπου τὸ ἐπόμενον εἶναι σκοπὸς καὶ τέλος τοῦ ἡγού-

μένου. Τῆς τρίτης· Εἶπαν, ὅτι ἦλθεν ὁ βασιλεὺς· καὶ Πολλοὶ σοχάζονται, ὅτι θέλει γενῆν εὐθηνία.

Σημείωσις. Ἐγκλισις ἰδιαιτέρα οὔτε τῆς πελικῆς οὔτε τῆς ἀφηγηματικῆς εὐρίσκεται εἰς τὴν γλῶσσαν μας· ἀλλὰ τὴν μὲν τελικὴν, προηγουμένων τῶν ἰδίων τῆς τελικῶν μορίων, ἀναπληροῖ ἡ μὲν παλαιὰ γλῶσσα κάποτε μὲν διὰ τῆς ὑποτακτικῆς, κάποτε δὲ διὰ τῆς εὐκτικῆς, καθὼς ἤθελεν ἀπαιτῆσαι ἢ ἀπὸ τὴν μερικὴν γραμματικὴν ἐξηγουμένην χρεῖαν· ἡ δὲ συνεισισμένη, πάντοτε διὰ τῆς ὑποτακτικῆς· τὴν δὲ ἀφηγηματικὴν, ἡ μὲν διὰ τῆς εὐκτικῆς, ἡ δὲ διὰ τῆς ὀριστικῆς.

ΕΗ. Ἐυκτικὴ ἔγκλισις εἶναι, διὰ τῆς ὁποίας εὐχόμεθα ν' ἀποδοθῇ κατηγορούμενόν τι εἰς τι ὑποκείμενον, ἢ ν' ἀπομακρυνθῇ τι ἀπ' αὐτοῦ· εἰς τὴν παλαιὰν ἡμῶν γλῶσσαν ἐξεφράζετο ἡ εὐχὴ διὰ χωριστοῦ τύπου· οἶον, Τῶν μὲν Θεοὶ δοῖεν κτλ. εἰς δὲ τὴν νεωτέραν ἐκφέρεται μὲ τὸ εὐκτικόν ἄμποτε καὶ μὲ τὴν ὑποτακτικὴν ἔγκλιν, οἶον, Ἄμποτε νὰ σᾶς δώσωσιν οἱ Θεοί.

ΕΘ. Δυνητικὴ ἔγκλισις εἶναι, διὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζεται εὐδεχομένως καὶ δυνατῶς ἡ τοῦ κατηγορουμένου μὲ τὸ ὑποκείμενον σχέσις. Εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν διευτυπώνετο μὲ τὴν εὐκτικὴν καὶ μὲ τὰ δυνητικά λεγόμενα μόρια, καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἦτο πολυειδής, καὶ πολλαχού ἐμδαλλεῖ εἰς ἀπορίαν τὸν ἀναγνώστην (Βλέπε Βουτμ. Γραμ. μετόφ. Στεφάνου Οἰκονόμου, Σελ. 435—440)· ἡμεῖς δὲ εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἐκφραζόμεθα συνήθως· Ἐνδέχεται νὰ γένῃ, Ἐμπορεῖ νὰ συμβῇ κτλ.

Ο'. Ἡ ἀπαρέμφαισις ἔγκλισις κλίνεται μόνον κατὰ χρόνον, κατὰ δὲ τὰλλα εἶναι ἄκλιτος· Σημαίνει δὲ τὴν διάθεσιν αὐτὴν τοῦ ῥήματος, ἢ τὴν πραγματικὴν αὐ-

τοῦ σημασίαν· οἶον, Λέγειν, διανοεῖσθαι, περιπατεῖν· Θεωροῦσι δὲ οἱ γραμματικοὶ τὸ ἀπαρέμφατον ὡς ἀρχὴν καὶ ῥίζαν ὧν τῶν ἄλλων ἐγκλίσεων. Λαμβάνεται δὲ εἰς τὸν λόγον ἢ ὀνοματικῶς, ἢ ὡς περιέχον δύναμει νῦν μὲν τὴν τελικὴν, νῦν δὲ τὴν ἀφηγηματικὴν, καὶ ποτε δὲ καὶ τὴν δυνητικὴν ἐγκλίσιν, ὡς γίνεται φανερόν ἀπὸ τῆς μερικωτέρας γραμματικῆς.

ΟΑ'. Ἡ μετοχικὴ ἐγκλίσις συναρπαρτίζει μέρος λόγου ἄλλο, περὶ τοῦ ὁποῦοι θέλομεν ὁμιλήσειν τὰ δεόντα εἰς τὸ ἐφεξῆς Κεφάλαιον.

ΟΒ'. Πολλὰ γλῶσσαι μεταχειρίζονται ῥήματα τινα βοηθητικὰ λεγόμενα, διὰ τῶν ὁποῶν ἀναπληρῶουσιν ἢ χρόνους, ἢ διαθέσεις, ἢ ἐγκλίσεις, ἢ περιφραστικώτερον ἐρμηνεύουσιν ἔννοιάν τινα. Τὰ γνωριμώτατα καὶ συνηθέστατα βοηθητικὰ ῥήματα τῆς ἑμιλουμένης ἡμῶν γλώσσης εἶναι τὸ Θέλω καὶ τὸ Ἔχω· καὶ διὰ μὲν τοῦ Θέλω σχηματίζομεν τὸν μέλλοντα χρόνον· διὰ δὲ τοῦ ἔχω τὸν ὑπερσυντελικόν (Ξ').

Σημείωσις. Τίνα δὲ τῶν ῥημάτων εἶναι πρωτότυπα καὶ τίνα παράγωγα, ἢ ἀπλὰ καὶ σύνθετα, καί τινων ἄλλας ὀνομασίας, οἶον τὰ μιμητικὰ, τὰ θαμισικὰ, τὰ ἐφετικὰ κτλ. κρίνομεν ἔργον τῆς ἰδιαίτης γραμματικῆς νὰ τὰ ἀναρουνῶ, καὶ ν' ἀποδίδῃ τοὺς περὶ τούτων προσήκοντας κανόνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Περὶ Μετοχῆς.

ΟΓ'.

Μετοχή εἶναι λόγου μέρος, τὸ ὅποσον ἐπιθετικῶς προσλαμβάνων ὁ οὐσιαστικὸς ὅρος φαίνεται ἐνεργῶν ἢ πάσχων μετὰ χρόνου. Τὴν ἐνέργειαν ἢ τὸ πάθος, ἢ ἀπλῶς τὴν διάθεσιν μεταλαμβάνει ἡ μετοχή ἀπὸ ῥήματος, ἐκ τοῦ ὁποίου παράγεται· κατὰ δὲ τὸν ἐπιθετικὸν σχηματισμὸν μίμνεται τὰ ἐπίθετα ὀνόματα. Διὰ τοῦτο εἶπαν οἱ γραμματικοί, ὅτι ἡ μετοχή μετέχει τῆς ιδιότητος τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ῥήματος. Ἐμπορεῖ δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς τρόποςτις ἢ ἔγκλισις τοῦ ῥήματος (ΞΔ').

ΟΔ'. Θεωρουμένη μὲν ὡς ὄνομα ἡ μετοχή ὑπόκειται εἰς τὴν τοῦ γένους καὶ ἀριθμοῦ καὶ πτώσεως κλίσιν· ἐκλαμβάνουμένη δὲ ὡς τρόπος ῥήματος ἀκολουθεῖ τὴν κατὰ χρόνον κλίσιν, καὶ διάθεσιν τὴν αὐτήν, τὴν ὅποιαν ἔχει τὸ ῥῆμα, ἐκ τοῦ ὁποίου παράγεται· οἶον, Ὁ ἀγαπῶν, ἡ ἀγαπῶσα· ὁ ἀγαπώμενος, ἡ ἀγαπωμένη κτλ.

ΟΕ'. Μὲ τὰς μετοχὰς πρέπει νὰ συγκαταριθμῶμεν καὶ τὰ λεγόμενα ῥηματικὰ ἐπίθετα, ἐκτὸς ὅτι ταῦτα μένουσι ἄκλιτα μὲν κατὰ χρόνον, κατὰ δὲ διάθεσιν εἶναι ἢ ἐνεργητικὰ ἢ παθητικὰ· παράγονται δὲ ἀπὸ τῶν παθητικῶν ῥημάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Τούτων καταλήξεις αἱ συνηθέστεραι εἶναι τρεῖς ἡς, ος· εὖς· ἡ πρώτη τῶν ἐνεργητικῶν· οἶον, ποιητής, ῥάπτης· ἡ δευτέρα τῶν παθη-

τικῶν· οἶον, ποιητὸς, ὑφαντός· ἡ δὲ τρίτη χαρακτηρίζει
ὀνόματα, τὰ ὅποια ὀνομάζει μὲν ἡ μερικὴ γραμματικὴ τῆς
ἐλληνικῆς γλώσσης. *Θετικά*· ἀναλύονται δὲ δι' ἀπαρεμ-
φάτου καὶ ἀπροσώπου ῥήματος τοῦ *δεῖ*· οἶον, ἀναγνώ-
ξέος, ἤγουν δεῖ ἀναγνωσθῆναι, ἀναγνωξέα, δεῖ ἀναγνω-
σθῆναι· ἀναγνωξέον, δεῖ ἀναγνῶναι.

Σημείωσις. Ἑνεργητικὰ τινὰ ὀνόματα σχηματίζονται εἰς εὖς·
οἶον, γραφεύς, χαλκεύς, κναφεύς, βαφεύς κτλ. τὰ ὅποια παρ-
γονται ἀπὸ τὰ ἐνεργητικὰ ῥήματα· ἀλλὰ παρὶ τούτων ἄς φροντί-
σῃ τὴν ἐξήγησιν ἡ μερικὴ γραμματικὴ· ἐκεῖνο δὲ πρέπει νὰ ση-
μειώσωμεν, ὅτι τὰ *Θετικά* ὀνόματα μόνη ἔσως ἡ προγονικῆς
γλώσσης γνωρίζει· διὰ τοῦτο μὴδ' ἦτο κυρίως ἴδιον τῆς καθολικῆς
γραμματικῆς νὰ τὰ ἐνθυμηθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἕλληνας γράφον-
ται τὰ σχεδιάσματα ταῦτα, δὲν εἶναι πολὺ ἀξιοκατάκριτον, ἂν
ἀπὸ τῶν καθόλου καταδαίνωμεν συχνάκις εἰς τὰ μερικώτερα. Τοιοῦ-
του δὲ πινος εἶδους ῥηματικά ὀνόματα εἶναι εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων
γλώσσαν τὰ λεγόμενα *Geruntia* καὶ *Supina*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ Ἐπιρρήματος.

ΟΣ'.

Τὸ ἔργον τοῦ ἐπιρρήματος φαίνεται τότε ἀναγκαῖον, ὅ-
ταν τὸ ἐπίθετον καὶ τὸ ῥῆμα καὶ ἡ μετοχὴ δὲν δειχθῶσιν
ἱκανὰ νὰ σημάνωσιν, ὅσον ἐνδέχεται ἀκριδῶς, τὴν τοῦ
ὑποκειμένου πρὸς τὸ κατηγορούμενον σχέσιν· διότι τὸ ἐ-
πιρῥημα ἐξηγεῖ πλέον προσδιορισμένα καὶ τροπολογεῖ πλη-

εἰς ἐρα τὴν τοῦ κατηγορουμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον οὐ κείωσιν ἢ ἀλλοτριώσιν· γίνεται ἐπαισθητῶς ἄλλοιᾶ ἢ κατηγορία διὰ τοῦ ἐπιρρήματος, χωρὶς τοῦ ὁποῦν ἠθέλαμεν συλλάβειν διαφορετικὴν ἔννοιαν ἀπὸ μόνον τὸ ῥῆμα· διότι ἄλλο εἶναι νὰ εἴπῃς, φέρῃ εἰπεῖν, ζῶ, περιπατῶ, γράφω, ὁμιλῶ· καὶ ἄλλο νὰ ἐκθέσῃς τὰ αὐτὰ ῥήματα μετὰ προσθήκης ἐπιρρήμάτων· οἶον, ζῶ εὐθύμως, περιπατῶ βραδίως, γράφω ταχέως, ὁμιλῶ ἡσύχως.

ΟΖ'. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ ἐπιρρήματος τὸ μὲν ὑποκείμενον μεταβολὴν δὲν πάσχει καμμίαν· μόνον δὲ τὸ κατηγορήμα τροπολογεῖται· διὰ τοῦτο ἡ φύσις τοῦ ἀπαιτεῖ νὰ λέγεται ἐπὶ τοῦ κατηγορήματος, εἴτε ἐπιθέτου ἢ θελεν εἶσθαι τοῦτο (ΜΖ') εἴτε ῥῆμα· οἶον, Ὁ Σωκράτης φιλοσοφεῖ ὀρθῶς· ὁ Σωκράτης εἶναι ἴσως ἀγαθός· καὶ ἐπειδὴ πᾶν ἐπιρρήμα εἶναι μὲν μὲν προσδιοριστικὸν τῆς τοῦ ῥήματος διαθέσεως, ἢ τῆς τοῦ ἐπιθέτου σημασίας· διὰ τοῦτο εἶναι ἀκλίτον καθ' ὅλας τὰς κλίσεις καὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ῥήματος.

ΟΗ'. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐπιρρήματα δὲν παραλαμβάνονται πάντοτε εἰς τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ποτε μὲν τὸ μεταχειριζόμεθα, καὶ ποτε δὲ τὰ παραιτούμεν, κατὰ τὴν χρείαν· φανερόν εἶναι, ὅτι ἐκφέρουσι συμβεβηκός τι τοῦ εἰς τὸ ὑποκείμενον κατηγορήματος. Ἐμποροῦν λοιπὸν τὰ εἶδη τοῦ ἐπιρρήματος νὰ ληφθῶσιν ἀπὸ τὰ γένη τοῦ συμβεβηκότος (Λογικ. ΟΕ'. κτλ.). Ἀφίουντες λοιπὸν ἀπὸ τὰς δέκα Ἀριστοτελικὰς κατηγορίας τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν καὶ τὸ ἔχειν καὶ τὸ κείσθαι, ἐκ τῶν ὁπαίων εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐπιρρήματα δὲν δύνανται νὰ προέλθωσιν, εὐρέσκομεν πᾶν ἐπιρρήματος εἶδος ἀντιστοιχοῦν ἐξ ἀνάγκης εἰς

μίαν ἀπὸ τῶν πέντε ταύτας κατηγορίας· Ποτέ, Ποῦ, Ποιότητα, Ποσότητα, Πρὸς τι.

Α'. Ποτέ· Τὰ λεγόμενα χρονικά ἐπιρρήματα· οἶον, χθές, νῦν, αὔριον, τότε, πάντοτε.

Β'. Ποῦ· Τὰ τοπικά· οἶον, ἄνω, κάτω, ἐνταῦθα, ἐκεῖ.

Γ'. Ποιότητα· Ἐδῶ ἀνάγονται· α') Τὰ τροπικά· οἶον, καλῶς, κακῶς, ὑδῶς, ἀηδῶς· β') τὰ ἐθνικά· οἶον, Ἑλληνεῖς, Ῥωμαῖς, Ἑβραῖς· γ') τὰ ὁμοιώσεως, οἶον ὁμοίως, ὡσαύτως, ἀπαραλλάκτως· δ') τὰ ἐπιτάσεως καὶ ἀνέσεως (ἐπεὶ δὴ μόνον ἐπὶ ποιότητος λέγονται) οἶον, λίαν, ἄγαν, πάνυ, σφόδρα, ἡρέμα, ἡσυχῇ· ε') τὰ εἰκασμοῦ, οἶον, ἴσως, τάχα· ς') τὰ βιασμοῦ, οἶον, μόλις, μόγις.

Δ'. Ποσότητα· α') Τὰ κυρίως ποσότητος· οἶον, ἅπαξ· δὶς, τρίς, πολλάκις, ὀλιγόκις· β') τὰ διαιρέσεως· οἶον, διχῇ, τριχῇ, τετραχθᾶ· γ') τὰ ἀθροίσεως· οἶον, ἅμα, ὁμοῦ, συλλήδην, ἀθρόον.

Ε'. Πρὸς τι· α') Τὰ συγκρίσεως κατὰ τόπον· οἶον, ἐγγύτερα, μακρύτερα, ὑψηλότερα, χαμηλότερα· β') τὰ κατὰ χρόνον· οἶον, ἀρχήτερα, ὑστερώτερα· γ') τὰ κατὰ ποιότητα· οἶον, μᾶλλον, ἥττον· δ') τὰ κατὰ ποσότητα· οἶον, πλεον, ἔλαττον· ε') τὰ κατὰ τρόπον· οἶον, καλήτερα, χειρότερα· ε') τὰ ἀντισταίχως βοῶντα ὑπερθετικά εἰς τὰ εἰρημένα ταῦτα συγκριτικά· οἶον, μάλιστα, ἐλάχιστα, ἄριστα.

ΟΘ'. Εἶναι δὲ καὶ ἐπιρρήματα, τὰ ὅποια δὲν ἐπευ-
εργαῶσιν εἰς τὸ κατηγορεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν σύνδεσμον τῆς
κατηγορίας. Τοιαῦτα εἶναι α') τὸ καταφατικὸν καὶ τὸ ἀ-
ποφατικόν· οἶον, Ναί, οὐ· β') τὰ βεβαιώσεως καὶ ὁρ-

νήσεως· οἶον, πάντως, ὄντως, δήπου· ἢ, οὐδαμῶς, οὐδόλως, ἥκιστα.

Σημείωσις. Τὰ θαυμασμοῦ· οἶον, φεῦ, βαβαί· καὶ τὰ σχετλιασμοῦ· οἶον, αἶ, εἰς, οὐαί· καὶ τὸ κλητικὸν ὦ· καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐπιφωνήματα κυρίως ἐπιρρήματα δὲν εἶναι· ἀλλὰ μόρια τινα ἐξηγητικά· λύπης, χαρᾶς, θαυμασμοῦ, ἢ ἄλλου τινος παθήματος· καὶ οἱ μὲν Ἑυρωπαῖοι τὰ ἀνάγουσιν εἰς μέρος ἴδιον λόγου λεγόμενον λατινιστὶ *interjectio* (ΙΕ', Σημ.). Ἐμποροῦμεν δὲ ἡμεῖς εἰς τὴν μερικωτέραν μασ γραμματικὴν νὰ τὰ ἀνάξωμεν εἰς ἓνα τόπον περιεκτικῶν ὅλων τούτων τῶν μορίων, τὰ ὅποια ὡς πολυειδῆ ἴσως κατὰ σημασίαν τὰ ὠνόμασαν οἱ πρὸ ἡμῶν παρὰ πληρωματικά (Πρόδρ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Κοραῆ, Ἀυτοσχ. Στοχασ. Σελ. νε').

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ Προθέσεως.

Π'.

Πρόθεσις εἶναι λόγου μέρος παραλαμβανόμενον εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σχέσιν τοῦ ὀνόματος πρὸς ἄλλο ὄνομα κοινωρουμένην διὰ μεσιτεύοντος ῥήματος (ΙΕ'). Εἶναι δὲ ἄκλιτος καὶ κατὰ γένος καὶ κατὰ πτώσιν καὶ κατ' ἀριθμόν.

ΠΑ'. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν ὀκτὼ εἰρημένων (ΚΣ') σχέσεων τὴν κτητικὴν καὶ ὁριστικὴν καὶ αἰτιατικὴν εἰς τὴν παλαιὰν ἡμῶν γλῶσσαν ἐμφαίνουσιν αἱ πτώσεις· λέιπεται ἄρα εἰς τὰς προθέσεις νὰ ἐξηγῶσι τὴν ληπτικὴν, ὀργανικὴν, τοπικὴν, χρονικὴν, καὶ αἰτιολογικὴν, καὶ τὰς ἐκ τῆς τούτων ὑποδιαίρέσεως προκυπτούσας, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἴσως, ἥτις ἐνδέχεται νὰ προσεθῇ εἰς ταύτας.

ΠΒ'. Τὴν ληπτικὴν σημαίνουσιν αἱ προθέσεις ἀπὸ, ἐκ· τὴν δὲ ὀργανικὴν, ἡ διὰ καὶ ἡ ἐν, καὶ ἡ συνηθισμένη μέ. Τὴν δὲ τοπικὴν ἡ ἐν καὶ ἡ εἰς κοινότερον καὶ ἡ ἐν τὸς καὶ ἡ ἐκ τὸς κτλ. αἱ αὐταὶ δὲ σημαίνουν καὶ τὴν χρονικὴν· θεωροῦνται δὲ αἱ δύο αὗται τριχῶς, κατὰ εἴδω, κατὰ κίνησιν ἀφ' οὗ, καὶ κατὰ κίνησιν πρὸς οὗ· τὴν κατὰ κίνησιν ἀφ' οὗ καὶ τοπικῶς καὶ χρονικῶς σημαίνουν ἡ ἀπὸ καὶ ἡ ἐκ· τὴν δὲ πρὸς οὗ, τοπικῶς ἡ πρὸς ἐπὶ ἐμφύχων, καὶ ἡ εἰς ἐπὶ ἀψύχων· χρονικῶς δὲ ἡ ἕως, μέχρις, εἰς. Τὴν δὲ αἰτιολογικὴν, εἰς ἅλα-θωμεν πάλιν τριχῶς τὸ αἷτιον, ὡς ποιητικόν, ὡς ὑλικόν, ὡς τελικόν, ἡ μὲν ὑπὸ καὶ ἡ παρὰ τὸ φανερόνουςι ποιητικῶς· ἡ δὲ ἐκ καὶ ἀπὸ, ὑλικῶς· ἡ δὲ διὰ καὶ πρὸς καὶ εἰς, τελικῶς.

ΠΓ'. Ἡ δὲ σχέσις ἡ λεγομένη τοῦ ὁμοῦ ἀνάγεται ἢ εἰς τὴν τοπικὴν ἢ εἰς τὴν χρονικὴν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τούτου ἐναντία· σημαίνουναι δὲ ταύτας ἡ μετὰ, ἡ σὺν, ἡ σινευ, ἡ χωρὶς κτλ. καθόλου δὲ νὰ εἶπω, πᾶν μόριον προτιθέμενον ἔμπροσθεν ὀνόματος, καὶ μίαντινα ἐκ τῶν εἰρημένων σχέσεων φανερόνους εἶναι πρόθεσις.

ΠΔ'. Αἱ προθέσεις ἀναπληροῦνους καὶ τόπου ἐπιβρῆ-ματος εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν· διότι αἱ εἰρημέναι (Ο5) ἀποφάνσεις, ζῶ εὐθυμῶς, περιπατῶ βραδείως, γράφω τα-χέως, ὁμιλῶ ἡσυχῶς, ἐμποροῦν νὰ ἐκφρασθῶσιν ἐπίσης μὲ τὰς ἐφεξῆς· ζῶ μὲ εὐθυμίαν, περιπατῶ μὲ ἀργοπο-ρίαν, γράφω μὲ ταχύτητα, ὁμιλῶ ἐν ἡσυχίᾳ κτλ.

ΠΕ'. Εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὁ ἀριθμὸς τῶν προθέσεων εἶναι ἀπροσδιόριστος, μ' ὅλον ὅτι οἱ γραμ-ματικαὶ ἀπαριθμοῦσι μόνον δεκάοκτώ, συγκατατάξαντες πολ-

λὰς μὲ τὰ ἐπερῶματα, ἴσως μὲν διότι πολλῶν ἀπ' αὐτὰς δὲν φαίνεται ἡ πρὸς τὸνομα σχέσις, ἴσως δὲ καὶ διότι πολλαὶ ἐπαμφοτερίζουσι νῦν μὲν ἐπερῶματικῶς διαθέτουσαι τὴν κατηγορίαν, νῦν δὲ προθετικῶς παριστάνουσαι ὄνοματος πρὸς ὄνομα σχέσιν (Βλέπε Βουτμ. Ἑλλην. Γραμ. Σελ. 468). Μὲ Τίνος δὲ πτώσεις συντασσομένη πᾶσα μία σημαίνει τὴν σχέσιν, εἶναι ἔργον τῆς μερικῆς γραμματικῆς νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ κανονίσῃ.

ΠΣ. Αἱ προθέσεις γίνονται συχνότατα καὶ μέρη συνθετικὰ πολλῶν μερῶν τοῦ λόγου, μάλιστα δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων· καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διατηροῦσι τὴν σημασίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχαν ὅταν προηγοῦντο ἀπὸ τὰ ὀνόματα. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὴν τοπικὴν σχέσιν πολλάκις εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν σημαίνουσι τὰ ὀνόματα ὅχι μὲ πρόθεσιν, ἀλλὰ μετὰ τινος ἰδιαιτέρας κατὰ τὸ τέλος κλίσεως τὴν ὁποῖαν ἐμποροῦμεν νὰ ἐκλάβωμεν ὡς τοπικὴν πτῶσιν (ΚΗ', Σημ.). οἶον, Ἀθήναζε, Ἀθήνησιν, Ἀθήνηθεν, καὶ Ἀλλοτε, ἄλλοθι, ἄλλοθεν· ἀντὶ τῶν, Εἰς Ἀθήνας, ἐν Ἀθήναις, ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ Εἰς ἄλλο, ἐν ἄλλῳ, ἀπ' ἄλλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ Συνδέσμου.

ΠΖ'.

Σύνδεσμος εἶναι λόγου μέρος, διὰ τοῦ ἀποίου συνδέονται πολλαὶ προτάσεις πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἀποτελοῦσαι

ὅλον τι περιεκτικὸν συλλογισμῶν, περιόδων, καὶ ὁλοκλήρων συνθέτων λόγων. Εἶναι λοιπὸν λογικῆς ἑνώσεως τῶν ἀλληλοδιαδόχως προδαινουσῶν ἰδεῶν κατὰ τὸν χαρακτήρα τῆς αὐτῶν καθολικότητος καὶ ὑπαλληλίας καὶ συναλληλίας ἐπαισθητῶς ἐκτιθεμένη διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου.

ΠΗ'. Διὰ τὰ καταλάδωμεν λοιπὸν ἀκριδῶς Ποῦ ἐμφιλοχωροῦσι τὰ τῶν συνδέσμων εἶδη· πρέπει νὰ ἐκθέσωμεν τὰ διάφορα εἶδη τῶν συνδεδεμένων προτάσεων ὑποθέτοντες γνωσὰς τὰς ἀπλᾶς, ἤγουν τὰς ἐφραζομένας δι' ἑνὸς ὑποκειμένου καὶ δι' ἑνὸς κατηγορουμένου, καὶ μηδεμίαν ἐχούσας πρὸς ἄλλην πρότασιν σχέσιν· αἱ συνδεδεμέναι λοιπὸν αὗται προτάσεις εἶναι σύμφωνοι, ἀντιφατικαί, κατ' ἑνδοσιν καὶ ἐναντίωσιν, διαζευκτικαί, αἰτιολογικαί, ὑποθετικαί, χρονικαί· λέγομεν δὲ πρῶτον περὶ τῶν τεσσάρων· καὶ ἔπειτα περὶ τῶν τριῶν.

ΠΘ'. Αἱ σύμφωνοι εἶναι ἢ συμπεπλεγμέναι ἢ ὁμοιωματικαί· καὶ τῶν μὲν πρώτων παραδείγματα εἶναι τὰ ἐφεξῆς· Ὁ φίλος ἔφαγε καὶ ἐχόρευσεν· Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος εἶναι ἀπόστολοι· τῶν δὲ δευτέρων· Οἱ λόγοι μ' ἐφάνησαν ὡς μέλι γλυκεῖς. Καθὼς ἡ σελήνη δανείζεται τὸ φῶς τῆς ἀπὸ τοῦ ἡλίου, οὕτω πολλοὶ οὐδαμινὸς λάμπουσι μὲ ξένας ἀρετάς. Τοιαύτη δὲ εἶναι καὶ ἡ ἀναλογικὴ· οἶον, Ὅσω μέγας εἶ, τοσούτω ταπείνου σεαυτόν. Ἀντιφατικαὶ δὲ εἶναι ὅποια ἡ ἐφεξῆς. Πάντες μὲν ἐπαινοῦσι τὸν ὁγαθὸν ἐκεῖνον ἄνδρα, ὁ δὲ βάσκανος δὲν θέλει νὰ τὸν ἐπαινέτῃ. Ἡ δὲ κατ' ἑνδοσιν καὶ ἐναντίωσιν εἶναι ὡς ἡ ἐφεξῆς. Εἴ ἦν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω. Διαζευκτικὴ δὲ εἶναι ἡ ἐφεξῆς. Πρέπει νὰ εἶσαι ἢ μεθ' ἡμῶν ἢ καθ' ἡμῶν.

ΤΙ'. Ἐρχονται τώρα αἱ τρεῖς υπόλοιποι, αἰτιολογική, καὶ ὑποθετική, καὶ χρονική. Καὶ αἰτιολογική μὲν εἶναι ἡ σημαίνουσα ἡ τὸ ποιητικὸν αἶτιον· οἶον, Ἐπειδὴ ἡσθένησε, διὰ τοῦτο δὲν ἐτάξειδευσεν· ἢ, Δὲν ἐτάξειδευσεν, διότι ἡσθένησε· καί, Ἐπληρώθη τόσου καιρῶς, ὥς τε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπέθανεν· ἢ τὸ τελικόν· οἶον, Ἐπρόκυψε, διὰ τὰ ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του. Ἡ δὲ ὑποθετική· οἶον, Ἐὰν εἶσαι φρόνιμος, θέλεις ἀκούσειν τὴν συμβουλὴν μου. Ἡ δὲ χρονική εἶναι τριπλή· ταυτόχρονος· οἶον, Ὅτε ἐμονάρχησεν εἰς τὴν γῆν ὁ Ἀυγούσης, τότε ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Ἰησοῦς· ὑπερόχρονος κατὰ τὸ πρότερον· οἶον, Ἀφοῦ ἀφῆκεν ἡ φιλοσοφία τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἐκυρίευσαν ὅλαι αἱ δυστυχίαι· καὶ ὑπερόχρονος κατὰ τὸ ὕστερον· οἶον, Ὅταν τετραγωνισθῇ ὁ κύκλος, θέλουσιν ἐπικλυθῇν πολλὰ γεωμετρικὰ προβλήματα.

Σημειώσεις. Συνάπτονται δὲ καὶ πλείότεραι προτάσεις μετ' ἀλλήλων· οὕτω συνδέονται δύο ὑποθετικαὶ ἀποτελοῦσαι λόγον ἐκ τεσσάρων προτάσεων σύνθετον· οἶον, Εἰ μὲν ἀσχολεῖσθαι αὐτοῦ εἰς ἀναγκαίαν ὑποθέσεις γράψον με· εἰ δὲ μὴ, ἔλθε κατὰ τὸν διωρισμένον χρόνον. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ὅτι σύνθετος πρότασις εἶναι καὶ ἡ ἀφηγηματικὴ καὶ ἡ διαβεβαιωτική· οἶον, Εἶπαν οἱ ἄγρονομοί, ὅτι μέλλει νὰ φανῇ μέγας κομήτης· καί, Λέγει ὁ Δημοσθένης, ὅτι χωρὶς χρημάτων δὲν κατορθόνεται κινῆν ἀπὸ τὰ δέοντα.

ΤΙΑ'. Εἰς ὅλας τὰς συνδεδεμένας ταύτας προτάσεις αἱ μὲν προτασσόμεναι λέγονται ἡ γούμενα μέρη τοῦ λόγου· αἱ δὲ ἐπιτασσόμεναι, ἐπ' ὅμενα. Εἶναι λοιπὸν σύνδεσμοι τῶν ἡγουμένων, καὶ ἄλλοι τῶν ἐπομένων· καὶ κάποτε μὲν εἶναι μόνον τῶν ἡγουμένων· κάποτε δὲ μόνων τῶν ἐπομένων· κάποτε δὲ καὶ τῶν δύο, ὥς μᾶς διδάσκει ἡ μερικὴ γραμματικὴ.

ΤΙΒ'. Σύνδεσμοι τῆς συμπεπλεγμένης προτάσεως εἰς μὲν τὸ ἡγούμενον μέρος εἶναι μὲν, εἰς δὲ τὸ ἐπόμενον δέ· καὶ ποτε καὶ εἰς τὰ δύο εἶναι καί· ἢ εἰς μόνον τὸ ἐπόμενον εἶναι καί· ἢ εἰς ἐκεῖνο μὲν εἶναι τὸ, εἰς τοῦτο δὲ καί· εἶναι δὲ καὶ ἀρνητικῶς συμπλεκτικοὶ οὕτε, οὐδὲ, μήτε, μηδέ.

ΤΙΓ'. Τῆς δὲ ὁμοιωματικῆς εἰς μὲν τὸ ἡγούμενον εἶναι ὡς, ὥσπερ, καθά, καθάπερ, καθὼς· εἰς δὲ τὸ ἐπόμενον, οὕτως, ἀπαράλλακτα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἢ ἔμπορεῖ εἰς τὸ ἡγούμενον νὰ ἐννοηται ἔξωθεν· οἶον, Ἐζήσεν ὡς βασιλεὺς, καὶ ἀπέθανεν ὡς ψωμοζήτης.

ΤΙΔ'. Τῆς δὲ ἀντιφατικῆς, τὴν ὁποίαν οἱ γραμματικοὶ ὀνομάζουσι κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν, εἰ μὲν προηγείται ἡ θέσις, αὕτη μὲν λαμβάνει σύνδεσμον μὲν, ναί, ἢ ἄλλο τοιοῦτο βεβαιωτικὸν μόριον· ἢ δὲ ἄρσις, δέ, ἀλλὰ, ὁμῶς κτλ. εἰ δὲ προηγείται ἡ ἄρσις, αὕτη μὲν λαμβάνει ἀρνητικόν τι μόριον οὐ, οὐδ' αὖ μὴ κτλ. ἢ δὲ ἐπομένη θέσις, δέ, ἀλλὰ· οἶον, Οὐκ εἶπε μὲν, ἔπραξε δέ, ἢ, ἀλλ' ἔπραξε.

ΤΙΕ'. Τῆς δὲ κατ' ἔνδοσιν καὶ ἐναντίωσιν, ἡ μὲν ἡγούμενη ἐνδοτικὴ ἔχει συνδέσμους συνθέτους κ' ἦν, καὶ, καὶ ἐὰν, εἰ καί, μ' ὅλον ὅτι· ἢ δὲ ἐπομένη ἐναντιωματικὴ καὶ ποτε μὲν συνθέτους, ἀλλ' ὁμῶς, ἀλλ' ἔμπης, μ' ὅλον τοῦτο, καὶ ποτε δὲ ἀπλοῖς, οἶον, ἀλλὰ, ὁμῶς. Καὶ ποτε δὲ ἡ μὲν ἐνδοσις ἐκφέρεται ἀσύνδετος· ἢ δ' ἐναντίωσις λαμβάνει τοὺς συνθέτους συνδέσμους καὶ ὁμῶς, ἀλλ' ὁμῶς· οἶον, Εἶπαν πολλοὶ

τὴν Λογικὴν περιττήν· καὶ ὁμῶς χωρὶς αὐτὴν ὀρθὸν τέ-
ποτε δὲν δύνανται νὰ διανοηθῶσι.

ΤΙΣ. Τῆς δὲ διαζευκτικῆς τὸ μὲν ἡγούμενον ἔχει
εἰς τὴν παλαιὰν ἡμῶν γλῶσσαν τὸν σύνδεσμον ἤτοι, τὸ
δὲ ἐπόμενον τὸν ἥ ἐπὶ βεβαίας διαζεύξεως· οἷον, Ἦτοι
γῇ κινεῖται ἢ ἥλιος· ἢ ὁμιλουμένη γλῶσσα ἀγνοεῖ τὸν ἡ-
τοι· ἐπὶ δὲ ἀμφισβηλουμένης καὶ τὰ δύο μέρη προτάττου-
σι εἴτε, καὶ ἢ, καὶ ἄν.

ΤΙΖ. Τῆς δὲ αἰτιολογικῆς, εἰ μὲν προηγείται τὸ
αἷτιον, τοῦτο μὲν προσλαμβάνει ἐπειδὴ, ἐπεὶ, διό-
τι, ἢ δὲ ἐπομένη ἀκολουθεῖ ἢ ἀσυνδέτως ἢ μὲ τὸ διὰ
τοῦτο, διὰ ταῦτα, τοῦτου χάριν κτλ. εἰ δὲ
προηγείται τὸ αἷτιατόν ἢ τὸ ἀποτέλεσμα, τοῦτο μὲν ἐκ-
φέρεται ἀσυνδέτως, τὸ δὲ αἷτιον ἢ ἡ αἷτία ἔπεται μετὰ τῶν
συνδέσμων διότι, ἢ γὰρ εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν· ἢ
τὸ ἡγούμενον αἷτιον συνδέεται μὲ τὰ σὺν τῷ, οὕτω πά-
νυ, τόσον παλλὰ κτλ. τὸ δὲ ἐπόμενον ἀποτέλεσμα
μὲ τὸ, ὥς ε.

ΤΙΗ. Τῆς δὲ τελικῆς τὸ μὲν ἡγούμενον ἐκφέρεται
ἀσυνδέτως, ἢ συνδέεται μὲ τὸ διὰ τοῦτο, τοῦτου
χάριν, τοῦτου ἕνεκα· τὸ δὲ ἐπόμενον λαμβάνει ἕ-
νεκα, νὰ, διὰ νὰ· οἷον, Διὰ τοῦτα ἐπρόκοψε, διὰ νὰ
ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα.

ΤΙΘ. Τῆς δὲ ὑποθετικῆς τὸ μὲν ἡγούμενον λαμβά-
νει εἰ, εἰάν, ἂν· τὸ δὲ ἐπόμενον ἐπὶ μὲν βεβαίας προϋ-
ποθέσεως καὶ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ εἰς τὴν νεωτέραν γλῶσ-
σαν ἀκολουθεῖ ἀσύνδετον· ἐπὶ δὲ ἐνδεχομένης, εἰς μὲν τὴν
παλαιὰν ἀκολουθεῖ ἢ δυνατικὴ ἔγκλισις (ΕΘ) μὲ τὰ ιδιὰ-
ζοντα αὐτῆς μόρια ἂν, κεν· εἰς δὲ τὴν ὁμιλουμένην,

ἢ σύνθετος δυνητικὴ ἢ θελεσυμψῆν, φέρεται εἰπεῖν, κτλ. περὶ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ κανονίσῃ ἐντελῶς ἢ ἐλπιζομένη γραμματικὴ τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης.

P'. Τῆς δὲ χρονικῆς, εἰ μὲν εἶναι ταυτόχρονος, εἰς μὲν τὸ ἡγούμενον τάττεται τὸ ὅτε, ὅταν, ἐνῶ, τὸ δὲ ἐπόμενον λαμβάνει τὸ τότε, ἢ ἀκολουθεῖ ἀσυνδέτου· εἰ δ' εἶναι ὑπερόχρονος, ἢ μὲν πρωτοχρονούσα (νὰ εἰπω αὐτῷ) κάποτε μὲν προηγείται, κάποτε δὲ ἀκολουθεῖ εἰς τὸν λόγον διὰ τῶν συνδέσμων, ἐπεὶ, ἐπειδὴν, ἐξ ὅτου, ἀφ' οὗ· ἢ δὲ ὑπερόχρονούσα ἢ τίθεται ἀσυνδέτος, ἢ ἐκφέρεται διὰ τῶν μορίων τότε, ἐπειτα κτλ.

PA'. Τῆς δὲ διαθεσθαιωτικῆς καὶ ἱστορικῆς ἢ ἀρηγηματικῆς τὸ μὲν ἡγούμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλείονος εἶναι ἀσυνδέτου· τὸ δὲ ἐπόμενον ἐκφέρεται ἀδιαφόρως καὶ εἰς τὰς δύο διὰ τοῦ ὅτι εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν· εἰς δὲ τὴν παλαιάν, τὸ μὲν ὅτι τῆς διαθεσθαιωτικῆς φέρεται εἰς ὀριστικὴν· τὸ δὲ τῆς ἱστορικῆς, εἰς εὐκτικὴν ἔγκλισιν.

PB'. Ὅλαι αἱ ἀνταποδοτικαὶ καὶ ἀναφορικαὶ προτάσεις εἶναι συνδεδεμέναι καὶ συναρμοσθημέναι μετ' ἀλλήλων, εἰς τὰς ὁποίας ἐκτελοῦσι τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ συνδέσμου τὰ λεγόμενα ὀρθρα (ΛΔ').

PG'. Ὁ δὲ συλλογισμὸς τῆς Λογικῆς, συγκαίμενος ἀπὸ τρεῖς προτάσεις (Λογικ. ΡΠΔ'), ἔχει ἰδιαιτέρους συνδέσμους συλλογιστικούς ἀνομαζομένους· καὶ ἢ μὲν μείζων πρότασις ἐκτίθεται ἀσυνδέτως· ἢ δὲ ἐλάττων, διὰ τοῦ ἀλλὰ μὲν· τὸ δὲ συμπέρασμα, διὰ τοῦ ἄρα· τὸ ἄρα ἢ κοινὴ γλῶσσα ἐξηγεῖ μετὰ τοῖς λοιπῶν. Εἰς δὲ τοὺς συλλογιστικούς τούτους ἔμποροῦν νὰ προσεθῶσι καὶ ὅλαι αἱ εἰς

Τόμ. Β'.

S.

πάντα λόγον ὅπως οὖν συμπεραίνοντες· οἷον, τοιγαροῦν, οὖν, τοίνυν, ὥς κτλ.

ΡΔ'. Ἐκ πάντων τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι σύνδεσμος ἄλλοῦ παῦποτε δὲν ἔχει χώραν, εἰ μὴ ὅπου δύω ἢ καὶ πλείοτεραι προτάσεις ἀναφερόμεναι πρὸς ἀλλήλας συνδέονται καὶ ἀποτελοῦσι λόγον σύνθετον ἐκ πολλῶν ἀπλουζέρων.

Σημείωσις. Εἰς τὴν παλαιὰν γλῶσσαν εἶναι σύνδεσμοι ὑπὸ τῶν γραμματικῶν λεγόμενοι οἱ ἐλαττωτικοί, οἱ δυνητικοί κτλ. Πότε δὲ εἶναι ἄξιοι τοῦ ὀνόματος τούτου, καὶ Πότε ἔχουσιν ἐπιρρηματικὴν σημασίαν, εἶναι ἔργον τῆς μερικωτέρας γραμματικῆς νὰ ἐξακριβώσῃ, καὶ μάλιστα τῶν φιλολόγων διδασκάλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Συντάξεως.

ΙΕ'.

Συντακτικὸν τῆς γραμματικῆς μέρος ὀνομάζεται, τὸ ὁποῖον διδάσκει τὴν Σύνταξιν, ἡγουν τοὺς κανόνας τῆς τῶν μερῶν τοῦ λόγου καταλλήλου ἐνώσεως εἰς τὸ νὰ γείνη ὅλον τι ἐντελοῦς διανοίας δηλωτικόν. Εἶναι δὲ συντακτικὰ δύω, τὸ μὲν ὑψηλότερον, τὸ δὲ κατώτερον· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ζηρεῖται εἰς τὴν ἀρχικὴν σχέσιν τοῦ ἐνδιαθέτου πρὸς τὸν προφορικὸν λόγον (Δ'), [καὶ προσδιορίζει τὴν ἐκ τῆς Λογικῆς προσαζομένην ἐνωσιν τῶν τοῦ λόγου μερῶν κατὰ τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν ἀλληλουχίαν· τὸ

δὲ δευτέρου ἀποδέδει τὴν ἐμπειρικῶς διδασκομένην χρῆσιν τῆς τούτων ἐνώσεως εἰς μίαν τινα ὑπάρχουσαν ἢ ὑπάρξασαν γλῶσσαν· καὶ ἐπειδὴ καμμία γλῶσσα, καθὼς ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, διὰ τὴν χρείαν τοῦ νὰ παριστάνῃ μὲ λέξεις τὰ νοούμενα, δὲν δύναται νὰ ἀντιφάσῃ εἰς τοὺς ἀρχικοὺς τοῦ διανοεῖσθαι νόμους· διὰ τοῦτο ἐξηγήτηται μὲν τὸ κατώτερον συντακτικὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου· ἐμπειρικῶς δὲ ἐμφανιζόμενον λαμβάνει παντοίας μορφὰς καὶ τροπὰς, τὰς ὑποίας δυνάμεθα νὰ μάθωμεν μόνον ἀπὸ τὴν μερικὴν γραμματικὴν πόσης μιᾶς γλώσσης.

PS'. Ὀλίγα λοιπὸν δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν ἐνταῦθα περὶ συντάξεως, καὶ μόνον ὅσα γενικῶς λεγόμενα ἐπαληθεύουσιν ἐξ ἀνάγκης εἰς πᾶσαν γλῶσσαν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν σύνταξιν ἀπαιτεῖται νὰ ἀρμύζωνται καταλλήλως τὰ μέρη τοῦ λόγου· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐκφέρωμεν ἓνα κανόνα περὶ τοῦ καταλλήλου ἀπλῶς, καί τινας ἄλλους περὶ τῆς καταλλήλιας τῶν ἰδιαιτέρων τοῦ λόγου μερῶν.

PZ'. Τὸ κοινῶς κατάλληλον τῶν τοῦ λόγου μερῶν εἶναι ἡ συμφωνία τῶν κοινῶς εἰς αὐτὰ παρεπομένων· ἐντεῦθεν ἀναπηγάξει ὁ καθολικὸς κανὼν. Ὅταν τὰ ἀμέσως συντασσόμενα μέρη τοῦ λόγου ἔχωσι κοινὰ παρεπόμενα, θὲς συμφώνως τὰ παρεπόμενα· ἐὰν δὲ δὲν τὰ ἔχωσι κοινὰ, εἶναι ἢ κατὰ ταῦτα συμπλοκὴ τῶν ἀδιάφορος. Ἐκ δὲ τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος ἔπονται οἱ μερικώτεροι ἐπικυροῦντες τὴν ἀλήθειάν του.

PH'. Πᾶν ὅ,τι συντάσσεται ἀμέσως μὲ τὸ οὐσιαστικὸν ἐπιθετικῶς, οἷον ἐπίθετον, μετοχὴ, αὐτωνυμία, ἄρθρον, πρέπει νὰ συμφωνῇ μ' ἐκεῖνο κατὰ γένος καὶ ἀριθ-

μόν και πτώσιν· οἶον, Καλὸς ἀνὴρ, Σωφρανοῦσα γυνή. Ταῦτα τὰ παιδία· διότι τοῦ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος καὶ τῶν ἐκτεθέντων ἐπιθετικῶν εἶναι κοινὰ παρεπόμενα (ἀνωτ.) τὸ γένος καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ πτώσις.

Σημείωσις. Ἐὰν δέ τι ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχῃ τοῦ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος τὰ παρεπόμενα, οἶον γένος καὶ ἀριθμὸν καὶ πτώσιν, καθὼς εἶναι τούτων ἅμωρα τὰ Ἀγγλικά ἄρθρα (ΛΑ)· συντάσσεται ὡς εἶναι μὲ τὸ οὐσιαστικὸν χωρὶς νὰ πειραχθῇ ἢ καταλληλῆς (ΡΖ).

ΡΘ'. Πᾶσα ὀνομαστικὴ ὑποκείμενον ἐμφαίνουσα προτάσεως συμφωνεῖ μὲ τὸ ῥῆμα ὡς κατηγορούμενον, εἰ μὲν εἶναι ἀντωνυμία κατὰ πρόσωπον καὶ ἀριθμὸν· οἶον, Ἐγὼ λέγω, Σὺ ἀκούεις, Ἐκεῖνος περιπατεῖ· Ἡμεῖς τρέχομεν· Σεῖς κἄθησθε· εἰ δὲ εἶναι ὄνομα, μόνον κατ' ἀριθμὸν· οἶον, Ἀνθρωποὶ περιπατοῦσι· διότι ἀντωνυμίας μὲν καὶ ῥήματος εἶναι κοινὰ παρεπόμενα πρόσωπον καὶ ἀριθμὸς· ὀνόματος δὲ καὶ ῥήματος, μόνον ἀριθμὸς (ΡΖ).

ΡΙ'. Πᾶν ἐπίθετον καθ' ὅποιανδὴποτε πτώσιν συντάσσόμενον μὲ οὐσιαστικὸν ἀποδίδεται ὡς κατηγορούμενον εἰς ὑποκείμενον διὰ συνεπτυγμένης προτάσεως· οἶον, Ὁ χρηστὸς ἀνὴρ φιλοσοφεῖ· Ὁ διδάσκαλος ἀγαπᾷ τοὺς ἐπιμελεῖς μαθητάς· Τὸ τοῦ ἐναρέτου Σωκράτους ὠφελήθη ἡ νεολαία· Ἐπαινῶ τοὺς ὠφελοῦντας. Ὅλων τούτων τῶν προτάσεων τὰ ἐπίθετον ἔχοντα οὐσιαστικὰ ὀνόματα εἶναι ὑποκείμενοι ὅροι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπίθετα, κατηγορούμενοι· ἡ δὲ ἀνάπτυξις ἐκάστης φανερώνει τρανῶς τὸ λεγόμενον. Ἰδοὺ Πῶς ἀναπτύσσεται πᾶσα μία· Ὁ ἀνὴρ, ὅς τις ἐστὶ χρηστὸς, φιλοσοφεῖ· Ὁ διδάσκαλος ἀγαπᾷ τοὺς μαθητάς, οἵτινες εἰσιν ἐπιμελεῖς· Ἡ νεολαία ὠφελήθη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, ὅς τις ἦν ἐνάρετος· Ἐπαινῶ τοὺς, οἵτινες ὠφελοῦσι. Δια

τοῦτο λοιπὸν τὸ οὐσιαστικόν, ὅχι μόνον κατ' ὀνομαστικὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν πτώσιν ἔμπορεῖ νὰ ὀνομάζεται ὑποκείμενον.

PIA'. Εἰς δὲ τὴν ἔμμεσον σύνταξιν εἶναι ἀδιάφορος ἡ κατὰ τὰ παρεπόμενα συμφωνία. Λέγω δὲ ἔμμεσον, διὰ τῆς ὁποίας ἐκφέρεται ἡ τοῦ ὑποκειμένου πρὸς ἄλλο σχέσις διαδομένη διὰ τοῦ μεσιτεύοντος ῥήματος· οἶον, Διδάσκω τοὺς μαθητάς· ἀκούω τοὺς λόγους· θλίβομαι ὑπὸ τοῦ ψύχους. Εἰς τὴν ἔμμεσον σύνταξιν ἀνόγονται ὅλαι αἱ ἐκ τρίτου λεγόμεναι ὑπὸ τῶν γραμματικῶν πτώσεις καὶ τὰ προθετόπτωτα, καὶ τὰ ἐπιρρήματα.

PIB'. Πᾶν μεταβατικὸν ῥῆμα καὶ πᾶν παθητικὸν (NA') ἀπαιτεῖ ἐκ τρίτου τὸ μὲν πτῶσιν σημαίνουσιν τὸ πρᾶγμα ἢ πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ μετάδοσις· τὸ δὲ, τὴν ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τὸ πάθος· Τίνας δὲ πτώσεις ἀπαιτεῖ καθὲν ῥῆμα, ἀφίνομεν τὴν ἔρευναν εἰς τὴν μερικωτέραν γραμματικὴν.

PIΓ'. Πολλάκις ἀντὶ πτώσεως τίθεται ἐκ τρίτου πρότασις ὁλόκληρος εἰς ὅλας τὰς γλώσσας ὁρικῶς, ἡγουν ἀνθ' ἐνὸς ὅρου. Τὴν δὲ ὀρχὴν τοιαύτης προτάσεως ἐκρίναμεν πρὸ πολλοῦ καλὸν νὰ μεγαλογραφῶμεν· οἶον, Τίτις ἂν ἔχοι εἰπεῖν περὶ παιδῶν ἀγωγῆς, φέρε σκεψώμεθα· καὶ εἰς τὴν σημερινὴν γλῶσσαν· οἶον, Ἦθελα νὰ ἐξεύρω τί σημαίνει ὁ θόρυβος οὗτος. Πολλάκις δὲ τίθεται ἐκ τρίτου καὶ πτώσις καὶ πρότασις· οἶον, Παρασκευάζονται καὶ φίλους καὶ Ὅπως ἂν ᾤσιν ὡς πιθανώτατοι λέγειν (Πλατ. Γοργ. 77.) καὶ, τῶν πολλῶν ἰδόντες τὴν μανίαν καὶ Ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν οὐδὲν ὑγιὲς πράττει (Πλατ. Πολιτ. 436).

PIΔ'. Ἄπας λόγος ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμέ-

νου συνιστάμενος εἶναι τέλειος μὲν, γενικὸς δὲ καὶ ἀπροσδιόριστος· εἰς τὸν λόγον, φέρ' εἰπεῖν, Διδάσκω, παριστάνεται νόμα τέλειον, ἀλλὰ γενικὸν καὶ ἀπροσδιόριστον, ἐπειδὴ δὲν φαίνεται οὔτε τίνα οὔτε τί οὔτε πῶς κτ. διδάσκω. Πᾶσα προσηγήκη ἐνὸς τούτων μερικεύει καὶ προσδιορίζει τελειότερα τὸν λόγον· οἶον, διδάσκω τὸν Ἐυθύμιον, εἶναι πλέον προσδιωρισμένον παρὰ τὸ Διδάσκω· καὶ ἀπὸ τοῦτο εἶναι ἀκόμη πλέον προσδιωρισμένον τὸ Διδάσκω τὸν Ἐυθύμιον τὴν φιλοσοφίαν· καὶ, Διδάσκω τὸν Ἐυθύμιον τὴν φιλοσοφίαν ἐπιμελῶς· καὶ, Διδάσκω τὸν Ἐυθύμιον τὴν φιλοσοφίαν ἐπιμελῶς ἐν Σμύρνῃ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπ' ἀγαθῇ τῆς Ἑλλάδος. Λέγονται λοιπὸν περισσότητες τοῦ λόγου τὰ ἔξ ταῦτα Τίνα, Τί, Πότε, Πού, Πῶς διὰ Τί, ἢ πρόσωπον, πρᾶγμα, χρόνος, τόπος, τρόπος, αἰτία, τὰ ὅποια προσδιορίζουσιν ἀκριδέστερα τὸν λόγον.

PIE'. Τὸ τί ἔμπαρὲ νὰ εἶναι, ὡς εἶπαμεν (PIΓ') πρότασις· εἰς ταυταύτην πέριξαιεν ἡ πρότασις αὕτη λέγεται ἀπὸ τοὺς γραμματικούς ἀτελὲς λόγος, ἀποδιδόμενος εἰς τὸν προηγούμενον, ὅς τις λέγεται τέλειος· τὸ ὑποκειμενον τοῦ τελείου λόγου λέγεται καὶ βάσις τοῦ λόγου. Ὁ τέλειος λόγος κυρίως συνιστᾶται διὰ τῆς ὀριστικῆς ἐγκλίσεως· οἱ δὲ διὰ τῶν ἄλλων ἐγκλίσεων εἶναι ὅλοι ἀτελεῖς· ἀτελεῖς λοιπὸν λόγοι εἶναι ὁ προσεκτικὸς, ὁ ὑποτακτικὸς, ὁ εὐκτικὸς, ὁ ἀπαρεμφατικὸς, ὁ μετοχικὸς· καὶ ὅλοι αἱ πρότασις αἵ τανύες εἶναι ἡγούμενα μέρη συνδεδεμένων λόγων (TIA').

PIE'. ΕΛΛΕΙΨΙΣ. Ὁ νοῦς εἶναι πολὺ ταχύτερον παρὰ τὴν γλῶσσαν· διὰ νὰ τὸν φθάσῃ λοιπὸν, συντέμνει τὸν ὁρόν, ἀφίνουσα πολλὰ νὰ ἐννοῶνται, χωρὶς νὰ τ

ἐκφράζη· ἀφίνας δὲ, ὅσα εἶναι εὐκόλῳ νὰ ἐννοῶνται· τὸ τοιοῦτον λέγεται Ἑλλειψις, καὶ ἀπαντᾶται εἰς ὅλας τὰς γλώσσας· κοιμᾶται βαθύν, ἤγουν ὕπνου· ἔκτεινον τὴν δεξιάν, ἤγουν χεῖρα. Τὸ ὑπαρκτικὸν ῥῆμα ἢ ὁ σύνδεσμος ἐς εἰ ἐλλείπει πολλάκις· οἶον, Πᾶς ἄνθρωπος ζῶον· ἀντὶ τοῦ, Πᾶς ἄνθρωπος ἐς ζῶον. Εἰς τὸ μόριον μὴ ἐλλείπει πολλάκις τὸ ἀκόλουθον· οἶον, Ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ μὴ· καὶ, Εἰ μὲν θέλεις, ἐλθέ· εἰ δὲ μὴ, μείνου· ἀντὶ τοῦ, εἰ δὲ μὴ θέλεις· ἀλλὰ περὶ πολλῶν ἄλλων ἐλλείψεων καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης μας ἀφίνομεν νὰ ὁμιλῶσιν αἱ μερικαὶ γραμματικαί.

ΡΙΖ'. ΠΛΕΟΝΑΣΜΟΣ. Πολλάκις ἐξ ἐναντίας ἐννοιαί τινες παριστάνονται μὲ τόσην δύναμιν, ὥστε χωρὶς νὰ θέλῃ ὁ ἄνθρωπος, τὸς λέγει δις μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν, ἢ καὶ μὲ ἄλλην συνώνυμον· ἐπαναλαμβάνει δὲ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ λόγον ὁλόκληρον. Λέγεται δὲ τοῦτο Πλεονασμός.

ΡΙΗ'. Πᾶσα ἐξ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου ἢ καὶ ἐκ τρίτου συγκειμένη πρότασις ἐννοίαν ἐντελῆ παριστάνουσα, εἶναι ἀπλῆ, καὶ ὁ ἀπ' αὐτῆς ἐμφαινόμενος λόγος ἀπλοῦς· οὕτω δὲ διὰ τῶν συνδέσμων συμπλεκόμεναι (ΡΔ') ἀποτελοῦσι τὴν σύνθετον, ἣτις ἐμπορεῖ νὰ συνίσταται κα ἀπὸ πλείοτέρας· αἱ ἀπλούτεραι τότε ὀνομάζονται κῶλαι τῆς συνθέτου.

ΡΙΘ'. ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ὅταν δὲ πολλαὶ προτάσεις ἢ ἀπλαῖ, ἢ σύνθετοι, διὰ παντοδαπῶν συνδέσμων ἐνούμεναι συντάσσονται ἐντέχνως ἀποτελοῦσαι λόγον τέλειον πολλῶν νοημάτων περιεκτικόν, παράγουσι τότε τὴν λεγομένην Περίοδον, τῆς ὁποίας μέρη εἶναι ὅλαι αἱ ἀπλοῦ-

ξεραι προτάσεις, ἢ τὰ κῶλα. Εἶναι δὲ ἡ περίοδος βρα-
 χεῖα μὲν, ὅταν σύγκειται ἀπ' ὀλίγα κῶλα· μακρὰ δὲ, ὅ-
 ταν ἀπὸ πολλά. Ὅταν δὲ ἀναφαίνονται μέρη τῆς περιόδου
 προτάσεις σύνθετοι ἐκ κῶλων καὶ αὐταὶ συνισσόμεναι· τότε
 τὰ κῶλα τῆς περιόδου εἶναι σύνθετα, τῶν ὑποῶν τὰ μέρη
 πρὸς αὐτὰς μὲν ἀναφερόμενα λέγονται κῶλα, πρὸς δὲ τὴν
 περίοδον, κόμματα.

PK. Εἰς πᾶσαν περίοδον πρέπει κυρίως νὰ ὑπόκειται
 πρότασις τις ὡς βάσις, ἣτις λέγεται διοικήτρια τῆς περιό-
 δου, καὶ εἶναι ὁ ὀνομασθεὶς τέλειος λόγος (PIE') πρὸς τὸν
 ὁποῖον ἀποδίδονται οἱ ἀτελεῖς. Ἀυτὴ δὲ ἐκτετατομένη δι' ἀ-
 ναπτύξεως ἢ προσδιορισμοῦ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ κατη-
 γορουμένου καὶ τῆς ἐκ τρίτου πτώσεως (Λογικ. PNA',
 PNB') ἢ καὶ διαιρέσεως τῆς καθολικῆς ιδέας τῆς προτά-
 σεως, γίνεται περίοδος· ἀλλ' ὁμως εἶναι αὕτη πλείον συρ-
 ραφὴ προτάσεων παρὰ περίοδος κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποδίδου-
 σι κυρίαν εἰς αὐτὴν σημασίαν οἱ ῥήτορες. Ὅταν δὲ ἡ βά-
 σις τῆς περιόδου εἶναι σύνθετος πρότασις, τότε ἔχουσα ὡς
 ἐπὶ τὸ πλεῖστον μέρη ἡγούμενα καὶ ἐπόμενα, (TIA') γίνε-
 ται ἡ κυρία περίοδος πλατυνομένη καθ' ἕκαστον αὐτῆς μέ-
 ρος διὰ παντοδαπῶν προσδιορισμῶν καὶ ἀναπτύξεων. Ταύ-
 τῆς δὲ τῆς κυρίως ὀνομαζομένης περιόδου εἶναι τόσα τὰ
 εἶδη, ὅσα δύναται νὰ ὑπάρξωσιν εἶδη συνθέτων προτά-
 σεων, ἐκ τῶν ὁποίων συμπληροῦνται.

Σημειώσεις. Τὰ δὲ εἶδη τῆς περιόδου καὶ Πῶς κατασκευάζεται πᾶ-
 σα μίαν, εἶναι ἔργον τῆς ῥητορικῆς νὰ ἐξετάζη λεπτομερέστερον· διό-
 τι οὔτε ἡ καθολικὴ γραμματικὴ δύναται νὰ εἴπη τι περὶ τούτων
 διωρισμένως· καὶ ἡ μερικιώτερα θεωρεῖ μόνον εἴτι περὶ αὐτῶν λέ-
 γεται μερικῶς κατ' ἰδιότητος τινος τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν κανο-

νίζει. Ἰσως δὲ δὲν εἶναι περὶ τὸν νὰ σημειώσωμαι ἂν γένει, ὅτι αἱ λεγόμεναι παρενθέσεις βλάπτουσι τῆς περιόδου τὸ καλόν, ἔπει δὲ διακόπτουσι τὴν διάνοιαν, ἢ καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ λόγου. Διὰ τοῦτο οἱ τεχνῖται τῶν λόγων πρέπει νὰ τὰς ἀποφύγωσιν. ἔκτος μόνον ἂν εἶναι· πολλὰ ἀναγκαῖαι εἰς τὸ νὰ βραχύνοσι τὸν λόγον, ὅς τις χωρὶς αὐτῶν ἡδύνατο νὰ γείνη πολλὰ μακρὸς καὶ σχοινοτενὴς καὶ ὀχληρὸς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ Ἀναλύσεως.

ΡΚΑ΄.

Οταν γνωρίζωμεν ἐντελῶς τὰ μέρη τοῦ λόγου, καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν των· ἐμποροῦμεν εὐκόλως νὰ τὰ διακρίνωμεν, καὶ νὰ δεῖξωμεν καθενὸς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐκπληροῦει εἰς τὸν λόγον. Ἐμποροῦμεν δὲ καὶ τοῦ συνθέτου λόγου ν' ἀποδώσωμεν τὰ μέρη, τὰ ὅποια εἶναι λόγοι ἁπλούστεροι· λέγεται δὲ τοῦτο ἀνάλυσις τοῦ λόγου. Τοῦτο τὸ μέρος, μ' ἔλουν ὅτι εἶναι πρακτικόν, καὶ ἐξασκεῖται ὀκρῶς διὰ τῆς καθημερινῆς τοῦ ἐφαρμογῆς εἰς τοὺς συγγραφεῖς γινομένης ἀπὸ τοὺς σοφοὺς διδασκάλους. Θέλουμεν τὸ πρὶς φαῦσαι καὶ ἡμεῖς ἐπιπολαιῶς ἐνταῦθα, φέροντες παραδείγματα τινα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

ΡΚΒ΄. Ὅταν βόλῃς ὑπ' ὅψιν χωρίον λόγου τινος διὰ νὰ τὸ ἀναλύσῃς· εὗρε πρῶτον τίνα ἔννοιαν περιέχει ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους· δεύτερον διάκρινον τὰς περιόδους, εἰάν

περιέχῃ πολλάς· τελευταίου ἀνάλυσον κατὰ μίαν ὅλας τὰς περιόδους, καὶ ἀπόδος τὴν μεταξύ τούτων σχέσιν.

PKΓ'. Ὅταν ἀναλύῃς μίαν περίοδον, εὗρε πρῶτον τὴν διοικήτριαν πρότασιν (PK')· δεύτερον, τὸ ὑποκείμενον τῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βάσις τοῦ λόγου (PIE')· τρίτον, τὰς περιτάσεις τοῦ λόγου (PIΔ')· τέταρτον, ἀπόδος πάντα ἀτελὲς λόγον, εἴαν εἶναι τις, εἰς τὸν τέλειον, μὲ τὸν ὁποῖον, ἢ μὲ τὰ μέρη του εἶναι ἡνωμένους· τελευταίου, ἀνάλυσον τὴν ἀτελεῖς τούτους λόγους.

PKΔ'. Φέρε νὰ ἐφαρμόσωμεν τὰ ρηθέντα εἰς ἓν χωρίου ἀπὸ τῶν γλαφυρώτατων τοῦ Ξενοφῶντος

[Ἀπομνημ. Βιβ. Β'. Κεφ. Α', 28).

„Τῶν ἑνῶν ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόρου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδῶσιν ἀνθρώποις· ἀλλ' εἴτε τοὺς θεοὺς θέλωσιν εἶναι σοὶ βούλει, θεραπεύετον τοὺς θεοὺς· εἴτε ὑπὸ φίλων ἐθέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοὺς φίλους εὐεργετητέον· εἴτε ὑπὸ τῶν πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμασθαι, τὴν πόλιν ὠφελήτέον· εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν· εἴτε τὴν γῆν φέρειν σοὶ βούλει καρποὺς ἀφθόνους, τὴν γῆν θεραπεύετον· εἴτε ἀπὸ βοσκημάτων οἶε δεινὸν πλουτίζεσθαι, τῶν βοσκημάτων ἐπιμελητέον· εἴτε διὰ πολέμου ὁρμᾷς καυθεσθαι, καὶ βούλει δύνασθαι τοὺς τε φίλους ἐλευθεροῦν καὶ τοὺς ἐχθροὺς χειροῦσθαι, τὰς πολεμικὰς τέχνας αὐτάς τε παρὰ τῶν ἐπισκεψάμενον μαθητέον, καὶ Ὅπως αὐταῖς δεῖ χρῆσθαι ἀσκητέον· εἰ δὲ καὶ τῷ σώματι βούλει δυνατὸς εἶναι, τῇ γνώμῃ ὑπηρετεῖν ἐθιζεῖν τὸ σῶμα καὶ γυμναζεῖν σὺν πύροις καὶ ἰδρύσει.

PKΕ'. Τοῦτον τὴν περιοδικὸν λόγον θέλω ν' ἀναλύ-

σης, ἐξέτασον πρῶτον τὴν ἐξ αὐτὸν ἐμφωλεύουσαν ἔννοιαν (ΡΚΒ')· ἡ ἔννοιά του ἀπλούστατα ἐκφραζομένη εἶναι, ὅτι Κἀνὲν ἀγαθὸν δὲν ἀποκτᾶται χωρὶς κόπον, ἵγουν Πᾶν ἀγαθὸν ἀποκτᾶται μὲ κόπον. Τούτου τεθέντος, διαιρεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸ ἀγαθὸν γενικῶς θεωρούμενον εἰς τὰ ἐφεξῆς μερικώτερα. Νὰ σοῦ εἶναι εὐμένες τὸ θεῖον· νὰ σέ ἀγαποῦν οἱ φίλοι· νὰ σέ τιμᾷ ἡ πόλις· νὰ σέ θαυμάζῃ ἡ Ἑλλάς· νὰ πλουτισθῇς ἀπὸ βασκημάτων· νὰ δοξασθῇς διὰ τοῦ παλέμου· νὰ εἶσαι δυνατὸς εἰς τὸ σῶμα. Καὶ δείχνει Πῶς ἀποκτᾶται καθέν. Συνέζησε λοιπὸν τὸ χωρίον ἀπὸ δύο λόγους ἓνα βραχύτερον [Τῶν ὄντων ἀγαθῶν . . . ἀνθρώποις]· καὶ ἄλλον μακρότερον [Ἀλλ' εἴτε τοὺς Θεοὺς . . . ἰδρῶσι] συγκεῖμενον ἐξ ὁκτὼ ὑποθετικῶν προτάσεων συνδεδεμένων μὲ τοὺς διαζευκτικοὺς συνδέσμους εἴτε (ΤΙΣ')· οἱ δύο δὲ οὗτοι λόγοι συνδέονται πρὸς ἀλλήλους κατ' ὅρσιν καὶ θέσιν διὰ τῶν οὐδ' ἐν ἀλλὰ (ΤΙΔ'). Ἀλλ' ἐπεὶ δὴ τοῦ πρώτου λόγου τὰ δύο ἀρνητικὰ μόρια [οὐδ' ἐν ἅν εἰ] κάμνουν μίαν κατάφασιν· ἐμπορεῖ ὅλος ὁ λόγος νὰ θεωρηθῇ ὡς αἰτιολογικὴ πρότασις (ΤΙΗ'), τῆς ὁποίας ἡ γούμενον μέρος εἶναι τὸ αἷτιον [Πᾶν ἀγαθὸν διδῶσι θεοὶ ἀνθρώποις μετὰ κόπου], ἐπόμενον δὲ τὸ αἰτιατὸν, τὸ ὁποῖον (ἂν ἀντικατασταθῇ τὸ μόριον τῆς αἰτιολογίας, ἀντὶ τοῦ θετικοῦ συνδέσμου Ἀλλὰ) πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῶ· Διὸ εἴτε τοὺς Θεοὺς ἤλεως σοι εἶναι κτλ. Ἐκφραζόμενος δὲ εἰς τὴν συνήθη γλῶσσαν ὁ λόγος γίνεται τοιοῦτος. "Ὅλα τὰ καλὰ δίδουν οἱ Θεοὶ εἰς τοὺς κοπιᾶζοντας· διὰ τοῦτο εἴτε ἀγαθὸν θέλεις, πρέπει νὰ τ' ἐγχαράσῃς μὲ τὸν κόπον σου. Ἄν θέλῃς τὴν εὐμένειαν τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λατρεύῃς τὸν Θεόν· ἂν θέλῃς νὰ σ' ἀγαποῦν οἱ φίλοι,

τούς φίλους πρέπει νὰ εὐεργετῇς· ἂν ἐπιθυμῇς νὰ σὲ τιμῇ ἡ πατρίς, πρέπει νὰ ὠφελῇς τὴν πατρίδα· ἂν θέλῃς νὰ σὲ θαυμάζῃ ὅλη ἡ Ἑλλάς, προσπάθει νὰ ἀγαθοποιῇς τὴν Ἑλλάδα κτλ. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅλου χωρίου· ἄς θεωρήσωμεν δὲ τῶρα ὀλίγα ἐκ τῶν μερῶν του.

PK5. „Τῶν ὧντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν κτλ. Ὁλον τοῦ χωρίου ἡ βάσις περιέχεται εἰς τοῦτον τὸν λόγον· εἶναι δὲ τὸ ὑποκείμενον αὐτοῦ οἱ Θεοί, κατηγορούμενον δὲ τούτου εἶναι τὸ διδόασαι. Πρέπει δὲ τῶρα νὰ θεωρήσωμεν τίνες ἐκ τῶν περιστάσεων ἐμφιλοχωροῦσιν. Ἡ φύσις τοῦ ῥήματος διδόασαι ἀπατεῖ τὸ πρόσωπον νὰ τεθῇ εἰς δοτικὴν πτώσιν (ΚΖ', γ')· ἀλλὰ τί διδύσκει; οὐδὲν τῶν ὧντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν. Τὸ οὐδὲν τοῦτο γενικῶς ἐκφερόμενον προσδιορίζεται διὰ τοῦ ἀτελοῦς μετοχικοῦ λόγου [τῶν ὧντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν]. Θέλει δὲ νὰ εἴπῃ Ὅυδὲν ἐκ τῶν πραγμάτων, ἃ εἰσὶν ἀγαθὰ καὶ καλά· εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι ὁ ἀτελής μετοχικός λόγος διὰ τοῦ πράγματος [οὐδὲν] ἀποδίδεται εἰς τὸν τέλειον [οἱ Θεοὶ διδύσκει κτλ.]

Ἄνευ πόνου· προθετόπτωτον ἐπιρρήματικόν (ΠΔ') ἀντὶ τοῦ Ἀπόνως· αἱ δὲ δύο ἀρνήσεις ἀποτελοῦσαι μίαν κατάφασιν, ὡς εἶπαμεν, ἀναδεικνύουσι τοιοῦτον τινα τὸν λόγον. Πᾶν ἀγαθὸν διδύσκει ἀνθρώποις οἱ Θεοὶ ἐπιπόνως. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὸ Ἐπιπόνως ἐπιλέγεται ὅχι εἰς τοὺς διδύστας Θεοὺς (διότι οὗτοι ἐκτελοῦσιν ἀπόνως τὰ πάντα) ἀλλ' εἰς τοὺς λαμβάνοντας ἀνθρώπους. Ἐὰν δὲ παραβάλωμεν τὸν λόγον τοῦτον μὲ τὸ τοῦ Ἐπιχάρμου ἀναφερθὲν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ συγγραφέως (§. 20) „Τῶν πόνων ἡμῶν πωλοῦσι πάντα τ' ἀγαθὰ οἱ Θεοί“ εὐρίσκωμεν τὴν αὐτὴν ἐννοίαν καὶ εἰς τὰ δύο, πλὴν ὅτι τὸ

ἐνταῦθα οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν μετελήφθη ἐκεῖ εἰς τὸ Πάντα τ' ἀγαθὰ· τὸ δὲ ἐνταῦθα ἄνευ πόνου εἰς τὸ τῶν πόνων, ὅπου ἐλλείπει ἡ Μετὰ ἢ ἡ Διὰ πρόθεσις ἀνταλλαγῆν τινα σημαίνουσα, καθὼς λέγουσιν οἱ γραμματικοί. Μεταλαμβάνοντες λοιπὸν καὶ ἐδῶ τὸ Ὅθεν ἄνευ πόνου, εἰς τὸ ἰσοδύναμόν του Πᾶν μετὰ πόνου, εὐρίσκομεν ὅτι τὸ προθετόπτωτον σημαίνει ἀνταλλαγὴν, ἤγουν, Δίδουσι τὰ γαθὰ οἱ θεοὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους δεχόμενοι παρ' αὐτῶν τοὺς κόπους καὶ τὴν ἐπιμέλειαν.

PKZ. „Ἄλλ' εἴτε τοὺς θεοὺς ἴλεως εἶναι σοὶ βούλει, Θεραπευτέον τοὺς θεοὺς.“ Εἶπαμεν ἀνωτέρω (PKE') περὶ τοῦ Ἀλλά. Ὁ δὲ λόγος εἶναι κατ' ὑπόθεσιν διαζευκτικός, εἰς ἓκ τῶν ὀκτώ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους συμπληρόνεται ὅλος ὁ περιουδικὸς λόγος· καὶ τὸ μὲν ἡγούμενον αὐτοῦ μέρος εἶναι Εἰ τοὺς θεοὺς ἴλεως εἶναι σοὶ βούλει· τὸ δὲ ἐπόμενον, Θεραπευτέον τοὺς θεοὺς, ὅπου εἶναι ὁ ὀρθὸς λόγος, εἰς τὸν ὅποιον ἀποδίδεται ὁ ἡγούμενος ἀτελής. Τὸ δὲ Θεραπευτέον τοὺς θεοὺς εἶναι φράσις τῆς γλώσσης ἀκατάλληλος ὅτι τοῦ, Θεραπευτέοι οἱ θεοί. Ὅπως ὅν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἀναλύεται τὸ θετικὸν τοῦτο ὄνομα εἰς τὸ Δεῖ σε Θεραπεύειν τοὺς θεοὺς (OE'). Τὸ δὲ ὑποκείμενον τοῦ Δεῖ εἶναι ἄφανές, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται τὸ ῥῆμα ὀπρόσωπον (NG'). Ἀτελής δὲ ὢν κατ' ἔννοιαν ἀναπληρόνεται μὲ τὸν πλάγιον ἀπαρεμφατικὸν λόγον, τοῦ ὁποίου τὸ ὑποκείμενον ἐκφέρεται κατ' αἰτιατικήν, ἥτις ἐδῶ ὡς προφανὴς καταλείπεται (βλ. Βουτρ. Γραμμ. PKH', γ'). Ἐνεργητικὸν δὲ ὢν τὸ ἀπαρέμφατον ἀπαιτεῖ τὴν τῆς μεταδόσεως πτώσιν, ἥτις εἶναι ἡ θεοὺς.

Τὸ δὲ ἡγούμενον μέρος ἔχει ὑποκείμενον τὸ Σὺ ἐν-

νοούμενον ἔξωθεν (ΝΓ') καὶ κατηγορούμενον τὸ βούλει καὶ ἐκ τρίτου λόγον πλάγιον ἀπαρεμφατικὸν [τοὺς Θεοὺς εἶναι Ἰλεως] τοῦ ὁποίου ὑποκείμενον εἶναι ἡ αἰτιατικὴ Θεοὺς, κατηγορούμενον δὲ ὁμοιόπτωτον ἐπέθετον τὸ Ἰλεως συναπτόμενον μὲν ἐκεῖνο διὰ τοῦ συνδέσμου Εἶναι· Ἀναπτύσσεται δὲ ὁ ἀπαρεμφατικὸς λόγος εἰς τὸν, Ἵνα οἱ Θεοί σοι ὦσαν Ἰλεω (Ο').

Σοὶ εἶναι πτώσις δοτικὴ σημαίνουσα χάριν ἢ περιποίησιν τῶν Θεῶν πρὸς σέ τὸν Θεραπεύοντα τούτους.

Σημείωσις. Πλάγιοι λόγοι ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς γραμματικούς ὁ ἀπαρεμφατικὸς καὶ ὁ μετοχικός· ὀρθοὶ δὲ ὅλοι οἱ δι' ὁποιασδήποτε ἄλλης ἐγκλίσεως ἐκφερόμενοι· καὶ τέλειοι μὲν οἱ δι' ὀριστικῆς περιέχοντες τὴν βᾶσιν τοῦ λόγου (ΡΙΕ')· ἀτελεῖς δὲ οἱ ἀποδιδόμενοι εἰς τοὺς τελεοὺς (αὐτ.). Διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ λόγου ὁ μὲν εἶναι τέλειος, ὁ δὲ ἀτελής· τοῦ δὲ ἀτελοῦς, ὁ μὲν εἶναι πλάγιος, ὁ δὲ, ὀρθός.

ΡΚΗ'. „Εἴτε ὑπὸ φίλων θέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοὺς φίλους ἐνεργετητέον.“ Τὸ ἐπόμενον μέρος τοῦ λόγου τούτου ἀναλύεται ἀπαράλλακτα, καθὼς καὶ τὸ τοῦ ἤδη ἐκτεθέντος (ἄνωτ.). Λέγομεν μόνον περὶ τοῦ ἡγουμένου, ὅτι ἡ κατηγορία τοῦ ἀναπληρόνεται μὲν παθητικὸν ἀπαρέμφατον, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ὑποκείμενον ταυτίζεται μὲν τὸ τοῦ Ἐθέλεις (Βουτμ. Γραμ. §. ΡΚΘ'. Α'), ἡ δὲ ἐκ τρίτου πτώσις εἶναι προθετόπτωτος δηλοῦσα τὸ ὑποκείμενον, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τὸ πάθος (ΝΑ').

ΡΚΘ'. „Εἴτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πόσης ἀξιοῖς ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν.“

Πειρατέον εὖ ποιεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀντὶ τοῦ Δεῖ σε πειρᾶσθαι εὖ ποιεῖν τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἀπαρεμφατικὸς λόγος Εὖ ποιεῖν συμπληροῦσι τὴν ἔννοιαν τοῦ πειρᾶσθαι· ἔχουσι

δὲ καὶ οἱ δύο τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον Σί· ὁ δὲ δεύτερος ἐκ τρίτου ἔχει τὴν Ἑλλάδα.

Ἐπ' ἀρετῇ· ἡ ἐπὶ σημαίνει τὸ ποιητικὸν τοῦ θαυμασμοῦ αἰτίαν· ἡδύνατο δὲ νὰ τὸ σημαίνῃ καὶ μόνῃ ἡ δοτική (ΚΗ', Σημ.). Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναλύονται καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑποθετικοὶ λόγοι τοῦ ῥηθέντος χωρίου.

ΡΛ'. Ἀς λάβωμεν δὲ ἀκόμῃ χωρίον ἐν τοῦ Ξενοφώντος διὰ νὰ ἐφαρμόσωμεν τοὺς κανόνας τῆς ἀναλύσεως.

[Ἀπομνημ. Βιβ. Α'. Κεφ. Α'. ε'].

„Πολλάκις ἐθαύμασα Τίσι ποτε λόγοις ἔπεισαν Ἀθηναίους οἱ γραψάμενοι Σωκράτην, ὡς ἄξιός εἴη θανάτου τῇ πόλει· ἡ μὲν γὰρ γραφή κατ' αὐτοῦ τοιαῦδε τις ἦν· Ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς, αὐτὸ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.“

Τὸ χωρίον σύγκειται ἀπὸ τρεῖς λόγους· α'. Πολλάκις . . . τῇ πόλει· β'. Ἡ μὲν . . . ἦν· γ'. Ἀδικεῖ . . . διαφθείρων· καὶ ὁ μὲν δεύτερος εἶναι ἀπλοῦς, οἱ δὲ ἄλλοι δύο, σύνθετοι· καὶ διὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐκθέτει ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀπορίαν του· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου τὴν αἰτιολογεί, παριστάνων διὰ τοῦ τρίτου τὴν κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορίαν, καὶ ἀποδεικνύων τὸ ἀσύστατόν της διὰ τῶν ἐφεξῆς παραγράφων.

ΡΛΑ'. α'. Πολλάκις ἐθαύμασα . . . τῇ πόλει· ὁ πρῶτος οὗτος λόγος σύγκειται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τρεῖς· 1) εἷνα τέλειον [πολλάκις ἐθαύμασα]· 2) δεύτερον ἀτελῆ, [τίσι ποτε λόγοις ἔπεισαν Ἀθηναίους οἱ γραψάμενοι Σωκράτην]· 3) ἄλλον ἀτελῆ [ὡς ἄξιός εἴη θανάτου τῇ πό-

λει]· καὶ ὁ μὲν δεύτερος ἀποδίδεται ὀρικῶς εἰς τὸ ἑθαύμασα· ὁ δὲ τρίτος διαδεσβατικῶς εἰς τὸ Ἐπεισαν (ΡΑ').

1) Ὑποκείμενον τοῦ λόγου τούτου εἶναι τὸ Ἐγώ· κατηγορούμενον τὸ ἑθαύμασα· τὸ πολλάκις διορίζει τὴν χρονικὴν περίεσσαν· ἡ δὲ ἐκ τρίτου πτώσις εἶναι ὁ δεύτερος λόγος Τίς ποτε λόγοις ἔπεισαν Ἀθηναίους κτ.

2) Ὁ δεύτερος οὗτος λόγος σύγκειται ἀπὸ τὸν ἀτελῆ μετοχικὸν [οἱ γραφάμενοι Σωκράτην] καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθὸν [Ἐπεισαν Ἀθηναίους] καὶ ἀπὸ τὸν ἀτελῆ διαδεσβατικὸν [ὡς ἄξιός εἰη θανάτου τῇ πόλει] ὅς τις ἐκπληροῖ χρεῖαν πράγματος (ΡΙΔ'). Ὁ μετοχικὸς λόγος ἀναλυόμενος μᾶς εἶδει τὸ συνεπτυγμένον ὑποκείμενον. Οἱ γραφάμενοι Σωκράτην, ἤγουν οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες ἐγράψαντο Σωκράτην. Ὑποκείμενον λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι· κατηγορούμενον ἔπεισαν· πρόσωπον, Ἀθηναίους· πρόγμα, ὡς ἄξιός εἰη θανάτου τῇ πόλει· Ὅργανον, Τίς ποτε λόγοις· τὸ Ποτε τίθεται μὲ τὰ ἐρωτηματικά καὶ ἀόριστα σημαῖον τὴν ἀγνοίαν τοῦ λέγοντος· οἶον, Ὅς τις ποτ' ἂν ᾗ, ὅποια δὴ ποτε κτλ.

3) Ὑποκείμενον τούτου εἶναι τὸ ἐννοούμενον Σωκράτης· κατηγορούμενον δὲ τὸ Ἀξιὸς συναπτόμενον διὰ τοῦ Εἰη· Ἐξέφερε δὲ τὸν λόγον εἰς δυνητικὴν ἔγκλισιν [Εἰη], καὶ ὄχι εἰς ὀριστικὴν [ἐς εἰ] διὰ δύο αἰτία· πρῶτον, διότι ἀπὸ παρελθόντος χρόνου ἡ ἀπόδοσις γίνεται διὰ δυνητικῆς ἢ εὐκτικῆς (ΡΑ')· δεύτερον, ἀποδίδεται εἰς εὐκτικὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἀβεβαίως λεγομένων· ἡ δὲ κατηγορία οὕτη ὄχι μόνον ἔστο ἀβεβαίως, ἀλλὰ καὶ προφανέστατα ψευδής καὶ συκοφαντικὴ· εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν ἐκφράζεται

ἡ ἔννοια αὕτη· "Ὅτι τάχα ἦτο συμφέρον διὰ τὴν πόλιν νὰ ἀποθάῃ.

Θανάτου· γενικὴ συντασσομένη μετὰ τὸ "Ἄξις κατὰ τοὺς κανόνας τῆς μερικῆς μας γραμματικῆς (Βουτμ. Σελ. 417).

Τὴ πόλει· δοτικὴ περιποιητικὴ σημαίνουσα, ὅτι ὠφελεῖται ἡ πόλις ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους, Βουτμ. Γραμ. 419).

ΡΑΒ'. β'. Ἡ μὲν γὰρ γραφή . . . ἦν· ὑποκείμενον εἶναι Ἡ γραφή· κατηγορούμενον τοιαῦδε τις· τὸ τοιαῦδε ἀνταποδοτικὸν ἀπαιτεῖ ἀναφορικόν· εὐνεῖται δὲ εἰς τοιαύτην περίσασιν· ἤγουν ἡ γραφή ἦν τοιαῦδε οἷα ἡ ἐρεξῆς ἐκτιθεμένη· ὁ Μέν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀκόλουθον τὸν δὲ ἡ Ἀλλὰ· μένει ὁμῶς ἀναπόδοτος· καὶ ἡ εἰς τοῦτον ἐναντίωσις φαίνεται ἀπ' ὅλα τὰ ἀκολουθοῦντα εἰς τοὺς ἐρεξῆς παραγράφους. Τοιαῦτα ἀπαντῶνται συχνότατα καὶ εἰς τὸν Ξενοφῶντα καὶ εἰς ὅλους τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τοὺς συγγραφεῖς, οἵτινες ἔγραφαν τὰς ιδίας των.

ΡΑΓ'. γ'. Ὁ τρίτος λόγος εἶναι περίοδος διοικήτριαν ἔχουσα πρότασιν Ἀδικεῖ Σωκράτης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται πλάγιοι μετοχικοὶ λόγοι· τρεῖς συνδεόμενοι οἱ μὲν δύο πρῶτοι κατ' ὅρσιν καὶ θέσιν, ὁ δὲ τρίτος κατὰ συμπλοκὴν· ὁ πρῶτος μετοχικὸς συνεπιφέρει ἕτερον ἀτελὴ ἀναφορικὸν τὸν Ὅυς ἡ πόλις νομίζει θεοὺς. Κατὰ δὲ τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν ἐκτιθέμενος ὁ λόγος γίνεσθαι τοιοῦτος. Σωκράτης ἀδικεῖ οὐ νομίζων μὲν θεοὺς τοὺς, οὓς ἡ πόλις νομίζει, εἰσφέρων δὲ ἕτερα καὶ νὰ δαιμόνια, διαφθείρων δὲ καὶ τοὺς νέους. Ἀναλύεται δὲ εἰς πέντε λόγους α') Σωκράτης ἀδικεῖ· β') οὐ νομίζων θεοὺς·

γ') οὐς ἡ πόλις νομίζει * δ') εἰσφέρων ἕτερα καινὰ δαιμόνια * ε') διαφθείρων τοὺς νέους.

Σημείωσις. Οἱ πρὸ τῶν γραμματικοῦ σύνθετον λόγον ἔλεγον, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζαν συγκεῖμενον, ἡγουν τὸν ἐκ τῶν περιτάσεων καθ' ἑμῆς προσδιοριζόμενον * τὸν δὲ συμπληρούμενον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου καὶ τῆς ἐκ τρίτου πτώσεως τὸν ἔλεγον ἀπλοῦν, ἂν καὶ τὸ ὑποκείμενον ἢ ἡ ἐκ τρίτου ἀναπτύσσοντο διὰ λόγων ἀναφορικῶν, ἢ ἦσαν καὶ λόγοι ὁλόκληροι * ὅθεν, κατ' αὐτοὺς, Τὸ μὲν Διδάσκω τὸν Ἐλευθέριον τὰ γραμματικά ἐπιμελῶς, εἶναι λόγος σύνθετος * τὸ δὲ Τίτις ἂν ἔχοι εἶπεῖν περὶ τῆς τῶν Ἐλευθέρων παιδῶν ἀγωγῆς καὶ τίνι χρήμεναι σπουδαῖοι ἂν τοῖς τρόποις ἀποβαῖεν, φέρεσκεψώμεθα, εἶναι λόγος ἀπλοῦς * καὶ, Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα, εἶναι σύνθετος * ἀπλοῦς δὲ ὁ, Ἄνδρα ἔννεπε, ὅς μάλα πολλὰ πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε. Ὅτι δὲ ἔλεγον ἀνάρμοσα εἶναι φανερόν * διότι λόγος σύνθετος εἶναι ὁ ἐκ λόγων ἄλλων συγκεῖμενος ὅχι ὁ ἐκ τῶν περιτάσεων προσδιοριζόμενος, καὶ μάλιστα κατὰ γραμματικὴν θεωρίαν. Λογικώτερον δὲ ἴσως εἶναι ἀπλοῖ οἱ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενον ἀναπτύσσοντες * διότι ἐν μέναι τὸ ὑποκείμενον καὶ ἐν καὶ τὸ κατηγορούμενον * οἷον Ὁ ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λαμπρῶν οὐκ ἐκάθησεν, ἔσι μακάριος * ἀλλὰ γραμματικῶς θεωρούμενος εἶναι καὶ οὗτος σύνθετος λόγος καὶ ὅλοι οἱ ὁμοίοι του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Περὶ Στιγματισμοῦ.

ΡΛΔ'.

Στιγματισμὸς εἶναι χρῆσις συμβόλων τινῶν, τὰ ὁ-

ποῖα ὀνομάζομεν σίγματα, τιθεμένων μεταξύ τῶν κώλων καὶ τῶν κορμάτων, καὶ εἰς τὰ τέλη τῶν περιόδων. Ἀλλ' ἐὼν καὶ τὰ σίγματα ταῦτα σχηματίζονται κατὰ συνθήκην καὶ διδάσκονται ἐμπειρικῶς. Ποῦ ἔχει καθέν τὸν τόπον του· ἐκπηγάζει ὅμως ἀπὸ νόμους τῆς Λαγικῆς ἐκ τῶν προτέρων ὁ σιγματισμὸς αὐτὸς, ἐπειδὴ θεμελιόυεται εἰς τὴν ἀμοιβαίαν τῶν κρίσεων σχέσιν· καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ἐν γένει θεωρία του εἶναι ἔργον τῆς καθολικῆς γραμματικῆς. Πρέπει δὲ νὰ διακρίνωμεν ὀκριδῶς τὰ ὀρθογραφικὰ σημεῖα (ἡγουν τὰ λεγόμενα τόνους, πνεύματα, πάθη) ἀπὸ τὰ λογικὰ ταῦτα σίγματα· ἐκεῖνα μὲν εἶναι ὀλοκληρῶς ἐμπειρικὰ· ταῦτα δὲ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν τοῦ λόγου διάρθρωσιν, ἥτις ἀντιστοιχεῖ ἐπ' ἀκριδὲς μὲ τὴν τῶν διανοημάτων ὀρμονίαν καὶ συνέχειαν.

ΡΛΕ'. Σίγματα εἶναι τὰ ἐφεξῆς· σιγμῆ, ὑποσιγμῆ, κόμμα, ἐρωτηματικόν, ἐπιφώνημα-τικόν, παρένθεσις, ἐπιλογιστικόν, βραχυ-τικόν. Ἐκ τούτων τὸ ἐπιφώνημα-τικόν καὶ τὰ τρία τελευταῖα δὲν ἦσαν χρήσιμα εἰς τοὺς παλαιούς· οἱ νεώτεροι τὰ ἐφεύρηκαν καὶ τὰ μεταχειρίζονται πρὸς μεγάλην σαφήνειαν καὶ εὐκρίνειαν τῶν γραφομένων, καὶ πρὸς ἀκριδῆ καὶ σύμφωνον μὲ τὰ νοούμενα ἀπαγγελίαν αὐτῶν καὶ ἀνόγνωσιν.

ΡΛΣ'. Σιγμῆ εἶναι τὸ σύμβολον τοῦτο (.). Τίθεται καθ' ὅλας τὰς γλώσσας (τουλάχισον τὰς Ἑρωπαϊ-ας) ἐπάνω τῆς εὐθείας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐγχαράττονται τὰ γρόμματα, ὅπου λαμβάνει τέλος ἡ εὐνοια προτάσεως ἡ περιόδου· οἷον, Ἀνὴρ δὲ χρηστὸς χρηστὸν οὐ μισεῖ ποτέ. Ἐδῶ εἶναι τελεία ἡ εὐνοια τῆς προτάσεως, καὶ διὰ τοῦτο τίθεται εἰς τὸ τέλος τῆς ἡ σιγμῆ (.), καὶ, Μακάριος ἀνὴρ, ὅς

οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεδῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔζη, καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθησεν· ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἐδοῦν εἶναι τῆς περιγραφῆς τῶν τοῦ μακαρίου ἀνδρὸς ἰδιωτήτων τὸ τέλος, τὸ ὁποῖον σημαίνεται μὲ τὴν σιγμὴν· ἡ δὲ ἀρχὴ πάσης περιόδου ἢ προτάσεως, ὅταν λάθῃ τέλος ἢ πρὸ αὐτῆς, μεγαλογραφεῖται, καθὼς συνηθίζεται σήμερον ἀπ' ὅλην τὴν Ἑυρώπην.

ΡΑΖ'. Ὑποσιγμὴ. Ταυτίζεται μὲ τὴν σιγμὴν, παρεκτός ὅτι βάλλεται ὀλίγον τι ὑπεράνω τῆς εὐθείας, εἰς τὴν ὁποίαν σημειοῦνται τὰ γράμματα. Λαμβάνει δὲ τόπον μεταξύ τῶν συνθέτων κώλων τῆς περιόδου (ΡΙΘ')· οὕτως ὑποσιγμεῖται ἡ ἐφεξῆς περίσδος τοῦ Ἰσοκράτους. Ἄ μὲν ἐπίστασαι, διαφυλάττε ταῖς μελέταις· ἃ δὲ μὴ μεμάθηκας, προσλάμβανε ταῖς ἐπισήμαις· ἡ δὲ μετὰ τὴν ὑποσιγμὴν ἀρχὴ μικρογραφεῖται.

ΡΑΗ'. Κώμα. Ἐχει σχῆμα μηνίσκου τὸ μὲν κυρτὰ ἔχοντος πρὸς δεξιὸν, τὰ δὲ κοῖλα πρὸς ἀριστεράν αὐτῷ (ι). Διατέλλει δὲ τὰ ἀπλὰ κῶλα τῶν συνθέτων προτάσεων, καὶ τὰ κόμματα τῶν περιόδων (ΡΙΘ')· οἶον, ὡς καλὸν, ὅταν ἀνὴρ καὶ γυνὴ συμφωνήσωσιν ἀλλήλοις. Εἰς τὸ ἀνωτέρω παρόδειγμα διατέλλονται τὰ κόμματα τῆς περιόδου μετὰ τὸ Ἐπίστασαι, καὶ Μεμάθηκας διὰ τοῦ συμβόλου τούτου. Κῶλα προτάσεως, ἢ κόμματα περιόδου εἶναι ὅλα τὰ συμπλεκόμενα μὲ τοὺς συνδέσμους, καὶ, ἢ, ὅτι· ἀλλὰ τινὲς μὲν διατέλλουσι πάντα διὰ κομμάτων· ἄλλοι δὲ τὰ μονοσυλλάβως ἐκφερόμενα κόμματα διὰ τοῦ καί, καὶ τὰ ὀπὸ τοῦ Ὅτι ἀρχόμενα ἀφίνουσιν ἄσικτα· καὶ λογικῶς μὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ χωρίζωνται ὅλα· ὡς χρήσιμα

δὲ πρὸς τὰς αὖτις καὶ ἀνάπαισιν τινὰ τῆς φωνῆς ἐμποροῦν νὰ μένουν ἄστικτα, ἐπειδὴ εἰς τὰ τοιαῦτα δὲν ῥέκει ἐπαισθη-
τῶς ὁ λέγων.

Σημείωσις. Τὰ στίγματα ταῦτα εἶναι κατὰ συνθήκην σχηματισμέ-
να. Πολλὰς Ἑυρωπαϊαὶ γλώσσαι τὴν μὲν ὑποστιγμὴν μαζὶ σημαίνου-
σι καὶ ποτε μὲν μὲ δύνω σιγμᾶς (:), καὶ ποτε δὲ ὡς τὸ ἡμέτερον ἐ-
ρωτηματικόν (;)· τὸ δὲ κόμμα μακρύνουσιν ὀλίγον (,)· θεωροῦσι
δὲ καὶ κῆποιαν διαφορὰν μεταξὺ (:) καὶ (;), τὴν ὅποιαν ἡμεῖς
δὲν ἐδιακρίναμεν μὲ χωριστὸν σύμβολον, οὐδ' εἶναι ἴσως ἀναγκαῖον
νὰ διακρίνωμεν. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ
περίοδοι δὲν εἶναι ἀλλήλων ἄσχετοι, ἀλλ' ἀναφερόμεναι πρὸς ἀλλή-
λας ἀποτελοῦσι Περιδικὸν λόγον, ἢ παράγραφον. Συμ-
πλέκονται λοιπὸν καὶ αὐταὶ διὰ συνδέσμων ἢ ἐκφερομένων ἢ ἐν-
νοουμένων· ἀλλ' ὅμως διασέλλονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ τελείας σιγ-
μῆς, ὡς εἴπαμεν (ΡΑΣΤ') καὶ ὅχι δι' ὑποστιγμῆς.

ΡΛΘ'. Ἐρωτηματικόν. Σημαίνεται εἰς ὅλας τὰς
γλώσσας τῆς Ἑυρώπης σύνθετον ἐκ κόμματος (ΡΛΗ') καὶ
σιγμῆς (ΡΛΣ')· ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι Ἑυρωπαῖοι γράφουσιν
ἐπάνω τὸ κόμμα, καὶ ὑποκάτω τούτου τὴν σιγμὴν οὕτω (?)·
ἡμεῖς δὲ τὸ ἐναντίον γράφομεν τὴν σιγμὴν ἐπάνω, ὑπ' αὐ-
τὴν δὲ τὸ κόμμα οὕτω (;). Τίθεται εἰς ὅλας τὰς ὀρθὰς ἐ-
ρωτήσεις· λέγω δὲ ὀρθὰς, ὅσας κάμνει ἀμέσως τὸ λέγων
πρὸς ὅποιον· οἶον, Τί κάμνεις; Ἀνεχώρησεν ὁ φίλος; Εἰς
δὲ τὰς πλαγίας ἢ τὰς διηγηματικὰς ἀπὸ πολλοὺς ἀφίεται
οἶον, Ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον ἡρώτα, ἂν ἀνεχώρησεν ὁ φίλος·
ἀλλὰ καὶ εἰς ταύτας εἶναι πολλάκις ἀναγκαῖον, ὅταν ἡ διη-
γηματικὴ μεταβάλλεται εἰς ὀρθὴν οἶον, Ἐλθὼν εἰς τὸν οἶ-
κον ἡρώτα Ποῦ εἶναι τὸ βιβλίον; διὰ τί δὲν με τὸ ἔξειλας;
Πῶς ἡμέλησας τὸ πρᾶγμα; κτλ. Γενικῶς δὲ τὸ ἐρωτημα-
τικὸν ἀναγκαῖως πρέπει νὰ τεθῇ, ὅπου εἶναι χρεῖα νὰ με-
ταβληθῇ ἡ φωνὴ κατὰ τὸν ἔχον τῆς ἐρωτήσεως.

ΡΜ'. Καὶ ποτε ἡ ἐρώτησις συμπληροῦται τὴν ἐννοιαν,

ὁπότε τὸ ἐρωτηματικὸν ἐπέχει καὶ σιγῆς τόπον, καὶ ἡ τοῦ ἐφεξῆς λόγου ἀρχὴ μεγαλογραφεῖται· οἷον „Ἰδες τὰ κακὰ τῆς ἀμαθίας καὶ βαρβαρότητος; Ἐυτυχεῖς οἱ μέτοχοι παιδείας καὶ τῶν Μουσῶν τρόφιμοι.“ Πολλὰκις ὁμῶς ἀκολουθοῦσι μία τὴν ἄλλην πολλαὶ ἐρωτήσεις ἔχουσαι ἀναφορὰν καὶ πρὸς ὑποκείμενόν τι καὶ πρὸς ἀλλήλας, ὅπου, εἰν δὲν ἦτο ἐρώτησις, ἠθέλαμεν βάλλειν τὸ κόμμα, ἢ τὴν ὑποσιγμὴν· οἷον, Ἄνεχώρησεν ὁ φίλος; ἢ ἔμεινεν ὀπίσω; ἢ δὲν ἔχει κατὰ νοῦν νὰ ὑπάγῃ; Τοιαύτας δὲ ἐρωτήσεις σημαίνουσιν ἄλλοι δὲ ἐνὸς μόνου ἐρωτηματικοῦ βάλλοντες το κατὰ τὸ τέλος· οἷον, Ἄνεχώρησεν ὁ φίλος, ἢ ἔμεινεν ὀπίσω, ἢ δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ὑπάγῃ;

PMA. Ἐπιφωνηματικόν. Ἐπευνοήθη ἀπὸ τοῦ νεωτέρους καὶ γράφεται μὲ τὸ σημεῖον τοῦτο (!)· Τίθεται δὲ ἢ εἰς μόνον ἢν θαυμασικὸν ἐπιφώνημα (ΟΘ', Σημ.) οἷον, ὦ! βαβαί! Ἡράκλεις! ἢ εἰς θαυμασικὴν πρότασιν· οἷον, Ἐυτυχὴς ἀνὴρ! Ἐὰν δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν κεῖται ἐπιφώνημα, ἔπεται δὲ πρότασις μικρὰ, εἰς ἐκεῖνα μὲν τίθεται κόμμα· μετὰ δὲ ταύτην, τὸ ἐπιφωνηματικόν· οἷον, ὦ, πόσον εἶμαι εὐτυχής! ὦ, Ποῖον κακὸν εἶναι ἡ ἀμάθεια! Ἐὰν δὲ ἐκτείνεται ἢ πρότασις, ἢ χωρίζεται πολὺ ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα, ὥςτε δύναται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς δύο ἐπιφωνήματα, τότε τίθεται τὸ σημεῖον καὶ εἰς τὸ ἐπιφώνημα καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς προτάσεως· οἷον, ὦ! Ποῖον βάθος γνώσεως καὶ σοφίας καὶ ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ! καὶ, Βαβαί! Εἰς ποῖα κακὰ δὲν ἐμβάλλει τὸν ἄνθρωπον ἢ κατάρατρος ἀμαθία! Ὅπου σημειόνομεν, ὅτι ἂν καὶ ἔχῃ σχῆμα ἐρωτήσεως ὁ ἐπιφωνηματικὸς λόγος, δὲν λαμβάνει ὁμῶς ἐρωτηματικόν, ἀλλὰ τὸ ἐπιφωνηματικόν, ἐπειδὴ ἐνταῦθα τὸ κυριώτερον εἶναι ἢ ἐπιφωνήσις.

PMB. Ἐάν δὲ ἀκολουθῶσι πολλαὶ ἐπιφωνηματικαὶ προτάσεις μία μετὰ τὴν ἄλλην ἀναφερόμεναι καὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς κύριόν τι ὑποκείμενον· τίθεται εἰς πᾶσαν μίαν τὸ ἐπιφώνημα, χωρὶς νὰ μεγαλογραφηθῇ καμμιᾷ τῶν μεταξὺ ἢ ἀρχῇ· οἶον, ὦ θεέ μου! δὲν δύναμαι πλέον! ἀπέκαμα ἀπὸ τὰς θλίψεως! ἢ ζωὴ μου εἶναι ὀδυνηροτάτη! ἢ, Μέγας εἶναι ὁ κύριος! θαυμασαὶ αἱ ὁδοὶ του! ἀνεξέρουντο αἱ ὁδοὶ του! Ἄυται, εἴαν δὲν ἦσαν ἐπιφωνηματικαί, ἤθελαν στιγματισθῇν μὲ τὴν ὑποστιγμὴν, ἢ μὲ τὸ κόμμα.

PMΓ. Παρενθέσεις εἶναι σημεῖον σύνθετον ἀπὸ δύο τόξα βλέποντα τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο οὕτω (), καπο-τε δὲ γράφεται καὶ γωνιῶδες οὕτω []. Περικλείεται δὲ εἰς αὐτὴν πρότασις ἀποχωριζομένη τρόπου τινα ἀπὸ τὸν ὅλου λόγου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον χρησιμεύει, ὅταν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἀποχωρίζῃ τι ἀπὸ τὸν ἄλλον τοῦ λόγου· οἶον, Ὁ δὲ αἰτὸς, ἀναβάς ἐπὶ τὸν Δία (τοῦτου γὰρ ἱερὸς εἶναι λέγεται) κατέθηκεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ τὰ ῥά. Τὸ δὲ γωνιῶδες, ὅταν παρεντίθεται τι ἄλλου συγγραφείως· ἢ ὅταν ὁ ἐκδίδων ἄλλου σύγγραμμα παρενθέτῃ ἐξ ἑαυτοῦ τι, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνέφερεν ὁ συγγραφεὺς· ἢ ὅταν τεχνολογικῶς παρενθέτῃ τι, ὡς ἐπαρενθέσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ πρὸ τούτου Κεφάλαιον (PKE, PK5)· ἀλλ' ἢ διαφορὰ τούτων, ἐπειδὴ ἀπὸ μᾶς σκόμη δὲν ἐπροσδιωρίσθη, μαυθάνεται ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τῶν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἐκδιδομένων βιβλίων.

PMΔ. Ἐπιλογιστικόν. Ἐφεύρημα καὶ τοῦτο τῶν νεωτέρων γραφόμενον ὡς εὐθεῖα μικρὰ ὀριζόντειος· οἶον (—)· Τίθεται δὲ ὅπου τις φθάνων ἔξῃ καποῖαν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ εὐθὺς, σέκει ὀλίγον, καὶ ἐπιλογιζόμενος ἐκφέρει ἔπειτα τὴν ἔννοιαν. Διακόπτεται δὲ ἡ συνέχεια τοῦ λόγου τὸ τετραπλάσιον περίπου παρὰ εἰς τὸ κόμμα. Συχνάκις

ἔπεται μετὰ τὴν ἐρώτησιν, ἢ ἐπιφώνησιν, ἢ καὶ μετὰ τὴν σιγμὴν, ἢ καὶ μετ' ὀρχήν λόγου κατὰ τὴν χρεῖαν τοῦ ἐπιλογισμοῦ· οἷον, Πάντοτε ἔπραττες τοιαῦτα ἔργα; — ὦ Θεε παλυεύσπλαγχνε! Πῶς ὑπέφερες τὴν ἀνομίαν! καί, Ἀπέθανεν ὁ πολυτίμος μου φίλος! — ὅς ἀποθάνω κ' ἐγώ. Ὑπαγε, φίλε, καὶ — ἔσο εὐτυχής. Ἀφ' οὗ ἀπεχωρίσθημεν — ὅχι! δέν δύναμαι νᾶ σὲ τὰ διηγηθῶ. Ἐδικοῦντο τὰ Ἄβδηρα καθὼς — καὶ μικραὶ καὶ μεγάλαι δημοκρατίαι ἐδικοικῆθησαν ἀνέκαθεν.

PMΕ. Μαρτυρικόν. Σημαίνεται μὲ δύο κόμματα (,)· καὶ τίθεται τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἄρχήν ξένης μαρτυρίας· τὸ δὲ ἀντίστροφόν του κατὰ τὸ τέλος· οἷον, Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ εὐαγγέλιον „Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, εἰάν ἀγάπην ἔχητε πρὸς ἀλλήλους.“ Πολλοὶ δὲ βάλλουσι τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸ τέλος.

PMΣ. Βραχυντικόν. Σημαίνεται διαφόρως ἀπὸ καθέν ἔθνος· ἡμεῖς τὸ γράφομεν (κτλ). οἱ δὲ Ῥωμαῖοι (εἰς). Τίθεται δὲ, ἢ ὅπου σιωπῶμεν τὰ πλείοτερα, ἢ ὅπου θέλομεν νᾶ δηλώσωμεν, ὅτι εἶναι μὲν καὶ ἄλλα, εἶναι δὲ ἀδύνατον ν' ἀπαριθμηθῶσιν ὅλα. Εἰς τὴν γλῶσσαν μας τὸ ἀναγινώσκομεν καὶ τὰ λοιπὰ· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, etcetera.

Σημείωσις. Ὡς σιγματισμοῦ εἶδος δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ἡ δι' ἀνοικτῶν γραμμάτων ἐπὶ τὰς ἀποκρίσεις ἐκτιθεμένη ὀριστικὴ λέξις, ἢ πρότασις ἀξιοματεύουσα, κτλ. π. 1, ὅς τὸ ὅποιον πρέπει νὰ προσέξωμεν πλεον τὸν κενόν· ὅσον, Ἀποκρίσθαι εἶναι ἐπιστήμη κτλ. ὡς γίνεται φανερόν ἐξ ὅλης τῆς ἀποκρίσεως καὶ ταύτης, ὅπου ἐμσταχειρίσθημεν πολλάκις τοιαύτης δι' ἀνοικτῶν γραμμάτων ἐκθέσεις.

Κατάλογος τῶν φιλοκάλων Συνδρομητῶν
τοῦ Πρώτου καὶ Δευτέρου Τόμου τοῦ
τῆς Φιλοσοφίας Συντάγματος.

Β Ι Ε Ν Ν Η Σ.

	σώμ.		σώμ.
Ὁ Ἐυγενέστατος ἀρχὼν ἀντι- πρέσβυς τῆς Κραταιᾶς τῶν		Γεώργιος Σαπαχτάνη. —	1
Ὁθωμανῶν Βασιλείας κύριος		Κώστας Μιχαήλ. —	1
Ἰωάννης Μαυρογένης.	3	Ἰωάννης Κ. Σκαρამαγκᾶς.	1
Ὁ Πανοσιολογιώτατος Σύγκελλος		Ἐυεράτιος Ῥάλλης. —	2
κύρ. Διονύσιος Πελοποννήσιος.	1	Ἀδέλφια Ῥάλλη. —	2
Ὁ ἱερολογιώτατος Ἱεροδιάκονος		Σταμάτιος Κ. Βούρος Χῖος.	1
κύρ. Γρηγόριος Λέσβιος.	2	Λεονάρδος Κ. Βούρος. —	1
Ὁ Ἐυγενέστατος κύρ. Σίμων Γ. Σί-		Νικόλαος Ἀργέντης Χῖος.	2
νας Ἀρχὼν Χόδς καὶ Κισθίας	15	Κωνσταντῖνος Πρώτος Χῖος.	2
Ὁ ἐντιμώτατος κύριος Ἀλέξαν-		Δημήτριος Σκουλούδη. —	1
δρος Μαντζαρήης.	10	Ἀνδρέας Λαγώνικος. —	1
Δημήτριος Μαντζαρήης.	1	Παῦλος Τριακοντάφυλος.	1
Σταῦρος Ἰωάννου.	—	Κυριάκης Φάραγγα. —	2
Ζῶης Χαλαμῆς.	—	Ἀναστάσιος Δημ. Δουδούμη.	1
Γεώργιος Σακελλάριος.	—	Δὲ αὐτοῦ ὁ ἅγιος Σεβέρων κύ-	
Ζηνοῦδης Κ. Πάπ.	—	ριος Χρῦσανθος. —	1
Ἀδελφοὶ Ποσειδάκια.	—	Κωνσταντῖνος Κωτζένουγλου.	1
Ἀλέξανδρος Κοντόσαυλος.	5	Ἀδελφοὶ Ῥίζου. —	2
Κωνσταντῖνος Ἐμμανουήλ Γκίκα.	2	Ἀθανάσιος Γουζέλλας. —	1
Μιχαήλ Θεμελῆς Κούρτης.	1	Θ. Μπακάλογλου. —	1
Σταῖκος Χ. Καλοϊωάννου.	2	Τριαντάφυλλος Κ. Στερίου.	3
		Ἀναστάσιος Πολυζωίδης. —	2

Χ

BIENNHE.

	σώμ.		σώμ.
Ἀυτάδελφοι Ζαρχούλη. —	3	Δρόσος Κόμης. —	2
Διονύσιος ἐκ Ζαγορίου. —	1	Ἀδελφοὶ Κορδέλλα —	2
Πεινατέλης. — —	1	Γεώργιος Σταμίδης. —	1
Ἰωάννης Μετξᾶ. —	2	Νικόλαος Νούνια. —	1
Π. Σκούφος. — —	1	Χρονίας Ἰωάννου Δροσινός. —	2
Γεώργιος Ἰωαννίδης Σμυρναῖος. —	1	Κωνσταντῖνος Βιτάλης. —	2
Ἐμμανουὴλ Ξένος. —	1	Ἰωάννης Δ. Τζαντάλης. —	1
Ὁ ἐν Ἀμσελδᾶμφ Στέφανος Πα- λαιολόγος. — —	1	Ἰωάννης Δήμου Σαββόπουλου. —	1
Ὁ ἐν Ἀμσελδᾶμφ Σπάχος. —	1	Κυριακός Γ. Ἐλακῶν. —	1
Νικόλαος Χρυσόχος. —	1	Λαμπρινός Κωνσταντίνου. —	1
Γρηγόριος Παπαφῆς Θεσσαλονι- κεύς. — —	2	Στυλιαν Σπαθῆς Ἱατρος Σμυρν. —	1
Θεόδωρος Δημητρίου Τύρκα. —	1	Ἰωάννης Πετροτίτς —	2
Ἀνδρέας καὶ Θεόδωρος Ἰωάν- νου Τύρκα. — —	2	Πολύζος Ρογώτης. —	2
Χρυσόδουλος Ἰωάννου Μποζινό. —	1	Ἀλέξιος Βαζιρούλης. —	1
Ἀναστάσιος Μαρμαρίτου. —	1	Κωνσταντῖνος Βαζιρούλης. —	1
Ἰωάννης Μπάτσαχος. —	1	Ὁ Ἀρχων Καμιάρης Νικόλαος Ραφῆς. — —	1
Μανουὴλ Χαρίση. —	2	Ἰωάννης Τομπακίτης. —	1
Παράσχος Παρασκευᾶς. —	1	Ἀυτάδελφοι δ. Κόρζια. —	1
Ἰωάννης Μανούσης. —	2	Δροσινός Γ. Σολομού. —	1
Παρίσης Δ. Πάμφιλος. —	1	Καναγιώτης Θ. Ραϊκοβέτης. —	1
		Δομήτριος Σφάρτζ. —	1
		Φραγκίσκος Κ. Μαύρος Πάριος. —	50

Β Ο Τ Κ Ο Ρ Ε Σ Τ Ι Ω Ν.

Ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἀ- γίου Βουζαίου κύρ. Κωνσταντῖνος. —	2	Ὁ εὐγενέστατος ἀρχων μέγας Πάνος Γεώργιος Ἀργυρόπουλος. —	2
Ὁ αἵγ. Πογωνιανῆς κύρ. Διονύσιος. —	1	Ὁ εὐγενέστατος ἀρχων μέγας Βόρνικος Γρηγόριος Βαλιανός. —	1
Ὁ Καθηγούμενος τοῦ αἵγ. Γεωρ- γίου κύρ. Γαβριήλ. —	2	Ὁ εὐγ. ἀρχων μέγας Βόρνικος Γρηγόριος Φιλίππεςκος. —	2
Ὁ τοῦ αἵγ. Σάββα ἐφημέριος ἐκ- ρομάναχος κύρ. Ἰωάννης. —	2	Ὁ εὐγ. ἀρχων μέγας Λογοθέτης Γεώργιος Φιλίππεςκος. —	2
Ὁ ἐκκλημπρότατος Πεγζαδῆς κύ- ριος Γρηγόριος Σουτῆς. —	1		

ΒΟΥΚΟΡΕΣΤΙΩΝ.

σύνμ.	σύνμ.
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Λογοθέτης	Ὁ Τζελεπὴ Νικόλαος Βαλιανός. 1
Ἀλέκος Φιλιππέσκος 2	Ὁ Τζελεπὴ Ἰωάννης Σουτζός. 1
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Λογοθέτης	Ὁ Τζελ. Γεώργιος Πάνου Γκούκα. 1
Μιχαὴλ Ρακοδίτζας. — 2	Ὁ Τζελεπὴ Γρηγόριος Ραζής. 1
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Λογοθέτης	Ὁ Τζελεπὴ Θεόδωρος Σερεξής. 1
Μιχαὴλ Μάνος. — 2	Ὁ Τζελεπὴ Χριστόδουλος Χρι-
Ὁ εὐγ. ἄρχων Ἄγας Νικόλαος	σόπουλος. — — 1
Φιλιππέσκος. — 2	Ὁ Τιμωτάτος ἔμπορος καὶ βί-
Ὁ εὐγ. ἄρχων Ἄγας Κωνσαν-	μοπούλης Κωνσαντίνος Γκαρ-
τίνος Φιλιαλήθης. — 1	πογλου. — — 35
Ὁ εὐγ. ἄρχων Καμινάρης Στέ-	Ὁ τιμωτάτος Ἀθανάσιος Σπύ-
φανος Μόσχας. — 6	ρου Καζιώτης. — 1
Ὁ εὐγ. ἄρχ. Καμινάρης Φιλίπκος. 3	Ὁ τιμωτάτος Μιχαὴλ Ἰωάν-
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Κλωτζιά-	νου Καληφαρόβ. — 1
ρης Νέσως Κραϊόβετζ. 2	Ὁ τιμωτάτος Ἀθανάσιος Δη-
Ὁ εὐγ. ἄρχων Σπαθάρης Νι-	μητρίου Ποντάκης. — 1
κόλκος Σουτζός. — 2	Ὁ ἐλλογιμώτατος δασκάλος
Ὁ εὐγ. ἄρχων Καμινάρης Κων-	Δημήτριος Ν. Φωτιάς. 2
σαντίνος Σουτζός. — 1	Ὁ ἐλλογιμώτατος διδάσκαλος Γ.
Ὁ εὐγ. ἄρχων Ἄγας Κωνσαν-	Φιλίπουπολίτης. — 1
τίνος Ραζής. — 1	— — διδ. Κωνσαντίνος Ν. Βυ-
Ὁ εὐγ. ἄρχων Κλωτζιάρης Γ.	ζάντιος. — — 1
Φλωρέσκος. — — 1	— — διδ. Κωνσαντίνος Ἐσιώ-
Ὁ εὐγ. ἄρχων Στόλνικος Ἀλέ-	της. — — 1
κος Βελλαρός. — 2	— — διδ. Ἰωάννης Κιοδριδής. 1
Ὁ εὐγ. ἄρχων Στόλνικος Κων-	— — Γεώργιος Ἰωάννου. 1
σαντίνος Πουρής. — 1	— — Ἰωάννης Κ. Μάρκου
Ὁ ἐξοχώτατος Ἰατρός Σιλδεσφρος	Μιτυληναῖος. — 1
Φιλίτης. — — 1	— — Παναγιώτης Κυπριανί-
Ὁ ἐξ. Ἰατρός Μιχαὴλ Χρησαρής. 1	δης ἐκ Σηλύμνου. — 1
Ὁ ἄρχων Γραμματικὸς Ἀρδε-	— — Δημήτριος Καρακατήρη. 1
λίων Σπυριδών. — 1	— — Νικόλαος Θράξ. 1
Ὁ ἄρχων Γραμματικὸς Νικό-	— — Χριστόδουλος Ν. ἐκ Κα-
λαος Παππαδόπουλος. 1	ζορίας. — — 1

ΒΟΤΚΟΡΕΣΤΙΩΝ.

σώμ.	σώμ.
Ὁ ἐλλογ. Συμεὼν Κωνσταντίνου. I	Ὁ ἐλλογ. Κωνσταντίνος Ἀγγέλου. I
— — Γαβριὴλ Τίμιος. I	— — Ἰωάννης Κυνώψης. I
— — Ἀντώνιος Φραγκούλης. I	— — Μιχαὴλ Γρηγορίου Κων.
— — Ἰωάννης παπὰ Χρύσου	σαντινουπολίτης. — I
ἐκ Κασορίας. — I	

Ι Α Σ Ι Ο Υ.

Ὁ Ὑψηλότατος καὶ Θεοσεβέστα- τος Ἀυθέντης καὶ Ἡγεμὼν Πᾶσης Μολδαβίας κύριος κύριος Ἰωάννης Σκαρλάτος Ἀλεξάν- δρου Καλλιμάχης. — 6	Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Κόμισος καὶ Γραμματεὺς τοῦ Ἡγεμόνος κύριος Κωνσταντίνος Σούτζος. 2
Ὁ Πανιερώτατος ἅγιος Ευχαΐ- των κύριος Θεόκλητος. I	Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Κόμισος κύριος Στέφανος Ρωσσέτος. I
Ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμαν- δρίτης ἡγούμενος Φλωρετίου κύρ. Λουκάς. — 1	Ὁ εὐγ. ἄρχων Καμινάρης κύ- ριος Γεώργιος Μαΐθανσόγλους. 1
Ὁ τοῦ ἁγίου Ευχαΐτων ἱερο- διάκονο κύρ. Ἰλαρίον. I	Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Κόμισος κύριος Γρηγόριος Κοζαδίνης. I
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Λογοθέτης κύριος Κωνσταντίνος Μπάλας. I	Ὁ ἐξοχ. ἱατρεὺς κύρ. Εὐστάθιος. 2
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Ποσειδώνιος κύριος Κωνσταντίνος Νέγρης. I	Ὁ εὐγενής υἱὸς τοῦ Ἀρ. Πάνου Μιχαλάκη κύρ. Μιχαλῆττης. I
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Ποσειδώνιος κύριος Γρηγόριος Μάνος. I	Ὁ ἐντ. κύρ. Σταύρος Ραδοβέττης. I
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Ποσειδώνιος κύριος Στεφανάκης Βογορίθης. 2	Ὁ ἐλλ. κύρ. Εὐστάθιος Φωτεινός. I
Ὁ εὐγ. ἄρχων μέγας Κόμισος κύριος Θεόδωρος Νέγρης. 6	Ὁ τιμωτ. κύρ. Ἀντώνιος Θωμά. I
	Ὁ τιμ. κύρ. Στέφανος Κιάσκου. I
	Ὁ ἐντιμολογιώτατος κύριος Μα- νουὴλ Βερναρδάς Κρήτης. I

Κ Ω Ν Σ Τ Α Ν Τ Ι Ν Ο Τ Π Ο Λ Ε Ω Σ.

Γεώργιος Κετέμπελης. — I	Παντῆς Ῥοδοκωνάννης. — I
Γεώργιος Δράκος. — I	Ζαννῆς Ζωρζή Βαῦρος. — I

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

	σώμ.		σώμ.
Λουκάς Δημητρίου 'Ράλλης.	1	Νικόλαος Θεοδώρου 'Ράλλης.	1
Σταμάτιος Ψύχας.	—	Προκόπιος Διάκονος.	—
'Αντώνιος 'Ροδοκανάκης.	1	Νικόλαος Δημητρίου Πατροκόκ.	—
Σκαρλάτος παπαριγόπουλος.	1	κινος.	—
Μιχαήλ Νικολάου Μαυροκορδάτου	1	Γεώργιος Νικολάου Μάξιμος.	1

Ο Δ Η Σ Σ Ο Υ.

Τὸ 'Εμπορικὸν τῶν Ἑλλήνων		Ἰωάννης Μαρμούνης.	—	1
Γυμνάσιον διὰ τῶν φιλογενῶν		Ἀθανάσιος Στρατηγόπουλος.	—	1
αὐτοῦ ἐπιτρόπων.	10	Χριστόφορος Χιονᾶς.	—	1
Οἱ ἐν αὐτῇ διδάσκαλοι κύριοι		Δομένικος Ἐργουλάς.	—	1
Γεώργιος Γενάδιος καὶ Ἰω-		Σταῦρος Ἰωάννου Δελφινιώτης.	—	1
άννης Μακρῆς.	4	Βαϊανὸς Παλαιολόγος.	—	1
Σκαρλάτος καὶ Δημήτριος Βα-		Δημήτριος 'Ράδου.	—	1
καρνέσκοι.	—	2 Γεώργιος Σκεοβί.	—	1
Θεόδωρος Σεραφίνος.	—	2 Ἰωάννης Κβεκδόκης.	—	1
'Αλέξανδρος Μαυρός.	—	2 Γεώργιος Ἐμμανουήλ.	—	1
Νικόλαος Θεοδωρίδης.	—	3 Νικόλαος Λάκας.	—	1
'Αλέξανδρος Κουμπάρης.	—	2 Ἀντώνιος Γεωργίου.	—	1
Γρηγόριος Μαρασλῆς.	—	2 Γεώργιος Λούζης.	—	1
Κυριακὸς Παπαχατζῆς.	—	3 Ἀπόστολος Μετζιθέρης.	—	1
Η. Νικολαΐδης.	—	3 Λεοντὴς Κρωτῆς.	—	1
Ἰωάννης Ἀλμαλῆς.	—	1 Ἰωάννης Νεδόβηκ.	—	1
Δημήτριος Πελοπίδας.	—	1 Δημήτριος Δούμας.	—	1
Δημήτριος Κοντόσαυλος.	—	1 Ἰωάννης Βοκαόρης.	—	1
Κωνσταντῖνος Σμυρνάδ.	—	1 Νικόλαος Οἰκονόμου.	—	1
Δημήτριος Χ. Σταματάκης.	—	1 Ἠλίας Μάνσσης.	—	1
Κωνσταντῖνος Παππούδου.	—	1 Μιχαήλ Ἠλιάσκου.	—	1
Θεόδωρος Φλυγαίτης.	—	1 Δημήτριος Κουμελᾶς.	—	1
'Εμμανουήλ Σκληρῆς.	—	1 Ἀλέξιος Μιμῆς.	—	1
Σπύρος Κυπαρίσσης.	—	1 Μιχαήλ Φαρμακῆς.	—	1
Λουκάς Χιονᾶς.	—	1 Ἰωάννης Σταμελόπουλος.	—	1
Θεόδωρος Τουλουμευῆς.	—	1 Γεώργιος Αἰμίον.	—	1
Βασίλειος Ἰωαννῆς.	—			

ΟΔΗΣΣΟΙ.

	σώμ.		σώμ.
Μιχαήλ Μαργέλης.	—	Ι 'Απόστόλος Παπᾶ.	— Ι
Παρασκευᾶς Τζόννης.	—	Ι Θαμελῆς Σταμαρόβ.	— Ι
Νικόλαος Καρμπούνης.	—	Ι Κωνσταντῖνος Ἀρτηνός.	— Ι
Κοζῆς Χρύσανθος.	—	Ι Ι. Μάξιμος καὶ Β. Μπάος.	— Ι
Ἀνδρέας Ρουτζέρης.	—	Ι Κ. Ἀνδριάδης.	— Ι
Γεώργιος Λασκαρίδης.	—	Ι Ἰωάννης Ἀμβρόσιου.	— Ι
Ἀθανάσιος Κοχανοδίακ.	—	Ι Φώτιος Μιμῆς.	— Ι
Παρασκευᾶς Νικολάου.	—	Ι Ὁ Ἀυλικὸς Σύμβουλος Φλωκῖνος.	— Ι
Ἀντώνιος Φραγκόπουλος.	—	Ι Ἀνδρέας Καψάλης.	— Ι
Ἀντώνιος Θεογνώσης.	—	Ι Δημήτριος Κάςρος.	— Ι
Ἰωάννης Δεσούνης.	—	Ι Δημήτριος Ζοτόφ.	— Ι
Γεώργιος Χρόνης.	—	Ι Δημήτριος Σπανομάρκος.	— Ι
Μωϋσῆς Πατίτσιου.	—	Ι Χαριλάμπος Βλαζός.	— Ι
Θεόδωρος Αὐγερινός.	—	Ι Ι. Π. Ὁμηρος Σμυρνάκης.	— Ι
Δημήτριος Ἰγγλέσης.	—	Ι Γεώργιος Γρυζᾶς.	— Ι
Δημήτριος Βελισσαρίου.	—	Ι Παναγιώτης Δαναὸς Πελοποννήσιος.	— Ι
Βασίλειος Ξάνης.	—	Ι Εὐστάτιος Ν. Πετροκόκκινος.	— Ι
Ἀθανάσιος Σέκερης.	—	Ι Μιχαήλ Μιχάλογλος πάτριος.	— Ι
Δημήτριος παπᾶ Ρήγας.	—	Ι Σπυρίδων Κόκκινος.	— Ι
Ἰωάννης Ράλλης Χίος.	—	Ι Γρηγόριος Ροσσάλημος.	— Ι
Γεώργιος Ράλλης Χίος.	—		

Σ Μ Τ Ρ Ν Η Σ.

Ὁ Πανιερώτατος καὶ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης ἄγιος Σμύρνης κύριος Ἀνθίμος.	5	Ὁ Πανοσιολογιώτατος Καθηγούμενος τῆς ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας ἱεράς μονῆς τοῦ Τιμῆ Προδρόμου κύριος Παΐσιος.	10
Ὁ Θεοφιλέστατος καὶ ἑλλογιμώτατος ἄγιος Ἡλιουπόλεως κύριος Ἀνθίμος.	5	Τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον διὰ τῶν φιλογενῶν αὐτοῦ ἑπιτρόπων Ἡδζηνου Κατακοξηνοῦ καὶ Στυλιανου Μουντάνελλη.	20
Ὁ Θεοφίλ. καὶ ἑλλογιμ. ἄγιος Κρήνης κύριος Ἰγνάτιος.	5	Γεώργιος Ὁμηρος.	4
Ὁ Πανοσιώτατος ἄγιος Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Παναγίου ταφῆς κύριος Ἐπιφάνειος.	3	Παναγιώτης Ν. Μουντάνελης καὶ υἱοὶ	4

ΣΜΥΡΝΗΣ.

σώμ.	σώμ.
Ἡλίας Βαλῆς. — — 4	Ἰλαρίων ἱεροδιάκονος Κύπριος. I
Δημήτριος Κατακοζηνός καὶ υἱοὶ 2	Ἀνδρέας Χ. Δαβὶδ Κύπριος. I
Ἰωάννης Ἀλφιερός. — 2	Δημήτριος Θεμιστοκλῆς Κύπριος
Δημήτριος Βαλῆς. — 1	ὁ ἐκ Λεμεσσοῦ. — 1
Χ. Ἀνδρόνικος Χ. Μιχαήλ. 2	Δημήτριος Κυριακοῦ Σπαρτιάτης. I
Νικόλαος Βλαχοῦτζης. — 1	Ἰωάννης Γεωργιάδης Σμυρναῖος. I
Γεώργιος Σάββα. — 1	Χ. Γεώργιος Τουλπουτουράνης
Ἀδῶς Περδάνογλου. — 2	τοῦ Χ. Ζαχαρίου. — 1
Δημήτριος Σκαρλάτος. — 1	Καλλίνικος Κηρῆς ὁ ἐκ Κυδωνίας. I
Ἀντώνιος Γαλαοῦσης. — 1	Νικόλαος Κηρῆς. — 1
Βασίλειος Ἀνυσσαϊδῆς. 1	Ἰωάννης Κιμερικλῆς Λέσβιος. I
Δημήτριος Μαργαρίτου. 1	Βενιαμὴν Ρωσσάτος ἐκ Μολδα
Νικόλαος Μαργαρίτης. — 1	ελαχίας. — — 1
Παῦλος Κωνσταντίνου Μαυρογορδάτος. — — 2	Ἀδελφοὶ Ἱεροπαῖδες Χρισόδουλος
Ἰωάννης Δ. Μαυρογορδάτος. 2	καὶ Παναγιώτης ἐκ Τρίκης. 2
Ἀδελφοὶ Ὁμηροί. — 2	Ἀλέξανδρος Οἰκονόμου ἐκ Τυρ
Χριστόφορος Μηλλιόνης. — 1	νάβου τῆς Θεσσαλίας. I
Σταῦρος ἔ. Γεώργιος Ἀυτάδελφοι. I	Δημήτριος Κωνσταντίνου ἐκ Τυρ
Ἰωάννης Δημητριάδης ὁ ἐκ	νάβου τῆς Θεσσαλίας. I
Βρανιανῶν τῶν Ἀγραφῶν. I	Εὐθύμιος Δελαπορτᾶς. I
Ἐμμανουὴλ Βασιλείου Ζαχαρίου	Χ. Ἰωάννης Δημητριάδης Λυ
Ῥόδιος. — — 1	πηνετζαρῆς. — 1
Κωνσταντῖνος Μπερτομῆς Μιτυ	Νικόλαος Γεωργιάδης Σμυρναῖος. I
ληναῖος. — — 1	Μαργαρίτης Παπαῖ Μανώλη ἐκ
Νικόλαος Δημητρίου Κορτάκης. I	Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας. I
Νικόλαος Χ. Τριανταφύλλου Κω	Ἀσέριος Χ. Π. ἐκ Τυρνάβου
ζανίτης. — — 1	τῆς Θεσσαλίας. — 1
Νικόλαος Γεωργίου ἐκ Βελσέδου. I	Παναγιώτης Βενετικλῆς Ῥόδιος. I
Ονούφριος Ἀντωνιάδης Κηρῆς. I	Δαμασκηνός Ἱεροδιάκονος Κηρῆς
Ἀντώνιος Εὐωδίας ἀνεψιὸς τοῦ	ὁ ἐκ Κισάμου. — 5
ἀγίου Κηρήνης. — 1	Ἀπαλλόδοτος Ζαφειρίδης. I
Γεώργιος Ἀποστολίδης Κυδωνιά	Ἰωάννης Ἰακώβου Θεσσαλονι
της. — — 1	κοῦς. — — 1
Γεώργιος Ἰωαννίδης Φιλαδελφεύς. I	Ἰωαννῆμος Ἱεροδιάκονος Κύπριος I

ΤΕΡΓΕΣΤΗΣ.

Τ Ε Ρ Γ Ε Σ Τ Η Σ.

	σώμ.		σώμ.
Ἰωάννης Ῥάλλης.	—	3 Γεώργιος Λεωνῆ Σκυλίτζης.	Ι
Ἀμβρόσιος Στεφάνου Ῥάλλης.	2	Σταμάτιος Δρομοκαϊτης.	Ι
Ἀνδρέας Κωνσταντίνου Ῥάλλης.	Ι	Γεώργιος Τουρτόπουλος.	Ι
Εὐσρ. Ν. Μεταξά.	—	Ι Ζαχαρίας Ν. Λεονάρδου ἐξ Ἀ-	
Ἰάκωβος Ῥώτας.	—	2 μπελακίων. — —	Ι
Μ. Ῥοδοκανάκης.	—	Ι Γεώργιος Παπισαΐκης. —	Ι
Στ. Φραγκιάδης.	—	Ι	

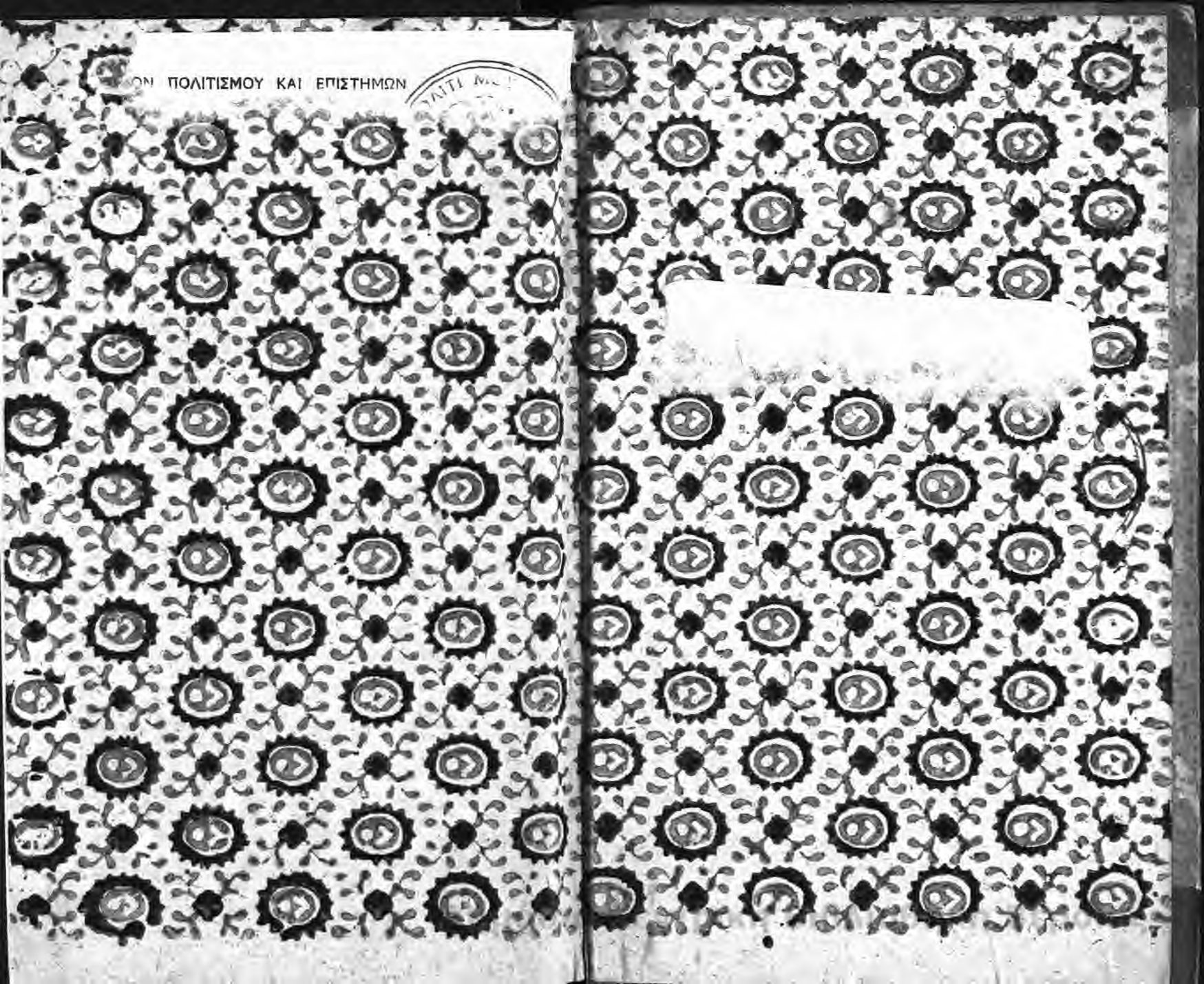
Π α ρ ο ρ ᾶ μ α τ α .

Σελ.	3	ςίχ.	21	τῶν, γρ. τὸν
—	14	—	21	γρ. Κουδullaκίου.
—	22	—	6	ἔννοαν, γρ. ἔννοαιαν
—	58	—	24	τραγέλαχος, γρ. τραγέλαφος
—	67	—	5	τατά, γρ. κατὰ
—	75	—	16	εἰδεχομένην, γρ. ἐνδεχομένην
—	106	—	14	ὥς, γρ. νὰ
—	122	—	13	κέντρου, γρ. κέντρον—ςίχ. 17 δὲ γρ. δέν
—	141	—	24	φονύει, γρ. φονεύει
—	166	—	4	εἰκονολογίας, γρ. εἰκοτολογίας
—	178	—	12	ςορίαν ἱπερί, γρ. ἱςορίαν περὶ
—	203	—	16	ἐννοοῦμεν, γρ. ἐνοοῦμεν
—	218	—	11	εἰς τὸ, γρ. εἰς τὸ νὰ
—	226	—	12	σχηματίνονται, γρ. σχηματίζονται
		—	13	ζόημα, γρ. νύημα
—	248	—	16	πρωτοτύμων, γρ. πρωτοτύπων
—	268	—	18	ἄλλοτε, γρ. ἄλλοσε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ON ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΥΠΕΡ ΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ